

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૫૨ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ માયાના મોહિની

વિષય ૬-૩

માયાવી મોહિની.

લખનાર:—

સત્યેન્દ્રપ્રસાદ સાંકળેશ્વર મહેતા.

કુસુમકાન્ત, પદ્મલતા, તરુણતપસ્વિની વગેરેનો કર્તા.

શાહપુર—અમદાવાદ.

પ્રકાશક:—

નારણલાલ મોતીલાલ બુકસેલર.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૧૦૦૦.

સંવત ૧૯૭૫,

સને ૧૯૧૯.

મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-મંત્રક
૧૨૧૨

પ્રકાશકે સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.

અમદાવાદ—શાહપુર વનમાળીવાંકાની પોળમાં અંબકાવિજય પ્રિન્ટિંગ
પ્રેસમાં લક્ષ્મીચંદ હીરાચંદે છાપી.

રાવ રાવ શ્રીચુત. અમૃતલાલ દયારામ પટેલ.

અર્પણ પત્રિકા.

શ્રીમાન ઉદારાશય શેઠશ્રી,

રા. રા. અમૃતલાલ દયારામ પટેલ.

શુભસ્થળ શાહપુર—અમદાવાદ.

આ સંસારમાં જન્મ ધારણ કરી જે મનુષ્ય પ્રમાણિકપણે દ્રવ્ય સંપાદન કરે છે; ધર્મની ફરજ યથાર્થ સમજે છે; સત્ય દયાને હૃદયમાં સ્થાન આપે છે અને આશામય મનુષ્યોને જેની પાસેથી કદાપિ નિરાશ થવું પડતું નથી; એવા પવિત્ર પૂન્યાત્મા જતોને પારાવાર ધન્યવાદ છે, તેમનું જ જીવન સર્જન ગણાય છે.

મુરબ્બીશ્રી! આપ પણ વિદ્યાવિલાપી, ઉદાર અને વિદ્વાનોની યોગ્ય કદર કરનારા છો. આપે પ્રમાણિકતાથી દ્રવ્ય સંપાદન કરેલ છે અને એ દ્રવ્યનો પણ નિરંતર સહઉપયોગ થાય છે. આપે આજ પર્યંત મારીપર પણ કૃપા દ્રષ્ટિ રાખી મહદ્ ઉપકાર કર્યા છે. આ ઉપકારનો યદ્દિચિત્ત બદલો વાળવાની ઇચ્છાથી તેમજ આપના કેટલાક સહયુગ્મીઓથી આકર્ષાઈ આ નવલ નવલકથા આપના કર કમળમાં સાદર સમર્પી કૃતાર્થ થાઉં છું.

નિરંતર શુભાકાંક્ષી,

સત્યેન્દ્રપ્રસાદ મહેતા.

સત્યેન્દ્રપ્રસાદ સાંકળેશ્વર મહેતાકૃત નવલકથાઓ.

કુસુમકાન્ત યાને સંસાર શેત્રંજ	કિં. રૂ. ૧-૧૨-૦
પદ્મલતા યાને કંટકમાં ગુલાબ. (સચિત્ર) „ „	૧-૧૨-૦
તરણુતપસ્વિની. બા. ૧ લો. (સચિત્ર) „ „	૧-૧૨-૦
તરણુતપસ્વિની. બા. ૨ જો (સચિત્ર) „ „	૧-૧૨-૦
કાળરાત્રિનું ખૂનીખંજર. બા. ૧ લો (સચિત્ર) ૨-૦-૦	
કાળરાત્રિનું ખૂનીખંજર બા. ૨ જો. (સચિત્ર) ૨-૦-૦	
કુન્જ-કિશોરી (સચિત્ર)	૧-૧૨-૦
કુમુદકુમારી (સચિત્ર)	૨-૦-૦
વસંત-વિજય યાને ચઢતી પડતીના ચમત્કાર. ૧-૮-૦	
ગુસ્મી જાલીમ યાને ધ્રુવતીધરા (સચિત્ર)	૧-૧૨-૦
માયાવીમેહિની. „ „	૧-૧૨-૦
ઝેરીજખાનો. „ „	૧-૧૨-૦
સનગદની રંભા (સચિત્ર) „ „	૧-૮-૦

મળવાનું ટેકાણું:—

સત્યેન્દ્રપ્રસાદ સાંકળેશ્વર મહેતા.

શાહપુર—અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના.

આ નવીન નવલકથામાં એક પૈશાચિકૃત્તિના મનુષ્યનાં હૃદય-
દ્રાવક કુકર્મેનો ચિતાર આલેખવામાં આવ્યો છે. દ્રવ્ય સંપાદન કરવાને
તે કેવાં બચકર કાર્યો કરે છે; દ્રવ્યના લોભથી પોતાનાં પ્રિયજનોને
પણ કેવી રીતે દુઃખના દુઃગરાઓ તળે કચડે છે; અને એક પવિત્ર
મહારામા પાસેથી મેળવેલી વિધાનો કેવી રીતે દુરપયોગ કરે છે; તેમજ
પોતાની પ્રિય પુત્રી પર જાદુઈ પ્રયોગ ચલાવી તેના હાથે કેવાં હૃદય-
ભેદક ખૂની કર્મો કરાવે છે વગેરે બાબત દર્શાવવાનો યથાસાધ્ય પ્રયત્ન
કરવામાં આવ્યો છે.

જે સમયે પુસ્તક લખી બહાર પાડવાનો વિચાર પણ નહોતો ઉદ્દ-
ભવ્યો; તે વખતે એટલે આજથી લગભગ આઠેક વર્ષ પર સ્ટેજ આનંદની
ખાતર આ પુસ્તકનો કેટલોક ભાગ લખી રાખ્યો હતો. પ્રથમ પ્રયાસનું
આ પુસ્તક બહાર પડશે એવો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો. આ પછી
મારાં લખેલાં બીજાં પુસ્તકો બહાર પડ્યાં અને સુઝ વાંચકોના આદ-
રને પાત્ર થઈ પડ્યાં. આથી અત્રેના જુકસેલર નારણભાઈએ એક
પુસ્તક લખી આપવાની માંગણી કરી. મ્હેં હા પાડી. શું લખી આ-
પવું તેના વિચારમાં પડ્યો. અંતે આ પુસ્તકના લખાણ પર દૃષ્ટિ પડી.
મ્હેં મારા કેટલાક મિત્રોને લખાણ વંચાવી જોયું. તેમને પસંદ પડ્યું;
અને અંતે આ પુસ્તક પ્રકટ થયું. આશા છે કે આ પુસ્તક પણ મારા
વાંચકોને પ્રિય થઈ પડશે. છતાં એટલું તો કહેવું પડશે કે પ્રથમ
પ્રયાસના આ પુસ્તકમાં અનેક ખામીયો રહી ગઈ હશે; તો તે
ખામીયોને માટે ક્ષમાની નજરે જોવું એ સુઝ જનોનું કર્તવ્ય છે.
અંતમાં કહેવાનું એજ કે આ પવિત્ર દેશમાં જન્મ ધારણ કરી પ્રમા-

શિક્ષતાથી દ્રવ્ય સંપાદન કરો, પરસ્પરને બ્રાત્રુભાવથી ચાહતાં સ્ત્રીઓ,
 ક્ષત્ર્યમાં તમારા દેશનું અભિમાન રાખો. આપણું ભારત સ્વર્ગ છે.
 સ્વર્ગમાં વસનારા નિરંતર સત્યનેજ ચાહે છે. એ સત્ય આપણામાં છે.
 અને એજ સત્યથી આપણે ઉન્નતિના શિખરે ચઢીશું. પરમાત્મા રહાય
 કરશે અને દેવને દુઃખ દેવા ઇચ્છનારા અસુરોનો જેમ આખરે નાશ
 થયો; તેમ તમારા સત્યના દુષ્મનોનો પરમાત્મા અવશ્ય નાશ કરશે.
 માટે પ્રાણુ જતાં પણ સત્યથી વિમુખ થશો નહિ. સત્યના સંરક્ષણમાં
 પ્રાણનું બળીદાન આપજો. આથીજ તમે ભારત માતાના સુપુત્રો ગણાશે.

વિક્રમાર્ક ૧૯૭૫. શ્રીરામજયંતી.
 શાહપુર-મહેતાપોળ-અમદાવાદ.

} સત્યેદ્ર પ્રસાદ સાંકળેશ્વર મહેતા.

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧	બાપકે સાપ ?	૨
૨	રમણ અને તારા.	૧૨
૩	શાહુચોર.	૨૫
૪	ચાળીસ હજારની ચોરી.	૩૭
૫	રાત્રિનું રહસ્ય.	૫૨
૬	શયતાનના પંજમાં સપડાએલી સુંદરી.	૬૫
૭	બેદ ભરેલી ચિઠ્ઠી.	૮૦
૮	મોહિની.	૮૯
૯	બેદ ભરેલું ખૂન.	૯૮
૧૦	ખાપીની પ્રપંચબળ.	૧૦૫
૧૧	પહેલાંની થોડીક વાત.... ..	૧૧૫
૧૨	રમાદેવી.	૧૨૫
૧૩	અપૂર્વ સાહસ.	૧૩૦
૧૪	એક ગરીબ અબળા.	૧૪૭
૧૫	કેટલોક ખુલાસો.	૧૫૬
૧૬	નવીન પ્રપંચ બળ	૧૬૪
૧૭	છૂપી કોટડીની તપાસ... ..	૧૭૫
૧૮	અબળ બ્યક્તિ.	૧૮૫
૧૯	અબળાની ચાલાકી.	૧૯૪
૨૦	સખ્ત આધાત.	૨૦૩

૨૧	પિશાચની પ્રપંચબળ....	...	...	૨૧૮
૨૨	બચાવ.	...	...	૨૧૯
૨૩	પિતા-પુત્રી.	...	...	૨૩૧
૨૪	નિશ્ચય.	...	...	૨૪૩
૨૫	શય્યાનનો સંતાપ.	...	...	૨૫૩
૨૬	ભયંકર આમ.	...	...	૨૬૫
૨૭	આખરે પકડયા.	...	...	૨૭૧
૨૮	પુલાસો.	...	...	૨૭૮
૨૯	બેટું-ભાગવું.	...	...	૨૮૬
૩૦	આત્મહત્યા.	...	...	૨૯૯
	છેવટ.	...	...	૩૦૫

માયાવી મોહિની.

પ્રકરણ ૧ લું.

—:૦:—

બાપ કે સાપ?

“મોહિની! મોહિની! તારે માફ કહેવું કયુલ કરવુંજ પડશે. જો તું મારી આગનો અનાદર કરીશ તો તારે ઘણુંજ સહન કરવું પડશે.” આમ કહેતો એક કૂર દેખાવનો પુરૂષ તેની સામે જોઈ ઉભી રહેલી એક સુસ્વરૂપા સુંદરીની સામે તિક્ષણ નજરે જોઈ રહ્યો.

તેના શબ્દો સાંભળી તે રમણી કે જેનું નામ મોહિની હતું તેના ગૌરમુખપર શોકની છાયા છવાઈ ગઈ. તે ગળગળે સાદે બોલી:—
“પિતાજી! પિતાજી! તમે કેટલી લાંબી જીંદગીને માટે આવાં ઘોર કર્મ કરી રહ્યા છો? તમે અનેક અત્યાચાર કરી ઘણું દ્રવ્ય મેળવ્યું છે; તો હવે સંતોષ માની ભગવાનનું ભજન કરો કે જેથી અથાગ પાપ કર્મોમાંથી કંઈક પાપ ઓછું થાય. બાપુ! હવેથી ભયંકર કર્મ કરતાં માફ સમસ્ત શરીર ધ્રુજ ઉઠે છે, માટે હવે કૃપા કરી એવી ભયંકર આજ્ઞા ન કરશો; હું આપના ચરણમાં પડું છું.” કહી તે સુંદર રમણી બે હાથ જોડી

તેના ચરણ સમિપે ધુંટણીએ બેઠી. તેની આંખોમાં ઝળઝળાયાં ભરાઈ આવ્યાં. તેનું સુકોમળ મુખ દયામણું જણાવા લાગ્યું. ગમે એવા દૂર હૃદયના માણસને પણ તેનું મુખ જોતાંજ દયા આવે એવો તેનો એ વખતનો દેખાવ થઈ રહ્યો હતો, પરંતુ એ પાપાણુ હૃદયના પુરૂષને તેની કંઈ પણ દયા આવી નહિ. તે વિકટ સ્વરે બોલી ઉઠ્યો:—“છોકરી! શું તું મારી આસાનો ભંગ કરીશ? પિતા પ્રત્યે તારી શું શરજ છે એ ભૂલી જઈશ?”

“તમારા પ્રત્યે મારી શું શરજ છે એ હું બરાબર સમજું છું અને તેથીજ આટલા સમય સુધી તમારા દરેક પાપ કર્મમાં મદદગાર થઈ રહી હતી. પિતાજી! જોને માટે આપણે દૂર કર્મ કરતાં હતાં તે દ્રવ્ય મેળવવાનું કામ હવે પરિપૂર્ણ થયું છે. એ દ્રવ્ય મેળવવાને મહેં તમારી આસાથી અનેક શ્રીમંત યુવાનોને મારા કૃત્રિમ પ્રેમમાં ફસાવી કાળના મુખમાં હડસેલ્યા છે. પણ—પણ, હવે એવાં પાપ કરતાં કંપું છું. બાપુ! તમારો ધર્મ છે કે પોતાનાં સંતાનને સુખી કરવાં. એ પ્રમાણે જો તમે મને સુખમાં રાખવાને આહતા હો તો મને મોહનરાય સાથે પરણાવી સુખી કરો. હું તેની સાથે જોડાઈ પ્રભુ ભક્તિ કરી કરેલાં દૂર કર્મોનું પ્રાયશ્ચિત કરીશ.” મોહિનીએ કહ્યું.

“હું તને મોહનરાય સાથે પરણાવીશ પણ તે પહેલાં તારે તેના બાઈ માધવરાયને આ દુનિયામાંથી વિદાય કરવો પડશે? કારણ કે તેના મરણથી તેની તમામ મિલકતનો વારસ મોહનરાય થશે; બસ તે પછી તેની સર્વ સંપત્તિ આપણીજ સમજવી.”

“બાપુ! આવા હવાઈ તરંગોને શા માટે હૃદયમાં સ્થાન આપો છો? હા! તમારા જેવો ભયંકર માણસ આ અવનિમાં કદી પણ

ઉત્પન્ન થયો હશે નહિ ! જે મોહનરાયના જાણવામાં આવી વાત આવશે તો તે જરૂર આપણા તિરસ્કાર કરશે. તે તેના ભાઈને અત્યંત પ્રેમથી ચાહે છે. ભાઈના મરણથી ભાઈને કેટલું કષ્ટ ઉત્પન્ન થાય એ તમેજ વિચારી જુઓ ? જે મોહનરાય આ કૂર કર્મ કરનારી માયાવી મોહિનીને પવિત્ર માની માનની નજરે જુએ છે; હા તેજ મોહનરાય મારાં કર્મથી અંતે તમને અને મને ધિક્કારશે-શીટકારશે.”

“પરવાહ નહિ. જે તે આપણને ધિક્કારશે તો તે પણ જલ્દીથી યમ-પૂરી તરફ રવાને થઈ જશે. મોહિની ! તું પ્રકટ આટલુંજ માફ કામ કર. આ મારો છેલ્લો પ્રયાસ છે. તે પછી હું તને કંઈ પણ કહેનાર નથી. માધવરાયના મરણથી મોહનરાયના હાથમાં સારી સંપત્તિ આવશે. મોહનરાય તારા કૃત્રિમ પ્રેમમાં પ્રસાયો છે. તેને તારા વિના કંઈ પણ એવું પડતું નથી. જ્યાં સુધી તેની પાસેનું સર્વ દ્રવ્ય આપણા હાથમાં આવે નહિ ત્યાં સુધી તારે પણ એને રમકડાની માફક રમાડવો અને પછી ઘાટ આવતાં તેનો પણ ઘાટ ઘડી નાખવો. મોહિની ! આટલું કામ પૂરું થયા પછી હું તને અત્યંત સુખી કરીશ. હું તને સોનાના શિખરે ચઢાવીશ. માટે માફ કહેવું માન અને માધવને આ સંસારમાંથી વિદાય કર.”

“બાપુ ! શું તમે નથી જાણતા કે હું મોહનરાયને ચાહું છું ? તેની પ્રત્યેનો પ્યાર ખરા હૃદયનો છે. હું તેને દેવ સ્વરૂપ સમજું છું. હું કદાપિ કાળે તેનું અશુભ કરનાર નથી ? ”

“શું તું તેને ખરા હૃદયથી ચાહે છે ? ”

“હા, જીવનથી તેને ચાહું છું અને મરવાં સુધી ચાહીશ.”

“મોહિની ! મોહિની ! તું આજે આ શું બોલે છે તેનું તને જ્ઞાન છે ? વિચાર કર કે તું કેની પુત્રી છે ? ”

“હું એક ભયંકર પૈશાચિક કર્મ કરનાર પિતાની પુત્રી કહેવાઈ છું. પણ મારી જન્મદાતા માતા પવિત્ર હતી તે પ્રમાણે તેની પુત્રી પણ પવિત્ર રહેશે.”

“ત્યારે ત્હેં અત્યાર સુધી તારી કૃત્રિમ જાળમાં શા માટે અનેક નિર્દોષ જનોને ફસાવી રક્તના પ્રવાહ વહેવરાવ્યા ?”

“તમારી સ્વાર્થાંધતા પરીપૂર્ણ કરવાને માટેજ. પિતા ! તમે પાપકર્મ કરાવવાને મને બળાત્કારે શરૂ પાડી છે. મ્હેં જે જે પાપ કર્યાં છે તે આપની આગાથીજ.”

“તો તું હવે શા માટે ના પાડે છે ?”

“આ હૃદયમાં રહેલો પવિત્ર આત્મા હવે ના પાડે છે. તે સત્યપંથે ચઢવાનું સૂચન કરે છે અને તેથીજ આ તમારી પાપીણી પુત્રી મોહન રાય જેવા પવિત્ર યુવકની સાથે લગ્નથી જોડાઈ પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાને ઇચ્છે છે ?”

“હું મોહનરાયને પણ આ દુનિયામાં વધારેવાર જીવતો રાખનાર નથી.”

“જેને રામ રાખનાર છે તેને કાણુ મારનાર છે ? આ મોહિની જીવશે ત્યાં સુધી તેનું રક્ષણુ કરશે.”

“છોકરી ! હું કેવો ભયંકર માણસ છું તે તું જાણે છે ?”

“અને હું પણ એજ ભયાનક માણસની માયાવી પુત્રી છું એ આપ જાણો છો ને ?”

“શું તું મારા કામમાં આડે આવીશ ?”

“હા, હવેથી હું મારો ધર્મ બરાબર સંભાળીશ અને પાપી પિતાને નીતિના પંથે લાવવાને પ્રયત્ન કરીશ.”

“ શું આજ તારો નિશ્ચય છે ? ” તે પુરૂષે કંઈક સ્વરે પૂછ્યું.

“ હા, હું હવે કદાપિ દુષ્કર્મ કરનાર નથી. ” મોહિનીએ જવાબ આપ્યો.

“ એમ તો હવે જોયા કર કે તારી શી દશા થાય છે ! મોહિની ! યાદ રાખજો કે જે કામ કરવાને તું અત્યારે ના પાડે છે એજ કામ તું હમણાં ખુશીથી કરવાને કમ્બુલ થશે. જો, આ વસ્તુને તું આજખે છે કે ? આમાં શું ચમત્કાર છે તે તું જાણે છે કે ? ” આમ બોલતા તે પુરૂષે પહેરેલા જખ્ખામાંથી એક કાળારંગની વેંત લાંબી લાકડી બહાર કાઢી મોહિનીને દેખાડી. તે લાકડીને જોતાંજ મોહિની એક ઝીણી ચીસ પાડી બે ડગલાં પાછળ હઠી સમસ્ત શરીરે ધૂંજવા લાગી. તેના શરીરે પરસેવાના ઝેબેઝેબ વળ્યા. તે અકળાઈને બોલી ઉઠી:—“ ધૂપાવી દ્યો, ધૂપાવી દ્યો; એ કાળાં કર્મમાં મદદરૂપ થઈ પડતી લાકડીને હતી ત્યાં મૂકી દ્યો. હું તેને વધારે વાર જોવાને નથી ઇચ્છતી. હા ! તે લાકડીના પ્રતાપે કરીનેજ તમે મને અંધ બનાવી મારા હાથે કૂર કર્મ કરાવી રહ્યા છો. ઓ નિષ્કુર પિતા ! જો તમારા દિલમાં દયાની સ્થેજ પણ અસર હોય, અરે જો તમે પરમાત્માને માનતા હો તો કૃપા કરીને તે લાકડીનો મારીપર હવેથી ઉપયોગ કરશો નહિ. તે લાકડીએજ અનેક નિર્દોષ જનોના રક્ત પ્રવાહ વહેવરાવ્યા છે. હા ! તેણેજ આ હાથે પૈશાચિક કર્મ કરાવ્યાં છે. બાપુ ! હું આ લાકડીને જોઈ ધ્રુજું છું-કંપુ છું. તેને તેની જગાએ ધૂપાવી દ્યો. ” આમ બોલતી મોહિની સજ્જન નયને તેના બાપ સામે જોઈ રહી.

તેના શબ્દોથી દયા લાવવાને બદલે તે પિશાચ ખડખડ હસવા લાગ્યો. તેણે તેની ચળકતી ખૂની આંખોવડે મોહિનીના સામે થોડીક-

વાર જોઈ રહી કહ્યું:—“છોકરી! તું આ લાકડીના ચમત્કાર જાણે છે છતાં શા માટે મારી આશાનો અનાદર કરે છે?”

“મને આ પ્રાણની હવે પરવાહ નથી. જે પરમાત્માએ આ દુનિયામાં સારાં કર્મો કરવાને અવતાર આપ્યો છે; તે અવતારને મ્હેં દુષ્કર્મો કરી રદ કર્યો છે. મને તે જન્મદાતાનો હવે ઘણોજ ડર લાગે છે. તેના દરબારમાં હું શું જવાબ આપીશ તેનાજ વિચાર હરદય થયા કરે છે; બસ તેથીજ આ હૃદયાત્મા આપની આશાનો અનાદર કરે છે. ” મોહિનીએ કહ્યું.

“છોકરી! તારો ડર નકામો છે. પરમાત્મા કોણ છે તે જાણવાની આપણને શું જરૂર છે! બસ આ દુનિયામાં જેની પાસે દ્રવ્ય છે એજ સાક્ષાત્ પરમાત્મા છે. તું મારી પુત્રી છે. તારે કોઈનાથી ભય પામવાનું કારણ નથી. તને ભયભીત બનાવનાર પરમાત્માને પણ એક વખતે આ લાકડીથી વશ કરવાને આ જ્વાળાપ્રસાદ શક્તિવાન છે. માટે એવો નકામો ડર તારા દિલમાંથી કાઢી નાખી આપણું કામ કરવાને તત્પર થા. મોહિની! આ આપણું છેલ્લુંજ કામ છે. આ કામ પૂર્ણ કરવાથી કેવો ફાયદો થનાર છે એ તું સારી રીતે જાણે છે.” તે પુરૂષ કે જેનું નામ જ્વાળાપ્રસાદ હતું તેણે કહ્યું.

મોહિની મૌન રહી. તે અનેક તર્ક-વિતર્ક કરવા લાગી. તેને શું કરવું એ કંઈ સ્પષ્ટ નહિ. તે ઘણીવાર સુધી શાન્ત ઉભી રહી છતાં કંઈપણ નિર્ણય કરી શકી નહિ. તેનો અંતરાત્મા ક્રૂર કર્મો કરવાને મના કરવા લાગ્યો. એવામાંજ પુનઃ જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું:—“કાં મોહિની! શું વિચાર કરે છે? બોલ શું જવાબ આપે છે?”

“આપુ! મ્હેં મારા હૃદયની સાથે પૂર્ણ વિચાર કરીનેજ આપને જવાબ આપ્યો છે; છતાં ફરીથી સાંભળવો હોય તો સાંભળી લ્યો કે

હવે આ મોહિની કદાપિ પણ તમારાં દુષ્કર્મોમાં મદદગાર થનાર નથી તે નથીજ. ” મોહિનીએ તેનો દ્રઢ નિશ્ચય જણાવ્યો. તે હિંમતથી તેની સામે જોઈ રહી. જ્વાળાપ્રસાદના ક્રોધનો પાર રહ્યો નહિ. તેની ખૂની આંખો વધારે ચળકવા લાગી. તે ધોધારી અવાજે બોલી ઉઠ્યો:—
 “ આ ઉદ્ધત છોકરી ! તહે આજે મને હદ ઉપરાંત ઉશ્કેર્યો છે. બોલ, હજી પણ એક વખત પૂછું કે તારો એજ નિશ્ચય છે ? ”

“ હા, આ પ્રાણ છે ત્યાં સુધી એજ નિશ્ચય છે. આ મોહિની મરણને ભેટવાને તૈયાર છે. આ ધાતકી પિતા ! તમારાથી થાય એ કરી દ્યો. જે મોહિનીને માતા વિનાની કરી તમારો સ્વાર્થ સાધવાને પાપમાં તદ્દુપ બનાવી છે; હા ! એજ મોહિની આજે હિંમત ધરી તમારો બયાનક ક્રોધ માથે ખેંચી લેવાને તૈયાર થઈ છે. અરે ! જેણે પાળી પોષી મોટી કરી છે; તેજ ફૂર પિતાને હાથે મરવાને તેની સામે નિડર થઈને ઉભી છે. આ ફૂર પિતા ! તમારી લાકડીનો પ્રયોગ કરતાં પહેલાં તમારા ખીસ્સામાં રહેલો ઝેરી છરો કે જેણે અનેક નિરપરાધી જનોનાં લોહી પીધાં છે તેને ખુશીથી આ કોમળ હૃદયમાં સ્થાન આપો. ” આમ બોલતી મોહિની તેની છોક નજીક જઈને ઉભી રહી.

“ ચાલ, દૂર ઉભી રહે. હું તને મારનાર નથી. હું તારે હાથેજ માફ કામ કરાવનાર છું. છોકરી ! તું આજે ઘણી ઝતુની બના ગઈ છે. ” પુનઃ જ્વાળાપ્રસાદ પોકારી ઉઠ્યો.

“ ખરેખર તમે માનવના રૂપમાં પિશાચ છો. હા ! જેના દિલમાં દયા નથી તેનો જન્મ વૃથા છે. આ દૈત્ય પિતા ! શા માટે આવાં બયાનક કૃત્યો કરી રહ્યા છો ? શું તમને પ્રભુનો પણ ડર નથી ? ”

“ કોણ પ્રભુ ? હું તેને ઓળખતોજ નથી. ”

“બસ થઈ ચૂક્યું. જે પ્રભુને ઓળખતો નથી; અરે જે તેનાથી ડરતો નથી તે આખરે ખુબ ખતા ખાય છે અને મરણ પછી ભયાનક શિક્ષા સહન કરે છે. હાય! જન્મતાંજ મારો નાશ કેમ ન થયો કે જીવતાં રહી આવા કૂર પાપી પિતાના પનારે પડી પાપકર્મ કરવાં પડેછે. ઓ પિતા! સમજો, હજી સમય છે; પાછળથી પૂર્ણ પસ્તાવું પડશે.”

“બસ ચૂપ થા. તું આજે શત્રુની ગરજ સારે છે. છોકરી ! તારા શબ્દોથી મારા ક્રોધમાં વધુ વધારો થાય છે.”

“બસ એથીજ જણાય છે કે એ ક્રોધથીજ તમારું સર્વસ્વ નાશ થનાર છે. અરે વિચાર તો કરો કે તમે ક્યાં સુધી આવાં પાપકર્મ છૂપાવી શકશો ? શું તમને ખબર નથી કે પાપનો ઘડો ભરાય છે કે તરતજ ફૂટી જાય છે ! બાપુ ! સમજો. કરેલાં ખૂનથી સર્વત્ર હાહાકાર થઈ રહ્યો છે. પોલીશ બારીક નજરે તપાસ ચલાવી રહી છે. ચાલાક ગુપ્તચર તમને આખરે પકડશે અને કરેલાં કર્મોથી ફાંશીને માંચડે ચઢાવશે.”

“તે જ્યારે થવાનું હશે ત્યારે થશે. હાલતો મને કોઈની દરકાર નથી. સિપાહીઓ તો પૈસાના ગુલામ છે. જ્યાં સુધી મારી પાસે પૈસા છે ત્યાં સુધી મારું નામ કોણ દેનાર છે ? આ જ્વાળાપ્રસાદે એક નાના સિપાહીથી તે મોટા અમલદાર સુધીનાને પાન સોપારી આપી સંતોષ્યા છે, બસ એથીજ તેઓ શત્રુ થવાને બદલે મારા મિત્ર થઈ રહ્યા છે.”

“ખરેખર તમે રાક્ષસ સ્વરૂપ છો !”

“આ રાક્ષસી સ્વરૂપથીજ લક્ષાધિપતી થઈ આ બંગલામાં રહી ધારેલું કામ કરાય છે.”

“પણ તમારી ગણુના ઉજળા ઠગમાં ગણાય છે તે સમજેછો?”

“ સમજું છું. સફેત ઠગમાં જેવી મઝા છે તેવી ખીજમાં નથી. હું જ્યારે બહાર નીકળું છું ત્યારે સેંકડો માણસો મને ઝુકી-ઝુકીને સલામો ભરે છે. હું ખૂની છું તેની કોઈને પણ ખબર નથી. બોલ હવે તારે રાજી ખુશીથી કામ કરવું છે કે નહિ ? ”

“ ના. ”

“ એમ ! તો હવે આ પળેજ તારીપર પ્રયોગ શરૂ કરું છું. ”

“ ખરેખર ! તમે મારા બાપ નથી પણ જેરી સાપ છો. પિતા થઈ પિશાચની ગરજ સારો છો. હા પ્રભુ ! હું તમારે શરણે છું. પાપી પિતાના પ્રયોગથીજ પાપકર્મો કરું છું. હું નિર્દોષ છું. મને ક્ષમા કરજો. ” આમ બોલતી મોહિનીએ ઉંચે નજર કરી પ્રભુને પ્રણામ કર્યા.

જ્વાળાપ્રસાદે અદ્વહાસ્ય કરી હાથમાંની જાદુઈ લાકડીને ઉંચી કરી બે ચાર ફૂંકો મારી મોહિનીના સામે ધરી. પાપીનો પ્રયોગ શરૂ થયો. તે કાતિલ નજરે મોહિની સામે જોઈ રહ્યો. પ્રયોગથી અસર થઈ. મોહિનીએ કાળજી કંપાવે એવી ઝીણી ચીસ પાડી. તે કાષ્ટના પુતળાની માફક ઉભી રહી ટગર-ટગર તેના પિતાની સામે જોઈ રહી. જ્વાળાપ્રસાદ પણ ગંભીર મુખમુદ્રાથી ઉભો રહ્યો.

મોહિનીની ચીસનો અવાજ ચારે તરફ ફેલાઈ રહ્યો. સમય રાત્રિનો હોવાથી સર્વત્ર શાન્તિ ફેલાઈ રહી હતી. પિતા-પુત્રીનો સંવાદ જે સ્થળે ચાલતો હતો તે સ્થળ નિર્જન સ્થાનમાં નદી કિનારે આવેલું હતું. તેની અંદર અનેક છૂપા ચોરડા અને બેદીભોંયરાં આવેલાં હતાં. મોહિનીના અવાજથી આ મોટા મકાનમાં આવેલા એક ચોરડાનું બારણું તત્કાળ ઉઘડી ગયું અને તેની અંદરથી એક વૃદ્ધાવસ્થાને ગાળે પહોંચેલો સાધુ સ્વરૂપ માણસ ધીમે પગલે ચાલી આવતો જણાયો. તેને જોઈ જ્વાળા-

પ્રસાદ તેની સામે જઈ નમ્ર સ્વરે બોલ્યો:-“ ગુરુજી એકાએક નમસ્કૃત થઈ અહિં આવવાનો શામાટે શ્રમ લેવો પડ્યો ? ”

“ એકાએક કોઈની ચીસ સંભળાવાથી મારી ઉંઘ ઉડી ગઈ. જવાબ-પ્રસાદ ! એ ચીસ કોણે પાડી હતી ? ” તે સાંધુવેશી વૃદ્ધ પુરુષ કે જેનું નામ યતીન્દ્રનાથ હતું તેણે પૂછ્યું.

“ આ મોહિની આજે હડે ભરાઈ છે. તેણે મારું એક છેલ્લું કામ પૂર્ણ કરવાને સ્પષ્ટ ના પાડી છે. તેથી મહેં તેની પર પ્રયોગ થઈ કર્યો છે અને તે કારણથી તેણે ચીસ પાડી હતી. ” કહી જવાબપ્રસાદે તમામ વાત યતીન્દ્રનાથને કહી સંભળાવી. તેની વાત સાંભળી યતીન્દ્રનાથ બોલ્યો:-“ તું હવે તારાં પાપીષ્ઠ કર્મોને આટલેથીજ અટકાવ. ત્હેં ઘણું કર્યું છે. ત્હેં દ્રવ્ય પણ પુષ્કળ મેળવ્યું છે. તારે હવે શી વાતની ખામી છે ? અતી લોભ એ વિનાશનું મૂળ છે. માટે હવે ખૂના મરકીનાં કામ મૂકી દઈ શાન્તિથી જીવન ગુજાર. ”

“ મારું આટલું કામ પૂરું થયા પછી હું કંઈ પણ કૂર કર્મ કરનાર નથી. મારી આ છેલ્લીજ આશા છે. ” જવાબપ્રસાદે જણાવ્યું.

“ જેવી તારી મરજી. પણ ત્હેં મારી વિધાનો દુરપયોગ કર્યો છે; તેનાં શળ તારે વહેલાં મોડાં ચાખવાંજ પડશે. જવાબપ્રસાદ ! હું કાલથી મારા અસલ રહેઠાણે જનાર છું. તે પહેલાં તને જણાવું છું કે જે હવેથી મારી આપેલી વિધાનો પાપ કર્મ કરવામાં ઉપયોગ કરીશ તો તું જરૂર પકડાઈ જઈશ, માટે ચેતજે અને તારું આટલું કામ કરી સંતોષ પકડજે. ” કહી યતીન્દ્રનાથ મોહિની પાસે આવ્યા. તે ગરીબ છોકરી જડ જેવી બની ઉભી રહી હતી. તેની આંખોની પાંપણો પણ સ્થિર થઈ રહી હતી. હજી તેની આંખોમાંનું જળ સૂકાયું નહોતું.

યતીન્દ્રનાથે તેની છેક નજીક જઈ તેના માથે હાથ ફેરવતાં કહ્યું:—“ મોહિની ? ”

“ હાં. ”

“ કેમ આમ શાન્ત થઈને ઉભી રહી છે ? ”

“ ત્યારે શું કરું ? ”

“ તારા પિતાનું કામ કરીશ કે નહિ ? ”

“ શા માટે નહિ ? હું તેમનું દરેક કામ કરવાને તૈયાર છું. ”

તેના બોલવાથી જ્વાળાપ્રસાદને હસવું આવ્યું. થોડીકવારપર જે મોહિની બેઠકકે જવાબ આપતી હતી; તે મોહિની અત્યારે જનદુર્ધ અસરથી તેના આપનું કાર્ય કરવાને તૈયાર થઈ. યતીન્દ્રનાથે જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોઈ પૂછ્યું:—“ તારું કામ પૂરું કરવાને મોહિની ક્યારે જનાર છે ? ”

“ એ ત્રણ દિવસમાં. ”

“ ત્યાં સુધી તેને તું આવી અવસ્થામાંજ રાખીશ કે ? ”

“ હા, નિરૂપાયે એમ વર્ત્યા વિના છૂટકો નથી. હમણાં—હમણાંમાં તેનો સ્વાભાવ ઘણો વિચિત્ર થઈ ગયો છે. તેને પેલા મોહનરાયની સોળ-તની અસર લાગી હોય એમ સમજાય છે. ”

“ મોહનરાય પવિત્ર યુવાન છે. પવિત્રના સહવાસથી પવિત્ર થાય એમાં શું નવાઈ ! જ્વાળાપ્રસાદ ! જે તું તારું બહુ ધન્યજ્ઞ હોય તો તે મોહનરાયને કદાપિ સતાવીશ નહિ. તું તારી મોહિનીને તેની સાથે પરણાવી સુખી કરજે. તું મારાં આ વચનો તારા હૃદયપટ પર કોતરી રાખજે. તેમ છતાં જે તારા બાળ્યમાં અનિષ્ટ થવાનું લાખાએલું હોય તો મારા કહેલાં વચનો ભૂલી જજે. બેટા મોહિની ! હું જાઉં છું. પ્રભુ તારું કલ્યાણ કરે. ” કહી યતીન્દ્રનાથ ઝપાટા બંધ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો અને

ખીજે દિવસે જવાનો વિચાર માંડી વાળી એજ પળે તે મકાનની બહાર નીકળી નદીના કિનારે-કિનારે ચાલવા લાગ્યો અને થોડીકવારમાં તો તે અદૃશ્ય થઇ ગયો. તેના ગયા પછી જવાળાપ્રસાદે મોહિનીને કહ્યું:-
 બેટા! આપણે હવે ચાલાશું?"

“ક્યાં જઈશું બાપુ?” મોહિનીએ નત્રતાથી પૂછ્યું.

“તું તારા શયનાલયમાં જઈને સૂઈ જ. હું પણ મારા ઓરડામાં સૂઈ જઈ છું. જા, બેટા! જલ્દી જઈ સૂઈજા. ઉજાગરાથી તારી આંખો ફાપવા આવશે.”

મોહિની ત્યાંથી ચાલી ગઈ અને તેના શયનાલયમાં જઈને સૂઈ હતી. તેના ગયા પછી જવાળાપ્રસાદે ઘણીવાર સુધી વિચાર કર્યો અને વિચારને અંતે કપ્પાટમાંથી એક નાની શીશી ખીસ્સામાં મૂકી મકાનની બહાર નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૨ જી.

“રમણ અને તારા.”

સવારનો સમય છે. ખુશનુમા પવન શરીરને સુખ ઉપજાવી રહ્યો છે. માધવરાય શેઠના સેવકો બંગલાને વાળી ઝુડી સાફસુફ કરી રહ્યા છે. મહાલયના કમ્પાઉન્ડમાં ઉગેલાં વૃક્ષોને માળી પાણી પાઘ રહ્યો છે. દરવાજા આગળ એક બાંધી દડીનો પહેલવાન જેવો ભેથો હાથમાં જડો ધોકો પકડીને ઉભો રહ્યો છે. માધવરાય શેઠ વસ્ત્ર પહેરી ધરવા જવાને તૈયાર થયા છે. તેમણે ગાડી જોડી લાવવાનો ક્યારનોએ હુકમ

આપી દીધો છે પરંતુ હજી ગાડી આવી નથી. માધવરાય ગાડીની રાહ જોતા કમ્પાઉન્ડમાં આમ તેમ આંટા મારી રહ્યા હતા. થોડીવારે દરવાજા પાસે ઉભેલા ભૈયાએ અંદર આવી શેઠને ઝુકીને સલામ કરતાં કહ્યું:—“ શેઠજી! ગાડી તૈયાર હય. ”

માધવરાય બહાર નીકળી વિક્ટોરીયામાં બિરાજ્યા. વિક્ટોરીયા નદીને કિનારે આવેલા ગાર્ડન તરફ ચાલવા લાગી. માધવરાય શરવા-હરવાનો ધણો શોખ રાખતા હતા. તે હમ્મેશાં સવારના પ્હોરમાં બાગ-બગીચામાં હવા ખાવા જતા હતા. ખુદ્દી હવાથી તેમનું શરીર નિરોગી રહેતું. શેઠના ગયા પછી ભૈયો ચલમ ભરી દમ લગાવવા મંડ્યો. માળી અને બીજા બેએક સેવકો પણ ચલમ પીવાને તેની પાસે આવી બેઠા.

આવા પ્રાતઃકાળના આનંદમય સમયે માધવરાયના મહાલયમાંથી હારમોનિયમનો મીઠો સૂર ધીમે-ધીમે સંભળાવા લાગ્યો. તે મીઠા સૂરમાં કોઈક બાળાના કોમળ કંઠમાંથી નીકળતો સૂર એકત્ર થવા લાગ્યો. દરવાજા પાસે ચલમ પીવાને એકઠું થએલું મંડળ પણ ધ્યાન પૂર્વક એ તરફ કાન માડી સાંભળવા લાગ્યું.

હારમોનિયમ સાથે સૂર મેળવનાર અન્ય કોઈ નહિ પણ માધવરાય શેઠની ખેડેન તારાલક્ષ્મી હતી. તે રૂપમાં રંભાને શરમાયે એવી હતી. તેનામાં ઉત્તમ ગુણુ ભરેલા હતા. તેને ગાવા બળવાનો ધણો શોખ હતો.

માધવરાયના પિતા સૂર્યપૂર શહેરના નામાંકિત ગ્રહસ્થ હતા. તેમની પાસે વિપુલ સંપત્તિ હતી. તેમનું નામ જગમોહનદાસ હતું. તેમને માધવરાય-મોહનરાય અને તારાલક્ષ્મી નામક સંતાન હતાં. મોહનરાય

માધવરાયથી ચાર વર્ષે નાનો હતો. માધવરાયની પચિસ વર્ષની ઉંમર થતાં જગમોહનદાસ શેઠે સ્વર્ગવાસ કર્યો હતો. તેમણે મરણ સમયે મોહન અને તારાની સારી રીતે સંભાળ રાખવાનું માધવરાયની પાસેથી વચન લીધું હતું. માધવરાય સદ્ગુણી અને બુદ્ધિશાળી હતો. તે પોતાનાં બાઈ બહેનને અત્યંત પ્રેમથી ચાહી સારી કેળવણી આપવાં ઉપરાંત રૂઢી રીતે ગૃહસંસાર ચલાવતો હતો. તેનું લગ્ન હજી થયું નહોતું. તેણે પોતાને લાયક કન્યા મળે તોજ લગ્ન કરવાનો નિશ્ચય કરેલો હતો. આથી લોકોમાં અનેક પ્રકારની ચર્ચા ઉત્પન્ન થવા પામી હતી. મોહનરાયે પોતાની વીસ વર્ષની ઉંમરમાં બી. એ. ની પરિક્ષા પાસ કરી હતી. તે ગૌરવર્ણનો અને હિંમતવાન યુવાન હતો. તેના રૂપથી અનેક કુમારિકાઓ તેની તરફ આકર્ષાતી અને શુભ રીતે તેનીપર પ્રેમ પત્રિકાઓ લખી મોકલતી. મોહનરાય હસ્તેશાં સાંજના સમયે ફરવા જતો. એ ફરવા જવાના નિયમને લીધે સમય જતાં તેને “ મોહિની ” સાથે પ્રેમ બંધાયો. મોહિની સાક્ષાત મોહિનીજ હતી. આખા શહેરની અંદર તેના રૂપનાં વખાણ થતાં. તેને સૌ કોઈ “ સૂર્યપૂરની સુંદરી ” ના નામે ઓળખતાં. એ મોહિનીના પ્રેમમાં મોહનરાય દિવાનો બન્યો. તે દરરોજ તેને મળતો અને વાર્તા-વિનોદ કરતો. મોહિની સરળ હૃદયની બાલિકા હતી. તેનું હૃદય કેવું છે તે આપણે વાંચી ગયા છીએ; પરંતુ તે એક બચંકર પિતાની પુત્રી હતી. તેનો પિતા કેવો દૂર છે તેની આપણને આગળ ઉપર ખબર પડશે.

આજે પ્રાતઃકાળમાં માધવરાયના ફરવા ગયા પહેલાં મોહનરાય પણ હવા ખાવાને નીકળી પડ્યો હતો. મહાલયમાં તારાલક્ષ્મી સિવાય અન્ય કોઈ નહોતું. તારા બેઠી ઉઠી હારમોનિયમ પર પ્રેક્ટીસ કરી રહી હતી. તેનો કોમળ સૂર વાજના સૂરની સાથે મળી ગયો. તેણે

એકાદ ગાયન ગાવાનો આરંભ કર્યો. એ અસ્સામાં એક નવ યુવક દરવાજા આગળ આવીને ઉભો. યુવક મનહર હતો. તેણે સફેદ ધોતી-યાનો કચ્છ મારેલો હતો. પગમાં બુટ મોજાં ચઢાવેલાં હતાં. તેણે શરીર પર હાફકોટ પહેરેલો હતો. ગળામાં કોલર ઉપર ટાઇ બાંધેલી હતી. કાલરમાં ધાલેલું હિરાતું બટન ચળકાટ મારી રહ્યું હતું. આંખપર સોનેરી ફ્રેમનાં ચસ્મા શોભી રહ્યાં હતાં. માથાપર એન ક્વોલિટીની બેંગલોર કેપ મૂકી હતી. આવો શંકડો યુવાન હાથમાં મલાકા કેપન પકડી માધવરાયના મહાલયના દરવાજા આવીને ઉભો હતો. દરવાજા આગળ બેઠેલું મંડળ ઉભું થઇ ગયું. ભૈયાએ ઝુકીને સલામ કરી. યુવકે રોડ-માંજ પૂછ્યું:—“ કયું ભૈયા ! શેઠ બહાર નીકલ ગયે કે નહિ ? ”

“ હાં. શેઠજી અબી હવા ખાને ચલે ગયે. ” ભૈયાએ કહ્યું.

“ બંગલામાં કૌન હય ? ” યુવકે પ્રશ્ન કર્યો.

“ તારા બહન હય. ફુસરા કોઈ નહિ હય. ”

“ અચ્છા, મય અંદર જાતા હું. ” કહી તે નવ યુવક દમામ ભેર અંદર ચાલ્યો અને દાદરનાં પગથીયાં ચઢી ઉપર જવા લાગ્યો. તારા-લક્ષ્મી ગાનમાં ગુલતાન થઇ હતી. તેની સુકોમળ આંગળીયો હાર-મોનિયમ પર પાણીના રેલાની માફક ફરતી હતી. હારમોનિયમપર સેન્ટથી તરબોળ કરેલો રૂમાલ મૂકેલો હતો. તેમાંની ખુશબો ચારે તરફ પથરાઇ રહી હતી. તારાલક્ષ્મીએ આ વખતે એક મઝાતું ગાન આરંભેલું હતું. દાદરપર ચઢનાર યુવક ક્યારનોએ ઉપર આવી એક બાળુએ ઉભો રહી ગાનમાં મસ્ત થએલી મસ્તાનીતું ગાન સાંભળી રહ્યો હતો. તે સ્વર્ગની સુંદરીનાં કોમળ કંઠમાંથી નીકળતું મોહક ગાન આ પ્રમાણે હતું:—

ગઝલો હકા.

“ આ મુકુટ મંજરીના, નવ મલ્લિકાની માલા !
 તરણી નયન વિશાલાં, આવી વસંત ખાલા !
 વિકસિત વિલાસ વેશી, સુર ખાલિકા મુકેશી !
 દિલ્લદાર દિવ્ય દેશી ! આવી વસંત ખાલા !
 મધુ માલતી મધૂરી, રસ રોમ રોમ પૂરી;
 સજ્જ સ્નેહ સાજ શરી, આવી વસંત ખાલા !
 શશી તારકા રમે છે, શીતળ શિશિર સમે છે;
 ઉર ભાવથી નમે છે, આવી વસંત ખાલા !
 નિરખ ગગન દારે, ધીમે પદે પધારે;
 સુખ-સાજને સુધારે, આવી વસંત ખાલા !
 કોકિલ કૂજન સુણાવે; અલિ ગુંજનો ગજવે;
 પ્રભુ ભક્તિ ભજન ભાવે, આવી વસંત ખાલા !
 બની સૃષ્ટિ સુરસલીના, સત્કાર સ્નેહ બીના-
 કરતી ઉભી નવીના ! આવી વસંત ખાલા !
 આનંદ અમિત આપી, ઉર ખેદ સકળ કાપી,
 કેકા કરે કલાપી ! આવી વસંત ખાલા !
 આનંદ નાચ જોતાં, કંઈ મયુર મયુરીઓનાં;
 લહાણાં એ સ્નેહ બીનાં, આવી વસંત ખાલા !
 ઉભી દાર દેવી રૂપે, નહાતી પરાગ ધૂપે;
 ઉર મર્મને જગાડે ! આવી વસંત ખાલા !

—વસંત—

ઉપરા સાપરી પલટા દેતી તારા ગાનમાં ગુલતાન થઇ. તેના લાંબા
 વાળ ગરદન પર સર્પાકારે લટકી રહ્યા હતા. તેના ગૌર કપાળ પર

પસીનાનાં બીંદુઓ બાઝ્યાં હતાં; અંતે ગાન પૂરું કરી તારાએ રમાલ ઉપાડી મુખપર ફેરવ્યો. ગાનનો ગુંજાર બંધ થતાં સર્વત્ર શાન્તિ છવાઈ ગઈ. તારાએ પાછળ નજર કરી. સહસા તેની દૃષ્ટિ શાન્ત મુખમુદ્રાથી ઉભા રહેલા યુવક પર પડી. તારા ચમકી. તે એકદમ ઉભી થઈ અને હરિણીની માફક તે નવયુવકની તરફ દોડી આવી. તેને જોઈ તે યુવક હસી પડ્યો. તારા તેની પાસે આવી મૃદુ સ્વરથી બોલી:—“અહો રમણચંદ્ર! તમે ક્યારના આવ્યા છો?”

“તમે દીઠા ત્યારના.” કહી રમણચંદ્રે બીજું બાજુએ જોયું.

“પારકા મકાનમાં ચોરની માફક આવી છૂપાઈ રહેવું એ આપના જેવા કુળવાનને યોગ્ય નથી.” તારાએ કહ્યું.

“હું ક્યાં પારકાના મકાનમાં આવ્યો છું? આ મકાન તો માફ પોતાનું જ છે.” રમણે હસ્તે વદને જવાબ આપ્યો.

“અરે વાહરે! તમે પણ ખુશ કરી! આખા મકાનનાજ માલીક થઈ પડ્યા. જાઓ, જાઓ. અહિંથી જલ્દી બહાર પધારી જાઓ, નહિ તો ભૈયાને બોલાવી ધક્કા મારી બહાર કઢાવવા પડશે.” તારાએ કાતિલ કટાક્ષ ફેંકી કહ્યું.

“ભૈયો તો બીયારો બલો માણસ છે. મહેં તેને ચાપાણી પીવરાવી મારો બનાવ્યો છે અને તેથી તેણે મને અંદર આવવા દીધો છે; એટલે એનાથી મને કંઈ પણ કહી શકાય એમ નથી. તારાલક્ષ્મી! તમે પણ વિચારજો હાં કે? એક ગૃહસ્થ માણસપર બોદું આળ ચઢાવવાથી તમારે વિમાસવું પડશે. હું કોર્ટમાં સ્ટેપ લઉં.”

“અને હું પણ કોર્ટમાં શ્રીયાદ નોંધાવીશ કે મી. રમણચંદ્રે મારા એકાન્ત વાસમાં આવી મારી ઉપર હુમલો કર્યો છે.”

“પણ કેશમાં વકીલ રોકવો પડશેને?”

“તમે વકીલ કરશો તો મારે પણ કોઈક ધારાના હિમાયતીને રોકવો પડશે. વાંડે તમે ક્યા વકીલને રોકશો?”

“મી. મોહનરાય જગમોહનદાસને.”

“શું મારા બાધને?”

“હા.” વાંડે હવે તમારો વકીલ કોણ થશે?”

“અરે વકીલોની તે શું ખોટ છે? સરિયામ રસ્તાઓપર સેંકડો વકીલોનાં પાટીયાં નજરે પડે છે. પણ મારે તો કોઈ વકીલ કરવાની જરૂર નથી. હું પોતેજ મારી વકીલાત કરીશ અને કોર્ટ સમક્ષ તમને ગુન્હેગાર ઠરાવીશ.”

“કઈ કોર્ટમાં ફરીયાદ નોંધાવશો?”

“તે જાણવાની તમારે જરૂર નથી.”

“અરે! મારે તો ખાસકરીને જાણવુંજ જોઈએ; કારણ કે કોર્ટમાં જે પૈસાવાળો હોય તેજ જીતે છે. શું તમને ખબર નથી કે જેની પાસે જરૂર તે ચાહેસો કર?” હું પૈસાના પ્રતાપે સૌને વશ કરી ઉલટાં તમનેજ ગુન્હેગાર ઠરાવીશ.”

“પણ પૈસા કરતાં કોર્ટમાં સ્ત્રીનું સાંડું સન્માન સચવાય છે એ જાણો છો? તમે પૈસા ખરચી ન્યાયાધિશને વશ કરશો. પણ હું તો વગર પૈસે શક્ત ખેત્યાર શબ્દો વડે કરીનેજ ન્યાયાધિશને મારી સત્યતાની ખાત્રી કરી આપીશ.”

“તારાલક્ષ્મી! તમેતો ધણાંજ જખરાં નીકળ્યાં! મારી ઉપર તમે નકામો આરોપ મૂકો છો.”

“હું કદી અસત્ય આચરણ આચરતીજ નથી.”

“ ત્યારે ખોલો મ્હેં શું ગૂંહો કર્યો છે ? ”

“ તમે આ ખંગલામાં હાગ થઈને આવ્યા છો અને અમૂલ્ય વસ્તુ ચોરી ગયા છો. તે ચોરેલી વસ્તુને છૂપાવી નિર્દોષ ઠરવાને છાનામાના ઉભા રહ્યા છો. જુઓ તમારું મુખ કેવું ઢીલુંદપ થઈ ગયું છે ! બસ તે ઉપરથીજ જણાઈ આવે છે કે તમે ગૂંહેગાર છો. ”

“ પણ મહેરબાની કરીને જણાવો તો ખરાં કે મ્હેં કંઈ વસ્તુની ચોરી કરી છે ? કુળવાન કન્યાએ એક નિર્દોષ માણસને અપરાધી ઠરાવવો એ શું વ્યાજખી કહેવાય ? ”

“ અને પારકાનાં મકાનમાં પ્રવેશી હાગ વિધા ચલાવવી એ કુળવાન અહરથનાં લક્ષણ કે ? યાદ રાખજો મી. રમણચંદ્ર ! કે તમારે ધણી ભારે શિક્ષા સહન કરવી પડશે. ”

“ એવો કયો ભારે અપરાધ થયો છે કે જેથી શિક્ષા કરવાનો પણ નિશ્ચય અત્યારથીજ કરી દીધો ? ”

“ તમે એવોતો ભારે અપરાધ કર્યો છે કે અન્ય કોઈ કરી શકેજ નહિ. ”

“ કૃપા કરી અપરાધ જણાવશો તો ઉપકાર થશે ? ”

“ બસ ત્યારે હવે જણાવી દઉં ? ”

“ હા. ”

“ જુઓ ત્યારે સાંભળો. તમે આજે છાનામાના અહિં આવ્યા અને મારી ચિકીત્સા જેવાને ગૂપચૂપ ઉભા રહ્યા. એકાન્તમાં એડેલી કુલિન બાળાના સંબંધમાં આવું વર્તન ચલાવનાર અપરાધી ગણાય છે. ખીજું તમે ત્રણ દિવસથી બિલકુલ અહિં આવ્યા નથી. તેથી મારું હૃદય મહા દુઃખી થતું હતું. એક સાચ્યા પ્રેમિને દુઃખ દેવું એ તમારી

ફરજ છે કે ? આવા આવા અનેક અપરાધોની શિક્ષા તમારે અવશ્ય સહન કરવીજ જોઈએ. ”

“ હું આપની દરેક શિક્ષાઓ સહન કરવાને તૈયાર છું. હજી એક શિક્ષા તો સહન કરું છું; હવે જે બાકી રહી હોય તે પણ કરી દેયો ? ”

“ તમે કઈ શિક્ષા સહન કરી રહ્યા છો ? ”

“ પ્રેમામૃતનું પાન કરાવ્યા વિના ટળવળાવો છો એ શું બોધી શિક્ષા છે ? આ હૃદય કેટલું બધું આતુર થઈ રહ્યું છે તે જાણો છો ? ” આમ કહી રમણચંદ્રે તેની સામે જોયું. તારાએ શરમાઇને દષ્ટિ નીચે નમાવી. પુનઃ રમણચંદ્રે કહ્યું:—તારા લક્ષ્મી ! કેમ મૌન થઈ ગયાં ? ”

“ હું શું બોલું ? તમે બોલવાની બારી તો બંધ કરી દાધી ? ”

“ કેમ ? ”

“ તે તમારા હૃદયને પૂછી જુઓ ? ”

“ મને તો કાંઈએ સમજાતું નથી. ”

“ હશે ત્યારે સમય આવશે એટલે એની મેજે સમજાશે. ચાલો હવે આપણે સાથે ચાહ પીએ. ”

“ શું તમે હજી ચાહ પીધો નથી ? ”

“ ના, હું જગૃત થઈ છું ત્યારની હારમોનિયમ પર પ્રેક્ટીશ કરી રહી છું. મોહનરાય બાઈ કહેતા હતા કે જે કંઈ કાર્ય સવારમાં થાય છે તે ઘણુંજ સાફ થાય છે. ”

“ હા, સવારનો સમય દરેક કામને માટે ઉત્તમ છે. ”

“ તો ચાલો આપણે હવે ચાહ પીવાના રૂમમાં જઈએ. ”

“ તે પહેલાં એકાદ સંગીત સાંભળવાની મારી ઈચ્છા છે. ”

“ ચાહ પીધા પછી તમને જરૂર સંભળાવીશ. હાલતો ચાલો. ”

તારા લક્ષ્મી આગળ ચાલી. રમણચંદ્ર મનમાં તેની પ્રસંસા

કરતો પાછળ-પાછળ જવા લાગ્યો. બન્ને ચાહ પીવાના રૂમમાં આવ્યાં. ત્યાં એક આરસનું રાઉન્ડ ટેબલ પડેલું હતું. તેની આસપાસ મખમલે મઢેલી ચારેક ખુરશીઓ પડેલી હતી. રમણચંદ્રને ખુરસીપર બેસવાનું કહી તારાએ બારીએ જઈ જૂમ મારીઃ-“અરે પ્રાણુશંકર મહારાજ ! નીચે છો કે ? ”

“ કેમ બહેન બા ! શું કામ છે ? ” પ્રાણુશંકર મહારાજે રસોડામાંથી બહાર નીકળી પૂછ્યું.

“ ચાહ તૈયાર છે કે ? ” તારાએ પૂછ્યું.

“ હા, આપને માટે તૈયારજ રાખી મક્યો છે. ”

“ વાંરું, બે કપ ઉપર લાવો. બેગા બેગી પાન પણ બનાવતા આવજો. ”

“ બહુ સાંરું. ” કહી પ્રાણુશંકર મહારાજ ત્યાં બેઠેલા એક ઘાટીને પાન તૈયાર કરવાનું કહી રસોડામાં ગયા. ઘાટીએ પાન તૈયાર કરી મહારાજને આપ્યાં. પ્રાણુશંકર રૂપાના બે પ્યાલામાં ચાહ ભરી ઉપર લઈ ગયો અને પ્યાલા ટેબલ પર મૂકી હાથમાં પાન પકડી એક બાજુએ બેઠો રહ્યો. રમણ અને તારા વિવિધ પ્રકારની આનંદદાયક વાતો કરતાં ચાહ પીવા લાગ્યાં. તેઓ થોડીવારમાં ચાહ પી રહ્યાં. મહારાજ પાન આપી ખાલી પ્યાલા ઉપાડી ત્યાંથી ચાલતો થયો. તેના ગયા પછી રમણચંદ્રે કહ્યુંઃ-“ તારા ! હવે એકાદ ગાયન સાંભળાવવાની કૃપા કરો. ”

“ શું ગાયન સાંભળવામાંજ કૃપા સમાએલી હશે કે ? ” તારાલક્ષ્મીએ હસ્તાં હસ્તાં પૂછ્યું.

“ હા, તમારા સંગીતમાં મીઠાશ છે. હું તમારું ગાન સાંભળી સર્વ દુઃખ શોક બૂલી જાઉં છું. ” રમણચંદ્રે કહ્યું.

“ એ તો જાણે સમજ્યાં; પણ આજે તમે હારમોનિયમ બજાવો અને હું ગાઉં. ” તારાએ કહ્યું.

“ મને બરાબર વગાડતાં આવડતું નથી. તમે ક્યાંક મારી મશ્કરી કરો તો ? ” રમણે પૂછ્યું.

“ પ્રેમિની મશ્કરીમાં અમૃત સમાન આનંદ સમાએલો હોય છે તે સમજો છો ? રમણચંદ્ર ! તમે ગુજરાતી-ઇંગ્રેજ અને સંસ્કૃત વિદ્યા શીખ્યા છો પણ પ્રેમ વિદ્યા શીખ્યા વિના તે સધળું નકામું છે. ”

“ તે શીખવાને વળી કઈ શાળામાં જતું પડશે ? ”

“ પ્રેમ શાળામાં. ”

“ પણ ત્યાં શીખવાડશે કોણ ? ”

“ જો તમારો વિચાર હોય તો હું તમને પ્રેમ વિદ્યા શીખવાડું અને તમે મને ઇંગ્રેજ શીખવાડો. બોલો કમુલ છે ? ”

“ હા, હું તમને ઇંગ્રેજ શીખવવાને ઘણાજ ખુશી છું. ”

“ અભ્યાસ ક્યારથી શરૂ કરીશું ? ”

“ તમારી ઈચ્છા થાય ત્યારથી. ”

“ ચાલો મરજી થશે ત્યારે જણાવીશું. હાલતો હારમોનિયમ બજાવો. ” કહી તારાલક્ષ્મી તેને લઈ ખીજ ઓરડામાં આવી. રમણચંદ્ર ખુરશીમાં બેસી હારમોનિયમ પર હાથ ફેરવવા લાગ્યો. તેણે તારાને ગાવાની સૂચના કરી. તારાએ મુખ મલકાવી કહ્યું:—“ હું શું ગાઉં ? મને તો કાંઈએ આવડતું નથી. ”

“ જો પાછાં ફરી ગયાં કે ? ” કહી રમણ તેની સામે જોઈ રહ્યો. એવામાં સહસા રમણની નજર હારમોનિયમ પર પડેલી એક કાગળની નાની કાપલીપર પડી. તેણે તરત એ કાગળની કાપલી ઉપાડી લીધી.

તેમાં એક ગજલ લખેલી હતી. રમણે તે ગજલ વાંચી તારાને કહ્યું:-
“ હ્યો આ ગજલ ગાઓ. ”

“ નાજી. આ ગજલ તો અંતરની ઉર્મીચિથી લખાયેલી છે. તેને તમારી આગળ ગાતાં મનેતો શરમ આવે છે. હું નહિ ગાઉં. ”

“ અરે એમ તે થાય ! દિલ મળ્યું ત્યાં શરમ કેમ રખાય ? તારાલક્ષ્મી ! ગાઓ. તમને મારા સમ છે. ” રમણે આગ્રહ કર્યો.

“ જો જો મને બનાવતા નહિ હાં ? ”

“ બહુ સારું. ” કહી રમણ પેટીપર આંગળીયો ફેરવવા લાગ્યો. તેને હારમોનિયમ સારી રીતે વગાડતાં આવડતું હતું. તે ગાવામાં ધણો કુશળ હતો. તેની આંગળીયો સડસડાટ ચાલવા લાગી. તારાએ સ્વર મેળવી ગજલ ગાવા માંડી.

“ હૃદય આધાર છો મહારા, મહેને ના ભૂલશો પ્યારા !
વિરહ દુઃખ દર્દ હરનારા ! મહેને ના ભૂલશો પ્યારા !
તમારે કાળ તરડતી, રહી હું રાત દિન રડતી,
સહુ છું દુઃખના બારા, મહેને ના ભૂલશો પ્યારા !
વિરહના તાપમાં તાવી, બનાવી ખ્વાવરી બાવી,
પતીજ શું તે છતાં નાવી ? મહેને ના ભૂલશો પ્યારા !
જપું છું આપની માળા, ગણું છું વર્ષના ગાળા,
બિચારી દીન છું દારા, મહેને ના ભૂલશો પ્યારા !
લીધો છે બેખ તમ કાળે, બની છું બાવી હું આળે,
બની છું સજ્જ રતિ સાળે ! મહેને ના ભૂલશો પ્યારા !
લગાવી પ્રેમની ચાવી, ત્રિજેરી દિવ્ય ખેલાવી,
પ્રણય સુખ રત્ન હુંટાવી, મહેને ના ભૂલશો પ્યારા !
હૃદયને શાન્ત કરનારા, જીવત બ્યોતિ જગવનારા,

વિરહ દુઃખ દર્દ હરનારા, મહેને ના બૂલશે પ્યારા !
લીધી છે પ્રેમની દિક્ષા, દીધી છે સ્નેહની શિક્ષા,
તિતિક્ષા તિવ્ર કરનારા, મહેને ના બૂલશે પ્યારા !

—વસંત—

સંગીત સમાપ્ત કરી તારાએ રમણના સામે જોયું. રમણ ખડખ-
ડાટ હસી પડી બોલ્યો:—“ તારા લક્ષ્મી ! સાચું બોલજો. આ ગજલ
તમે શા ઉદ્દેશથી ગાધ છે ? ”

“ તે તમારે જાણવાનું શું કામ છે ? મારા હૃદયમાં ઠીક લાગ્યું
તે મહેં ગાયું. હું પ્રથમથીજ કહેતી હતી કે આ ગજલ ગાવાથી તમે
કંઈને કંઈક મનગ કરશો. જાઓ. હું હવે તમારી આગળ કદાપિ ગાવાની
નથી . ” તારાએ ગુસ્સે થઈ કહ્યું.

“ તારા ! પ્રિ... આમ ગુસ્સે શા માટે થઈ જાઓ છો ? હું
તો ગમ્મતને માટે કહું છું.” રમણચંદ્રે કહ્યું.

“ પણ તમે પ્રિ... શબ્દ કહીને કેમ અચકી ગયા ? ”

“ તે શબ્દને વાપરવાની હજી વાર છે. ”

“ એમ ! અરે વાહરે રમણચંદ્ર ! તમે પણ પૂરેપૂરા પ્રવિણ
જણાઓ છો. બોળી બાળાઓને મીઠા વચનો બોલી લલચાવવાની વિદ્યા તો
સારી શીખ્યા હો. એમ જણાય છે. ” આમ કહી તારાલક્ષ્મી તેની
સામે જોઈ હસવા લાગી. રમણ નીચે જોયું. તે ઘણો શરમાળ હતો.
તારા બોલકણી હતી. બન્નેમાં મૌન નાટક ઘણીવાર બજવાયું. એવામાં
બહાર ગાડીનો ગડગડાટ સંભળાયો. તારા બારી બહાર દૃષ્ટિ કરી
બોલી ઉઠી:—“ રમણચંદ્ર ! મારા મોટા ભાઈ આવ્યા. ”

રમણ સાવધ થઈ નીચે ઉતર્યો. માધવરાય ગાડીમાંથી નીચે ઉતરી

અંદર આવ્યા. હાર પાસે રમણુને ઉભેલો જોઈ માધવરાય બોલ્યા:-

“ કોણુ રમણુચંદ્ર ? ”

“ હાજી. ”

“ ક્યારના આવ્યાછો ? ”

“ આપના ફરવા ગયા પછી અર્ધા કલાકે. ”

“ એમ ! ચાલો અંદર. ” કહી માધવરાય તેનો હાથ પકડી વાતો કરતા-કરતા અંદર ગયા અને મહાલયના નીચેના એક સુશોભિત દિવાનખાનામાં આવી શેઠ કપડાં ઉતારી એક ઇંજીયેર પર પડ્યા. તેમની સામે રમણુચંદ્ર ખુરશી ખેંચી બેઠો. તારા પણુ નીચે આવી ત્યાં બેઠી. થોડી વાર પછી મોહનરાય પણુ આવી પહોંચ્યો અને રમણુચંદ્રની સાથે હાથ મીલાવી તેની જોડે ખુરશીમાં બેઠો. તારા પાન બનાવવા લાગી. ત્રણે જણા વ્યાપાર સંબંધી વાતો કરવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૩ જી.

“ શાહુ ચાર. ”

તારા એ પાન તૈયાર કરી તેમને આપ્યાં. માધવરાયે પાન મુખમાં મૂકતાં પૂછ્યું:- “ કહો રમણુચંદ્ર ! હવે પરિક્ષા આપવા મુંબાઈ ક્યારે જવું છે ? ”

“ એકાદ માસ પછી જવાનો વિચાર છે. ”

“ વાંફ આ વખતનો અભ્યાસ કેમ છે ? ”

“ પ્રભુ કૃપાથી આ વરસે હું જરૂર ફોલમંદ થઈશ. ”

“ મારો વિચાર મોહનને પણ તમારી સાથે મોકલવાનો છે; કારણકે તેને આટલી પરિક્ષા અપાવી મારે તેને કમરશીયલ લાઇનમાં જોડવો છે. ”

“ મારો પણ એવોજ વિચાર છે. હું નોકરીને ધિક્કારું છું. ”

“ તમારો વિચાર ઘણો સારો છે. રમણચંદ્ર ! આજકાલ તો નોકરી ઉત્તમ થઈ પડી છે. ઇંગ્લેન્ડ બહુ ડીઝાઓ મેળવેલા પણ નોકરીઓને પસંદ કરે છે; પરંતુ તેઓ જાણતા નથી કે નોકરીએ બાંધેલું નશીબ છે. મહિને દહાડે પચાસ-સો કે પાંચસો જે પગાર કર્યો હોય તેજ મળે છે. તેમાં વળી કદાચ જો રજા લેવી હોય તો અનેક પ્રકારની ખુશામદ કરવી પડે છે. ભોગ જોગે જો કદાચ કોઈ સંબંધી મરણ પથારીએ હોય તો તેનું મુખ જોવાનું પણ મુશ્કેલ થઈ પડે છે. પગાર વધારવાને ઉપરી અમલદાર ને કાલાવાલા કરવા પડે છે. તેને ખુશરાખવાને અનેક પ્રકારનાં અસત્ય આચરણ આચરવાં પડે છે. તેમાં વળી ઓછું પાત્રને અદકું, ભણ્યા અર્થાત્ જાત હલકી અને અમલદારની પદવી, પછી પૂછવું શું ? એવા હલકીજાતના તુંડ મીઠાજા અમલદારોનાં પણ વખતે માન સાચવવાં પડે છે. આ અમારી પડોશમાં રહેતા નાગરલાલ નામના નાગર ગ્રહસ્થનો પુત્ર નવીનચંદ્ર મામલતદારની ઓફિસમાં હતો. મહિને દહાડે તેને પચિસ રૂપિયા પગારના મળતા. છોકરે મેટ્રીક્યુલેશનની પરિક્ષા પસાર કરી મહામહેનતે નોકરી સંપાદન કરી હતી. છોકરો ઘણો શાણો અને સત્યવાદી હતો. જાલ તોડીને કામ કરે તોપણ મામલતદાર સાહેબને પસંદ આવતું નહિ. મામલતદાર સાહેબ પૈસાના ઘણાજ લોભી હતા. તે હલકી જાતના બ્રાહ્મણ હતા. મ્યુનિસિપાલીટીના શાનસના અજવાળે અભ્યાસ કરી ભણ્યા હતા અને આખરે અનેક ખુસામતોથી મામલતદારની પાયરીએ ચઢવાને પામ્યા હતા. તેમણે તેમના

તાપાના તમામ નોકરોને ખાનગી સૂચન કર્યું હતું કે તમારે ખેડુતો પર ત્રાસ વર્તાવીને પણ પૈસો મેળવવો અને એ પૈસામાંથી મને અર્ધા અર્ધ ભાગ આપવો. તેના આવા જહાંગીરી હુકમથી પૈસાના લોભી નોકરો ગરીબ વર્ગ પર જીલમ જીભરવામાં પાશુ વાળીને જોવા લાગ્યા નહિ. તેમના આ કામમાં ફક્ત નવીનચંદ્ર સામેલ થયો નહિ. તેણે મામલતદાર સાહેબને ચોખ્ખી ના પાડી દીધી. આથી સાહેબ બહાદુર તેની પર ગુસ્સે થઈ ગયા અને તેની ઓફિસમાંથી એક દૂરના ગામડામાં બદલી કરી; કે તે નાનકડા ગામમાં જોઈતી વસ્તુ પણ મળી શકે નહિ. નવીનચંદ્રે અકળાઈને મહેરબાન કલેક્ટર સાહેબને અરજી કરી. ઘ્યાણુ સાહેબે અરજીની તમામ હકીકત વાંચી ખાનગી તપાસ કરી તે લુચ્ચા મામલતદારને બતરફ કર્યો અને તેની જગાએ એક પ્રમાણીક માણસને નીમ્યો. તે બલા ઈંગ્રેજ અમલદારની કૃપાથી આજે રૈયત અને નોકરો પૂર્ણ સૂખી છે. રમણચંદ્ર ! નોકરીમાં આવી-આવી અનેક મુશીબતો વેડવી પડે છે. માટે શીક્ષિત જનોએ નોકરી કરતાં વ્યાપારમાં ખુબ લક્ષ આપવાની જરૂર છે. ‘વ્યાપારે વસંતી લક્ષ્મી.’ એ જીનૂની કહેવત છે. બોલ રમણચંદ્ર ! માફ કહેવું ખરૂં છે કે ખોટું ? ”

“ આપનું બોલવું અક્ષરે અક્ષર ખરૂં છે. હું નોકરીને અંતઃકરણથી ધિક્કારું છું. પરિક્ષામાં પાસ થયા પછી હું આપના આશ્રયથી અવશ્ય કોઈ સારા ખીજનેશમાં પડી જઈશ. ” રમણે કહ્યું.

“ હું તમને અને મોહનને એવાતો ધંધામાં બેડી દઈશ કે જેથી તમારું ખીસ્સા ખર્ચ કાઢતાં તમને માસીક પાંચસો રૂપીયા મળે. ” માધવરાયે ખુરશીમાંથી સ્ટેજ ઉઠ્યા થઈને કહ્યું.

“ મોટાભાઈ ! મનેતો પેલા જવાળાપ્રસાદ શેઠ તેમના ઝવેરાતના

ધંધામાં પ્રવિણ કરવા ધારે છે. તે શેઠ ભારીપર સારો પ્રેમ રાખે છે.” વચમાં મોહનરાયે જણાવ્યું.

“હા, તેમની પાસે ધણું દ્રવ્ય છે; પણ તે શું ધંધો કરે છે તે હું જાણતો નથી. ઝવેરાતનો ધંધો પણ ઠીક છે. હું તેમને...” માધવરાય આગળ બોલતા અટક્યા. બૈયો અંદર આવતો જણાયો. શેઠ તેની સામે જોઈ રહ્યા. બૈયાએ પાસે આવી ઝુકીને સલામ કરતાં કહ્યું:— “શેઠજી! બહાર જવાળાપરસાદ શેઠ આપે હય; વેા આપકી મુલાકાત આહતે હય.”

“બહુ સારું તેમને આવવા દે.” કહી શેઠ ઉભા થયા. બૈયો ચાલ્યો ગયો. જવાળાપ્રસાદે અંદર પ્રવેશ કર્યો. માધવરાય સામા જઈ તેની સાથે સેકહેન્ડ કરી અંદર લઈ આવ્યા. જવાળાપ્રસાદ ખુશ મિનજો વાતો કરતો એક ખુરશી પર બેઠો. તેણે ટોટ પાટલુન પહેરેલાં હતાં. આંખોપર સોનેરી ફ્રેમના ચસ્માં લગાવી માથાપર ખંજળખીના જેવો ફેટે બાંધ્યો હતો. તે માધવરાયની સાથે વાતો કરતો હતો પણ તેની ચપળ ચક્ષુઓ ચારે તરફ ફરી કંઈક બારીક તપાસ ચલાવી રહી હતી. માધવરાયે તેની ખુશખબર પૂછી વારાને ચાહ લાવવાની આજ્ઞા કરી. તારા-લક્ષ્મી ચાહ લેવા ચાલી ગઈ. માધવરાય અને જવાળાપ્રસાદ વચ્ચે વ્યાપાર સંબંધી આડી અવળી વાતો થવા લાગી. વાતમાં ને વાતમાં માધવરાય કહેવા લાગ્યા:—“આ મારા મોહનને પણ આટલી પરિક્ષા પસાર કરાવી બીજનેશમાં જોડવો છે.”

“હું તેમને મારા પોતાના ધંધામાં પ્રવિણ કરવા ધારું છું, કારણ કે મને તેમનીપર કુદરતી પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે. તમારા નાના ભાઈને હું મારા પોતાનાજ માણસ પ્રમાણે સમજું છું.” જવાળાપ્રસાદે જણાવ્યું.

“તેની પ્રત્યેના તમારા પ્રેમ માટે હું તમારો ઉપકારી છું. હમ-

જાંજ મોહન તમારીજ વાત કરી પ્રસંસા કરતો હતો. ” માધવરાય બોલ્યા.

“ વાઈ આ બીજા અહરથ કોણ છે ? ” જ્વાળાપ્રસાદે રમણચંદ્ર સામે જોઈ પૂછ્યું.

રમણચંદ્રે તેના સામે જોયું. તેને કુદરતી રીતેજ તેની પ્રત્યે અણુ-ગંભો પેદા થયો. માધવરાય કહેવા લાગ્યા:—“ એમનું નામ રમણચંદ્ર છે. તે આપણી જ્ઞાતિના છે. તેઓ આ શહેરમાં ભાડાના મકાનમાં રહે છે. હું તેમને મારા પોતાના ભાઈ પ્રમાણે ગણું છું. ”

“ ત્યારે તે ભાડાના મકાનમાં રહેવા કરતાં તમારી પાસે કેમ રહેતા નથી ? ” જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“ તેમનું મગજ સ્વતંત્ર છે. મહેં તેમને અત્રે રહેવાને ધણુંએ કહ્યું પણ તે માનતા નથી અને સમય આવે બેગા રહીશું એમ કહ્યા કરે છે. ” માધવરાયે કહ્યું.

જ્વાળા—“ તેમને બીજાં કોઈ સગાંબહાલાં છે કે ? ”

માધવ:—એક ઇશ્વર સિવાય તેમનું આ દુનિયામાં બીજું કોઈ સગું નથી ? ”

જ્વાળા:—“ ત્યારે તેમનું મૂળ વતન તો આ નહિ હોય ? ”

માધવ:—ના.

જ્વાળા:—તમારો અને તેમનો સમાગમ ક્યાંથી થયો ? ”

માધવ:—હું સાતેક વર્ષપર અમદાવાદ ગયો હતો. તે વખતે આ રમણચંદ્ર અનાથાશ્રમમાં રહી વિદ્યાભ્યાસ કરતા હતા. હું જ્યારે અનાથાશ્રમ જોવા ગયો ત્યારે મારી સાથે તેમનો મેળાપ થયો. તેમણે હિંમતથી મારી પાસે આવી તેમનું દુઃખ જણાવી મારો આશ્રય માગ્યો.

મને તેની ધણી દયા આવી. મહેં તેજ વખતે આશ્રમના મેનેજરને પાસે બોલાવી રમણચંદ્ર શી ન્યાતનો છે, તેનાં માખાપ કોણ છે વગેરે પૂછ્યું.

જવાબમાં તે મેનેજરે જણાવ્યું કે આ બાળક આપની ચાલતનો છે. ગયા બયંકર દુકાળમાં આ છોકરાને લઈ એક સ્ત્રી આ આશ્રમમાં આવી હતી. તે વખતે આ છોકરાની ઉંમર ધણી નાની હતી. તે સ્ત્રી રૂપવાન હતી. તેના શબ્દો શુદ્ધ હતા. મહેં તેને કોઈ સારા ઘરની સ્ત્રી સમજી આશ્રમમાં આશ્રય આપ્યો. પણ તેજ સાંજે તેને પુષ્કળ તાવ ચઢી આપ્યો. તે પંદર દિવસ સુધી માંદી રહી. અંતે રોગ અને દુઃખથી તે દિવાની બની ગઈ. તે ગાંડપણમાં વારંવાર આ છોકરાને ચુમીઓ લઈ છાતી સાથે દબાવતી. તેના આ વર્તનથી મને બય પેદા થયો કે રખેને એ સ્ત્રી બાળકના જીવને હાની કર્તા થઈ પડે. આથી મહેં તેની પાસેથી છોકરાને લઈ લીધો. તે સ્ત્રી રડવા તથા માથું કુટવા લાગી. ધીમે ધીમે તેનું તોફાન વધવા લાગ્યું. મહેં તેને એક ઓરડીમાં પૂરી; પણ બીજે દિવસે તે ઓરડીમાંથી ચૂમ થઈ ગએલી જણાઈ. તે ક્યાં ગઈ તેની ખબર પડી નહિ. મહેં તે બાઈની દયા ખાઈ છોકરાને સંભાળ પૂર્વક ઉછેરવા માંડ્યો. છોકરો ધણે ચાલાક છે. દર વરસે તે પહેલા નંબરે પાસ થાય છે.

મેનેજરનું બોલવું સાંભળી મને ધણી દયા આવી. મહેં તે છોકરાની માગણી કરી. મેનેજરે ખુશીથી તે છોકરાનો હાથ મારા હાથમાં સોંપ્યો. મહેં તેના બદલામાં એક હજાર રૂપિયા આશ્રમમાં આપ્યા. છોકરાને આશ્રમમાંથી જતો જોઈ મેનેજરની આંખોમાં ઝળઝળીયાં ભરાઈ આવ્યાં. તે પછી અમે ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું પણ એટલામાં આશ્રમનો મેનેજર અમારી પાસે દોડી આવ્યો અને અમને હિમા રાખી કહેવા લાગ્યો:—“ શેઠ ! દયો આ રૂપાનું તાવીજ. આ તાવીજ તેની

માએ આ છોકરાના હાથે બાંધ્યું હતું. ” કહી તેણે એક રૂપાનું તાવીજ મારા હાથમાં મૂક્યું. મહેં એ તાવીજને તેના હાથે બાંધી ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું. તે પછી હું એક અઠવાડિયું અમદાવાદમાં રહી અહિં આવ્યો. મારા પિતા તે વખતે જીવતા હતા. મારી સાથેના છોકરાને જોઈ તે ખુશ થયા. તેમણે તેનું નામ રમણચંદ્ર પાડી નિશાળે મૂક્યો. રમણ ઝપાટા બંધ અભ્યાસ કરી આગળ વધવા લાગ્યો. મારા પિતાની હયાતીમાંજ તેણે મેટ્રીકની પરિક્ષા પહેલે નંબરે પસાર કરી. એવામાં મારા પિતા ગુજરી ગયા. સઘળો ભાર મારા માથાપર આવી પડ્યો. એ અરસામાં મારો નાનો ભાઈ મોહન અને રમણ કંઈક બાળપણમાં મતભેદ પડવાથી લઢી પડ્યા. તેમાં વાંક મોહનનો હતો. રમણે જીદ રહેવાની ઈચ્છા જણાવી. મહેં તેની ઈચ્છામાં અંતરાય નહિ નાખતાં એક નાનકડું મકાન બાંડે લઈ આપ્યું. રમણ ત્યાં રહી સારી રીતે અભ્યાસ કરવા લાગ્યો. તે હમ્મેશાં બે વખત અહિં આવીને ખાઈ જતો અને નવરાશના વખતમાં મોહન અને તારાને બણાવતો. આથી મોહન-તારા તેને ચાહવા લાગ્યાં. અત્યારે તો તેઓ એક બીજાને ધણાજ વ્હાલથી ચાહે છે. આ રમણચંદ્રે થોડાક વખતપરજ પ્રિવિયશની પરિક્ષા પસાર કરી છે અને આ માસ પછી બી. એ. ની પરિક્ષા આપવા બોમ્બે જનાર છે. મોહનરાય પણ તેની સાથે પરિક્ષા આપવા જનાર છે. ” વાત પૂરી કરી માધવરાયે જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોયું.

જ્વાળાપ્રસાદ આશ્ચર્ય પામી રમણની સામે જોઈ રહ્યા. રમણ નીચે દૃષ્ટિ રાખી સર્વ સાંભળ્યા કરતો હતો. જ્વાળાપ્રસાદે તેના ખભે હાથ મૂકી કહ્યું:—રમણચંદ્ર ! પરિક્ષા આપ્યા પછી શું ધંધો કરવાનો વિચાર છે ? ”

“ મારા વિચાર સ્વતંત્ર છે. હું નોકરી કરી મગજને વેચવા

નથી ઈચ્છતો. હું આ મોટાભાઈની સાથે રહી તેમના ખીઝનેશનું જ્ઞાન મેળવનાર છું. ” રમણે ભભકાથી જવાબ આપ્યો. તેના શબ્દો સાંભળી જ્વાળાપ્રસાદ છક થઈ ગયો. એવામાં તારાલક્ષ્મી એક ટાટમાં ચાહના ખાલા લઈ ત્યાં આવી. મોહને ઉભા થઈ ચાહના કપ ટેબલ પર ગોઠવી દીધા. સધળા ચાહ પીવા લાગ્યા. નોકર પાન ખનાવી ચાલતો થયો. માધવરાયે જ્વાળાપ્રસાદની નજીકમાં આવેલું ટેબલનું ખાનું ઉઘાડી અંદરથી સીઝર સીગારેટની બોક્ષ કાઢી જ્વાળાપ્રસાદના હાથમાં મૂકી. એ ખાનામાં એક નોટોનું બંડલ પડેલું હતું. જ્વાળાપ્રસાદની નજર તરત એ બંડલ પર પડી. તેણે અંદરનું બંડલ હરકોઈ ઉપાયે ઉપાડવાનો મન સાથે નિશ્ચય કર્યો. માધવરાયે પુનઃ ખાનું બંધ કર્યું; પણ તેને ચાવી લગાવી નહિ. જ્વાળાપ્રસાદ બોક્ષ ઉઘાડી સીગાર પીવા લાગ્યો. એવામાં સહસા તેની નજર તારાના ગળામાં લટકતા સુવર્ણ હાર તરફ ગઈ. તે સુવર્ણનો હાર ધણો કીંમતી હતો. ઘાટ પણ મનહર હતો. જ્વાળાપ્રસાદે આરિક નજરે એ હાર તરફ જોયા કર્યું. આ ચીનનો શાહુકાર જે કે સહુની સાથે વાતો કરતો હતો પરંતુ તેનું ધ્યાન નોટોના બંડલમાં અને હારમાં લાગી રહ્યું હતું. તેણે તરત એક યુક્તિ ધડી કાઢી. ખીરસાંમાંથી ડાયરી બુક કાઢી ખુરશી ખસેડી અને નોટોના બંડલ વાળા ખાનાની લગોલગ બેસી નીચું જોઈ કંઈક લખવા લાગ્યો. આ શાહુ ચોર લખતી વખતે પણ તેની ઝીણી નજર ચારે તરફ ફેરવી લાગ તપાસતો હતો.

એવામાં પ્રાણશંકર મહારાજે રસોઈ તૈયાર થયાના સમાચાર આપ્યા. માધવરાયે જ્વાળાપ્રસાદને બોજન કરવાનો આગ્રહ કર્યો; પરંતુ તેણે સવિનય ના પાડતાં જણાવ્યું કે:—“ આપ સુખેથી બોજન

કરી આવો, ત્યાં સુધી હું અત્રે બેઠો છું. મારે આજે તમારી સાથે કેટલીક અગત્યની વાતો કરવી છે. ”

તેના બોલવાથી ભોળા શેઠ ભોળવાઈ રમણ-મોહન અને તારાને લઈ ભોજન કરવા ચાલ્યા ગયા. કપડીના કારસ્થાનની કોઠને ખબર પડી નહિ. પરંતુ રમણચંદ્રને કુદરતી રીતેજ તેના પ્રત્યે અણુગમે ઉત્પન્ન થયો. તે મન સાથે તેના બેશી રહેવાનું કારણ શોધવા લાગ્યો. અંતે તેણે રામા નામના ધાટીને તેની ઉપર ખાનગી દેખરેખ રાખવાનું સૂચવી ત્યાં બેસાડ્યો. ધાટીના ત્યાં બેસવાથી જ્વાળાપ્રસાદ પણ સમજી ગયો કે આ કામ રમણચંદ્રનું જ છે. તે છોકરો તેના મુખ ઉપરથીજ ચાલાક જણાય છે. ઠીક છે તેનો પણ ખુલાસો હું ટુંકમાંજ કરી નાખીશ. બચ્ચા રમણ ! તું આ જ્વાળાપ્રસાદને ભોળો સમજીશ નહિ. તારા જેવા અનેક ચાલાક માણસો ક્યારનાએ સ્વર્ગપૂરી તરફ પ્રયાણ કરી ગયા છે. બસ હવે તારો પણ વારો આવ્યો સમજજો. આવી રીતે મન સાથે બોલતા જ્વાળાપ્રસાદે લખતાં-લખતાં ધાટીની સામે જોયું. આ વખતે ધાટીની નજર ખીજી ખાનુએ હતી. એ વકનો લાભ લઈ આ ચીનના શાહુકારે ધીમે રહી ટેબલનું ખાનું ઉઘાડ્યું અને વિજળીની ઝડપે અંદરથી નોટોનું ખંડલ ઉપાડી લઈ ખીસ્સામાં મૂકી દીધું. તેના મનમાં અપાર આનંદ થયો. તેણે પુનઃ ધીમે રહી ખાનું ખંધ કર્યું. તે પછી લખવાનું પણ પૂર્ણ કરી ડાયરી ખીસ્સામાં મૂકી એ શેઠ એક મોટો ચીરટ સળગાવી લાંબા પગ કરી ઇંજીયેર પર પડ્યો અને ભવિષ્યમાં કરવા ધારેલી બયાનક ઉચ્છ્વ પાથલના વિચારો ગોઠવવા લાગ્યો. થોડીવારે માધવરાય શેઠ જમીને ત્યાં આવ્યા. રમણ મોહન પણ ત્યાં આવીને બેઠા. તારાએ પાન બનાવી લાવી સૌને આપ્યાં. બાદ અનેક પ્રકારની ખીજી વાતો કરી જ્વાળાપ્રસાદે શેઠનું મોઢું મકાન

જોવાની ઇચ્છા જણાવી. માધવરાય તરત ઉભા થયા અને તેને લઈ મકાનના બીજા ભાગ તરફ ચાલ્યા. તેની આવી નવીન ઇચ્છા સાંભળી રમણના બહેનમાં વૃદ્ધી થઈ. તે મોહન—તારાને આવું છું કહી ત્યાંથી ચાલતો થયો અને શેઠ તથા જ્વાળાપ્રસાદની પાછળ તેઓ જાણે નહિ એવી રીતે ફરવા લાગ્યો. માધવરાયે એ ઉજળા ઠગને પોતાના દરેક ખંડમાં ફેરવ્યો. જ્વાળાપ્રસાદ બારીક નજરે સધળું જોઈ લેતો અને એક કાગળના કટકાપર છૂપા શબ્દોમાં નોંધ કરતો. એવી રીતે તેને સધળે સ્થળે ફેરવી માધવરાય શેઠ પોતાના શયનાલયમાં લઈને આવ્યા. શયનાલયમાં આવી તે લુચ્ચાએ ચારે તરફ જોઈ કંઈક નિરીક્ષણ કરી લીધું. શેઠની જોડેના રૂમમાં તારાનું શયનભુવન હતું. તેમાં જ્વાળાપ્રસાદ અને માધવરાય આવ્યા. ત્યાં અનેક પ્રકારનું ફરતી ચર ગોઠવેલું હતું. અનેક પ્રકારનાં વાજાંત્રો પડેલાં હતાં. એ રૂમ આનંદ જનક હતો. ત્યાં એક ત્રીજેરીના આકારનું ચપટા માથાનું બેદી પુતળું ઉભું કરેલું હતું. “અરે આશું !” કહી જ્વાળાપ્રસાદ તેની નજીક જઈ જોવા લાગ્યો. તે પુતળામાં નવીન પ્રકારનાં નાનાં નાનાં ખાનાં આવેલાં હતાં. જ્વાળાપ્રસાદે તે ખાનાં ઉઘાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ ચાવી દીધેલાં ખાનાં ઉઘડી શક્યાં નહિ. આથી તેણે માધવરાયને કહ્યું:—“આ પુતળાની કારીગરી જોઈ હું ધણેજ આશ્ચર્ય પામું છું. હુત્તર બાજુ ઇંજિનેરે તેમના હુત્તર માટે ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે. ગમે એવો ચોર હોય પણ તે જાણી શકે નહિ કે આ પુતળું ત્રીજેરીની ગરજ સારું છે. હું ધાડું છું કે આ પુતળાનો ઉપયોગ તો ફક્ત તારા બહેનજ કરતાં હશે ?”

“હા, એની અંદર તારા તેનાં આલુષણ મૂકે છે. આ પુતળાની આગળ પાછળ મળી સાત નાનાં ખાનાં આવેલાં છે. એમાંના છ ખાનાં

કુંચીથી ઉઘડે છે પણ જે સાતમું ખાતું છે. તે જગર કુંચીએ ઉઘડે છે. તેને શી રીતે ઉઘાડવું તે શકવ તારા લક્ષ્મીજી જાણે છે. ” માધવરાયે કહ્યું.

“ અરે આતો ધણુંજ નવાઇ જેવું ? શેઠ ! તારા પહેનને અહિં બોલાવો. મારે આ નવીન પ્રકાર અવલોકવો છે. ” જ્વાળાપ્રસાદે કહ્યું.

તરત માધવરાયે હાંક મારી નોકરને બોલાવ્યો અને તેને તારા લક્ષ્મીને બોલાવી લાવવાની આજ્ઞા કરી. નોકર તારાને બોલાવવા ચાલ્યો ગયો. ભૂતની માફક પાછળ ભમતો રમણ પણ ધ્યાન પૂર્વક સર્વ પ્રકાર અવલોકી રહ્યો હતો. તેને માધવરાયની બોળાઇને માટે ધણું લાગી આવ્યું, પરંતુ આ ઉજળા ઠગની પૂરેપૂરી માહિતી મેળવ્યા વિના શેઠને કંઈ પણ કહેવાને તેનું મન કમ્બુલ કરતું નહોતું. થોડીવારમાં નોકર તારાને ત્યાં બોલાવી આવ્યો. તેને જોઇ એ મીઠા શંસીઆએ હસ્તે મૂખે પૂછ્યું:—“ પહેન ! આ સાતમા ખાનામાં શું મૂકે છે ? ”

“ આ ગળામાં પહેરેલો હાર અને ખીજાં આભુષણો રાત્રે હું તેમાંજ મૂકીને સૂઈ જાઉં ” “હું” તારાએ કહ્યું.

“ એમ ! હાં...વારૂં આ ખાતું ઉઘાડો. જોઇએ. ” જ્વાળાપ્રસાદે કહ્યું.

તરત તારા તે પુતળાની નજીક ગઇ અને પુતળાના સમચોરસ માથાપર હાથ મૂક્યો. તેની સાથેજ તે પુતળાના માથાના બે ભાગ થઈ ગયા. તેમાં એક સોય જેવડી પાતળી ખીલી જડેલી હતી. તે ખીલીને તારાએ જોર કરી ફેરવવા માંડી. તત્કાળ એક નાની ઘંટડી વાગવાનો અવાજ શરૂ થયો. જ્વાળાપ્રસાદને જાણે અત્યંત આનંદ થયો હોય એમ જણાવા લાગ્યું. તે ઝીણી નજરે તારાનું કામ જોવા

લાગ્યો. બરાબર ૫૫ કલાક થતાં ઘંટડી વાગતી બંધ થઇ. બેદી ખાતું
એની મેળે ઉઘડી ગયું. જવાળાપ્રસાદ આશ્ચર્ય પામ્યો. પુનઃ તારાએ એ
પુતળાને હાતું એમ બંધ કરી દીધું. તે પછી તેને બીજા કેટલાક ભાગ
દેખાડી શેઠ નીચે આવ્યા. રમણચંદ્ર પણ સૌથી પહેલો આવી પોતાની
જગાએ બેઠો. એવામાં જવાળાપ્રસાદે જવાની રજા માગી. માધવરાયે
તેની સાથે સેકહેન્ડ કરી. રમણચંદ્ર તેની સામે જોઇ રહ્યો. તે શાહુ
ચોરને રમણના જોઈ રહેવાથી ભય પેદા થયો. પરંતુ તે ભય નહિ
જણાવતાં રમણ સામે જોઇ બોલ્યો:-મી. રમણચંદ્રનાં ! તમારી બાહોશી
વખાણુ સાંભળી હું ધણો ખુશી થયો છું. તમે કોઇ વખતે મોહનરાય
સાથે મારા મકાને પધારી કૃતાર્થ કરશો એવી આશા રાખું છું ?”

“ હીક છે. સમય આવે હું અવશ્ય આપના મકાને આવી આપ
મહાશયના દર્શનનો લાભ મેળવીશ. ” રમણે જવાબ આપ્યો.

“ ત્યારે હવે સાહેબજી ? ”

“ હા, સાહેબજી. ” પ્રત્યુત્તર મળ્યો. જવાળાપ્રસાદ મહાલયમાંથી
બહાર નીકળી તેના મકાન તરફ જવા લાગ્યો. તે પછી રમણચંદ્ર પણ
સૌની રજા લઈ પોતે બાડે રાખેલા મકાન તરફ જવા રવાને થયો. માધ-
વરાય—મોહન અને તારા બંધોરા ગાળવા વિશ્રામ સ્થાનમાં ચાલ્યા ગયાં.

પ્રકરણ ૪ થું.

“ચાળીસ હજારની ચોરી.”

રમણચંદ્ર માધવરાયના મહાલયેથી નીકળી તેણે બાડે રાખેલા મકાને આવ્યો અને કપડાં ઉતારી શયનાલયમાં જઈને સૂતો. વરતનો જમેલો હોવાથી તેને થોડીવારમાં ઉંઘ આવી ગઈ. તેને સૂઈ રહે લગભગ એકાદ કલાક થયો હશે એટલામાંતો બહારથી કોઈએ ખડાડી અવાજે ખૂબ મારી કે “રમણચંદ્ર શેઠ ! ઓ રમણચંદ્ર શેઠ !”

અવાજથી રમણચંદ્ર એકાએક જાગી ઉઠ્યો અને આંખો ચોળતો-ચોળતો બારીએ જઈ ઉભો; તો તેની નજરે માધવરાયનો ભૈયો રાધાકિશન ખૂબો પાડતો જણાયો. તેણે ભૈયાને જોઈ પૂછ્યું:—“કયો રાધા કિશન ! ક્યા હય ?”

“શેઠ આપકુ અભી બુલાતે હય ?” ભૈયાએ કહ્યું.

“અખી તો મય બહાંસે ચલે આયા હું; ઇતનેમે શેઠકું મેરી ક્યા જુરત પડી ?” રમણચંદ્રે પૂછ્યું.

“અપને બંગલે મેંસી નોટો કા બંડલ ગૂમ હુવા હય.” ભૈયાએ કહ્યું.

“ક્યા ! નોટો કા બંડલ ગૂમ હુવા ? ક્યા તુંમ સચ કહેતા હય ?” રમણચંદ્રે આશ્ચર્ય પામી પૂછ્યું.

“હાં; બડા કૈતક હુવા હય ! તુમ જલ્દી ચલો. શેઠજી આપકી રાહ દેખ રહા હય.”

“તુમ ખડે રહો, મય કપડે પહનકે તુમારી સાથહિ ચલતા હું.” કહી રમણે અંદર આવી મુખ ઘોઈ નાખ્યું. તેણે માથુ ઓળી કપડાં પહેરવા માંડ્યાં. આ વખતે તેના મનમાં અનેક તર્ક-વિતર્ક થયા કરતા

હતા. ચાર કલાકમાં નોટોનું બંડલ એકાંએક ચોરાઈ જવાથી તે મહાન વિચારમાં પડ્યો.

તેને જવાળાપ્રસાદ પર બેઠેમ આવ્યો, કારણકે તે નોટોના બંડલ વાળા ખાના આગળજ બેઠેલો હતો, વળી માધવરાયે તે ખાનું ઉઘાડી તેને સીગારની પેટી કાઢી આપી હતી. તે વખતે તેણે કરેલી બારીક નજર રમણના જોવામાં આવી હતી. તેને ચોર તરીકે પણ કેમ જાહેર કરાય ? કારણ કે તે આજ કાલ આખા નગર વિષે પ્રતિષ્ઠિત પુરુષમાં ગણાય છે. શું ત્યારે એ ખરેખર સફેત ઠગ હશે ? ” રમણના મનમાં અંતે આ પ્રશ્ન ઉદભવ્યો.

“ શું ખબર પડે ? મને તો નક્કી એ લુચ્ચોજ લાગે છે અને શ્રીમંતાઈના ભભકામાં રહી લોકોને ધાપો મારવાનો ધંધો કરે છે. ચાલો જો હશે તે સમજાશે. ” કહી રમણચંદ્ર બહાર નીકળી ભૈયાની સાથે ચાલ્યો અને રાજમાર્ગ પર આવી એક સીગારામ ભાડે કરી અંદર બેઠો. ભૈયો ગાડીવાળાની જોડે ચઢી બેઠો. રમણે ગાડીને ઝડપથી ચલાવવાને જણાવ્યું. ગાડીવાળાએ ઘોડાને બે ચાર ચાપુકો લગાવી શેઠની હવેલી તરફ જલ્દીથી દોડાવી મૂકી. ગાડી થોડીવારમાં શેઠની હવેલી આગળ આવીને ઉભી રહી. રમણ ગાડીમાંથી ઉતરી ભૈયાના હાથમાં પૈસા મૂકી અંદર ચાલ્યો ગયો. બંગલાની અંદર બંડલની શોધ ખોળ ચાલી રહી હતી. એવામાંજ રમણચંદ્રે ત્યાં આવીને પૂછ્યું:—“ કેમ શું છે ? ”

“ રમણ ! આપણા ટેબલના ખાનામાંથી એકાએક નોટોનું બંડલ ગૂમ થયું છે. મહેં આજ સવારના પ્હોરમાં તો તેને આ ટેબલના ખાનામાં મૂક્યું હતું. ” શેઠે જણાવ્યું.

“ હા, તમે જે વખતે જ્વાળાપ્રસાદ શેઠને સીગારેટની બોક્ષ કાઢીને આપી હતી ત્યારે મારી નજર તેની પર પડી હતી. આટલા ટુંકા વખતમાં તે બંડલ એકાએક ગૂમ થઇ ગયું તે ધણુંજ આશ્ચર્ય પામવા જેવું છે !” કહી રમણ વિચારમાં પડ્યો. પુનઃ શેઠે પૂછ્યું:—“ રમણ ! હવે શું કરવું ? આપણે આ બાબતની પોલીસને ખબર આપીશું ? ”

“ હા, આપનીજ જોઇએ. આ કામમાં બરાબર વપાસ કરવી એ પોલીસની ખાસ ફરજ છે. પણ વાઈ તે બંડલમાં કેટલા રૂપિયાની નોટો હતી ? ” રમણે પૂછ્યું.

“ ચાળીસ હજારની. ”

“ શું ચાળીસ હજારની ચોરી ! ? ” રમણ સ્તબ્ધ બની બોલી ઉઠ્યો; અને અંતે તેનું મન કંઈક નિર્ણય કરી બોલી ઉઠ્યું:—“ કે નક્કી એજ. ” પછી તેણે શેઠ સામે જોઇ પૂછ્યું:—મોટાભાઈ ! આપને કોની ઉપર વહેમ આવે છે વાઈ ? ”

“ મને કોની પર વહેમ આવે ? તે વખતે તો આ ઠેકાણે આપણે બધાં ઘરનાંજ બેઠેલાં હતાં. રમણ ! આ કામમાં કોઈ નોકરનું તો કારસ્થાન નહિ હોય ? ” માધવરાયે પૂછ્યું.

“ નારે ના. ગરીબ નોકરની આટલી મોટી ચોરી કરવાની હંમત ચાલેજ નહિ. ચોરી કરનાર તો કોઈક મોટો કારસ્થાની હોય એમ સમજાય છે. ” રમણે મર્મમાં જણાવી ખાસે ઉભેલા મોહનરાય સામે જોઈ પૂછ્યું:—“ મોહનભાઈ ! તમને કોઈની પર વહેમ આવે છે કે ? ”

“ ના. ” મોહને ટુંકો ઉત્તર આપ્યો.

“ વાઈ તારાલક્ષ્મી તમને ? ” રમણે પૂછ્યું.

“ હું કહીશ અને ક્યાંક મોટાભાઈ લડશે તો ? ” તારાએ પૂછ્યું.

“ ના બહેન! તારે જે કંઈ કહેવું હોય તે ખુશીથી કહે. ” માધવરાયે કહ્યું.

“ મને તો પેલા જ્વાળાપ્રસાદ શેઠ પર બેઠમ આવે છે. ” તારા એ જણાવી દીધું.

“ શું જ્વાળાપ્રસાદ પર ! ” માધવરાય બોલી ઉઠ્યા.

“ હા, મારો પણ તેની પરજ બેઠમ છે. નક્કી એ ઉજળો ઠગ નોટોનું બાંડલ ઉઠાવી ગયો છે. ” રમણે ચોખ્ખે ચોખ્ખું જણાવી દીધું.

“ રમણભાઈ ! તમારો તેની પ્રત્યેનો બેઠમ નકામો છે. મોટો લક્ષાપતિ આવું હલકું કામ કદી કરેજ નહિ. શું તેને કોઈ વાતની ખોટ છે કે તે આવું હિચકાઈ કર્મ કરવાને પગલું ભરે ? ” મોહન વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો.

“ મોહનભાઈ ! તમને હજી એવા કપટીઓનાં કારસ્થાનની યરા-બર ખબર નથી. આ સાંપ્રત સમયમાં અનેક શાહુ ચોરો નિવાસ કરે છે; અને તેઓ બપકામાંજ લોકોને અંજલિ ધાપો મારી ગુજરાન ચલાવે છે. તમે એ ઉજળા ઠગોને જોશો તો કદાપિ તમારા મનમાં એમ પણ નહિ થાય કે આ ઠગ છે. એ તો જ્યારે તમને તેનો યરા-બર પરિચય થાય ત્યારેજ તેઓની ખાત્રી થાય. મ્હેં એવા અનેક ઉજળા ઠગોના કારસ્થાન ઇંગ્રેજ નોવેલોમાંથી વાંચ્યા છે; હુંકાણુમાં સારા અને પોલીશનવાળા માણસો જેવાં ભયંકર કર્મો કરે છે તેવાં અન્ય કોઈ કરતુંજ નથી ” રમણચંદ્રે જણાવ્યું.

“ રમણભાઈ ! તમારું કહેવું જે કે ખરું હશે; તેમજ એવા કેટલાક શ્રીમંતો પણ હશે કે જેઓ ગરીબોની ગરદન પર છૂરીઓ ફેરવી મોજ-માણતા હશે; પરંતું જ્વાળાપ્રસાદ શેઠ સંબંધી તમારું બોલવું અન્યાય

યુક્ત છે. તે કદાપિ કાળે આવું દુષ્ટ કાર્ય કરેજ નહિ. તેમના હૃદયને હું સારી રીતે યોગ્યું છું. હું ધણા સમયથી તેમના સહવાસમાં છું અને તેથીજ ખાત્રી પૂર્વક કહી શકું છું કે તેમના જેવો માણસ અન્ય કોઈ છેજ નહિ.” મોહનરાયે કહ્યું.

“ જેનું હૃદય પ્રમાણીક છે તે બીજાને પણ પવિત્ર સમજે છે. વાંડે હવે આ સંબંધી આપણે શું કરવું તેના કંઈ ખુલાસો થાય તો સાંડે ?” રમણચંદ્રે વાત બદલી કહ્યું.

સર્વે વિચારમાં પડ્યાં; એ અસ્સામાંજ એક વિક્ટોરીયા ગાડી શેઠના કમ્પાઉન્ડમાં આવીને ઉભી રહી. તેમાંથી જ્વાળાપ્રસાદ શેઠ નીચે ઉતર્યો. તેને ચોરીની ખબર પડવાથી તત્કાળ ગાડી જોડાવીને ત્યાં આવ્યો હતો. ઝડપથી પગ ઉપાડતો જ્વાળાપ્રસાદ સર્વની સમક્ષ આવીને ઉભો રહ્યો. તેને જોઈ માધવરાયે તમામ હકીકત કહી સંભળાવી. તે આશ્ચર્ય પામવાનો ડોળ કરી સધળાના મુખ સામે જોવા લાગ્યો. તે પછી તે કોરસ્થાની માધવરાયનો હાથ પકડી દૂર લઈ જઈ પૂછવા લાગ્યો:- શેઠ ! ધણી અન્યથા જેવી વાત છે કે એકદમ નોટોનું બંડલ ગૂમ થઈ ગય છે ! વાંડે તમને કોઈની પર શક આવે છે કે ?”

“ હું કોની પર શક લાવું ? અહિં તો સધળાં ઘરનાંજ માણસો છે.” માધવરાયે ગમગીન ચહેરે કહ્યું.

“ ત્યારે કોઈ નોકરે તો આવું કામ નહિ કર્યું હોય ?” જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“ મારા સધળા નોકરો નિમકહલાલ છે. હું તેઓને માગ્યા ઉપરાંત પગાર આપું છું. તેમ તેઓ આટલી મોટી ચોરી કરવાની હિમ્મત કરી શકે નહિ. આ ચોરી કોઈ જાણીતા માણસેજ કરી છે.” માધવરાયે કહ્યું.

“ તે જાણીતો માણસ કોણ છે ? ” જવાબપ્રસાદે પૂછ્યું.

“ તે પણ કેવી રીતે કહી શકાય ? ” માધવરાયે કહ્યું.

“ વાઈ એ બંડલ તમે ક્યાં મૂક્યું હતું ? ” પુનઃ જવાબપ્રસાદે પૂછ્યું.

“ તમે સવારમાં જે ટેબલ આગળ બેઠા હતા અને તે ટેબલના જે ખાનામાંથી મહેં તમને સીગારેટની પેટી કાઢી આપી હતી તેજ ખાનામાં નોટોનું બંડલ પડેલું હતું. ” શેઠે જણાવ્યું.

“ સીગારેટની પેટી કાઢી ખાનાને બરાબર બંધ કર્યું હતું કે નહિ ? ”

“ તેની મને બરાબર ખબર નથી. ”

“ તે બંડલ કેટલા રૂપીઆનું હતું ? ”

“ આઘીસ હજારનું. ”

“ ઓ માય લોડ ! ” કહી જવાબપ્રસાદ મહાન વિચારમાં પડી ગયો. તેના મુખપર અવનવા ફેરફારો થવા લાગ્યા. તેણે થોડીકવાર શાન્ત રહી શેઠ સામે બેઠા ધીમેથી કહ્યું:—“ શેઠ ! આમ પાસે આવો અને મારી એક વાત સાંભળો. ”

માધવરાય તેની છેક નજીક જઈ ઉભા. જવાબપ્રસાદ ધીમેથી બોલ્યો:—“ મને એક માણસ પર બહેમ આવે છે. ”

“ જણાવો કે તે કોણ માણસ છે ? ” માધવરાયે આશ્ચર્યતાથી પૂછ્યું.

“ તમે તેનું નામ સાંભળી ગુસ્સે તો નહિ થઈ જાઓને ? ”

“ તમારા જેવા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થપર ગુસ્સો કરવો ગેરવ્યાજબી છે. ”

“ શેઠ ! મને તો તમારા રમણચંદ્ર પર બહેમ આવે છે. ”

“ શું મારા રમણ પર ? ” માધવરાયે સ્તબ્ધ બની પૂછ્યું.

“ હા, તે છોકરો ધણે શોખીન જણાય છે અને મોજ શોખમાં

દેવું થઈ જવાથી કદાચ તેણે આવું પગલું ભર્યું હોય એમ મારા સમજવામાં આવે છે.” જ્વાળાપ્રસાદે જણાવ્યું.

“ શેઠ ! તમારી મોટી ભૂલ થાય છે. મારા રમણુ જેવો માણસ કોઈ નથી; વળી તેને મોજ-શોખ પણ પસંદ નથી. તે જોઈ વિચારીનેજ ખર્ચ કરે છે. તેનું તમામ ખર્ચ તેના માગ્યા મુજબ હુંજ આપું છું. હું તેને વધારે રૂપિયા લેવાનું કહું છું પણ તે તરત ના પાડે છે. જ્વાળાપ્રસાદ શેઠ ! તેની પ્રત્યેનો આપનો બહેમ નકામો છે.” માધવરાયે સહેજ ઉધડતા અવાજે કહ્યું.

પુનઃ જ્વાળાપ્રસાદ કંઈક વિચાર કરીને બોલ્યો:-“શું રમણુચંદ્ર એવું કામ કરે નહિ ?”

“ ના, આ આકાશ અવનિ એક થાય; અરે દુનિયાનાં તમામ દુઃખો તેની પર ટૂટી પડે પરંતુ મારો રમણુચંદ્ર કદાપિ એવું નીચ કર્મ કરેજ નહિ. તેને તેના પ્રાણુ કરતાં પ્રતિષ્ઠા ધણીજ બહાલી છે. હું તેને મારા સગાભાઈ જેવોજ સમજું છું.” માધવરાયે અકળાઈને કહ્યું.

આથી જ્વાળાપ્રસાદ મૌન રહ્યો. તેનો યત્ન નકામો ગયો. પુનઃ તે શેઠને લઈ પ્રથમની જગાએ આવ્યો અને ટેબલનું ખાતું તપાસવા લાગ્યો. તેણે આસપાસ ઘણે સ્થળે શોધ-ખોળ કરી પણ પત્તો મળ્યો નહિ. તે વારંવાર રમણુચંદ્રના સામે જોતો હતો. રમણુ પણ તેની હિલચાલ બારીકાઈથી તપાસતો હતો. તેની હિલચાલ પરથી રમણુને તો ચોક્કસ ખાત્રી થઈ હતી કે “ નોટોનો ચોરનાર એ શાહુચોરજ છે અને તેનો સંઘજો પ્રયત્ન ઢોંગ છે.”

જ્વાળાપ્રસાદે લગભગ કલાક સુધી આ ખૂણેથી બીજે એમ આખા મકાનમાં ગડમથલ કર્યા કરી; અને અંતે કંઈ પત્તો નહિ

લાગવાથી તેણે નિરાશ થઈ પાસે ઉભેલા માધવરાય સામે જોયું. એવામાંજ રમણચંદ્રે કહ્યું:—“ મોટાભાઈ! હવે તપાસ કરવી મૂકી દો અને જલ્દીથી પોલીસ સ્ટેશન પર ખબર આપો. આ મોટી ચોરીની તપાસ પોલીસ સારી રીતે કરી શકશે.”

“ હા, મારો વિચાર પણ એવોજ છે. મી. મોહનરાય! તમે મારી ચિઠ્ઠી લઈને પોલીસ ગેટ પર જાઓ અને જલ્દીથી ફોનદાર સાહેબને અહિં બોલાવી લાવો.” જ્વાળાપ્રસાદે કહ્યું.

“ શેઠજી! એ ફોનદારથી કંઈ પણ બની શકશે નહિ. માટે જો મારું માનો તો આ ક્ષણેજ નવા આવેલા સજ્જ ઇન્સ્પેક્ટરને ટેલીફોન કરી આ સ્થળે બોલાવો. તે ધણો કામ દક્ષ માણસ છે. તેણે મોટા-મોટા ગૂંહેગારોને શોધી કાઢ્યા છે. તેનું નામ આખા દેશમાં મશહૂર છે.” રમણે જણાવ્યું.

“ તેમનું શું નામ છે; અને તેમની પધરામણી આપણા શહેરમાં ક્યારની થઈ છે?” જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“ તેમનું નામ રાજનીકાન્ત છે. તે રાજનગરના રહિશ છે.” રમણે કહ્યું.

“ શું રાજનગરના?” જ્વાળાપ્રસાદે આશ્ચર્ય પામીને પૂછ્યું.

“ હા, તેઓ આજકાલ કરતાં દસ વરસથી એક ભયંકર ખૂનીની શોધખોળ ચલાવી રહ્યા છે. શેઠ! કદાચ તમે પણ એ ફૂર ખૂનીનું નામ પેપરોમાં વાંચ્યું હશે?” રમણે જ્વાળાપ્રસાદ શેઠ સામે જોઈ પૂછ્યું.

“ ના, હું પેપરો વાંચવામાં વધારે વખત ગુમાવતો નથી. વાંચે એ પ્રખ્યાત ખૂનીનું કંઈ નામ-આમ જણાવેલું છે?” જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“હા, તેનું નામ જગદિશચંદ્ર છે. તેણે રાજનગરના એક લક્ષા-
પતિનું ખૂન કરી તેની મિલકત હજમ કરી છે. તેને પકડનારને યાતો
તેની ખરી બાતમી મેળવી આપનારને નામદાર સરકાર તરફથી પાંચ
હજાર રૂપિયાનું ધનામ જાહેર થયેલું છે.” રમણે જણાવ્યું.

જ્વાળાપ્રસાદ વિચારમાં પડ્યો. આથી વરત રમણે પૂછ્યું:—
“કેમ શેઠ! એકાએક કંઈ વિચારમાં પડી ગયા?”

“કાંઈ નહિ. હુંતો એવા બચંકર ખૂનીના સાહસને માટે વિચાઈ
છું કે તેણે શા માટે એવાં નીચ કર્મ કરી અમૂલ્ય જીવંતી બચાવ કરી
હશે?” જ્વાળાપ્રસાદે કહ્યું.

“હવે આપણે મૂળ વાત પર આવીશું?” માધવરાય બોલી ઉઠ્યા.

“હા, મોહનરાય! તમે પોલીસ સ્ટેશન પર જઈ મારી ચિટ્ટા
દેખાડી ફાજલારને અહિં બોલાવી લાવો અને મી. રમણચંદ્ર! તમે
સખ ઇન્સ્પેક્ટર રજનીકાન્તને ટેલીફોન કરી બોલાવો.” કહી જ્વાળા-
પ્રસાદે એક ચિટ્ટા લખી કવરમાં બીડી મોહનરાયને આપી. મોહનરાય
બહાર ઉભેલી જ્વાળાપ્રસાદની વિક્ટોરીયા ગાડીમાં બેસી પોલીસ સ્ટેશન
તરફ ગયો. રમણચંદ્રે ટેલીફોન રૂમમાં જઈ સખ ઇન્સ્પેક્ટરને સર્વ આબ-
તની ખબર કરી બોલાવ્યો. આશરે અર્ધ કલાકે મોહનરાય ફાજલાર
સાહેબને ગાડીમાં બેસાડી લઈ આવ્યો. ફાજલારે અંદર આવી જ્વાળા-
પ્રસાદની સાથે સેકહેન્ડ કરી. આ વખતે જ્વાળાપ્રસાદે કોઈ જાણે નહિ
એવી રીતે ફાજલાર સાહેબને આંખની છૂપી ઇશારત કરી દીધી. એ
ઇશારતની પર કોઇનું ધ્યાન ખેંચાયું નહિ. પરંતુ રમણચંદ્રે તેની એ
છૂપી ઇશારત બરાબર જોઈ લીધી. એ ફાજલાર સાહેબને અને જ્વાળા-
પ્રસાદને ઘાડો સ્નેહ હતો. સાહેબને જ્વાળાપ્રસાદ તરફથી દરમાસે બસો

રૂપીઆ મળતા. એથી ફોજદાર તેનું દરેક કામ કરવાને તન-મનથી ધ્યાન આપતો.

જ્વાળાપ્રસાદે સઘળી વસ્તુ રિથિતિ ફોજદાર સાહેબને કહી સંભળાવી. ફોજદારે બારીક નજરે આખા મકાનમાં તપાસ કરી. મકાનના તમામ નોકરોને બોલાવી ધમકાવ્યા પણ કંઈ માલમ પડ્યું નહિ. તે પછી તેણે તેમણે તમામ માણસોની જુવાનીઓ કાગળમાં નોંધી લીધી. તે પછી તેણે માધવરાય શેઠને જણાવ્યું કે “હું અવશ્ય આ ચોરીની તપાસ ચલાવીશ.”

માધવરાયે જવાબમાં કહ્યું:—“જો આ કામમાં તમે ફતેહમંદ થશો તો હું તમને એક હજાર રૂપીઆ ધનામમાં આપીશ.”

આમ વાતચીત ચાલી રહી છે એટલામાં તો સખ ઇન્સ્પેક્ટર મી. રજનીકાન્ત ઘોડેસ્વાર થઇ ત્યાં આવ્યા અને ફોજદારની સાથે આવેલો એક સિપાહી કે જે કમ્પાઉન્ડમાં ઉભો હતો તેને ઘોડો સોંપી આસપાસ જોતા અંદર પ્રવેશ્યા.

રજનીકાન્ત સખ ઇન્સ્પેક્ટર ગૌર વર્ણનો હતો. તેની ઉંમર લગભગ ત્રીસેક વર્ષની હતી. તેનો બાંધો મજબૂત હતો. આંખો ચપળ અને મુખ ગંભીર હતું. અલ્પ સમયમાં રજનીકાન્ત અંદર આવ્યો. ફોજદારે તેને સલામ કરી. માધવરાયે તેની સાથે હાથ મેળવી ખુરશી પર બેસાડ્યો. તેણે ખુરશી પર બેસી પ્રથમ તો સર્વના મુખનું નિરીક્ષણ કર્યું. છેવટે તેણે જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોયું. જ્વાળાપ્રસાદ વધારે વાર તેની સામે જોઇ શક્યો નહિ. તેણે તેનું મુખ બીજી બાજુએ ફેરવી લીધું. રજનીકાન્ત પણ તેનું મુખ જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યો હોય એમ જણાયું પરંતુ આશ્ચર્યનું એકે ચિહ્ન તેણે મુખ પર પ્રકટ થવા દીધું નહિ. તેણે માધવરાય સામે જોઈ પૂછ્યું:—“આ ગૃહસ્થ કોણ છે ?”

“તે આ શહેરના નામાંકિત શેઠ છે. તેમનું નામ જ્વાળાપ્રસાદ છે.”

“ઘણી ખુશીની વાત છે. હું તેમની સાથેના પરિચયથી મને અત્યંત ભાગ્યવાન માનું છું.” કહી રજનીકાન્તે ઉભા થઇ તેની સાથે હાથ મેળવ્યો. જ્વાળાપ્રસાદે મનમાં ભય છતાં ઉપરથી હસ્તે વદને તેની સાથે હાથ મેળવ્યો. હાથ મેળવતાં રજનીકાન્તને તેનો હાથ ખૂબ ગરમ થયેલો જણાયો; સ્કેજ કંપ પણ માલમ પડ્યો. આ કંપ ભયનો છે.

“જ્વાળાપ્રસાદ શામાટે ભય પામતો હશે ?” આમ મનમાં વિચારતા ઈન્સ્પેક્ટરે તેને પોતાની જોડે ખુરશીમાં બેસાડી પોતે બેઠો. તે પછી તેણે ત્યાં ઉભેલા તમામ માણસોનાં નામ ડાયરીમાં લખી દીધાં. તે પછી ફોજદારને સાંજે પોતાની પાસે આવવાનું કહી વિદાય કર્યો. ફોજદારના ગયા પછી રજનીકાન્તે હસ્તે વદને શેઠ સામે જોઈ કહ્યું:—“શેઠ ! તમારા ચોરનો પતો મને થોડોક મળી ગયો છે; પણ તેને પકડી મુદ્દા માલ સાથે ચોરી કમુલ કરાવવામાં ઘણીવાર લાગશે. કારણ કે આ ચોરી કરનાર કોઇ કાચો પોચો નથી. ચોર મહા તાલીમખાજ છે. એવાને પકડતાં ઘણીવાર લાગે છે. કેમ ખરું છે ને જ્વાળાપ્રસાદ શેઠ ?” કહી રજનીકાન્તે તિક્ષણ નજરે તેની સામે જોયું.

જ્વાળાપ્રસાદ સ્કેજ ટટાર થઈ બોલ્યો:—“મહેં પણ પ્રથમથીજ જણાવ્યું છે કે આ કામ કોઇ કાચા-પોચાનું નથી. ચાળીસ હજારની નોટોનું બંડલ ઉપાડી જનાર કોઈ મહા કારસ્થાનીજ હોવો જોઈએ. હું ધારું છું કે તે હવે આપ સાહેબની જળમાંથી છટકનાર નથી.”

“છટકીને તો ક્યાં જનાર છે. શેઠ ! શીકર કરશો નહિ. હું હવે રજ લઉં છું.” કહી રજનીકાન્ત ઉભો થયો, કે તરત માધવરાયે ચાહ પીને જવાનો આમ્રહ કર્યો. રજનીકાન્ત પુનઃ ખુરશીમાં બેઠો. રમણે નોકરની પાસે ચાહ મંગાવ્યો. ચાહના કપ ટેબલ પર મૂકવામાં આવ્યા.

સખઈન્સ્પેક્ટર સાહેબ જ્વાળાપ્રસાદની સાથે વાતો કરતા કરતા ચાહના ધુંટડા બરવા લાગ્યા. થોડીવારમાં સધળા ચાહ પી રહ્યા. તારાએ પાન સોપારી આપી. તે પછી ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ સર્વની જોડે હાથ મેળવી ત્યાંથી ચાલતા થયા. પણ નીચે ઉતરતાં તેમને એકાએક કંઈ માદ આવતાં રમણચંદ્રને નીચે બોલાવી કહ્યું:—“ તમે મારી સાથે થોડેક સુધી આવી શકશો ? ”

“ કેમ કંઈ કામ છે ? ” રમણે પૂછ્યું.

“ હા, કંઈક એવું છે ખરું. ”

“ ચાલો હું આવું છું. ” કહી રમણ તેની સાથે ચાલ્યો. સધળાના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. બંનેને જતા જોઈ જ્વાળાપ્રસાદના હૃદયમાં ચીરો પડ્યો.

રજનીકાન્તે સિપાહીને ઘોડો દોરી પાછળ ચાલ્યા આવવાને જણાવ્યું અને પોતે રમણનો હાથ પકડી આગળ ચાલવા માંડ્યું. બંને જણા શેઠના મકાનેથી દૂર આવી પહોંચ્યા. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે પાછળ જોયું. ઘોડાને દોરીને આવતો સિપાહી પાછળ પડી ગયો હતો. તેમણે આસપાસ નજર કરી રમણ સામે જોઈ પૂછ્યું:—“ મી. રમણચંદ્ર ! હું તમને થોડાક પ્રશ્ન પૂછવા ચાહું છું. ”

“ આપની ઈચ્છા હોય તે પૂછો. હું આપને જવાબ આપવાને તૈયાર છું. ” રમણે કહ્યું.

“ તમે જ્વાળાપ્રસાદ શેઠને ખરાબર ઓળખો છો ? ”

“ હાજી. ”

“ તે આ શહેરમાં કેટલાં વર્ષથી રહે છે ? ”

“ લગભગ સાત—આઠ વર્ષથી. ”

“ ત્યારે તેનું મૂળ વતન તો આ નહિ કેમ વાર ? ”

“ ના. ”

“ તે ક્યાંનો રહીશ છે એ કંઈ જાણો છો ? ”

“ ના. ”

“ તે અહિં શું બેપાર કરે છે ? ”

“ તે કોઈ જાણતું નથી, પરંતુ તેને પૂછતાં તે તેનો ધંધો અવેરીનો જાણાવે છે. ”

“ તેની પાસે કેટલી મિલકત હશે ? ”

“ લગભગ ચાળીસ લાખ રૂપીઆની લોક વાયકા ચાલે છે. ”

“ તેને અને માધવરાયને ગાદો સ્નેહ છે કે ? ”

“ ના, તે કોઈ-કોઈ દિવસે માધવરાય શેઠના મકાને આવે છે. ”

“ માધવરાય શેઠ તેના મકાને કોઈ વખતે જાય છે કે ? ”

“ ના, તેમણે તેનું મકાન હજી સુધી જોયું જ નથી. ”

“ શેઠનું ખીજું કોઈ સંબંધી તેને ત્યાં જાય છે ? ”

“ હા, શેઠના નાનાભાઈ મોહનરાયને તેની સાથે ગાદો સ્નેહ બંધાએલો છે. મોહનરાય દિવસ અને રાત્રિનો ઘણાખરો સમય તેને ત્યાં જ ગાળે છે. ”

“ જ્વાળાપ્રસાદ શેઠને કંઈ સંતાન છે કે ? ”

“ હા, મોહિની નામક એક કન્યા છે. ”

“ સમજ્યો. વાંકું મી. રમણચંદ્ર ! તમે મોહનરાયનું ત્યાં જવાનું કારણ કંઈ જાણો છો કે ? ”

“ હા, મને ખાનગી ખબર મળી છે કે મોહનરાય મોહિનીને ચાહે છે. તે બન્નેમાં અપૂર્વ પ્રેમ બંધાએલો છે. ”

“ તમારા સિવાય આ વાત ખીજું કોઈ જાણે છે ? ”

“ ના. ”

“વાઈ, આ બાબતમાં તમને કોઈનીપર શક ઉત્પન્ન થાય છે કે?”

“સાહેબ! તે આપની આગળ જણાવવાને હું લાચાર છું. મારે સત્ય બોલવાની પ્રતિજ્ઞા હોવાથીજ મહેં આપને આટલું જણાવ્યું છે; કારણ કે પોલીસ લાઈનનાં માણસો ગમે એ પ્રકારે નિર્દોષ માણસોને પણ દોષિત બનાવે છે.”

“મી. રમણચંદ્ર! તમે મને એવો ધારશો નહિ હાં કે. તમે એક રીસ્પેક્ટેબલ માણસ છો એ તમારી મુખ મુદ્રાજ કહી આપે છે. તમે તમારા હૃદયની વાત બલે મને ના જણાવો પણ હું તમારા હૃદયની વાત ક્યારનોએ જાણી ગયો છું. તમે જેની પર શક લાવો છો તેની પરજ મારો શક છે. બોલો મી. રમણચંદ્ર! તમારો શક જ્યાળા-પ્રસાદ શેઠની પર છે કે નહિ?” આમ કહી રજનીકાન્ત તેની સામે જોઈ રહ્યા. રમણચંદ્ર આભો બન્યો. અને પોતાના મનની વાત જાણનાર ઇન્સ્પેક્ટરની મનમાં પ્રસંસા કરવા લાગ્યો. એવામાંજ પુનઃ રજનીકાન્તે પૂછ્યું:—“કેમ! માઈ ધારવું ખરૂં છે ને?”

“હાજી. આપે મારા હૃદયનીજ વાત જાણી છે.” રમણે કહ્યું.

“વાઈ હવે તમે જાઓ અને એ ઉજળા ઢગ પર બનતી નજર રાખજો. મી. રમણચંદ્ર! યાદ રાખજો કે તે ઘણોજ ભયંકર માણસ છે.”

“બહુ સાઈ. હું હવે રજ લઉં છું.”

“હા, પણ કાલે સાંજના તમે મારા બંગલે આવી મને મળી જાજો, કારણ કે આ કામમાં તમારી મદદની મને ઘણી જરૂર પડશે.”

“હું આપને દરેક પ્રકારની મદદ કરવાને તૈયાર છું.”

“એમ તો હવે જાઓ. આજની વાત કોઈને જણાવશો નહિ.” કહી સખઈન્સ્પેક્ટરે ઘોડા વાળા સામે જોયું. ઘોડા વાળો સિપાહી ક્યા-

રનોએ દૂર ઉભો રહ્યો હતો. તેણે પાસે આવી ઘોડાની લગામ સાહેબના હાથમાં મૂકી. રજનીકાન્ત ઘોડાપર બેઠા અને રમણને સાહેબજી કહી ચાલતા થયા. રમણ પણ સાહેબજી કહી માધવરાયના મકાન તરફ ચાલવા લાગ્યો. સિપાહી તેની ગેટ તરફ ગયો. ખંગલામાં બેઠેલું સર્વ મંડળ રમણની આતુરતાથી રાહ જોઈ રહ્યું હતું. તેને ત્યાં આવેલો જોઈ માધવરાયે શું કામ હતું એમ પૂછ્યું. રમણે યુક્તિપૂર્વક વાત કહી શેઠના મનનું સમાધાન કર્યું. પણ જ્વાળાપ્રસાદના મનનું સમાધાન થયું નહિ. તેણે અનેક પ્રશ્ન રમણને પૂછ્યા. રમણે પણ તેના પ્રશ્નના યોગ્ય જવાબ આપ્યા. અંતે જ્વાળાપ્રસાદ જવાને ઉભો થયો. તેણે કાતર દષ્ટિએ રમણ સામે જોયું.

રમણે તેની પાસે આવી કહ્યું:—“શેઠજી! મારી સામે કેમ જોઈ રહ્યા છો?”

“રમણભાઈ! મારે તમારી સાથે એક અગત્યની વાત કરવાની છે. તે વાત ઘણી લાંબી છે; માટે તમે મારી ગાડીમાં મારી સાથે આવો તો ઘણું સારું.” જ્વાળાપ્રસાદે નવું જણાવ્યું.

“હું ઘણી ખુશીથી આપની સાથે આવવાને તૈયાર છું.” કહી રમણ માધવરાયની રજ લઈ તેની સાથે ચાલ્યો. તારાલક્ષ્મીએ તેને આંખની ધશારત કરી સાવધ રહેવાનું સૂચવ્યું. રમણ અને જ્વાળાપ્રસાદ ગાડીમાં બેઠા. ગાડીવાને ગાડીને જ્વાળાપ્રસાદ શેઠના મકાન તરફ દોડાવી મૂકી. માધવરાયના મકાનના માણસો પોતપોતાના કામે વળગી પડ્યા.

પ્રકરણ ૫ મું.

—:૦:—

“રાત્રિનું રહસ્ય.”

જવા. જાપ્રસાદની ગાડી પૂરપાટ દોડતી હતી. રસ્તે આવતા જતા લોકો ઉપરાંત પહેરે ભરતા સિપાહીઓ એ નામાંકિત શેઠને સલામો કરતા હતા. રમણ અને જ્વાળાપ્રસાદ અંદર બેઠે બેઠે બનેલા બનાવની વાતો કરતા હતા. છેવટે ગાડી તેના મકાને આવી ઉભી રહી. આપણે પ્રથમ વાંચી ગયા છીએ કે તેનું મકાન નદી કિનારે આવેલું હતું. નદીનું પાણી તેના મકાનની પછી તે અથડાઈને વહેતું હતું. નદીની સામે પાર પુષ્કળ જાડી આવેલી હતી. આવા એકાન્ત સ્થળે આવેલા એ મકાનમાં જ્વાળાપ્રસાદ રમણને લઈ પ્રવેશ્યો. દરવાજા આગળ બે હબશીઓ હાથમાં જાડા દંડા પકડીને ઉભા હતા. તેમણે શેઠને જોઈ સલામ કરી. જ્વાળાપ્રસાદ રમણની સાથે એક શૃંગારેલા ઓરડામાં આવ્યો અને તેને એક સોપા પર બેસવાનું કહી કપડાં બદલવા લાગ્યો. રમણચંદ્ર ધ્યાનપૂર્વક તેના મકાનનું અવલોકન કરવા લાગ્યો. એવામાં મોહિની ત્યાં આવી. તેણે સાદો પણ સ્વચ્છ પોશાક પહેરેલો હતો. સાદા પહેરવેશમાં પણ તે સુંદર દેખાતી હતી. જ્વાળાપ્રસાદે રમણચંદ્રની ઓળખાણ કરાવી માધવરાયને ત્યાં થયેલી ચોરીની વાત જણાવી. મોહિનીપરથી હજી પેલી લાકડીના પ્રયોગની અસર દૂર થઈ નહોતી. તે અસર લગભગ ચારેક દિવસ સુધી રહેતી. આથી તેણે ચોરીની વાત સાંભળી અદહાપ્ય કર્યું. જ્વાળાપ્રસાદે દિલગીરીનો દેખાવ કર્યો. રમણને મોહિનીના હાથમાં ભયંકર ભેદ હોય એમ ભાસ્યું. તે પછી ત્રણે વચ્ચે આડી અવળી વાતો થવા લાગી. સાયંકાળનો સમય થયો હતો.

બાકી રહેલો પ્રકાશ ધીમે ધીમે આકાશમાં અદૃશ્ય થતો હતો. એવામાં જ્વાળાપ્રસાદના મકાન પાસે એક સીંગરામ આવીને ઉભું રહ્યું. તેમાંથી એક કદાવર બાંધાતો દાઢી વાળો માણસ નીચે ઉતર્યો. તેણે ખીસ્સામાંથી પાકીટ કાઢી ગાડી વાળાને પૈસા ચુકાવી આપી વિદાય કર્યો અને પછી પોતે હાથમાં એક નાનકડી ગાંસડી પકડી મકાનમાં આવ્યો. મકાનના દાર પાસે આવી તેણે શેઠ ક્યાં છે એમ ત્યાં બેઠેલા બે હબસીઓને પૂછ્યું. હબસીઓએ જવાબમાં હાથ લંબાવી શેઠ બેઠા હતા તે ઓરડો બતાવ્યો. તે દાઢી વાળો માણસ ઝપાટાબંધ તે ઓરડા આગળ આવી ઉભો. જ્વાળાપ્રસાદની તેનાપર દૃષ્ટિ પડતાંજ એકદમ ઉભો થયો અને સહસા બોલી ઉઠ્યો કે:—“કોણ ભવાનીમણ ?”

“હા, શેઠજી.” તે દાઢીવાળો કે જેનું નામ ભવાનીમણ હતું તેણે સલામ કરી કહ્યું.

“અત્યારે કંઈ તરફથી આવે છે ?” જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“બહાર ગામથી ચાલ્યો આવું છું.” ભવાનીમણે કહ્યું.

“કંઈ જાણવા જેવા સમાચાર છે ?” પુનઃ જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“હા, પણ તે ખાનગીમાં જણાવવા જેવા છે.” આમ કહી તેણે ધૂપી ઈશારત કરી. રમણે તેની સંજ્ઞા નિહાળી. જ્વાળાપ્રસાદ રમણને થોડીકવાર બેસવાનું કહી ભવાનીમણની સાથે ત્યાંથી બહાર નીકળી એક ઓરડામાં આવ્યો. રમણની પાસે ખુરશીમાં બેઠેલી મોહિની પણ આવું છું કહી ત્યાંથી ચાલતી થઈ. આવા ગોટાળાથી રમણને ઘણી નવાઈ લાગી. તે અનેક વિચારો કરતો ત્યાં બેસી રહી જ્વાળાપ્રસાદની રાહ બેઠ રહ્યો. રમણની પાસેથી નીકળેલી મોહિની આસપાસના ઓરડા બેતી બેતી જ્વાળાપ્રસાદ વાળા ઓરડા નજીક આવી પહોંચી. તે ઓર-

ડામાંથી તેને તેના પિતાનો અવાજ સંભળાયો. આથી તે તેઓની વાત સાંભળવાને ત્યાં ઉભી રહી.

થોડીક વાતો કર્યા પછી જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું:—“ભવાની ! ત્હેં ઘણી મુસાફરી કરેલી હોવી જોઈએ ?”

“હા, આ મુસાફરીમાં મારે ઘણુંજ રખડવું પડ્યું છે અને પોલીસોની બીકે ભૂખ્યા તરસ્યા આ ગામથી બીજે ગામ રખડી ઘણુંજ સંકટ સહન કરવું પડ્યું છે.”

“વાઈ હવે જણાવ કે પેલી ભામટીનો કંઈ પત્તો લાગ્યો ?”

“ના, તેતો મરી ગયેલીજ હોવી જોઈએ. મ્હેં તેની પણ ઘણી તપાસ કરી છે.”

“જો તે મરી ગઈ હોય તો ઘણું સાઈં. કારણ કે આપણને મોટામાં મોટો ભય ફક્ત તેનાજ તરફનો છે. વાઈ રમદેવીના કંઈ સમાચાર મળ્યા છે ?”

“હા, તેનું લગ્ન થઈ ગયું છે.”

“શું તે પરણી ગઈ છે ? અરે કોને ?”

“રમણીકલાલ નામના એક ગ્રેજ્યુએટને.”

“ઓહ ! હું આ સમાચાર હવે વધારેવાર સાંભળી શકતો નથી. હા રમા ! આ હૃદયનું પુષ્પ ! શું બીજનું થયું ? ઓ રમા ! રમા ! ત્હેં માઈ સર્વસ્વ નાશ કર્યું.” આમ આત્મગત બોલતો જ્વાળાપ્રસાદ માથે હાથ મૂકી ઘણીવાર સુધી વિચારમાં પડ્યો. વિચારમાં તે તેના સમસ્ત શરીરે ધ્રુજતો હતો. તેની લીંઘુની શરો જોવી મોટી આંખ્યો-માંથી આગ વરસતી હોય એમ જણાતું હતું. થોડીવારમાં તો તેનું શરીર પસીનાથી તરબોળ થઈ ગયું. તે મનનો વેગ રોકી નહિ શક-

વાથી યુનઃ મન સાથે બોલી ઉઠ્યો કે:—“બસ રમા ! હું તને કદાપિ સુખી થવા દઈશ નહિ. હું તારા સુખમય સંસારમાં હળાહળ ઝેર રેડીશ. તને અને તારા થયેલા પતિને આ લોકમાંથી વિદાય કરીશ. જ્યાં સુધી તું જીવે છે ત્યાં સુધી આ જ્વાળાપ્રસાદ ભયંકર ભયમાં છે એ હું સારી રીતે સમજું છું. તું મારી સઘળી વાત જાણે છે, બસ એથીજ મને ભય ઉત્પન્ન થાય છે. હા ! સુંદર સ્વરૂપમાં ફરનારી રમા ! ત્હેં મને હાથ તાલી આપી બનાવ્યો છે. ત્હેં સુવર્ણના શિખરેથી મને ધક્કો મારી નીચે ફેંકી દીધો છે. હા ! હુંતો આજપર્યંત એમજ સમજતો હતો કે તું મરી ગઈ છે. પણ આજે તારા જીવનના સમાચાર સાંભળી મારી આશાઓમાં વિષ રેડાયું છે. હું તારો રવબાવ સારી રીતે સમજું છું. તું મારા સઘળા પ્રપંચો જાણે છે. તું હવે મારી મિત્ર નથી પણ શત્રુ છે. મારો જીવ લેવાને તું મારી પાછળ પડી છે. હા ! તારી પ્રપંચ જાળ પણ અજળ છે. તારી જાળમાંથી છટકવું મહા મુશ્કેલ છે. બસ આ જ્વાળાપ્રસાદ હવે તારો નાશ કરવાનાજ પ્રયત્નો કરશે. જ્યાં સુધી તારું કાશળ નીકળ્યું નથી તેમજ જ્યાં સુધી ત્હેં તારો શુદ્ધ હૃદયથી મને તારો સ્વામી ગણ્યો નથી ત્યાં સુધી આ દિલને એક પળવારનો પણ આરામ નથી. રમા ! ઉદ્ધત રમા ! તારે હવે પ્રેમ કે મ્હેત બેમાંથી એક રસ્તો લીધા વિના છૂટકો નથી.” આમ બોલતો જ્વાળાપ્રસાદ ઉઘ્ર દેખાવા લાગ્યો. માધવરાયને ત્યાં જે જ્વાળાપ્રસાદ સુકોમળ શ્રીમંત જેવો જણાતો હતો તે જ્વાળાપ્રસાદ અત્યારે કૂર રાક્ષસ જેવો જણાવા લાગ્યો. તેના શાન્ત-ગંભીર મુખપર કૂરતા જણાવા લાગી. તેની ખૂની આંખો અળકવા લાગી. તેના આવા દેખાવથી ખાસે ઉભેલો ભવાનીમલ્લ પણ ધુનવા લાગ્યો. તેણે નમ્ર વચને કહ્યું:—“ શેઠ ! આપ આટલા બધા

શા માટે ઉશ્કેરે ? જાઓ છો ? શું આપણાં શત્રુઓ આપણા પંજમાંથી છટકી વધારે વાર જીવતાં રહી શકશે કે ? ”

“ ના, ના. તેમને તો જરૂર આ ક્ષાની દુનિયાનો ત્યાગ કરવો પડશે ? ”

“ કોને ? આપું ! કોને આ ક્ષાની દુનિયાનો ત્યાગ કરવો પડશે ? ”

આમ બોલતી મોહિની પાછળથી નીકળી આવી તેમની સામે ઉભી રહી.

“ મોહિની ! શું ત્હેં મારી સઘળી વાત સાંભળી છે ? ” જવાબપ્રસાદે પૂછ્યું.

“ હા, અને તેથીજ તમારા શત્રુઓના સંહારમાં સલાહ આપવાને આવી છું.” મોહિનીએ કહ્યું.

“ મોહિની ! બેટા ! આમાં તારી સલાહની જરૂર નથી. આ ભયં-
કર શત્રુઓનો શી રીતે નાશ કરવો એ હું સારી રીતે સમજું છું.
તારે તો શક્ત પેલું...કામ પૂરું કરવાનું છે. બોલ મોહિની ! તે કામ તું
આરે પૂરું કરીશ ? ”

“ એક બે દિવસમાં ? ”

“ એમ ! તો તું હવે જ. આપણા મકાનમાં બેઠેલો પેલો રમણચંદ્ર
પણ મહા કારસ્થાની છે. તે ભવિષ્યમાં આપણો દુષ્મન બનનાર છે.
અત્યારે તું તેની પાસે જા; અને તેની પર સપ્ત દેખરેખ રાખ કે તે
ચાલ્યો જાય નહિ. મારે આજે તેની પાસેથી કેટલીક હકીકત જાણવી છે.”
જવાબપ્રસાદે કહ્યું.

મોહિની ચાલી ગઈ. જવાબપ્રસાદ અને ભવાનીમલ્લ તેની પાછળ
જોઈ રહ્યા. તેના ગયા પછી જવાબપ્રસાદે કહ્યું:—“ કેમ ! જોયોને
મારા પ્રયોગનો ચમત્કાર ? ”

“ હા, પણ હવે આપણે મુદ્દાની વાત પર આવો, કારણ કે રમા
હાલ ક્યાં છે તે કંઈ જાણ્યો છો ? ” ભવાનીમલ્લે પૂછ્યું.

“ના, શું તું જાણે છે?” જવાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.
ભવાનીમલ્લે કહ્યું. “હા.”

“ત્યારે જણાવ કે તે શયતાન ક્યાં છે?”

“આ શહેરમાં જ છે.” ભવાનીમલ્લે ગંભીરતાથી જણાવ્યું.
જવાળાપ્રસાદ ચોકચો-સ્તબ્ધ બન્યો અને પછી એકાએક પોકારી ઉઠ્યો:
“શું તું ખરું કહે છે? બોલ, બોલ, તે મારા જની દુષ્મનો શું નામથી
ઓળખાય છે અને હાલ ક્યાં રહે છે?”

“તે ક્યાં રહે છે એની હજી મહેં તપાસ કરી નથી. રમાદેવી
જે માણસ સાથે પરણી છે તે માણસે તેનું નામ બદલી રજનીકાન્ત
રાખ્યું છે અને તે આ શહેરનો ડીટેક્ટીવ ખાતાનો સખ ઇન્સ્પેક્ટર
છે.” ભવાનીમલ્લે જણાવ્યું.

“ઓ માર્શ જોડ! પ્રપંચ જાળ પૂરેપૂરી પથરાઈ ગઈ છે. બસ,
હવે તેની ઝાંઝી ઓળખાણની જરૂર નથી. ભવાનીમલ્લ! તે દુષ્મનની
સાથે મહેં આજેજ વાત કરી છે. હું તેને બરાબર ઓળખી ગયો છું.
તે હવે મારા સપાટામાંથી તેનો બચાવ કરી શકનાર નથી. હા! તે પ્રપંચી
પ્રેમદા એમ સમજતી હશે કે હું સખ ઇન્સ્પેક્ટરની સ્ત્રી થઈ નિર્ભય
થઈ છું; પણ તેની તે સમજ હવામાં ઉડી જશે. રમણીક અરે રજની-
કાન્ત જેવા અનેક ઇન્સ્પેક્ટરો આ વિકાળ વાઘના સપાટામાં સપડાઈ
પલકવારમાં ભૂખીતા થઈ જશે. હા! રમા! તારી પાથરેલી પ્રપંચજા-
ળમાં આખરે તું જ ફસાઈ છે.” આમ બોલતા જવાળાપ્રસાદે ભવાની-
મલ્લ સામે જોયું. ભવાનીમલ્લ તેના હૃદયની વાત સમજી બોલ્યો:—“શેડી!
હવે શું કરવાનો વિચાર છે?”

“હું થોડા દિવસમાં રમાદેવીને તેના મકાનમાંથી ઉપાડી લાવીશ અને

તેને પ્રેમ કે મ્હોત સ્વીકારવાની શરૂ પાડીશ. બસ તે પછી રજનીકાન્ત સમ્પર્કસ્પેક્ટરને જોઈ લેવાશે.”

“પણ તેમના મકાનનો પતો મેળવ્યા સિવાય શું કરશો?”

“તું હાલને હાલ અહિંથી જ અને ફોનદાર સાહેબને અહિં બોલાવી લાવ.” જવાબપ્રાદે કહ્યું.

“તે મારી સાથે આવશે?” ભવાનીમલ્લે પૂછ્યું.

“હા, કેટલાક પોલીસો પૈસાના પૂજરીઓ હોય છે. તેઓ પૈસા મળવાથી જનસમાજનું ન્યાય પૂર્વક હિત કરવાને બદલે અહિંત કરવાને પળવારમાં તત્પર બની જાય છે. મ્હોં ફોનદાર સાહેબને સારો દરમાયો બાંધી આપી મારા મિત્ર બનાવ્યા છે. તેમના પ્રતાપથી આ જવાબા-પ્રસાદ ધારે એ કરવાને સમર્થ છે. હું તેને પૂછી સખ ઇન્સ્પેક્ટરની છૂપી ખાતમી મેળવી લઈશ અને તેની સાથેજ રજનીકાન્તના મકાને જઈ મારા પ્રયોગના પ્રતાપે રમાને ડિપાડી લાવીશ. બસ તું જ અને મારી આ ચીજ ફોનદારને દેખાડજે.” કહી જવાબપ્રસાદે એક ખાલી ડબ્બી તેના હાથમાં મૂકી વિદાય કર્યો. તેના ગયા પછી જવાબાપ્રસાદ રમણચંદ્રની પાસે આવી બોલ્યો, “વેલ મી. રમણચંદ્ર! મને ઘણી-વાર થઈ; માફ કરશો.” કહી તે તેની જોડેની ખુરશીમાં બેઠો. તેણે રમણની સાથે નોટોના બંડલ સંબંધેજ ગપ્પાં માર્યાં વાતોમાં તેણે સખ ઇન્સ્પેક્ટર સાથે થએલી વાતચીત જાણવાને ઘણોએ પ્રયત્ન કરી જોયો પણ રમણ કાચો નહોતો કે તેને ખરેખરી વાત જણાવે. આથી તે મનમાં અત્યંત ગુસ્સે થઈ ગયો. પરંતુ તે ગુસ્સો બહારથી નહિ જણાવતાં તે શાન્ત રહ્યો. તેણે રમણ પાસેથી ગમે એ પ્રકારે એ વાત જાણવાનો દ્રઢ સંકલ્પ કર્યો. તેની વાતોથી કંટાળી આખરે રમણ

ત્યાંથી જવાની આજ્ઞા માગી, જવાળાપ્રસાદે રહા પીને જવાનો આગ્રહ કર્યો, રમણે ના પાડી; પરંતુ જવાળાપ્રસાદના અતિ આગ્રહ આગળ તેની અનિચ્છા વધારેવાર ટકી શકી નહિ. રમણ સાવધ થઈ નીચે બેઠો. જવાળાપ્રસાદે નોકરને જૂમ મારી બે રહાના કપ મંગાવ્યા. રહાના કપ ટેબલપર મૂકાયા છતાં હજી રમણ રહા પીતો નથી. તેના મનનાં જ્ઞેમ ઉત્પન્ન થયો કે રખેને આ કપડીએ અંદર વિષ ભેળવ્યું હોય ? કારણ કે રમણે તે લુચ્ચાને પોતાની સામે ખૂની નજરે બેતો બે ત્રણ વખત અવલોક્યો હતો. રમણને બેસી રહેશે જોઈ જવાળાપ્રસાદ બોલ્યો:— રમણચંદ્ર ! કેમ બેસી રહ્યા છો ? રહા કેમ પીતા નથી ? ”

“ શેઠજી ! રહાની મને બહુ હેબીટ નથી; તેમજ હું હાલમાં દવા ખાઉં છું તેથી દાકતરે મને રહા પીવાની મના કરેલી છે. ”

“ રમણચંદ્ર ! તમે જીવું બોલો છો, તમને કંઈક જ્ઞેમ ઉત્પન્ન થયો હોય એમ સમજાય છે. ” જવાળાપ્રસાદે રહાનો છુંટડો ભરતાં કહ્યું.

“ શેઠજી ! આપે માફ અંતર પારખ્યું તેને માટે આપને ધન્યવાદ ઘટે છે. પરંતુ આપને આમાં ખોટું લગાડવા જેવું કાંઈજ નથી. મને તમારી પ્રત્યે બિલકુલ જ્ઞેમ ઉત્પન્ન થયો નથી. હું હમ્મેશાં રહાને શત્રુ સ્વરૂપ સમજી છું; કારણકે અગાઉ મારા એક મિત્રે રહામાં વિષ નાખી મારો જીવન લેવાનું કાવત્રું રચ્યું હતું; તે દિવસથીજ મહેં પ્રતિજ્ઞા લીધી છે કે રહા અને પાન મારી નજર આગળ અને તોજ તેને મુખે અરાડવાં. કારણકે આજ કાલ “ રહાં અને પાનમાંજ ભયંકર કાવત્રાં રચાય છે. ” અને તેમાં કારસ્થાની કપડીઓ ફાવી જાય છે. તેમાં આપના જેવા ગર્ભ શ્રીમંતોએ તો પાન ખાતી વખતે પૂર્ણ તપાસ કરવી જોઈએ. શેઠ સાહેબ ! ખોટું લગાડશો નહિ. હું તો તમારા બાળક જેવો છું. ” રમણે કહ્યું.

“તેના વકૃત્વથી જવાળાપ્રસાદ આશ્ચર્ય પામ્યો. તે મનમાં બોલી ઉઠ્યો:—“ ખરેખર ! આ છોકરો ઘણોજ ચાલાક છે; તેનાથી મારે ઘણુંજ સંભાળવાનું છે. ” આમ બોલી તેણે રમણ સામે જોઈ કહ્યું:—“ રમણચંદ્ર ! તમારો વહેમ કાઢી નાખો. જુઓ, મહેં મારા કપ-માંથી થોડોક ચ્હા પીધો છે, તે તમે લ્યો અને હું તમારો લઉં. બોલો પછી કાંઈ ? ” આમ કહી તેણે પોતાનો કપ રમણની પાસે મૂકી તેનો કપ લઈ લીધો. રમણે વગર આનાકાનીએ તેને પ્યાલો લેવા દીધો. બાદ બંને ચ્હા પીવા લાગ્યા. ચ્હા પીતી વખતે રમણે તેના વહેમનું ખંડન કરવાને અનેક શબ્દો વાપર્યા; પણ જવાળાપ્રસાદનો પોતાની તરફનો સંશય દૂર થયો કે નહિ તે બરાબર જાણી શક્યો નહિ. ચ્હા પીને પાન ખાઈ રમણ જવાને ઉભો થયો. જવાળાપ્રસાદે તેને શ્રીથી આવવાનું કહી કહ્યું:—“ ઉભા રહો, હું તમને મૂકવાને મારી ગાડી મોકલું. ”

“આપની ઇચ્છાને આધિન છું. ” કહીને પુનઃ રમણ નીચે ખેડો. જવાળાપ્રસાદ ઓરડાની બહાર નીકળે એટલામાં તો ફોજદારને તેડવા ગએલો જવાનીમદ્દ ફોજદારની સાથે શેઠને ખોળતો-ખોળતો ત્યાં આવ્યો. ફોજદારની દ્રષ્ટિ રમણ પર પડતાંજ ચોંક્યો. રમણ પણ તેની સામે આંખ્યો શીડીને જોઈ રહ્યો. એવામાં રમણની નજર ફોજદારની પાછળ ગઈ તો તેણે સખ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબનો ઘોડો પકડી ચાલનાર સિપાહીને જોયો. રમણ તેની પર વહેમાયો. કારણ કે જે વખતે તેની અને સખ ઇન્સ્પેક્ટરની વાતો ચાલતી હતી ત્યારે એ સિપાહી ઘોડો પકડી દૂર ઉભો રહી ધ્યાન પૂર્વક વાતો સાંભળતો હતો. રમણને જોઈ તે પણ શીકો પડી ગયો. રમણે ફોજદાર અને તે સિપાહીના મુખપર પથરાયેલી છાયાઓથી જાણી લીધું કે આ ફોજદાર સાહેબ

પણ કપટીના કારસ્થાનમાં ભજેલા છે. હર-હર આ ફોજદાર તેના ધર્મ વિરુદ્ધ વર્તે છે. જેને માથે પ્રજના સંરક્ષણની અસાધારણ શરજો આવી રહેલી છે; તે શરજોને ભૂલી તેઓ લોભથી અંધ થઈ લુચ્ચા-ચોર અને અન્યાયીઓના પૈસા લઈ પવિત્ર પ્રજને અન્યાયથી ત્રાસ આવે છે. તેવા ફોજદારો તેમના અમલદારોના, પ્રજના અને ઇશ્વરના મહાન ગુન્હેગારો ગણાય છે. નામદાર સરકારે પ્રજનું રક્ષણ કરવાને અર્થેજ પોલીસ રાખેલી છે. પોલીસ એ પ્રજની નોકર છે. તેમને સરકાર બહાદુર પગાર આપે છે છતાં કેટલાક નિમકહરામીઓ ગરીબ રૈયત પર ત્રાસ ગુજારી દ્રવ્ય સંપાદન કરે છે; અને એ દ્રવ્યથી અન્યાયમાં સહાનુભૂતિ ધરાવનારા ઉપરી અમલદારોને પણ સાદર સંતોષે છે. જે પોલીસ પ્રજનો રક્ષક થઈ નિરપરાધીઓને રંજડે છે, પૈસાને ખાતર નિર્દોષને પણ દોષીત બનાવે છે તે મહાન પાપી ગણાય છે; અને તેથી તે આખરે પાપકર્મનાં શળ સારી રીતે ભોગવે છે. પોલીસ અને તેના અમલદારોએ પ્રજની દાદ ફરિયાદ ધ્યાન પર ધરવી જોઈએ. તેમને ખરાબર ન્યાય આપવો જોઈએ. જે અમલદાર ન્યાયી છે તે દેવ છે. અન્યાયી છે તે પ્રેત છે. ન્યાયી અમલદાર નામદાર સરકારના પવિત્ર ન્યાયની કીર્તિ પ્રસારે છે ત્યારે લાંચીયા અમલદારો કીર્તિને કલંકીત કરે છે. પરંતુ તે અન્યાયીઓનો અન્યાય શાણી સરકાર આગળ વધારે વાર નહીં શકતો નથી. પાપ કુંભ ભરાતાંજ એવા કુકર્મીઓ નોકરી-માંથી ઘેર બેસે છે યાતો જેલજાત્રા કરવા પધારે છે.” આવા અનેક પ્રકારના વિચાર કરતો રમણચંદ્ર ચંડાળ ચોકડીની સામે જોઈ રહ્યો.

“આ ઠીક થયું નહિ.” આમ જવાબપ્રસાદના મનમાં પણ થઈ આવ્યું. તેણે ફોજદાર સાહેબને ત્યાં બેસવાનું સૂચવી રમણ ચંદ્રને કહ્યું:-

“ તમે મારી સાથે આવો. હું તમને ગાડીમાં બેસાડી તમારા મકાને પહોંચતા કરું. ” કહી તે રમણચંદ્રને લઇ ઓરડામાંથી બહાર નીકળ્યો.

આ વખતે રાત્રિના નવ વાગ્યા હતા, જવાળાપ્રસાદના મકાનમાં અનેક રંગ-બેરંગી દીપકો પ્રકાશી રહ્યા હતા. રમણચંદ્ર ચારે તરફ જોતો જોતો જવાળાપ્રસાદની પાછળ-પાછળ જવા લાગ્યો. ચાલતાં ચાલતાં જવાળાપ્રસાદ મકાનના ગુદા ગુદા હોલ રમણચંદ્રને બતાવતો હતો, એવામાં મોહિની સામી મળી. જવાળાપ્રસાદે તેને ઉભી રાખી તેના કાનમાં કંઈક ખાનગી વાત કરી. તત્કાળ મોહિની ઝડપથી પસાર થઇ ગઇ. તે પછી જવાળાપ્રસાદે રમણનો હાથ પકડી ચાલવા માંડ્યું. આખરે તેઓ એક સુંદર દેખાવના ઓરડામાં આવી ઉભા. “ હજી જવાળાપ્રસાદ શેઠ મને આમ ક્યાં સુધી ફેરવશે. ” એમ રમણના મનમાં થઈ આવ્યું, તેણે શેઠના સામે જોઇ કહ્યું:—“ શેઠજી ! મને આવી રીતે ક્યાં સુધી ફેરવશો ? ”

“ તમે જ્યાં સુધી મારા પ્રશ્નના ખરા જવાબ નહિ આપો ત્યાં સુધી તમે બહાર નીકળી શકશો નહિ. ” જવાળાપ્રસાદે ગંભીર ભાવે કહ્યું.

“ હે ! તમે મને શું પૂછવા માગો છો ? ” રમણે સહેજ ગભરાઇને પૂછ્યું.

“ સબઇન્સ્પેક્ટર રજનીકાન્ત સાથે તમારે શું વાતચીત થઈ હતી ? ”

“ તે જાણવાની તમારે શું જરૂર છે ? ”

“ એમાંજ મારો સઘળો બેઠ સમાએલો છે. રમણચંદ્ર ! જો સત્ય હકીકત જણાવશો તો આ પળેજ બહાર નીકળી શકશો; નહિતો આ વિશાળ મકાનના એકાદ ભયંકર ભાગમાં જીવન પર્યંત સડયા કરશો. ”

“ શું તમે મને કેદ કરશો ? ”

“ હા, નિરૂપાયે એમ વત્યા વિના છૂટકો નથી. ”

“ મારો ગુન્હો ? ” રમણે રોષથી પૂછ્યું.

“ ગૂંહામાં એજકે તમે તે સગઇન્સ્પેક્ટરની સાથે મને રસાવવાની વાતો કરી છે. બોલો કેમ ખરૂંકે નહિ ? ”

રમણ દિડમૂઠ બન્યો અને આણે આ વાત જાણી ક્યાંથી તેનો વિચાર થયો. ખરેખર આ જવાળાપ્રસાદ ઘણોજ ભયંકર માણસ છે. તેનાં પંજમાંથી આજે છૂટવું મુશ્કેલ છે. હા ! તેણે મને શરેખથી ફસાવ્યો છે. આમ શોક કરતા રમણે જવાળાપ્રસાદ સામે જોયું. એવામાં પુનઃ તેણે પૂછ્યું:—“ કેમ રમણ ! શું જવાબ આપે છે ? ”

“ શાનો જવાબ ? ”

“ મારા પ્રશ્નનો. ”

“ શેઠ ! મહેં હજીમુઠી આપને કંઈ પણ તુકશાન પહોંચે એવી વાત કરીજ નથી. ”

“ જાણું છું, તારી યુક્તિથી આ જવાળાપ્રસાદ અજાણ નથી. રમણ ! હજીપણ એક વખત તને કહું છું કે ખરીવાત જણાવીદે; નહિતો આ ક્ષણેજ મારે તારી સાથે ભયંકરતાથી વર્તવું પડશે. ”

“ હું તમારા એક શબ્દનો પણ જવાબ આપનાર નથી. ” રમણે છેવટે અકળાઇને કહ્યું.

“ એમ ! તો સમજજો કે આ સ્થિતિથી તું કદાપિ બહાર નીકળી શકનાર નથી. ”

“ શું તમે મને અહિં પૂરી રાખશો—આ નિરપરાધીને કેદ કરશો ? ”

“ અરે કેદથી પણ વધારે કષ્ટ સહન કરાવીશ. રમણ ! મમત

મૂકી દે અને જો સુખી થવું હોયતો શત્રુતા તજી દઈ મારો મિત્ર બની જા હું તને ન્યાલ કરીશ.”

“ આ રમણે સત્ય શું ચીજ છે તેનું સારું શિક્ષણ મેળવેલું છે, બસ આજે મારી પૂર્ણ ખાત્રી થઈ ગઈ છે કે જ્વાળાપ્રસાદ નામ ધારણ કરનાર શેઠ એક ઉજળો હો છે, સંકેત સાહ્યામાં દૂષાએક્ષો શયતાન છે ખૂનીઓનો સરદાર છે.”

“ બસ આ શબ્દોજ તારા મ્હોતને માટે પૂરવા છે. નાદાન છોકરા ! ચાલ, ચાલ; હું તને આ સંસારમાંજ નરકાગારની મહાન વેદના સહન કરાવું.” કહી તેણે જોરથી રમણને ધક્કો માર્યો. રમણ સામેની દિવાલ સાથે અથડાયો. એ સાથેજ દિવાલમાં આવેલું દૂધું ખારણું ઉઘડી ગયું; કે તરત જ્વાળાપ્રસાદે વાઘની માફક તેની નજીક ધસી જઈ તેને પુનઃ અંદર હટાડેલ્યો. રમણ એક હૃદયદ્રાવક ચીસ પાડી ઉંડાણમાં ઉતરી પડ્યો. કારસ્થાની જ્વાળાપ્રસાદ પુનઃ એ ખારણું બંધ કરી પાછો વળ્યો અને રાહ જોઈ બેઠેલા ફોજદારને મળ્યો, તેણે ફોજદારને નોટો સંબંધી સર્વ હકીકત જણાવી દીધી અને રજનીકાન્ત જાણવા જેટલી વાતો જાણી લીધી.

બાદ તેઓ કંઈક દૂષી મસલત ચલાવવા લાગ્યા. વાંચકો ! ચાલો હવે આપણે ઉંડાણમાં ઉતરી પડેલા રમણચંદ્રને તપાસીએ.

પ્રકરણ ૬ હું.

—:૦:—

“ શયતાનના પંજમાં સપડાયેલી સુંદરી. ”

રમણચંદ્ર ભોંયરામાં ઉતરી પડ્યો. તેના જમીનપર પડવાના ધ્યાનથી ભોંયર ગાળી ઉડ્યું. રમણ પૃથ્વીપર પછડાયો. તે ઘણીવાર બેશુદ્ધિમાં પડ્યો રહ્યો; છેવટે તેને કળ વળતાં સાવધ થયો. તેણે બેઠાથઈ આસપાસ જોયું; પરંતુ ભિષણ અંધકાર સિવાય તે અન્ય કંઈ જોઈ શક્યો નહિ. અંદર ઘણી ગરમી લાગતી હતી. પવન આવવાને એક પણ જાણીયું ત્યાં મૂકેલું જણાતું નહોતું. રમણ ગભરાયો. મારી શું દશા થશે તેમજ તે પાપીએ મને આ ક્યા સ્થળે મૂક્યો હશે? આમ વિચાર કરતો રમણ લલાટે કર દઈ બેસી રહ્યો. તેને સ્વપ્ને પણ આશા નહોતી કે જવાબાપ્રસાદ શેઠ આવો બંધકર માણસ હશે. એવામાં નીચું નિહાળી બેસી રહેલા રમણના મનમાં વિચાર આવ્યો કે:—“ આવા બેદલરેલાં ભોંયરામાંથી પણ પ્રયત્ન કરવાથી છૂટી જવાય છે. માટે લાવ હું પણ ફાંશમારી બેઠકે આ ભોંયર કેવડું મોટું છે. હા પ્રભુ! આ બાળકને આ સ્થળે તારા વિના હવે કોઈની આધાર નથી. આમ મનમાં બોલતો રમણચંદ્ર ડૂબો થયો અને હાથ પહોળા કરી આગળ વધવા લાગ્યો. આગળ વધતાં તેણે જાણી લીધું કે આ ભોંયર ઘણું લાંબુ છે. હા! આમાંથી બહાર કેવી રીતે નીકળાશે? રમણ ભીંતે હાથ દેતો-દેતો આગળ ચાલ્યો. ઘોર અંધકારમાં તે છૂટવાને માટે આમતેમ શંશં મારવા લાગ્યો. પર-સેવાથી તેનું આખું શરીર તરબોળ થઈ ગયું હતું. અતિશય તાપથી તેને અકળામણ થતી હતી. તે નિઃશ્વાસ પર નિઃશ્વાસ નાખતો હતો અને આજે હું એ કપડીની સાથે ના આવ્યો હોત તો ઘણું સારું

થાત એમ મનમાં શોક કરતો હતો. રમણુ છેક હતાશ ખની ગયો. આગળ ચાલતાં તેને નીચેની જમીન ભેજ વાળી જણાઈ. આથી તેણે અનુમાનથી ધાર્યુંકે આ ભોંયરામાં કોઈક સ્થળે પાણીનો ભાગ હોવો જોઈએ. ત્યારે શું આ ટાંકું તો નહિ હોય ? શું ખખર પડે ? આમ તર્ક-વિતર્ક કરતો રમણુ આગળ જવા લાગ્યો. નીચેની ભેજવાળી જમીન લીસી હતી. તે-વારંવાર લપસી પડતો અને એ હાથ પહોળા કરીને ચાલતો હતો. એવામાં એકાએક તેના ખન્ને હાથ દિવાલને અથડાયા. રમણુ તપાસ કરીતો માલમ પડ્યું કે એક સાંકડી ચાલ શરૂ થઈ છે. ચાલ જીવ ! આ સાંકડી ચાલ ક્યાં પૂરી થાયછે તે જોઉં. આમ મનમાં ગડબાંગ કરતો રમણુ ઉતાવળે પગે આગળ ચાલવા લાગ્યો, આખરે એ સાંકડી ચાલ પૂરી કરી એક છોખંધ ચોકમાં આવી ઉભો રહ્યો. ત્યાં પવન આવવાને પુષ્કળ જાળીયાં મૂકેલાં હતાં. રમણુ તે ચોકમાં બેઠો. તેને બેઠે થોડીકવાર થઈ હશે એ અરસામાં તો કોઈ એક ઉંચો આકાર હાથમાં જ્ઞાનસ પકડી ખીજી ખાજીએ આવેલી સાંકડી ચાલમાંથી ચાલ્યો આવતો જણાયો. રમણુ ગભરાટથી તે આવનારાની તરફ દ્રષ્ટિ કરી. તેણે તેને તરતજ ઓળખી લીધો. તે જ્ઞાણપ્રસાદ હતો. અત્યારે તે ક્યાં જતો હશે ? રમણુના મનમાં વિચાર ઉદભવ્યો; પણ તે વિચાર મનમાં સમાવી જ્ઞાણપ્રસાદ જીવે નહિ એવી રીતે તે સૂતો અને ધીમે ધીમે આજોટતો-આજોટતો પોતે આવ્યો હતો તે સાંકડી ચાલના મુખમાં જઈ બેઠો; ત્યાંથી તે જ્ઞાણપ્રસાદના કામને આતુર નેત્રે અવલોકી રહ્યો.

જ્ઞાણપ્રસાદ આ વખતે વિકાળ દેખાતો હતો. તેની ખૂની આંખો ચળકી રહી હતી. તે છોખંધ ચોકમાં આવી થોડીકવાર કંઈક વિચાર

કરી નીચે બેઠો, આ ચોકની મધ્ય ભાગે એક આરસનો પથર જડેલો હતો. તેની મધ્યમાં એક ઝીણી ખીલી બેસાડેલી હતી. જ્વાળાપ્રસાદે વાંકા વળી તે ખીલીને જોરથી બહાર ખેંચી કાઢી; કે તરત એ આરસ પહાણનો પથર દૂર ખસી ગયો. અને તેની નીચે એક બંધ દાદર જણાયો. જ્વાળાપ્રસાદે ઉભા થઈ દાદરનું ઢાંકણ ઉઘાડી નીચે ઉતરવા માંડ્યું.

છૂપાઈ બેઠેલા રમણના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. તે મનમાં બોલતો હતો કે, “ખરેખર ! આ જ્વાળાપ્રસાદ મનુષ્ય નથી પણ યમદૂત છે. તે આવી રીતે ક્યાં જતો હશે ? શું તે પાતાળમાં તો નહિ જતો હોય ? લાવ હું પણ તેની પાછળ જાઉં. ભાગ્યમાં મરવાનું લખા-એલું હશે તો મરીશું.” આમ વિચાર ગોઠવી તે ઉભો થયો અને ધ્રુવવા પગે દાદર પાસે જઈ સીડીનાં પગથીયાં ઉતરવા લાગ્યો. આગળ જ્વાળાપ્રસાદ નીચે ઉતરતો હતો. તેને ખબર પડી નહિ કે પાછળ રમણ આવે છે. આ વખતે રમણનો જીવ કેટલો જોખમમાં હતો તેનો વાચકોએજ ખ્યાલ કરી લેવો. આખરે જ્વાળાપ્રસાદ છેક ઉંડાણમાં ઉતરી એક સાંકડી ચાલમાં ચાલવા લાગ્યો. તેની પાછળ ચાલતો રમણ ભૂતના ઝોળાની માફક આગળ વધવા લાગ્યો. એ સાંકડી ચાલને પૂરો કરી જ્વાળાપ્રસાદ એક સમયોરસ ઘાટના ઓરડા આગળ આવીને ઉભો. તેને ઉભો રહેલો જોઈ રમણ પણ આગળ વધતો અટક્યો અને એ સાંકડી ચાલના મુખ આગળ ટુંટીયું વાળી નીચે બેઠો.

તે સમયોરસ ઓરડાની નજીકમાં એક ખીજી નાની કોટડી આવેલી હતી. તેનું બારણું આ વખતે બંધ હતું. જ્વાળાપ્રસાદે ત્યાં થોડીકવાર ઉભા રહી કંઈક સંશ્લેષક અવાજ કર્યો કે જેથી નજીકમાં આવેલી તે કોટડીનાં બારણાં ઉઘડી ગયાં અને તેની અંદરથી હાથમાં દીવાનું

કોડીયું પકડી કમ્બરમાંથી વાંકી વળી ગયેલી એક યુદ્ધી બહાર નીકળી જવાળાપ્રસાદની સામે આવીને ઉભી રહી. તેના વિચિત્ર દેખાવ નિહાળી જવાળાપ્રસાદને હસવું આવ્યું; આથી તે યુદ્ધી પોતાને ભાગ્યવાન સમજવા લાગી. તેણે નીચા નમી શેઠને સલામ કરી. જવાળાપ્રસાદે તેની ચળકતી ખૂની આંખો વડે તેના સામે જોઈ પૂછ્યું:—“યુદ્ધી ! શું સમાચાર છે ? તારા તાબામાં સોંપાયેલી સુંદરીએ તેના વિચાર ફેરવ્યા કે નહિ ? ત્હેં તે હઠિલીની હઠ છોડાવી કે નહિ ?”

“ સાહેબ ! તેની હઠની તો અવધીજ નથી. તે એકની બે થતી નથી, તે મને જોતાંજ ઉશ્કેરાઈ જાય છે. જેમ ઝેરી જનવરથી માણસ ભય પામી દૂર ખસી જાય એમ તે છોકરી મને જોતાંજ તેનું મુખ મરડી આધી ખસી જાય છે. હું તો હવે તેનાથી થાકી. ” યુદ્ધીએ જણાવ્યું.

“ એમ ! વાંડે તે ખીલતી કળી હાલ શું કરે છે ? ” શેઠે પૂછ્યું.

“ તે અત્યારે ભર ઉંઘમાં પડી છે, કારણ કે આજે તેણે મોડા સુધી રોયાજ કર્યું છે. ” ડોશીએ કહ્યું.

“ તેના નશીબમાં હવે રડવાનુંજ છે. આજે હું તેને છેલ્લીવારને માટે પૂછનાર છું, તેના જવાબ પર તેના મુખ દુઃખનો આધાર છે. જો તે માંડે કહેવું કયુલ કરશે તો અત્યંત મુખી થશે, નહિતર તે તેની આખી જીંદગી ભયંકર દુઃખમાંજ પૂરી કરશે. યુદ્ધી ! ચાલ, આપણે તેની પાસે જઈએ અને તેના મુખ દુઃખનું નિર્માણ કરીએ. ” કહી જવાળાપ્રસાદે શનસ ઉપાડી તે સમચોરસ ચોરડા તરફ ચાલવા માંડ્યું. યુદ્ધી પણ હાથમાં દીવાનું કોડીયું પકડી તેની પાછળ-પાછળ જવા લાગી, જવાળાપ્રસાદે તે ચોરડાની નજીક જઈ બારણું ઉઘાડી અંદર પ્રવેશ કર્યો, તેની પાછળ આવેલી યુદ્ધી શાન્ત મુખ મુદ્રાથી એક

ખૂણામાં ઉભી રહી. આ ઓરડો સારી રીતે શણગારેલો હતો. તેમાં જાત જાતનું ફરનીયર ગોઠવેલું હતું, એક ટેબલ પર ઝીણી ખત્તી સળગી રહી હતી. જ્વાળાપ્રસાદે ત્યાં ખીછાવેલા પલંગ પાસે જઈ જોયું તો પલંગ ખાલી જણાયો. તેણે ખીજી બાજુએ જોયું તો જણાયું કે તે જોતે જોવાને ધમ્મ છે તે સુંદર રમણી જમીન ઉપર પાથરેલી સાદડી પર ધસધસાટ ઉઘે છે. નિદ્રામાં પણ તે અતિ ખુબસુરત જણાય છે. એ મનહર મૂર્તિના મુખ પર પવિત્રતાની છાયા પથરાઈ રહી છે. તે વાંચતાં વાંચતાં ઉંઘી ગઈ હોય એમ સમજાય છે; કારણકે તેણે તેના હાથમાં પુસ્તક પકડેલું છે. એ પુસ્તક શ્રી ભગવદ્ગીતાનું છે. દુઃખમાં હુએલી સુંદરી એ પવિત્ર પુસ્તક વાંચીને દુઃખમાં દિલાસો મેળવી ધિરજ ધરતી હતી. આ ભયંકર ભોંયરામાં જો કોઈ તેનો મિત્ર હોય તો તે ફક્ત એ પવિત્ર પુસ્તકજ છે, તે સુંદર રમણી અત્યારે જો કે ભર નિદ્રામાં પડેલી છે પરંતુ તેના હૃદયમાં ઓરજ પ્રકારનો વ્યાપાર ચાલી રહ્યો છે. તે કોઈકની સાથે વાતો કરતી હોય એમ તેના મુખ પર થતા વિચિત્ર ફેરફારોથી સમજાય છે. તે સુંદર સુંદરી સ્વપ્નમાં મશગુલ થઈ હોય એમ અનુમાન થાય છે. દુષ્ટ જ્વાળાપ્રસાદ એકાગ્રતાથી તેના મુખપર થતા ફેરફારોનું નિરીક્ષણ કરી રહ્યો છે, એવામાંજ તે રમણીના મુખમાંથી શબ્દો નીકળવા લાગ્યા કે,

“ શું મારે જીવન પર્યંત આવી દશામાં રહેવું પડશે? ઓ પ્રભુ ! દયા કરો, દુઃખીને વધારે ના રીખાવો. આ માતા-પિતા વિનાની બાળકીનો દુઃખમાંથી ઉદ્ધાર કરો, કે ઠાંતો મૃત્યુદેવને મોકલી આપના શરણમાં બોલાવી લ્યો. હા ! રામ...રા...મ. ” કહી તે નિદ્રિત બાળાએ સ્વપ્નમાં નિઃશ્વાસ નાખ્યો. તેની નજીકમાં ઉભેલા જ્વાળાપ્રસાદને તેનું

બોલવું સાંભળી હસવું આવ્યું. તેણે પાસે ઉભેલી બુઢીને એ બાળાને જગાડવાનું કહ્યું. તરત એ બુઢીએ હાંક મારી કહ્યું:—“ ઇન્દુ ! ઉઠ. શામાટે ઉંઘમાં પણ દુઃખી થાય છે ? ” તેના શબ્દો કાનના ઉડા ભાગમાં જવાથી તત્કાળ તે બાળા કે જેનું નામ ઇન્દુમુખી હતું, તે જગૃત થઈ સફાળી ઉઠી ઉભી થઈ અને રાક્ષસ સ્વરૂપ ભાસતા જવાળા પ્રસાદને ત્યાં ઉભેલો જોઈ પીંપળાના પાંદડાની માફક ધ્રુજવા લાગી. એવા-વાંજ તે પાપાણુ હૃદયના પાપીએ તેને કહ્યું:—“ ઇન્દુ ! શું વિચાર કરે છે ? ”

“ એક દુઃખી અબળાના હૃદયમાં બીજા શાના વિચાર હોય ? ” ઇન્દુએ કહ્યું.

“ તું ઉંઘમાં શું બડબડતી હતી ? ” જવાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“ તેની મને ખબર નથી. ” ઇન્દુએ ટૂંકો ઉત્તર આપ્યો.

“ હડીલી છોકરી ! તું આમ ક્યાં સુધી કર્યા કરીશ ? શું તને આ એકાન્ત ભાગમાં પૂરાવાથી કંટાળો નથી આવતો ? જે તારે સુખી થવું હોય તો પેલા કાગળ પર સહી કરી મારી સાથે લગ્નથી જોડા. હું તને સુખી કરીશ. ઇન્દુ ! ઇન્દુ ! તારા માટે આ હૃદયમાં કેટલો પ્રેમ છે તે હું તને કેવી રીતે બતાવું ? માટે માઈ માન. ”

“ જવાળાપ્રસાદ ! તારા હૃદયની ઇચ્છા કોટી કાળે પણ ફળી ભૂત થનાર નથી. જે મારે તાઈ કહેવું કબુલ કરવું હોત તો અત્યાર સુધી આ ભયંકર ભોંયરામાં પૂરાઈ રહેતજ નહિ. માટે હવેથી મને એ બાબતમાં એક પણ પ્રશ્ન પૂછીશ નહિ. મને આ સ્થળેજ મરવાદે. હું તારી પાપમય માગણીનો સ્વિકાર કરતાં મરણને વધારે પસંદ કરું છું. હા ! પરમાત્મન ! તમે આવા પિશાચોને આ પૃથ્વીપર શા માટે વધારે વાર જીવતા રહેવા દો છો ? ” આમ કહી ઇન્દુએ ઉંચે જોયું.

તેના શબ્દોથી જવાબપ્રસાદ ગુસ્સે થઈ બોલી ઉઠ્યો, “ શું તું માઈ મ્હોત ધન્ય છે ? પરંતુ યાદ રાખજો કે તારા જેવી એક નાદાન છોકરીના બોલવાથી મને કંઈ થનાર નથી. જ્યાં સુધી મારા દાવ સવળા પડે છે ત્યાં સુધી આ જવાબપ્રસાદ શેઠનું નામ કોણ દેનાર છે ? આજકાલતો આ જવાબપ્રસાદ ધારે એ કરવાને સમર્થ છે. તે સર્વત્ર કુલથી પૂજ્ય છે. માટે હઠ તણ દઈ માઈ કહેવું કમુલ કર કે જેથી મારી આ મોટી મિલકત તારી થશે અને તું જીવન પર્યંત સુખ સાલ્યખી ભોગવશે. ”

“ તું જે આટલી સાલ્યખી ભોગવે છે તે કોના પ્રતાપથી ? શું તારી પાસેની સંપત્તિ તારી છે ? ઓ દુષ્ટ ! તુંતો પારકાના પૈસાથી શ્રીમંત કહેવાયછે. જેણે તને આશ્રય આપ્યો હતો તેનીજ મિલકત પચાવી પડી તું અત્યારે આટલો બધો શા માટે કુલાય છે ? લક્ષ્મી ચંચળ છે. તે આજે તારી પાસે છે અને કાલે ખીજાની પાસે જશે. આ અન્યાયથી મેળવેલી લક્ષ્મી તું સુખથી ભોગવી શકીશ નહિ એ ખૂબ યાદ રાખજો. હા ! ધિક્કાર છે તને કે જેણે તને આશ્રય આપ્યો તેનુંજ ખૂન કરી તું તેની મિલકત પચાવી પડ્યો ? અરે એટલેથી પણ નહિ વિરામતાં તારા આશ્રય દાતાની પુત્રી કે જે તારી બહેન બરાબર ગણાય તેને પરણવા લલચાવ્યો ? ઓ વિષયાંધ ! શું ત્હેં એ ઓછો અપરાધ કર્યો છે ? તે અપરાધનો બદલો શ્રી હરી તને અવશ્ય આપશે. તું આખરે મહા દુખી થઈને મરીશ. જા, જા. ઓ નિષ્ઠુર હૃદયના પ્રેત ! આ કકળતી આંતરડીનો તને એજ શ્રાપ છે. ” આટલું જોરથી બોલી ઇન્દુ તેની સામે કોપ યુક્ત નેત્રે જોઈ રહી. તેના બોલવાની કંઈ પણ અસર જવાબપ્રસાદને થઈ નહિ. તે ખડખડાટ હસી પ્રડો બોલી ઉઠ્યો, “ ઇન્દુ !

તારી મોટી ભૂલ છે. તારા કહેવાથી મને કંઈ પણ થનાર નથી. આ કળી કાળમાં કોઈના શ્રાપ લાગતા નથી. ”

“આ પાપાત્મા ! કેટલી લાંબી જીંદગીને માટે તું આવું અધોર કર્મ કરવાને તૈયાર થયો છે ? સમજ, આ પાપમાં પ્રવૃત્ત થયેલા રાક્ષસ ! સમજ. હજી સમય છે, પાછળથી વિમાસવું પડશે, કરેલાં કુકર્મોથી રીખાવું પડશે—મૃત્યુ સમયે દારણુ દુઃખ સહન કરવું પડશે. શું તહે આ મહાપુરૂષનું વાક્ય સાંભળ્યું નથી કે,

કલજ્જુગ નહિ પણ કરજ્જુગ હયે, યા દિનકો દે આર રાતલે,
દુનિયાકા સૌદા નકદ હય, ઇસ હાથ દે ઊસ હાથદે.
વળી વધારે સાંભળ !

મિથ્યા મહે અંધા થૈ, બહુ પાપીયા પ્રજાય છે,
કુદરત તણા ડટકા થકી, જન નીચ ના ડર ખાયછે,
પણ પછડતા પૃથ્વીએ જ્યારે, કપાળે કર દઈ રડતા,
કરેલા કર્મના બદલા, ખરેખર આ ભવે મળતા.
તરણુ તપસ્વિની.

જો તારે ભવિષ્યમાં સ્વર્ગીય સુખ સંપાદન કરવું હોય તો તારી નીચ વૃત્તિને આટલેથીજ અટકાવ. મારા પિતાનું ખૂન કરી તહે જો અદળક સંપત્તિ મેળવી છે તેની મારે જરૂર નથી. તે ત્હારી પાસે અક્ષય રહો. પણ મને આ દુષ્પ્રદાયક સ્થળેથી બહાર કાઢી જ્યાં જહું ત્યાં મને સુખેથી જવાદે. હું તારી વાત કોઈને કરીશ નહિ, તેમ કરીથી કોઈ દિવસ તારી નજરે પણ પડીશ નહિ. ” કહી ઇન્દુ દયાદ્ર તેને તેના સ્થાને જોઈ રહી.

“ ઇન્દુ ! હું નાનો બાળક નથી કે જેથી તારા કહેવા પ્રમાણે

વર્તુ ? તને આ હૃદયમંદિરની રાણી બનાવવાને માટેજ મહેં આ સધળું કર્યું છે. હું તને ચાહતો આવ્યો છું અને મરતાં સુધી ચાહીશ. માટે સધળા વિચારનો ત્યાગ કરી તું એકદમ માંડે કહેવું માનીજા. હું તને આ પગેજ બહાર કાઢવાને તૈયાર છું.” જ્વાળાપ્રસાદે કહ્યું.

“ અસ, હવે તું મહેરબાની કરીને બોલતો બંધ થા. તારા પાપ પૂર્ણ શબ્દો મારા હૃદયમાં તીરની માફક સાહે છે. ઓ કળીયુગના રાક્ષસ ! લગીર વિચારતો કર કે હું તારી ભગિની સમાન ગણાઉં કે નહિ ? ઓ પામર ! મોહાંધ થઈ તારી પાપી નજર એક અનાથ બાળા તરફ શા માટે ફેંટી રહ્યો છે ? અન્ન દાતાની પુત્રી તરફ વિકાર મય નજર કરતાં તારી આંખો સદાયને માટે કેમ બંધ થઈ જતી નથી ? ઓ બ્રાહ્મ ! ઓ લક્ષ્મીધિપતિ શેઠ ! દયા કર, આ દુઃખીયારીની પર દયા કર. હું તારા ચરણમાં પડી ને કહું છું કે મારી પર દયા કર. ” કહી ઇંદુ તે પાપીના પગમાં પડી.

“ ઈંદુ ! ઉઠ, ઉભી થા. ” કહી જ્વાળાપ્રસાદે તેને ઉભી કરવા હાથ લંબાવ્યો; કે તરત પાપીનો સ્પર્શ થવાની બીકે ઈંદુ ઉભી થઈ પુનઃ કહેવા લાગી, “ બંધુ ! બોલ, તને મારા કહેવાની કંઈ અસર થઈ કે નહિ ? ”

“ ના, જ્યાં સુધી તહેં મારી માગણી સ્વીકારી નથી, ત્યાં સુધી આ દેહમાં તારા પ્રત્યેની દયા દાખલ થનાર નથી. સુંદરી ! હું માંડે ધારેલું સિદ્ધ કરીશ, તને આ હૃદયની રાણી બનાવી સુખી કરીશ. ઈંદુ ! ચાલ, હું તને આ વખતેજ મારી સાથે બહાર લઈ જવાને તૈયાર છું. કાલે મોટી ધામધુમથી આપણે લગ્નથી નેમણું; બોલ, હજી એકવાર પૂછું છું કે માંડે આ કહેવું તને કમુલ છે કે નહિ ?

ઈંદુ ! ખુબ વિચાર કરીને જવાબ આપજો. આ પ્રશ્ન છેલ્લી વારને માટેજ છે. તેના જવાબ ઉપરજ તારા સુખ દુઃખનો આધાર લટકી રહ્યો છે. ” આટલું કહી જ્વાળાપ્રસાદ વિકાર મય નેત્રે ઈંદુ સામે જોઈ રહ્યો.

ઈંદુ મૌન રહી. તેણે પ્રત્યુત્તર આપ્યો નહિ. પુનઃ જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું, “ ઈંદુ ! કેમ આમ શાન્ત થઈ ગઈ. ? વિચારનો ઝટ નિર્ણય કરી મને જવાબ આપ ! ”

“ હું શું જવાબ આપું ? મહેં તને અનેક વખત જણાવી દીધું છે છતાં વારે વારે તે પ્રશ્ન પૂછી મને શા માટે દુઃખી કરેછે ? જ્વાળાપ્રસાદ ! આ ઈંદુ એક કુળવાન માથાપની પુત્રી છે. તે પોતાની મહત્તા સારી રીતે સમજે છે અને તેથીજ તે તારા જેવા ઉજળા ગુલામની માગણીના કમુલ કરે છે. તું ભણે આ પ્રાણનો આ પજેજ વિનાશ કરી નાખ પરંતુ હું તારી અધમત્તિને તામે થનાર નથી તે નથીજ. ” આમ કહી ઈંદુ તેના સામે રોષ યુક્ત નયને જોઈ રહી. જ્વાળાપ્રસાદ વિચારમાં પડ્યો અને થોડીવારે કંઈક નિર્ણય કરી બોલી ઉઠ્યો. “ શું આ તારો છેલ્લોજ જવાબ છે કે ? ઈંદુ ! સમજ, તારે દુષ્પમાં રીખાવું પડેશે. ”

“ હું સર્વ સંકટો સહેવાને તૈયાર છું. ધર્મનું પાલન કરવામાં આ દેહને તુચ્છ સમજું છું. તારાથી થાય એ કરી લે, પણ યાદ રાખજો કે નિરાધારનો આધાર શ્રીહરી સર્વત્ર વ્યાપી રહ્યો છે. ” ઈંદુએ સજળ નયને જણાવ્યું.

“ એમ તો જોયા કર કે હવે તારી શું દશા થાય છે અને હું પણ જોઈ કે તારી રહાય કોણ કરે છે ? ” આમ કહી જ્વાળાપ્રસાદે એક પગલું આગળ ભર્યું. પણ એવામાંજ કોઈ ગયત્રી અવાજ

બોલી ઉઠ્યું, “ જવાળાપ્રસાદ ! ઇશ્વરથી હર. નિરાધારની બહારે ચઢનાર આ પ્રભુનો બાળ તૈયાર છે. ”

આવો અવાજ શ્રવણ કરી સઘળાં ચમક્યાં, જવાળાપ્રસાદ બે બાકો બની ચારે તરફ જોવા લાગ્યો. એટલામાં તો તેની નજરે એક યુવાન પોતાની તરફ ચાલી આવતો જણાયો. તેને જોતાં જ જવાળાપ્રસાદ ચમકીને ખૂમ પાડી ઉઠ્યો, “ ઓહ ! કોણ રમણ ? તું આ સ્થળે ? ” આમ બોલતાં જ તેણે કમ્મરમાંથી ચળકતો છરો બહાર ખેંચી કાઢ્યો.

રમણચંદ્ર શાન્ત મુખમુદ્રાએ તેના મુખનું નિરીક્ષણ કરતો ઉભો રહ્યો. પુનઃ જવાળાપ્રસાદ ખેડાડી અવાજે બોલી ઉઠ્યો. “ છોકરા ! આ મ્હોતની જગાએ શામાટે આવ્યો છે ? જા, તારા ઓરડામાં જલ્દીથી ચાલ્યો જા, અહિં તારું કંઈ પણ ચાલી શકનાર નથી. ”

“ હું ઇશ્વરના બરોંસા પરજ સર્વ કાર્ય કરું છું. હું મ્હોતથી હરતો નથી. જવાળાપ્રસાદ ! તું લક્ષાપતિ શેઠ કહેવાય છે. દુઃખીને મુખી કરવાં એ તારી શ્રજ છે તો શામાટે આ રંક બાળાને નિરર્થક ત્રાસ આપી રહ્યા છે ? તેણે તારું શું બગાડ્યું છે ? ” રમણે પૂછ્યું.

“ છોકરા ! હું સૌ કાંઈ સમજું છું. તારે વચમાં કંઈ પણ કહેવાની જરૂર નથી, માટે આ બાબતમાં કંઈ પણ લક્ષ નહિ આપતાં તું અહિંથી ચાલ્યો જા. ” જવાળાપ્રસાદે કહ્યું.

“ હું આ બાળાનો બચાવ કર્યા વિના અહિંથી જનાર નથી. હું તેના બચાવમાં મારો પ્રાણ આપીશ. પાપાત્મા ! તેના દુઃખોદ્ધારથી મારું હૃદય ખીંગળી ગયું છે. તે તારા જેવું પાપાણુ હૃદય નથી. ” આમ કહી રમણે ઈંદુ સામે જોઈ કહ્યું, “ બહેન ! તમે બિલકુલ ગભરાશો નહિ.

પ્રભુએ મને વખતસરજ આ સ્થળે મોકલી આપ્યો છે.” આમ કહી રમણ તીવ્ર નજરે જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોઈ રહ્યો. આથી જ્વાળાપ્રસાદને ગુસ્સો ચઢ્યો, તેણે ઘોઘારી અવાજે કહ્યું, “ખરેખર તારો કાળજ તને અહિં ખેંચી લાવી આવી રીતે બોલાવે છે. ઓ મૂખ છોકરા ! તું આ જ્વાળાપ્રસાદનાં કામથી અને તેની સત્તાથી તદ્દન અજાણ છે; માટે હજી પણ કહું છું કે તું આ બાબતમાં વચ્ચે પડ્યા વિના એકદમ અહિંથી ચાલ્યો જા.”

“હું કોટી ઉપાયે અહિંથી જનાર નથી અને તારી ઇચ્છા શી ભૂત થવા દેનાર નથી.” રમણે ગંભીર મુખે જણાવ્યું.

“એમ તો લે અજમાવ તારું જોર.” કહી જ્વાળાપ્રસાદે ખીસ્સામાંથી એક રૂમાલ કાઢ્યો અને ક્રોધથી રમણની નજીક દોડી જઈ તેના નાક આગળ ધર્યો. તે રૂમાલમાં છાંટેલી ઝેરી દવાથી રમણ એક કારમી ચીસ પાડી ધમ દધ જમીનપર પડી ગયો; અને જોત જોતામાં શય જોવો જણાવા લાગ્યો.

ઈંદુથી આ દેખાવ જોઈ શકાયો નહિ. તે કંઈ ચીસ પાડી રમણના શરીર આગળ ખેંચી જઈ બોલી ઉઠી, “ઓ પ્રભો ! આ શો અન્યાય છે ? ધર્મીને ઘેર ઘાડ અને પાપીના પોપ્પાર એ શું આપના પવિત્ર દરબારનો ઇન્સાફ છે ? હર, હર, આ કોઈક ગરીબ માણસને આ અભાગણીની જહારે આવવાથી પાપીના પ્રકોપથી બેશુદ્ધ થઈ જમીન પર પડવું પડ્યું છે. ઓ પ્રભુ ! દયા કરો, દયા કરો.” આમ બોલતી ઈંદુની આંખોમાંથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી. એવામાંજ જ્વાળાપ્રસાદ પોકારી ઉઠ્યો, “છોકરી ! આ શું ઢોંગ માંડ્યો છે ? ચાલ ઉભી થા અને મને જવાબ આપ ? હું આજ તને છોડનાર નથી.”

કહી તે પાપી તેની છેક નજીક આવીને ઉભો રહ્યો. ઇંદુ દૂર ખસી બોલી ઉઠી, “ઓ નર્કના ગૂંહેગાર ! દૂર ઉભો રહી મારો જવાબ સાંભળી લે.”

“બોલ, તું શું કહેવા માગે છે ?”

“કહેવામાં એજ કે જ્યાં સુધી આ દેહમાં પ્રાણ પંખી નિવાસ કરે છે ત્યાં સુધી તારી આશા ફળીભૂત થનાર નથી.”

“છોકરી ! હાથે કરીને શામાટે દુઃખી થાય છે ? જો હું આપ-જેજ તાંડે અભિમાન ઉતાંડે છું. તું હવે મારા સપાટામાંથી ક્યાં જનાર છે ?” આમ કહેતાંજ તે પાપીએ છલંગ મારી તે નિર્દોષ બાળાનો હાથ પકડ્યો. ગરીબ બાળા થરથર ધ્રુજવા લાગી. નર પિશાચ જ્વાળા-પ્રસાદ તેને નજીક ખેંચવા લાગ્યો. ઇંદુ ચોધાર અશ્રુએ રડતી તેના હાથમાંથી છૂટવાને ખેંચતાણુ કરવા લાગી. પાપીની મદદગાર ખુદી તેને પાછળથી હડસેલવા લાગી. કંઈક દેખાવ થઈ રહ્યો. નિર્દોષ બાલીકાના સંકટની સીમા રહી નહિ. તે પ્રભુને પોકાર કરવા લાગી, પાપાત્માએ તે ગરીબ કન્યાને તેના મજબુત હાથમાં પકડી ઉંચી કરી અને તેને નીચે નાખતાં ધોધારી અવાજે બોલ્યો, “ઇંદુ ! જો, આપજેજ હું તાંડે અભિમાન ઉતાંડે છું અને માંડે ધારેલું કામ પૂર્ણ કરું છું.” કહી તે નરાધમે તેને નીચે પટકી. નીચે પડવાનો ધબકો થયો. ઇંદુના મુખમાંથી કંઈક ચીસ નીકળી. પાપી પિશાચ અધોર કર્મ કરવાને તૈયાર થયો, પણ એટલામાંજ એક અજબ કૌતક થયું. જ્વાળાપ્રસાદ તે સુંદર બાળાને હાથનો સ્પર્શ કરે એ પહેલાંજ કોઈક ભયંકર અવાજે બોલી ઉઠ્યું કે, “ઓ પશુ ! સત્તુર કર, ત્હેં ! એક નિર્દોષની જીંદગી ખરબાદ કરી છે છતાં બીજીની ખરબાદ કરતાં ધરાતો નથી ? ઓ

પૃથ્વી પરના પ્રેત ! તું તારા અનદાતાની પુત્રી પર જીવન ગુજારવાને તૈયાર થયો છે ? બસ, ત્હેં પ્રભુનો ભયંકર અપરાધ ખેંચી લીધો છે.

આવો હૃદય ભેદક અવાજ સાંભળી જ્વાળાપ્રસાદ સ્તબ્ધ બન્યો. તેણે અવાજ તરફ જોયું તો તેની અજબ અજબની અંદર માલમ પડ્યું કે સામેની ભીંત ખસે છે. જોત જોતામાં તેની સામે આવેલી ભીંતના બે ભાગ થઈ ગયા, અને તેમાં આવેલા એક ગુપ્ત ખાસામાં થઈને એક પુરખાવાળી સ્ત્રી તેની સામે આવીને ઉભી રહી. તેને જોઈ ત્યાં ઉભેલી ખુદ્દી ચીસ પાડી પલાયન કરી ગઈ. રાક્ષસ હૃદયનો જ્વાળાપ્રસાદ આવો અજબ ચમત્કાર નિહાળી આભો બન્યો અને તે સ્ત્રીનો ભયંકર દેખાવ નિહાળી ભયથી કાંપવા લાગ્યો. એવામાં જ પુનઃ તે સ્ત્રીએ પૂછ્યું, “ઓ સદૈત ઠગ ! બોલ, હજી કેટલી અબજાઓની જીંદગી બરબાદ કરવાનું ત્હેં ધાર્યું છે ? ઓ પાપીશ ! ઓ કામળ બાળાઓનાં લોહી પીનાર ખરીશ ! તને આવા ભયંકર કર્મ કરતાં શરમ નથી આવતી ? બસ, હવે તારી ઘડી ભરાઈ ચૂકી છે, તું મહાન ગૂંઠેગાર છે. તેની શિક્ષા તને આપજેજ મળનાર છે.” કહી તે પુરખાવાળી સ્ત્રીએ તેની નજીક ધસી જઈ તેના હાથમાંના ચળકતો છરો ખૂંચાવી લીધો. જ્વાળાપ્રસાદ બે ડગલાં પાછળ હડી બોલી ઉઠ્યો, ઓહ ! તું કોણ છે ? “શું ભૂત છે ? જા, હું તને બળિદાન આપી સંતુષ્ટ કરીશ. જા, ચાલી જા, મને ના સતાવ, મારા કામમાં વચ્ચે ના આવ.”

“ઓ પિશાચ ! તારા શબ્દો સાંભળી હું ભયંકર ક્રોધની જ્વાળાઓથી ઘેરાઉ છું. ત્હેં એક નિર્દોષ અબજાના ખૂનથી તારા હાથ રંગ્યા છે, તું ભયંકર ખૂની છે. ત્હેં ખૂન છૂપાવ્યું છે. ત્હેં ઉજળા ઠગનો વેસ લઈ એક પ્રાતઃક્રિત કુટુંબનું સત્યાનાશ પાળ્યું છે. હા ! તારા અનેક

અપરાધ છે. ઓ શ્રીમંતના વેશમાં ધૂપાએલા ખૂની ! તારા કરેલા કર્મનું વૈર હું પૂરેપૂરું લેનાર છું, બસ સંભાળ.” કહી તે સ્ત્રીએ હાથમાં પકડેલો છરો ઉઠ્યો કર્યો. જ્વાળાપ્રસાદ મભરાયો. તે કૂર હૃદયનો રાક્ષસ ઘોળી પૂણી જેવો બની ગયો. તે ગળગળે સાદે બોલી ઉઠ્યો, “ મારી પર રહેમ કર, મને બચાવ. તું કહે એ કરવાને હું તૈયાર છું. ”

“ જો તારે તારો જીવ બચાવવો હોય તો આ પળેજ અહિંથી ચાલ્યો જ. જ્વાળાપ્રસાદ ! દુષ્ટ કર્મ કરતાં પહેલાં આ યાદ રાખજો કે નિર્દોષ જનોનું રક્ષણ કરનાર ભગવાન સર્વ સ્થળે છે, તેનો ડર રાખજો. તેમજ જો આ નિર્દોષ બાળકોને વધુ સતાવીશ તો તું પોતેજ ભયંકર આશ્તમાં પ્રસાદ પ્રાણ ગુમાવીશ. જ, ચાલ્યો જ. ” કહી તે સ્ત્રી ત્યાંથી ખસી ઈંદુને માથે હાથ મૂકી ઉભી રહી. બીલાડીના મુખમાંથી ઉંદર ખસે એ પ્રમાણે જ્વાળાપ્રસાદ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

તેના ગયા પછી તે સ્ત્રીએ પોતાની પાસેથી કંઈક સફેત પદાર્થની ભૂકી કાઢી રમણના નાક આગળ ધરી. અલ્પ સમયમાં રમણ આગસ મરડી બેઠો થયો. ઈંદુ અચાચક દીન બની તે સ્ત્રીના સામે જોઈ રહી. રમણ સાવધ થઈ ઉભો થયો. તે પછી તે પુરખાવાળી સ્ત્રીએ રમણ અને ઈંદુને પોતાની પાછળ ચાલ્યાં આવવાનું ઇસારતથી સૂચવ્યું. રમણ ઈંદુ તેની પાછળ ચાલ્યાં બંનેને આગળ કરી એ પુરખાવાળી સ્ત્રી ભીંત-માંના દ્વારમાં પેસી ગઈ. ભીંત હતી એવી થઈ ગઈ.

પ્રકરણ ૬ ઠં.

લેદ ભરેલી ચિઠ્ઠી.

પુરખાવાળી સ્ત્રીના એકાએક આવવાથી જવાળાપ્રસાદ ભયભીત થઈ ભોંયરામાંથી બહાર નીકળી આવ્યો. તેણે આજ પર્યંત એવો દેખાવ જોયો નહોતો. આજે એકાએક એવું ભયંકર દસ્ય જોઈ તેના ભયનો પાર રહ્યો નહિ, તેનું સર્વાંગ પરસેવાથી તરખોળ થઈ ગયું હતું. તેનું હૃદય ધડક-ધડક થતું હતું. તે વિકળ વદને બહાર નીકળી આસપાસ જોવા લાગ્યો. આ સમયે પાછલી રાત્રિનો વખત હતો, જવાળાપ્રસાદ પસીનો લ્હોઈ યોગાનમાં પડેલી એક પાટલી પર બેઠો. સર્વત્ર શાન્તિ વ્યાપેલી હતી, અમાવાસ્યા હોવાથી ભિખણુ અંધકાર પૃથ્વીપર પથરાયેલો હતો. રોન શ્રવા નિકળેલા સિપાહીઓના અવાજ દૂરથી સંભળાતા હતા. જવાળાપ્રસાદ ઘણીવાર સુધી વિચારમાં ત્યાં બેસી રહ્યો; અતે વિચારની અકળામણ વધવાથી તે સર્વ વિચારોનો ત્યાગ કરી શયનાલયમાં આવી સૂતો. ઘણી રાત વિતવાથી તે થોડીવારમાં ઉઠી ગયો. છેવટે પ્રાતઃકાળ થયો. સૂર્યનારાયણ સોનેરી રથમાં બેસી જગતનાં પાપ-પૂણ્યની નિરીક્ષા કરવાને ચાલી નીકળ્યા. પક્ષીઓના કલરવથી જવાળાપ્રસાદ જાગૃત થયો. તેણે બારી ઉઘાડી બહાર જોયું તો જણાયું કે દિવસ ઘણો ચઢ્યો છે. તેણે નીચે ઉતરી દાવણ પાણી કરી નોકર પાસે ચ્હા મંગાવી સવારનો નાસ્તો કરી લીધો. બાદ કપડાં પહેરી વિકટોરીયામાં બેસી ફરવા નીકળી પડ્યો. તે પછી મધ્યાહ્ન કાળે તે મકાને આવ્યો. મોહિની તેના પિતાની રાહ જોઈ રહી હતી. જવાળાપ્રસાદે કપડાં ઉતારી સ્નાન વગેરે કાર્ય કરી લાઇ મોહિની સાથે જમી લીધું.

ભોજન કાર્યથી પરવારી પિતા પુત્રી દિવાનખાનામાં આવી વાતો કરવા લાગ્યાં. આજે મોહિની ઉપર અજમાવેલા જાદુઃપ્રયોગની અસરનો છેલ્લો દિવસ હતો. મોહિનીને તેનું કામ પૂર્ણ કરવાને આજ રાત્રે નીકળવાનું હતું. છેવટે દિવસની પૂર્ણાહુતી થઇ ને રાત્રિ પડી. જવાળા-પ્રસાદ દિવાનખાનામાં બેઠો હતો. મોહિની નીચેના ભાગમાં કંઈ અન્ય કાર્યમાં ગુંથાઈ હતી. અત્યારે જવાળાપ્રસાદનું મુખ મ્લાન જણાતું હતું, ગઈ રાત્રે દેખાયેલો દેખાવ હજી તેના હૃદયમાંથી ખસ્યો નહતો. તે ખુરખાવાળી સ્ત્રી કોણ હશે ? શું તે ભૂત હશે ? એમ તે તેના મનમાં વારંવાર પ્રશ્ન કરતો હતો. તેને આજે કંઈ પણ ચેન પડતું નહોતું. એવામાં તેનો મદદગાર ભવાનીમણ તેના ચારેક સાથિતો સાથે ત્યાં આવ્યો અને જવાળાપ્રસાદ શેઠની ગાદીની નજીક બેઠો. સધળા મૌનતાથી બેસી રહ્યા. ભવાનીમણથી ઘણીવાર સુધી શાન્ત બેસી રહેવાયું નહિ. તેણે શેઠના મુખ સામે જોઈ પૂછ્યું, “ શેઠ સાહેબ ! આપના મનમાં અત્યારે શું વિચાર ચાલે છે ? આપનું મુખ દિલગીરીની છાયાથી છવાયેલું કેમ જણાય છે ? શું કંઈ નવી આફતનો આવી નડી નથી ને ? ”

તેનો પ્રશ્ન સાંભળી જવાળાપ્રસાદે તેની સામે જોઈ કહ્યું,

“ ભવાની ! હું શું કહું ? મહેં કાલ રાત્રે એક ભયંકર દેખાવ જોયો છે, કે જે દેખાવ હજી પણ મારા હૃદયમાંથી ખસતો નથી. તે અત્યારે પણ મારી સામે ઉભો રહ્યો હોય એમ જણાય છે. જ્યારથી મેં તે બેઠી દેખાવ જોયો છે ત્યારથીજ માફ મગજ ખૂંદેર મારી ગયું છે. મને ખાતું-પીતું-ઉધતું વગેરે કંઈ પણ ગમતું નથી. ” કહી જવાળાપ્રસાદે જોએલા દેખાવ સંબંધી તમામ હકીકત તેને કહી સંભળાવી.

શેઠની તમામ વાત ધ્યાન પૂર્વક શ્રવણ કરી ભવાનીમહા ઐશ્વર્યો,
 “શેઠજી ! એમાં ચિંતા કરવા જેવું કંઈજ નથી. કોઈ અવગતીયું પ્રેત-
 શ્રેત શરતું-ફરતું ત્યાં આવી ચઢ્યું હશે અને તમને સતાવ્યા હશે, તેનાથી
 આપણે લગીર પણ ગભરાવાનું કારણ નથી. એવા તો ઘણાએ દેખાવ
 આપણી નજરે પડે તો તેથી શું આપણે ડરી જવું ? ”

“ભવાની ! હું કોઈનાથી ડરતો નથી. સાક્ષાત પરમાત્મા આવે
 તોપણ આ જ્વાળાપ્રસાદ ડરે નહિ. પરંતુ તે અજ્ઞાન દેખાવે તો મારા
 હૃદયમાં સચોટ અસર કરી છે. ”

“લ્યો ! ત્યારે આ શોક દુઃખને ભૂલાવી દેનારો એક ડોઝ ઉઠાવી
 જનઓ કે જેથી આપના હૃદયમાંથી તત્કાળ તે ભ્રમ દૂર થઈ જાય. ”
 કહી ભવાનીમહા ત્યાંથી ઉભો થઈ પાસે પડેલા એક રાઉન્ડ ટેબલ નજીક
 ગયો અને તેની પર પડેલી બાટલીમાંથી એક ગ્લાસમાં આન્ડી રેડી
 તેમાં સીડા મેળવી ગ્લાસ શેઠના હાથમાં આપ્યો. જ્વાળાપ્રસાદ ગ્લાસને
 ગટગટાવી ગયો. અદ્ય સમયમાંજ તેના મુખ પર તેજ આવી. તેણે
 ખુખારો કરી સીંગાર સળગાવતાં કહ્યું, “જસ, હવેજ મારો સંધળો
 ભ્રમ દૂર થયો છે. ખરેખર આ શરાબ દરેકને નવાળ જેવા બનાવી
 હિંમતવાન બનાવે છે. કેમ ભવાની ! આ બાળતમાં તારો શું મત છે ? ”

“મારો મત આપના મતને પૂરેપૂરો મળતોજ છે. શરાબના
 પીનારાઓ દેવથી પણ ન બની શકે એવાં કામો એક પલકવારમાં પૂરાં
 કરી દે છે. ” ભવાનીમહાએ કહ્યું.

“ત્યારે હવે આપણે આપણા કામ સંબંધે વાત કરીશું ? ” શેઠે પૂછ્યું.

“હા, હું અત્યારે એજ વિચારથી અહિં આવ્યો છું. ” ભવા-
 નીમહાએ કહ્યું.

“ ત્યારે હું હવે મોહિનીને પ્રથમ બોલાવી તેના કાર્યને માટે સ્થાના કરું છું. મોહિની ! ઓ મોહિની ? ” જ્વાળાપ્રસાદે ખૂબ મારી.

“ ઓ આવી પિતાજી. ” કહી મોહિની ઉપર આવી પિતાની પાસે બેઠી. તેના માથા પર હાથ ફેરવી જ્વાળાપ્રસાદે ચળકતી આંખો વડે તેના સામે જોઈ પૂછ્યું, “ બેટા ! નીચે શું કરતી હતી ? ”

“ મારા એકાન્ત ભુવનમાં બેસી શ્રી હરીતું ધ્યાન ધરતી હતી. ” મોહિનીએ જણાવ્યું.

“ બેટા ! પ્રભુતું ધ્યાન ધરે આપણું કંઈ પણ વળનાર નથી. આપણો પ્રભુ તો પૈસા છે. જ્યાં સુધી આપણું શરીર તંદુરસ્ત છે ત્યાં સુધી તેને મેળવવામાંજ ખાસ લક્ષ આપવું જોઈએ. સ્વર્ગમાં રહેલા ભગવાનને તો બુઢાપામાં ઘણોએ યાદ કરાશે. હાલ તેને યાદ કરવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી. બેટા ! તું હવે તારું કામ પૂર્ણ કરવા જવાની તૈયારી કર. તે કામ તું એવી તો ચાલાકી અને સશઘ્ધી પાર ઉતાર કે જેથી આપણું સામઢું દુઃખ દૂર થઈ જાય. મોહિની ! લે, આ એક કાતીલ ઝેરની શીશી તારા પોલકામાં દૂધપાત્રી દે. તેમાં એવું ભયંકર છે કે વિષ રૂમાલમાં તેનાં ફક્ત બે ટીપાજ નાખી કોઇના નાક આગળ ધરવાથી તે એક પળવારમાંજ શઝવત્ થઈ જમીન પર પડે છે, અને પછી ત્રણ ચાર કલાકે તેનો જીવ કંઈ પણ દુઃખ ભોગવ્યા વિના ખોળીયાનો ત્યાગ કરી હવામાં મળી જાય છે. તું આ ઝેરનો પ્રયોગ માધવ પર અજમાવી તેને સ્વર્ગમાં વિદાય કરજે; અને પછી પેલો...કાગળ અને તને કહેલો હાર કે જે મ્હોં તને અગાઉ જણાવેલી બેદી ત્રિજેરીમાં છે તેને ત્યાંથી કાઢી જલ્દીથી અહિં આવતી રહેજે.

બેટા ! તું ખીલકુલ ભય પામીશ નહિ. મ્હોં મ્હારા મિત્ર ફાજન

દાર સાહેબને ક્યારનાએ ત્યાં આગળ આવીને રહેવા જણાવ્યું છે. તે વેશ બદલી એટલામાંજ શરૂતા હશે. તારી પર ભય આવી પડે તો તું પેલો છૂપો શબ્દ વાપરજે કે જેથી તે ફાજદાર સાહેબ તેમની ટુકડી સાથે તારી મદદે આવી પહોંચશે અને ચોર કોટવાળને દડે એવો દેખાવ થઈ રહેશે.” આટલું કહી જ્વાળાપ્રસાદ શેઠ મોહિની સામે જોઈ રહ્યો.

પવિત્ર મોહિની જાદુઈ અસરથી અત્યાર સુધી માથું હલાવતી હતી. તેના ઉપરની અસર ધીમે ધીમે ઓછી થતી હતી. તેથી તે બગાસાં ખાઈ શરીર મરડી આંખો ચોળી ધીમે અવાજે કહેવા લાગી, “પિતાજી ! જો દ્રવ્ય મેળવવાનો બીજો કોઈ ઉપાય હોય તો મને બતાવો પણ કૃપા કરી મને આવું નીચ કર્મ કરવાની ફરજ ના પાડો. એ અનીતિનું દ્રવ્ય સદાકાળ ટકવાનું નથી. તેમ આપના પછી આપની અખુટ સંપત્તિની માલિક હું થનાર છું; તેથી હું આપને કહું છું કે આપે અત્યાર સુધી સંપાદન કરેલું દ્રવ્ય કોઈ સુમાર્ગે વાપરી દો કે જેથી દીનદયાળ પરમાત્મા આપને આપના અથાગ પાપમાંથી ઉગારે. બાપુ ! હું આપના દ્રવ્યની લગીર પણ ઈચ્છા રાખતી નથી. હરામથી મેળવેલું દ્રવ્ય મારે હરામ બરોબર છે. હું બીક્ષાવૃત્તિ કરીને મારો નિર્વાહ ચલાવીશ. મને ક્ષમા કરો. હું નીચ ક્રમેનિ અંતઃકરણથી ધિક્કારું છું અને આજ પર્યંત કરેલાં પાપ કર્મોથી પૂર્ણ પસ્તાઈ ક્ષમાને માટે પ્રભુની મારી માગું છું.” આમ કહી મોહિની જ્વાળાપ્રસાદની સામે સજ્જન નયને જોઈ રહી. તેના બોલવાથી સૌ એક બીજના મુખ સામે જોવા લાગ્યા. તરત ભવાનીમલ્લે જ્વાળાપ્રસાદને આંખથી કાંઈક છૂપી ઇસારત કરી કે જેથી તે પાપી શેઠ ગાદીના તટ્ટીયા પાછળથી જાદુઈ લાકડી કાઢી મોહિનીના માથે ફેરવી. પુનઃ પાછી અસર શરૂ થઈ. જ્વાળાપ્રસાદે લાકડીને ઠેકાણે મૂકી પૂછ્યું, “કેમ કેટલી વાર છે ?”

“હું તૈયાર છું. પિતાજી ! ફક્ત આપની આજ્ઞાનીજ વારે વાર છે ?”
મોહિનીએ હાથ જોડી પૂછ્યું.

જ્વાળાપ્રસાદ હસી પડી બોલ્યો, “બેટા ! થોડીકવાર બેસ. હું તને વારા સાહિત્યોથી સજ્જ કરી હમણાંજ વિદાય કરું છું. હું...”
જ્વાળાપ્રસાદ આગળ બોલતો અંધ થયો. કારણ કે નીચેનો ભૈયો ત્યાં આવતો જણાયો. સધળા તેની તરફ જોઈ રહ્યા. ભૈયાએ નજીક આવી શેઠને સલામ કરી. જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું, “કેમ શું છે ?”

“શેઠ સાહેબ ! દરવાજા પર શટેલા કપડા પહેની હુઈ કોઈ ઓરત ખડી હય, ઇસને એ એક ચિઠ્ઠી દી હય.” કહી ભૈયાએ શેઠને ચિઠ્ઠી આપી.

“કયા ઓરત ?” શેઠે ટટાર થઈ ચિઠ્ઠી વાંચવા માંડી. ચિઠ્ઠી વાંચતાંજ તેના મુખપર અવનવા ચિહ્નો જણાવા લાગ્યાં. તેના કપાળ પર કરચલીયો પડવા લાગી. હાથ ટુંજવા લાગ્યા. શેઠનામાં આવો અચાનક ફેરફાર થએલો જોઈ ભવાનીમલ્લે પૂછ્યું, “શેઠ ! એ શાની ચિઠ્ઠી છે ? આપ આટલા બધા ગભરાએલા જેવા કેમ જણાઓ છો ?”

“આ વળી કોઈ એક નવું પાપ આગળ આવીને ઉભું રહ્યું છે. કોઈક નવી બધા આપણી પાછળ પડી હોય એમ લાગે છે.” જ્વાળાપ્રસાદે ગમગીન સ્વેરે જણાવ્યું.

“પણ કહોતો ખરા કે છે શું ?” ભવાનીમલ્લે પૂછ્યું.

“લ્યો જુવો.” કહી જ્વાળાપ્રસાદે હાથમાંની ચિઠ્ઠી ભવાનીમલ્લ તરફ ફેંકી. ભવાનીમલ્લ એ ભેદ ભરેલી ચિઠ્ઠી વાંચવા લાગ્યો. તેમાં આ પ્રમાણે લખેલું હતું.

“આલુ જમાનાના સફેત ઠગ જુલ્મી જ્વાળાપ્રસાદ !”

જત તારાં દરેક કામોને મ્હેં આજ પર્યંત બારીક નજરે તપાસ્યાં છે. ત્હેં તુચ્છ લક્ષ્મીની લાલસાએ અનેક નિર્દોષ જનોને પાયમાલ કર્યાં છે. તું એક ધર્મિષ્ઠ પુરુષનું ખૂન કરી તેની વિપુલ સંપત્તિ દબાવી પડ્યો છે. ત્હેં અનેક અખળાઓનાં સતીત્વ હુટી તે નિર્દોષ અખળાઓને દુનિયાંની પાર કરી છે. આવાં આવાં તારાં અનેક પાપ કર્મો છે કે જેને ગણતાં પાર આવે એમ નથી. ઓ નીચ ખૂની ! પણ યાદ રાખજે કે તારા પાપનો ઘડો હવે ભરાઈ ચૂક્યો છે. તું હવે ગમે એટલી યુક્તિ-પ્રયુક્તિઓ કરીશ પણ મારા પંજમાંથી છટકનાર નથી. હું તારાં સર્વ પોગળ બાણું છું. તે સર્વ ઉઘાડાં કરી તને આખરે ફાંસીના માંચડે ચઢાવવાને ચાહું છું. બ્વાળાપ્રસાદ ! તું શ્રીમંતનો ડોળ ધાલી કસાઈનાં કત્ય કરે છે એ મારાથી ગિલકુલ અજાણ્યું નથી. તારાં સર્વ કુકર્મોનો બદલો હવે તને હુંક સમ-યમાંજ મળનાર છે. ઓ ભયંકર ભુજંગ ! તું કદાપિ એમ ધારતો હોયશ કે મારાં પાપ કર્મ કોઈ બાણતું નથી, પરંતુ પાપ છાનું રહી શકતું નથી.

નવ નીચ હૃદયે ધારજે, કે પાપ કો બાણે નહિ;
ના, ના કદી નવ સમજજે, છે વિશ્વ વ્યાપી પ્રભુ અહિં.
અતળ-ચિતળ-પાતાળમાં, ઉંચે ગિરિ આકાશમાં;
સ્થળ ભયંકર નિર્જન ભલે, દીસે પ્રભુજી સર્વમાં.
છાનું છૂપું કંઈ નવ રહે, ધનુષ જીવે સર્વે અરે;
કુંભતો ભરાતાં પાપનો, ૧૮ કુટશે પાપી ખરે.

તરણુતપસ્વિની.

ઓ પાપતમા ! જેણે તારૂં પાલન કર્યું હતું, જેણે તને બીજારી હાલ-તમાંથી સારી સ્થિતિએ ચઢાવ્યો હતો. અરે જેના આશ્રયથી તું મોટા-મોટા

લોકોનો પ્રીતિ પાત્ર થઈ પડ્યો હતો, તેમજ જેણે વિશ્વામયી તને પોતાના સર્વ કાર્યનો કર્તા-હર્તા બનાવ્યો હતો. હા ! તેનું જ ખૂન કરી તું તેની સંપત્તિ પચાવી પડ્યો છે. ધિક્કાર છે-શિક્કાર છે. ઓ નરાધમ ! જે હરામની સંપત્તિ ત્હેં દગાથી મેળવી છે તે ઝાઝો સમય ટકી શકવાની નથી. તું કુલાઈ જઈશ નહિ. ઓ દુનિયાના દુષ્ટ ! આથી પણ ત્હેં એક ભયંકર પાપ કરવાને પગલું ભર્યું છે. તારા અન્નદાતાની પુત્રીને ત્હેં તારા હવ-સમાં રસવવાને કોઈક ગુપ્ત સ્થળે કેદ કરી રાખી છે. ત્હેં તે ગૂમ થઈ ગઈ છે એમ કહી દુનિયાને દગી છે. તે બાળા ક્યાં છે એ કોઈ જાણતું નથી પણ હું સર્વ જાણું છું. જ્વાળાપ્રસાદ ! ઓ જીવતા ખવીસ ! જે હજી પણ તારે તારી જીંદગીનું સાર્થક કરવું હોય, ફાંસીના માંચડે ચઢતાં બચવું હોય, તો તે છોકરીને ચોનીસ કલાકમાં મૂકત કરી દે અને તેને સો સોના મ્હોરો આપી તે જ્યાં જવા ઇચ્છે ત્યાં જવા દે. એમાંજ તારું કલ્યાણ સમાયેલું છે. માટે જે તારે તારી ભયંકર ભાગ્યદેવીને સંતુષ્ટ કરવી હોય તો મારા લખ્યા મૂળજી વર્તજે, નહિતો તારી ભયંકર ઉથલ-પાથલ જેવાને તૈયાર થઈ જજે. બસ હાલતો એજ.

લી.

હું'હું તારા લોહિની તરસી.

ચિટ્ટી વાંચી ભવાન્તીમલ્લે જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોયું. સઘળાનાં મુખ ઉતરી ગયાં. ભવાનીએ પાસે ઉભેલા ભૈયાને પૂછ્યું, “એ ચિટ્ટી દેને વાલી રંડા કીધર ખડી હય ?”

“એ ચિટ્ટી દેને વાલી ઓરત અપના દરવાજા નજીક ખડી હય.” ભૈયાએ કહ્યું.

“એમ તો ચાલ હું તારી સાથે આવું છું અને તે ખૂનસુરત

બલાને આ પળેજ ઠાર કરું છું.” કહી બવાનીમણ ઉભો થયો; પણ જ્વાળાપ્રસાદે તેને અટકાવી કહ્યું, “બવાની ! ભૈયાને મોકલી તપાસતો કરાવ કે તે હજી ઉભી છે કે નહિ ? આવી બચંકર અખળા હજી ઉભી રહી હોય એમ હું ધારતો નથી. તે કોઈકે બચંકર ભામિની હોવી જોઈએ.”

પુનઃ બવાનીમણ નીચે બેઠો. ભૈયો ખચ્ચર કાઢવા નીચે ગયો અને થોડીવારે પાછો આવી કહેવા લાગ્યો કે, “ શેઠજી ! વો ઔરત તો વ્હાં ખડી નહિ હય. ”

“ હું પ્રથમથીજ કહેતો હતો કે તે ત્યાં હશેજ નહિ. વાંડ હવે ખરાબર સાવધ રહેજો. કોઈ પણ અજાણ્યા માણસને અંદર દાખલ કરતાં વિચાર કરજો. જાઓ, હવેથી સખ્ત બંદોબસ્ત રાખો. ” કહી જ્વાળાપ્રસાદે ભૈયાને જવાની રજા આપી.

ભૈયો સલામ કરીને ચાલતો થયો. તેના ગયા પછી બવાનીમણે કહ્યું, “ શેઠજી ! આવી ચિઠ્ઠીથી ડરી જવાનું કંઈ કારણ નથી. એવી તો ઘણીએ ભામટીઓ શરતી હશે. હું તે દુષ્ટ અખળાને જ્યાં હશે ત્યાંથી ખોળા કાઢી તેના અપરાધની સજા આપીશ. તે કદાચ ભૂત-પ્રેત-આ ડાકણ હશે તોપણ હું તેનાથી ડરનાર નથી.” કહી બવાનીમણે તે ચિઠ્ઠીને શાડી ચૂરેચૂરા કરી નાખ્યા.

બાદ જ્વાળાપ્રસાદે સર્વની સાથે ઘણીવાર સુધી મસલત ચલાવી મોહિનીને જવાનું સૂચવ્યું.

તત્કાળ મોહિની ઉભી થઈ. તેણે કાતીલ ઝેરની બે નાની શીશીયો ધૂપાવી લીધી. પહેરેલી સાડીમાં ચળકતો છરો ધૂપાવી દીધો અને તે પછી ખીંટી પર લટકતો કાળો જખ્ખો ઉંતારી શરીર પર ઓઢી લીધો. તે અત્યારે કાળની પુત્રી માણક જણાવા લાગી. તેણે જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોઈ કહ્યું, “ બાપુ ! હું જાઉં છું. ”

“હા, બહેન ! જલ્દીથી કામ પૂર્ણ કરી પાછી આવ.” આ ભવાનીમણ તને ત્યાં સુધી પહોંચાડવા આવે છે.” કહી જવાબાપ્રસાદે ભવાનીમણને તેની સાથે જવાનું જણાવ્યું.

મોહિની અને ભવાનીમણ સાંથી નીકળી માધવરાયની હવેલી તરફ જવા લાગ્યાં. આ વખતે રાત્રિના દસ વાગ્યા હતા.

પ્રકરણ ૮ મું.

મોહિની.

રાત્રિના દસ વાગી ગયા હતા. મોહિની અને ભવાનીમણ માધવરાય શેઠની હવેલી તરફ ઝડપથી ચાલ્યા જતાં હતાં. રસ્તે ચાલતાં બન્નેમાંથી એક પણ બોલતું નથી. તેઓ યોડીવારે માધવરાય શેઠની હવેલી આગળ આવી પહોંચ્યા. ભવાનીમણ કમ્પાઉન્ડની બહાર આવેલા એક વૃક્ષ નીચે ઉભો રહ્યો. તેણે મોહિનીના કાનમાં ધીરેથી કંઈક વાત કહી વિદાય કરી. મોહિની ધીમેથી દરવાજો ઉઘાડી રૂવાળ બંધ શેઠના કમ્પાઉન્ડમાં પ્રવેશી. પહેરેદાર ભેંયાઓ ખૂણામાં આવેલી તેમની કોટડીમાં બેસી બજન ગાતા હતા. જંખાં જંખાં શાનસો પ્રકાશી રહ્યાં હતાં. મોહિની જાણે પોતાનું જ મકાન ના હોય એમ બેઘડક આગળ ચાલી. તે દાદર ચઢી હવેલીની ઉપર એક કોટડી સમીપ આવી. એ કોટડી મોહનરાયની હતી. મોહનરાય એ કોટડીમાં રાત્રે મોડા સુધી બેસતો. મોહિનીએ ત્યાં આવી કોટડીમાં જોયું તો મોહનરાય જણાયો નહિ. તે ત્યાંથી આગળ ચાલી. એવામાં એક કામ કરનારી સ્ત્રી સામી મળી. તે તેની ગોદડી લઈ નીચે સૂવા જતી હતી. મોહિનીને કાળો

જખ્ખો એલી ચાલી આવતી જોઈ ચમકી. તે ભયથી ધુળવા લાગી. તત્કાળ મોહિની તેની નજીક આવી બોલી, “બાઈ! મોહનરાય શેઠ ક્યાં છે?” તેના પ્રશ્નથી તે સ્ત્રીને શાન્તિ વળી. તેણે કહ્યું, “મોહનરાય શેઠ તેમના દોસ્તદારો સાથે સીનેમેટોગ્રાફ જોવાને ગયા છે. તે બારેક વાગે પાછા આવશે. આપને તેમનું કંઈ કામ છે વાઈ?”

“હા. કંઈક એવું છે ખરું. વાઈ તેમના મોટા ભાઈ હાલ ક્યાં છે?” મોહિનીએ પૂછ્યું.

“તેઓ હજી વાંચવાની ઓરડીમાં હશે, કારણ કે હું આવી ત્યાં સુધી તો અંદર દીવો બળતો હતો.” તે સ્ત્રીએ જણાવ્યું.

“તે હમેશાં ક્યાં સુધી જાગે છે?” મોહિનીએ પૂછ્યું.

“તેમનો સૂવાનો વખત તો ક્યારનોએ થઈ ગયો છે. પણ બ્યારથી તેમના ભાઈ જેવા રમણચંદ્ર એકાએક ગૂમ થઈ ગયા છે, ત્યારના શેઠજી વખતસર ઉંઘતા નથી. તેઓ આખો દિવસ અને રાત્રિના મોડા સુધી રમણના વિચારો કર્યા કરે છે. થોડીવાર ઉપરજ પોલીસના વડા રજનીકાન્ત સાહેબ અહિં આવ્યા હતા. તેમણે રમણચંદ્રનો પત્તો મેળવી આપવાનું માથે લીધું છે. આપને જો શેઠ સાહેબને ખાસ અત્યારેજ મળવું હોય તો જાઓ, તેઓ તમને મળી શકશે, કહો તો હું મૂકવા આવું?” કહી તે સ્ત્રી મોહિનીના સામે જોઈ રહી. તરત મોહિનીએ તેને સાથે આવવાની ના પાડતાં પૂછ્યું, “શેઠજીનું વાંચનાલય કઈ તરફ આવેલું છે?”

“આ સામે જણાય છે તે ઓરડામાં થઈને તેમની પાસે જવાસે.” કહી તે સ્ત્રી ત્યાંથી ચાલતી થઈ. મોહિની તેની પીઠ પાછળ જોઈ રહી. તે પછી તેણે આસપાસ જોઈ ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું. મોહિની જો કે અત્યારે ભયંકર કાર્ય કરવાને આવી હતી પણ તેના પગ પાછા પડતા

હતા. દુષ્ટ કર્મ કરવાને તેનું દિલ ડાંખતું હતું; પરંતું જાદુઈ પ્રયોગના પરીબળે તેનું ઉન્મત મન બળાત્કારે પણ તે કામ પૂર્ણ કરવાને ઉત્સુક થતું હતું. મોહિની ત્વરીત ગતીએ શેઠના વાંચનાલય સમીપે આવી. તેણે ધીમેથી દાર ઉઘાડ્યું. અંદર ઇલેક્ટ્રીક લાઈટ ઝગઝગાટ પ્રકાશી રહી હતી. માધવરાય શેઠ એક સોશાપર આડા પડી એક પુસ્તક વાંચતા હતા. દાર તરફ તેમની પીઠ હોવાથી તેઓ મોહિનીને જોઈ શક્યા નહિ. પુનઃ મોહિની દાર બંધ કરી શેઠની પાછળ આવીને ઉભી રહી. પુસ્તક વાંચવામાં તલિજ બનેલા શેઠ હજી પણ જાણી શક્યા નહિ કે અત્રે કોઈક માણસ આવ્યું છે. મોહિનીએ ધીમેથી શેઠની નજીક જઈ પૂછ્યું, “અહો ! આજ તો વાંચવામાં ખૂબ મશગુલ થયા હો એમ જણાવ છો ?” શેઠ ચમક્યા. તેમણે બેઠા થઈ મોહિની સામે દષ્ટિ કરી. તેઓ આશ્ચર્ય પામી બોલી ઉઠ્યા, “કોણ મોહિની ?”

“હાજી, આ તમારી મોહિની.” મોહિનીએ કાતિલ કટાક્ષ ફેંકતાં પ્રત્યુત્તર વાળ્યો.

“કોઈ દિવસ નહિ ને આજે એકાએક આવી કાળી રાત્રે મારી પાસે આવવાનું શું કારણ છે ? જવાબપ્રસાદ શેઠ તો ખુશીમાં છે ને ?”

“મારા પિતા પૂર્ણ આરામમાં છે. શેઠ ! આજે મહેં સાહસ કર્યું છે, તેને માટે ક્ષમા કરો. હું...” મોહિની આગળ બોલી શકી નહિ તેની આંખોમાં ઝળઝળાયાં ભરાઈ આવ્યાં. માધવરાય ઉભા થઈ તેની નજીક ગયા અને તેનો હાથ પકડી સોશાપર બેસારતાં બોલ્યા.

“મોહિની ! આજે તમારા હૃદયમાં કંઈક કુતુહલ ઉત્પન્ન થયું હોય એમ સમજાય છે. તમારા બાપુએ તમને કંઈ ઠપકો તો દીધો નથી ને ?”

“ના, એવું તો કંઈ નથી, પરંતુ તમારી પ્રત્યેના પ્રેમે મને બળા-
ત્કારે આ કાળી રાત્રે અહિં આવવાની ફરજ પાડી છે.” કહી મોહિની
એકાગ્ર નેત્રે તેના સામે જોઈ રહી.

માધવરાય ચમક્યો. તેને સ્વપ્ને પણ આશા નહોતી કે મોહિનીના
મુખમાંથી આવા શબ્દો નીકળશે. તે મોહિની સામે જોઈ રહ્યો. પુનઃ
મોહિનીએ પૂછ્યું, “ શેઠજી ! શું વિચાર કરો છો ? હું આજે દૃઢ
નિશ્ચય કરીને આવી છું કે તમારો પ્રેમ મેળવવો. તમારી પ્રત્યેના પ્રેમને
મહેં આજ પર્યંત બળાત્કારથી હૃદયમાં છૂપાવી રાખ્યો હતો, તે પ્રેમ
હવે બળવત્તર થઈ પડ્યો છે. શેઠ ! આ અનાથનીના નાથ બની મારો
સ્વીકાર કરો. હું પ્રભુ પ્રકારે તમારી સેવા કરી મારી જીંદગી સફળ
કરીશ. જો તમે ના કહેશો તો હું આજ ક્ષણે જ મારો પ્રાણ ત્યાગી તમને
ઝી હત્યા આપીશ. જુઓ, આ છરો હું તેટલા માટેજ અહિં લઈને
આવી છું. ” આટલું બોલતાંજ તેણે છૂપાવી રાખેલો છરો બહાર કાઢ્યો.
તેની આંખો ચળકવા લાગી. તેનો દેખાવ કંઈક ઓરજ પ્રકારનો થઈ
રહ્યો. માધવરાય શેઠ અવાચક બની વિચારમાં પડ્યા. મોહિની આજ-
વતાથી તેમના સામે જોઈ રહી. હજી પણ તે કંઈ બોલતા નથી. પુનઃ
મોહિનીએ પૂછ્યું, “ શું વિચાર કરો છો ? વિચારને હવે વિસારી મૂકી
આ મોહિનીનો સ્વીકાર કરો. તમે હજી અવિવાહીત છો અને હું પણ
તેવીજ છું. આપણો ગૃહ સંસાર સ્વર્ગ સમાન શોભશે. ”

“ મોહિની ! તમારી વાત જો કે સત્ય છે પરંતુ મારો નાનો બાપ
તમને જીગરથી ચાહે છે. તેને અને તમારે અપૂર્વ પ્રેમ બંધાયે છે
એમ મહેં સાંભળ્યું છે. તો શા માટે તમે મને આવી ફરજ પાડો છો ?
તમે મારા મોહનની સાથે ખુશીથી પરણો. હું તમારા બંનેનાં લમ
ધણીજ ધામધુમથી કરીશ. ” માધવરાયે ગંભીર બાવે કહ્યું.

“હું મોહનરાયને પરણી ભવિષ્યમાં સુખી થઈશ કે નહિ તેની શંકા રહેછે. તેથીજ પૂર્ણ નિશ્ચય કરીને હું આપની પાસે આવી છું.” મોહિનીએ જણાવી દીધું.

તેનું આવું સ્પષ્ટ બોલવું સાંભળી માધવરાય ગભરાયા. તેઓ તર્ક-વિતર્ક કરવા લાગ્યા. મોહિનીને શું જવાબ આપવો તેની સમજ પડી નહિ. રાત્રિના સમયે એકાન્ત સ્થાનમાં એક સુંદરબાળાની સામે ઉભેલા માધવરાય ધ્રુજવા લાગ્યા. તેમની આંખોમાં કંઈ ઓરજ પ્રકારનું તેજ ચળકવા લાગ્યું. એવામાંજ મોહિનીએ સ્મિત હાથ કરી શેઠની નજીક જઈ તેમનો હાથ પકડી પૂછ્યું, “શેઠજી ! શું વિચાર કરો છો ? વિના પ્રયાસે મળી આવતી સુંદર રમણીને સ્વીકારવાને શા માટે વિલંબ કરો છો ?”

માધવરાય જડ જેવો બની ગયો. મોહિનીના સ્પર્શથી તેના સમસ્ત શરીરમાં વિજળીની માફક ચમકાટ થયો. જોત જોતામાં તેનું શરીર પસીનાથી ભીંજાઈ ગયું. બસ, હવે સમય આવી પહોંચ્યો છે ધારીને મોહિનીએ ખીસ્સામાંથી ઝેરી રૂમાલ કાઢ્યો. માધવરાય વિકળ વદને તેની સામે જોઈ રહ્યો હતો. મોહિની કાતિલ કટાક્ષો ફેંકતી તેના શરીરપરનો પસીનો લુછવા લાગી. માધવરાય બોલ્યા ચાલ્યા વિના ઉભો રહ્યો. મોહિની મુખપર રૂમાલ ફેરવવા લાગી. ઝેરી દવાની અસરથી શેઠને તત્કાળ છીંક આવી. પુનઃ બીજી ત્રીજી એમ અનુક્રમે ઉપરા સાપરી છીંકા આવવા લાગી. થોડીવારમાં તો શેઠની આંખો ધેરાવા લાગી, કંઠમાં આગ બળવા લાગી. મકાન ફરતું હોય એમ જણાવા લાગ્યું. એકએકા માધવરાય રૂંધાતાં કંઠે બોલી ઉઠ્યા, “મોહિની ! મને પાણી પા.” બસ આટલાજ શબ્દો બોલી મોહિનીના પગ પાસે બેસી ગયા. તત્કાળ મોહિની

એક ટેબલ નજીક દોડી. તેની પર પાણીના ચંચુ મૂકેલો હતો. તેમાંથી એક ગ્લાસમાં પાણી નાખી મોહિનીએ પીસ્તામાંથી દવાની એક નાની શીશી કાઢી તેમાંથી ફક્ત એ ટપકાંજ પાણીના ગ્લાસમાં નાખી શેઠની પાસે આવી. તેને જોઈ માધવરાયે પાણી પીવાની ઇચ્છાથી મુખ પહોળું કર્યું. મોહિનીએ તેને ગ્લાસમાંનું પાણી પાચું. બસ થઈ ચૂક્યું. મોહિનીનું કાર્ય પૂર્ણ થઈ ગયું. માધવરાય શેઠ શબ્દવત્ થઈ જમીન પર ચત્તાપાટ પડ્યા. મોહિની ચંડીકા સમાન જણાવા લાગી. તે ટગર ટગર માધવરાયની મુખમુદ્રા સામે જોઈ રહી. તેના હૃદયમાં અત્યારે શું થતું હતું તેની તેનેજ ખબર હતી. એવામાંજ તે ખૂની બાળાએ કાળા જખ્ખાના ગજવામાંથી વળી બીજી એક શીશી કાઢી અને તેમાંની દવા ચંચુના પાણીમાં રેડી. ચંચુનું પાણી લોહિ જેવું લાલચોળ બની ગયું. તે લાલ પાણી મોહિનીએ માધવરાયના શરીર પર રેડ્યું. તે લાલ પાણીથી વાંચનગ્રહ રંગાઈ ગયું. મોહિનીએ શેઠના શરીરે હાથનો સ્પર્શ કર્યો, શરીર ઠંડુ બરફ જેવું જણાયું. તે પછી મોહિની ઉભી થઈ. તે આસપાસ જોઈ લખવાના ટેબલ આગળ ગઈ. તેણે તે ટેબલ આગળ બેસી એક નાના કાગળમાં કંઈક લખ્યું. તે પછી તે લખેલા કાગળને પીસ્તામાં મૂકી તે આગળ ચાલી; અને એક ઓરડામાં આવીને ઉભી રહી. તે ઓરડામાં માધવરાયની બેડેન તારાલક્ષ્મી ધસધસાટ ઉઠતી હતી, મોહિનીએ તેની નજીક જઈ તેના બીજાના તળે પેટો લખેલો કાગળ મૂકી દીધો, બાદ તે ત્યાંથી બહાર નીકળી એક બીજા ઓરડામાં આવી. ત્યાં પેલી માણસના આકાર વાળી ત્રિજોરી આવેલી હતી. મોહિની ત્રિજોરી ઉઘાડવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી. તેને આ સમયે કોઈ પણ અટકાવનાર નહોતું. નોકર-ચાકરો માડી રાત જવાથી નિંદ્રાધન થઈ ગયા હતા. મોહિનીએ જોત જોતામાં તારા-

લક્ષ્મીના હાર વાળું ખાતું યુક્તિથી ખુલ્લું કરી નાખ્યું. તે ખાતું ખુલ્લુ થતાંજ અંદરથી આંખોએ તે આંજી નાખે એવા પ્રકાશ વાળો હાર દેખાયો. મોહિનીએ આનંદની ખૂબ મારી હારને ઉપાડી જખ્ખાની અંદર મૂકી દીધો, બાદ ખાતું બંધ કરી તે ત્યાંથી ઉભી થઈ પાછી માધવરાયના ઓરડામાં આવી. તેણે પુનઃ માધવરાય પાસે એસી તેનાં ખીસ્સાં તપાસવા માંડ્યાં. ખીસ્સામાંથી રૂપાની એક નાની ચાવી નીકળી. તે ચાવી લઈ મોહિનીએ ત્યાં નજીકમાં પડેલી એક નાની ત્રિજેરી ઉઘાડવા માંડી. તે ત્રિજેરીમાં માધવરાય તેમના અગત્યના કાગળો મૂકતા, મોહિની એક પછી એક કાગળોનાં બંડલ છોડી વાંચવા લાગી. એવી રીતે કલાકેક પરીશ્રમ કરતાં તેને જે કાગળની ઈચ્છા હતી તે કાગળનું બંડલ મળી આવ્યું. તે બંડલને જોઈ મોહિનીના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ, તેણે હસ્તા વદને તે બંડલને ખીસ્સામાં મૂકી ત્રિજેરી બંધ કરી. તે પછી તે ઉભી થઈ ચારે તરફ જોવા લાગી. સઘળે શત્રુચકાર જણાવા લાગ્યું. મ્હોટા મકાનમાં ઉભેલી મોહિની ભયાનક જોગણીની માફક જણાવા લાગી. તેણે થોડીકવાર કંઈક વિચાર કરી ત્યાંથી જતનો નિર્ણય કર્યો. તે બારણા તરફ ચાલી, પણ એવામાંજ તેને કોઈ માણસની છાયા ચાલી આવતી હોય એમ જણાઈ. મોહિની ગભરાઈને ત્યાંજ ઉભી રહી. તેણે એક પણ પગલું આગળ ભર્યું નહિ. આ તેજ સ્ત્રી હતી કે જે પ્રથમ જવાબાપ્રસાદને મળી હતી, તેણે પ્રથમની માફક આજ પણ બુરખો ઓઢેલો હતો. તેનું મુખ દેખાતું નહોતું. તે મંદમંદ પગલાં ભરતી મોહિનીના સામે આવવા લાગી. મોહિની તેને જોઈ ઠુંજવા લાગી, જેત જેતામાં તો તે સ્ત્રી નજીક આવી. મોહિની કંઈ પણ નાહ બોલતાં તેની સામે ટગર-ટગર જોઈ રહી. તે સ્ત્રીએ તરત ખરખી લીધું કે દુષ્ટ જવાબાપ્રસાદે આની પર ઝેરી પ્રયોગ કરેલો છે.

આથી તે સ્ત્રીએ મોહિનીને કંઈ પણ નહિ પૂછતાં તેના કાળા જખ્ખાના ગળવામાં હાથ ધાલ્યો, મોહિનીએ છૂપાવેલો છરો બહાર કાઢ્યો. તે ખુરખાવાળી સ્ત્રીએ ગંભીર હાથ્ય કરી બીજા હાથે તેનો છરા વાળો હાથ પકડી લીધો. તેણે જે ગળવામાં હાથ નાખ્યો હતો તેમાંજ પેલા અગત્યના કાગળોનું બંડલ હતું. તે સ્ત્રીએ તત્કાળ બંડલને ખેંચી લઈ ખુરખામાં છૂપાવી દીધું. તે પછી તેણે મોહિનીના હાથ પકડી ધોધારી અવાજે કહેવા માંડ્યું, “ઓ સુંદર સ્વરૂપની ખૂની બાળા ! ત્હેં જે અત્યારે દુષ્ટ કત્ય કર્યું છે તે મ્હેં સારી રીતે જાણ્યું છે. હું તને અત્યારે કંઈ પણ કહી શકતી નથી. તું પરાધિન છે. તારો જીવ પણ પરાધિન છે. જા, જા. તું તારા ધાતકી બાપની પાસે જલ્દીથી પહોંચી જઈ તેને જણાવ કે તારા મ્હોતની સર્વ તૈયારીયો થઈ ચૂકી છે. મારા ના કહેવા છતાં પણ તેણે ધાતકી કર્મ કરાવ્યું છે. બસ એથીજ તેનું મ્હોત સાબીત થયું છે. છોકરી ! તને તે પિશાચે તેના પ્રયોગથી પિશાચની બનાવી છે એ પણ હું જાણું છું અને તેથીજ તને અત્યારે નિર્વિધ્ને જવા દઉં છું. જા, જા, દુષ્ટ કર્મ કરનારી ચંડાળણી ! તું જલ્દી અહિંથી નીકળી જા.” કહી તે ખુરખાવાળી અબળાએ તેનો હાથ મૂકી દઈ જોરથી ધક્કો માર્યો. મોહિની બારણા બહાર નીકળી ચાલતી થઈ. આ સમયે બરાબર મધ્યરાત્રિ થઈ હતી. મોહિનીના ગયા પછી તે ખુરખાવાળી સ્ત્રીએ તેનો ખુરખો દૂર કર્યો, તો અંદરથી તેનું મુખ જણાયું.

આ સ્ત્રી તરણુવયની હતી, પરંતુ દુઃખ અને શોકથી વૃદ્ધ જેવી જણાતી હતી. તેનું મુખ શીકકું અને હાડકાં નીકળેલું જણાતું હતું. તેનો દેખાવ જીવતા માણસ કરતાં મૃત્યુવાના જેવો દેખાતો હતો. તેણે મોહિનીના ગયા પછી, હૃદયમાં કંઈક થઈ આવતાં પુસ્કળ રહ્યું.

કર્ચું, છેવટે તે અશ્રુ લહોઢાં કિભી થઈ અને રાગવત્ થઈ પડેલા માધવરાયની પાસે આવી. તેણે તેનો હાથ ફેરવી માધવરાયનું શરીર તપાસ્યું. શેઠનું શરીર ઠંડુ અને લાકડા જેવું થઈ ગયું હતું. તે સ્ત્રી નિઃશ્વાસ નાખી ઓરડાના બારણા બહાર નીકળી એક બાબુ પર આવેલા ખુટ્ટા જરખામાં આવીને કિભી. તેણે રાજમાર્ગ પર નજર ફેંટી, ઘોર અંધકાર વ્યાપેલો હતો. ચારે તરફ શાન્તિ પથરાઈ રહી હતી. ફક્ત પવનના સપાટા ઊવાએલી શાન્તિનો ભંગ કરતા હતા. એવામાંજ દૂર લોકોની ગરબડ સંભળાઈ. નાટક સીનેમા જેવા ગએલા લોકો પોત પોતાના મકાનો તરફ જતા હતા. જરખામાં કિભી રહેલી સ્ત્રીએ સંજા સૂચક એક ઝીણી ચીસ પાડી, તે અવાજથી ચાર ગામડીયા જેવા દેખાવના માણસો હાથમાં શનસો પકડી જરખા નીચે આવીને કિભા રજા, તેમને જેઈ તે સ્ત્રીએ તેમને એક ખુટ્ટા રહી અએલા દરવાજામાં થઈને ઉપર આવવાનું જણાવ્યું. ચારે જણા અનતી ઝડપે ઉપર ચઢી આવ્યા, તેમને લઈ તે સ્ત્રી માધવરાયની પાસે આવી. એ અરસામાંજ તે ઓરડાની ખીજ બાબુએ આવેલા ઓરડામાં સૂતેલી તારાએ જાગૃત થઈ જગાસુ ખાધું, જગાસાનો અવાજ સાંભળી તે સ્ત્રી નીચે પડેલો ખુરખો ઓઢી તારાની કોટડી તરફ દોડી ગઈ અને તે કોટડીના દ્વારને બહારથી સાંકળ ચઢાવી દીધી. બાદ તે તરત ત્યાંથી પાછી ફરી અને પોતાના માણસોને માધવરાયની લાસને ઉંચકી બહાર નીકળવાનું જણાવ્યું. તે ચારે માણસોએ માધવરાયના દેહને ઉપાડી ચાલવા માંડ્યું. સાંધે આગળ ખુરખાવાળી સ્ત્રી શનસો પકડી ચાલતી હતી. તેણે બહાર નીકળી હાથમાંના શનસોને ખુઝાવા નાખ્યા. તેઓ સઘળાં ખુટ્ટા દરવાજામાં થઈને બહાર નીકળી ચાલ્યાં ગયાં. તેઓ ક્યાં ગયાં તે અંધારાને લીધે જાણી શકાયું નહિ.

પ્રકરણ ૯ મું.

લેદ લરેલું ખૂન.

મધ્ય રાત્રિ થઈ હતી. અંધકારે અંધાર પછેડો સર્વત્ર સ્થળે પાથરેલો હતો. સિંચાણીઓ રોન કરવાને નીકળ્યા હતા. નાટક સીનેમા જેવા ગએલા લોકો હાથમાં શનસો-લાકડીઓ પકડી પોતપોતાના ઘર તરફ જતા હતા. સીનેમા જેવાને ગયેલો મોહનરાય તેના નોકર સાથે મકાન તરફ જતો હતો. તેનો નોકર હાથમાં ફાનસ પકડીને આગળ ચાલતો હતો. એવામાં તેણે તેની પાછળ ઘંટડી વાગતી સાંભળી. તેણે પાછળ ફરીને જોયું તો જણાયું કે કોઈક માણસ સાયકલ પર બેસીને આવે છે. મોહનરાય તેને જોવા ઉભો રહ્યો. સાયકલ પર સ્વાર થયેલો માણસ અલ્પ સમયમાં તેની નજીક આવી પહોંચ્યો. મોહનના નોકરે શનસ ઉઘ્યું કરી તેના સામે જોયું. તે સાયકલવાળો તરત નીચે ઉતર્યો અને એકાએક બોલી ઉઠ્યો, “કાણે મી. મોહનરાય?”

“હા, મી. રજનીકાન્ત! આપ અત્યારે કઈ તરફ જાઓ છો?” મોહને પૂછ્યું.

રજનીકાન્ત આશ્ચર્ય પામ્યાનો દેખાવ કરી બોલ્યો, “મી. તમે અત્યારે કઈ તરફથી આવો છો?”

“હું આજે સીનેમા જેવાને ગયો હતો, ખેલ ખલાસ થવાથી હવે મકાન તરફ જઈ છું.” મોહને કહ્યું.

“ચાલો, હું પણ તમારા મકાને જ આવું છું. કારણ કે મને થોડી જગર પર એક ચિઠ્ઠી મળી છે.” રજનીકાન્તે જણાવ્યું.

“તે ચિઠ્ઠી કાણે મોકલી હતી?” મોહને પૂછ્યું.

“તેની મને ખબર નથી. હું તો મારા મકાનમાં સૂતો હતો એવામાં એક નોકરે મને જગાડી કહ્યું કે બંગલાના યોગાનમાં કોઈ એક સ્ત્રી ઉભી છે, તે આપને મળવા માગે છે. આથી હું તરત ઉઠ્યો અને નોકરની સાથે યોગાનમાં ઉભેલી સ્ત્રીની પાસે આવ્યો. તે સ્ત્રીએ તેનું તમામ શરીર પુરખાથી ઢાંક્યું હતું. તેણે મને જોઈ તત્કાળ પુરખામાં હાથ ધાલી એક ચિટ્ટી કાઢી મારી સામે ધરી. મેં તેની વર્તણૂંકથી આશ્ચર્ય પામી તેના હાથમાંથી ચિટ્ટી લઈ લીધી. બાદ તે સ્ત્રીને હું કંઈ પૂછું તે પહેલાં તો તે કંઈ પણ બોલ્યા-ચાલ્યા સિવાય અપાટાબંધ ચાલતી થઈ. તે આંખોની બહાર નીકળી ત્યાં સુધી હું તેની પાછળ જોઈ રહ્યો. તે પછી નોકરને આંખો બંધ કરવાનું કહી હું અંદર ચાલ્યો ગયો. હું દીવાના અજવાળે તેણે આપેલી ચિટ્ટી વાંચવા લાગ્યો. ચિટ્ટીમાં ફક્ત થોડાક શબ્દો લખેલા હતા. જુઓ, આ રહી તે ચિટ્ટી.” કહી રજનીકાન્તે એવર કોટના ખીરસામાંથી ચિટ્ટી કાઢી મોહનના હાથમાં મૂકી. મોહન નોકરના હાથમાંના દાનસના પ્રકાસે ચિટ્ટી વાંચવા લાગ્યો. તેમાં આ પ્રમાણે લખેલું હતું.

“છૂપી પોલીસ ખાતાના સબ ઇન્સ્પેક્ટર મી. રજનીકાન્ત! તમે જેમ અને એમ જલ્દીથી માધવરાય શેઠની હવેલી તરફ જાઓ. ત્યાં અત્યારે ભયંકર બનાવ બનનાર છે. જો જવામાં વિલંબ કરશો તો માધવરાયનું ખૂન થઈ જશે.”

લી.

એક ભેદી અબળા.

આવી ચિટ્ટી વાંચી મોહન સ્તબ્ધ બની ગયો. તેનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું. તેણે ચિટ્ટી રજનીકાન્તના હાથમાં આપી ચાલવા માંડ્યું. થોડી-

વારમાં તેઓ હવેલી આગળ આવી પહોંચ્યા. હવેલી આગળ શ્વતશાન હતું. નોકર-ચાકરો નિદ્રાધિન થએલા હતાં. મોહને ઘાંટો પાડી તેઓને જાગૃત કર્યાં. મોહને તેમને ઠપકો આપી રજનીકાન્ત સાથે અંદર પ્રવેશ કર્યો. રજનીકાન્ત અને મોહનરાય દાદર ચઢી કિપર આવ્યા. કિપર આવતાંજ તેમને ઓરડાનાં બારણાં ખુલાં જણાયાં. મોહન વિચારવા લાગ્યો કે આટલી રાત્રે આ બારણાં કિધાં કેમ હશે ?

મોહનનો બહેમ વધવા લાગ્યો. તે કિતાવળે પગલે રજનીકાન્ત સાથે માધવરાયના વાંચનગૃહ સમીપ આવી પહોંચ્યો. ત્યાંનાં બારણાં પણ ખુલાં હતાં. ઇલેક્ટ્રીક લાઇટ ઝગઝગાટ પ્રકાશી રહી હતી. આથી મોહનનું હૃદય વધારે ધડકવા લાગ્યું. તેણે રજનીકાન્ત સામે જોઈ કહ્યું, “સાહેબ ! કંઈક બયંકર બનાવ બન્યો હોય એમ લાગે છે.”

“તમે ગભરાવ છો શા માટે ? કદાચ માધવરાય હજી સુધી જાગતા પણ હોય. ચાલો આપણે અંદર જઈ તપાસ કરીએ.” કહી રજનીકાન્ત આગળ ચાલ્યો. મોહન તેમની પાછળ અંદર ગયો. નોકર દ્વાનસ પકડી બારણા આગળ કિભો રહ્યા. માધવરાયના વાંચનગૃહમાં દાખલ થતાંજ બંને જણાને ત્યાંની જમીન લોહીથી રંગાએલી જણાઈ. મોહન ચીસ પાડી કહ્યો. રજનીકાન્ત પણ દિઠમુઠ થઈ કિભો રહ્યા. છેવટે મોહને ગદગદીત્વ ફેડે કહ્યું, “ખરેખર મારા ભાઈનું ખૂન થઈ ગયું છે. તેમની લાસ પણ અહિં જણાતી નથી. કહો સાહેબ ! હવે શું કરવું ? હા, અફસોસ ! મારા ભાઈ અકાળે મરણને શરણ થયા અને આ નિર્ભાગી મોહનને સંસારમાં એકલો તજી ગયા.” આમ કહી મોહન કણ્ણુ ફેડે કંઠપાંત કરવા લાગ્યો. નોકર-ચાકરો કિપર દોડી આવ્યા અને શોકાતુર હૃદયે લોહીથી રંગાએલી જમીન જોઈ રહ્યા. રજનીકાન્ત મો-

હનરાયને આશ્વાસન આપી કહેવા લાગ્યો. “જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું છે. માંટે હવે શોક કરવો વૃથા છે. ચાલો આપણે આપ્પા મકાનમાં તપાસ કરીએ, કે જેથી કદાચ આ અદ્ભુત ખૂનનો પત્તો લાગે. ખૂન કરનાર ખૂનીએ શેડનું શય ક્યાંક છૂપાવેલું હોવું જોઈએ.” કહી તે ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો. મોહનરાય પણ ભ્રમ હૃદયે તેની પાછળ-પાછળ જવા લાગ્યો. એવી રીતે ચાલતા-ચાલતા તેઓ તારાલક્ષ્મીના શયનાલય સમીપ આવી પહોંચ્યા. શયનાલયનું દાર બંધ હતું. તેને બહારથી સાંકળ ચઢાવેલી હતી. આથી મોહન ગભરાયો. તે ડંધાતા કંઠે બોલી કહ્યો, “અરે આ ઝોરડીમાં તો મારી બહેન સૂઈ રહે છે; છતાં આ બારણેથી સાંકળ કોણે વાસી હશે?” આમ બોલતો મોહન ગભરાટથી ચારે તરફ જોવા લાગ્યો. તેના હોસ-કોસ ઉડી ગયા. તે આપ્પા શરીરે ઘૂંજતો હતો. તેની આંખોમાંથી અશ્રુ વહેતાં હતાં. રજનીકાન્તે તેને ધિરજ ધરવાનું કહી તપાસ કરવા માંડી. તેણે કંઈક વિચાર કરી એક નોકરને પાસે બોલાવી એક ચિટ્ટી લખી આપી પાસેની પોલીસ ચોકા પર મોકલ્યો અને તેને જણાવ્યું કે આ ચિટ્ટી ફોજદાર સાહેબને આપી તેમને તરત અહિં તેડતો આવજો. નોકર ચાલતો થયો અને થોડી-વારમાં ફોજદાર સાહેબને તેડી પાછો આવ્યો. ફોજદારે રજનીકાન્તને જોઈ સલામ કરી. રજનીકાન્તે તેને સર્વ હકીકત જણાવી. ફોજદાર સાહેબ આશ્ચર્ય પામ્યાનો ડોળ કરી માથું ખંજળાવવા લાગ્યા. થોડી-વારે ફોજદારે મુખ ઉંચું કરી રજનીકાન્તને પૂછ્યું. “સાહેબ ! આપને આ અદ્ભુત ખૂનની ખબર એકાએક ક્યાંથી પડી?”

“આજે માધવરાયનું ખૂન થવાનું છે એવી મને અગાઉથી ખબર પડી હતી. હું મારા મકાનમાં સૂતો હતો. મારી આંખો ઉઘ્રથી

ઘેરાતી હતી એવામાં એક નોકરે મને જગાડી જણાવ્યું કે કોઈ ઓરત
 આપને મળવા માગે છે. હું તરત બહાર નીકળી તે ઓરતની પાસે
 ગયો. તે સ્ત્રી યુરખાથી દંકાએલી હતી. તેણે મને જોઈ યુરખામાંથી
 એક ચિટ્ટી કાઢી આપી. હું ચિટ્ટી વાંચવા લાગ્યો. એ અરસામાંજ
 તે સ્ત્રી પસાર થઈ ગઈ. હું આશ્ચર્ય પામ્યો. ચિટ્ટીમાં માધવરાયનું ખૂન
 થવાનું છે એમ સ્પષ્ટ જણાવેલું હતું. જુઓ આ રહી તે ચિટ્ટી.”
 કહી રજનીકાન્તે ખીરસામાંથી ચિટ્ટી કાઢી ફેંજદારના હાથમાં મૂકી.
 ફેંજદાર સાહેબે ધડકતે હૃદયે ચિટ્ટી વાંચી પાછી આપી. આ ફેંજદાર
 ખીજે કોઈ નહિ પણ જ્વાળાપ્રસાદનો મિત્ર હતો. તે સંધ્યા વાત
 જણાવતો હતો છતાં ઉપરથી અણજણતાનું ડોળ ખતાવતો હતો. તેણે
 જ્યારે સાંભળ્યું કે માધવરાયનું શય જડતું નથી ત્યારે તો તેના આશ્ચ-
 ર્યનો પાર રહ્યો નહિ. શેઠનું મુઠ્ઠું કોણ ઉપાડી ગયું હશે તેના તર્ક-
 વિતર્ક કરવા લાગ્યો. તે પછી તેણે તમામ નોકરોને બોલાવી પૂછપરછ
 કરી, પણ કંઈ જણાવા જેવી ખાતમી મળી નહિ. એવામાંજ મોહિ-
 નીને જે સ્ત્રી મળી હતી તેણે ત્યાં આવીને જણાવ્યું કે, હું
 જ્યારે સૂવાને નીચે જતી હતી, તેવામાં એક સ્ત્રી મને સામી મળી.
 તેણે શરીર પર કાળો જખ્ખો ઓઢ્યો હતો. રાત્રિના દશ વાગે તે અ-
 જણી સ્ત્રીને મકાનમાં ફરતી જોઈ હું ભય પામી. ત્યાંથી પાછી ફરવા
 લાગી, પણ એટલામાં તો તે સ્ત્રીએ મારી પાસે આવી મને પૂછ્યું,
 કે મોહનરાય મકાનમાં છે કે ? મહેં ના કહી કહ્યું કે તે તો સીનેમેટ-
 ગ્રાફ જોવાને ગએલા છે. આથી તેણે મોટા શેઠ વિષે પૂછ્યું. મહેં તેને
 શેઠનું વાંચનાલય ખતાવ્યું. તે પછી તે સ્ત્રી શેઠના ઓરડા તરફ ગઈ.
 મહેં તેને કોઈ ઓળખીતી ધારી વધારે પૂછપરછ કરી નહિ. હું નીચે
 ચાલી ગઈ અને પથારી પાથરી કોટડીમાં સૂઈ રહી.

ફોજદારે અને રજનીકાન્તે તે સ્ત્રીનું બોલવું ડાયરીમાં નોંધી લીધું. તે પછી ફોજદારે પંચાતનામું કર્યું. રજનીકાન્તને ફોજદારની ઉપર કુદ-રતી સંશય આવ્યો. તેમણે ફોજદારના સામે જોઈ કહ્યું, “ જુઓ, આ એક નામાંકિત શેઠનું ખૂન થયું છે. આ ખૂન કરનાર કોંચો પોંચો હોય એમ જણાતું નથી. આ ખૂન કરનારને અને શેઠના મુડદાને તમારે જેમ અને એમ જલ્દીથી ખોળી કાઢવાં જોઈએ. જો આ કામમાં જરાક પણ વિલંબ થશે તો આ કામ નિષ્ફળ જશે, માટે તમે અત્યારે ને અત્યારે જાઓ અને આ કામની પૂરતી તપાસ કરો. હું પણ મારાથી ખૂન એટલી તપાસ કરું છું. ”

ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબનું બોલવું સાંભળી ફોજદાર સાહેબ તરત કિબા થયા અને સલામ કરી ત્યાંથી ચાલતા થયા, રજનીકાન્ત તેની પીડ પાછળ જોઈ રહ્યો. તેનું મન બોલી ઉઠ્યું, “ આ ફોજદારનો આ ખૂનમાં અવશ્ય હાથ હોવોજ જોઈએ. ઠીક છે, તેની આગળ ઉપર અખર પડશે. તે પછી રજનીકાન્તે બારણા ઉપર વાસેલી સાંકળ ઉઘાડી નાખી. બારણાં ઉઘડી ગયા. બારણાં ઉઘડતાંજ અંદરથી એક સુંદર રમણી ગભરાયેલી હાલતે બહાર દોડી આવી. સઘળાના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. તે સુંદર બાળાના માથાના વાળ અવ્યવસ્થિત થઈ ગયા હતા. તેનું મુખ ફિક્કું પડી ગયું હતું. તે સર્વાંગે ધ્રુજતી હતી. શરીર પરસેવાથી તરબોળ થઈ ગયું હતું. તેણે બહાર નીકળી આસપાસ જોયું. તેણે મોહનને જોતાંજ એ મારા ભાઈ કહી તેના પગ આગળ પડતું નાખી તેના પગ પકડી લીધા. મોહને તેના માથા પર હાથ ફેરવી આશ્વાસન આપતાં કહ્યું.

“ તારા ! બહેન ! તું અંદર ક્યાંથી ? તને શું થાય છે ? ”

તારા કંઈ પણ જાણ નહિ આપતાં અવાચક થઈ ઉભી રહી-
 સઘળા તેના મુખ સામે જોઈ રહ્યા. રજનીકાન્ત એટલી નજરે તેના
 મુખ પર થતા ભાવનું અવલોકન કરી રહ્યા. મોહને તારાને સર્વ વાતથી
 માહિતગાર કરી. ભાઈનું ખૂન થએલું સાંભળી તારાએ હૃદય ભેદક
 કહ્યાંત કરી મૂક્યું. રજનીકાન્તે તારાના ઓરડામાં તપાસ કરવા માંડી.
 તપાસને અંતે તારાના ગિછાના તળેથી એક ચિઠ્ઠી મળી આવી. તે
 મોહિનીએ મૂકેલી હતી. રજનીકાન્તે તે ચિઠ્ઠી વાંચી તેમાં લખેલું હતું
 કે આ હવેલીમાં રહેનારાઓને માલૂમ થાય કે માધવરાયનું ખૂન કર-
 વામાં ગાળ્યા છીએ. તમે અમને પકડવાનો ગમે એટલો પ્રયત્ન કરશો
 પણ તમે શકશો નહિ.” ચિઠ્ઠીમાં એટલુંજ લખેલું હતું. રજની વિચા-
 રમાં પડ્યો. તેણે ચિઠ્ઠીના અક્ષર ઉપરથી તેમજ લખાણ ઉપરથી જણાવી
 લીધું કે આ મકાનમાં આવનાર સ્ત્રીઓજ માધવરાયનું ખૂન કર્યું છે.
 ત્યારે શું તે સ્ત્રી પેલી ગુરખા વાળી તો નહિ હોય ? શું ખચ્ચર પડે ?
 તેણે મને ઠગવાનો પ્રયત્ન કર્યો હોય તો ના કહી શકાય નહિ. પણ
 તેને માધવરાયનું શયન લઈ જવાની શું જરૂર હશે ? ” આમ તર્ક—
 વિતર્ક કરતો રજનીકાન્ત સર્વ સાથે ત્યાંથી નીકળી લોહી વાળા ઓર-
 ડામાં આવ્યો. તેણે બારીક નજરે લોહીની તપાસ કરવા માંડી. લોહી
 તેને કૃત્રિમ જણાયું. તે ત્યાંથી ખસી ટેબલ પર મૂકેલા ચંચુ પાસે
 આવ્યો. ચંચુનું પાણી પણ લોહી જેવું જણાયું. તરત તેના મનમાં ખાતરી
 થઈ કે ખૂનીઓએ ઠગવાનોજ ધંધો કર્યો છે. માધવરાયનું ખૂન થયું
 નથી. મારા ધારવા પ્રમાણે કોઈ લુચ્ચાઓજ દ્રવ્ય પકાવવાની લાલચે
 એકને બેલાન કરી લોહી જેવું પાણી છાંટી ઉપાડી ગયા હોવા જોઈએ.
 તેમણે છાંટવા લીધેલું પાણી પણ આ ચંચુમાંથી લીધેલું હોવું જોઈએ. મને
 લાગે છે કે આ કામ કદાચ પેલા ઉજળા હા જવાળા પ્રસાદનું પણ હોય ?

મારે હવે તેની છૂપી તપાસ કરવી પડશે. ” આમ મનમાં નિર્ણય કરી રજનીકાન્ત સર્વને ધિરજ ધરવાનું કહી નીચે ઉતર્યો અને નીચે મૂંઢલી સાયકલ પર બેસી પોતાના મકાન તરફ વિદાય થઈ ગયો. છેવટે સવાર થયું. વા ને વેગે વાત ઉડી. સર્વત્ર હાહાકાર થઈ રહ્યો. મોહનરાયને અનેક માણસો દિલાસો આપવા આવવા લાગ્યા. એવી રીતે આખો દિવસ પણ પસાર થઈ ગયો. છેક સાંજના મોહનરાય ગાડી જોડારી જવાળાપ્રસાદના મકાને જવા નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

—:૦:—

પાપીની પ્રપંચ જળ.

સાંજનો સમય છે, ખુસનુમા પવન શરીરને આનંદજનક લાગે છે. આખા દિવસના પરીશ્રમથી કંટાળેલા લોકો ખુશી હવા આપાને નગરની બહાર જાય છે. કેટલાંક નર-નારીના જોડાં મુંદર પોપાક પહેરી બાગ બગીચા તરફ ફરવાને જતાં જણાય છે. ગાડી-થોડાના ખડખડાટથી રસ્તાઓ ગાજી રહ્યા છે. આ વખતે મોહનરાયની ગાડી પૂર વેગે ચાલી જતી હતી, જવાળાપ્રસાદ શેફ્ટનું મકાન નિર્જન સ્થાનમાં આવેલું હતું, શોકાતુર મોહન વિચારમાં તકુપ બની ગાડીની અંદર બેસી રહ્યો હતો. થોડીવારે ગાડી જવાળાપ્રસાદના મકાન આગળ આવીને અટકી. ગાડી હાંકનારે નીચા ઉતરી આરથું ઉઘાડ્યું. મોહનરાય બમ હૃદયે મકાનની અંદર ચાલવા લાગ્યો. તેને જતો જોઈ ગાડીવાળાએ પૂછ્યું, ” શેફ્ટ ! ગાડી ઉભી રાખું કે લઈ જઈ ? ”

“ લઈ જા. ” મોહને ટુંકો ઉત્તર આપ્યો.

“આપને તેડવાને ક્યારે આવું?” પુનઃ નોકરે પૂછ્યું.

“તારે આવવાની જરૂર નથી. હું જવાળાપ્રસાદ શેઠની ગાડી લેતો. આવીશ, તું હવે જ અને તારા પહેનને જણાવજે કે ભાઈ મોડા આવશે, શીકર કરીશ નહિ.”

“બહુ સાફ.” કહી ગાડીવાન ગાડી પર ચઢી બેઠો અને ગાડી લઈ માધવરાય શેઠના મકાન તરફ વળ્યો, મોહન નીચું વદન કરી અંદર આવ્યો, દરવાનોએ ઉભા થઈ તેને સલામો કરી પણ વિચાર વમળમાં ગુંથાએલા મોહનનું લક્ષ્ય ખેંચાયું નહિ. મોહન મકાનમાં પ્રવેશ્યો અને આસપાસ જોતો જવાળાપ્રસાદના દિવાનખાનામાં આવ્યો. દિવાનખાનામાં મોહિની બેઠેલી હતી. તે આ વખતે એક રૂમાલ ગુંથતી હતી. મોહનરાયના પગલના અવાજથી તેણે ઉંચે જોયું, મોહનને જોતાંજ રૂમાલ ટેબલ પર મૂકી દઈ ઉભી થઈ અને મોહનની સામે દોડી જઈ આવો, પધારો વગેરે સન્માન સૂચક શબ્દો કહી તેનો હાથ પકડી એક ખુરશી નજીક લઈ આવી. મોહિનીનું પ્રકુક્ષિત વદન જોઈ મોહનનો શોક સહેજ દૂર થયો, મોહિની પણ પોતાના પ્રિયને જોઈ મનમાં આનંદ પામવા લાગી, બન્ને એક બીજાના મુખ સામે જોવા લાગ્યાં. મોહિનીનું જોવું નિરાળું હતું. તે મંદમંદ હસી કાતીલ કટાક્ષો ફેંકતી હતી. તેની ઉપર આ વખતે જાદુઈ પ્રયોગની અસર નહોતી, તેણે સ્નેહ પૂર્વક મોહનરાયને એક ખુરશીમાં બેસાડતાં પૂછ્યું, “આપની તબીયતતો સારી છે ને?” મોહનરાય જવાબ આપવાને મુખ ઉઘ્યું કરે એવામાંજ જવાળાપ્રસાદ ત્યાં આવીને ઉભો રહ્યો, તેણે મોહનને જોઈ સાહેબજી કહી સેકહેન્ડ કરી અને નજીકમાં પડેલી એક બીજી ખુરશી પાસે ખેંચી તેની બેઠે બેઠો. તેણે થોડીવાર શાન્તિથી બેઠો

પછી મોહન સામે જોડ પૂછ્યું, ” મી. મોહનરાય ! આજે તમારું મુખ દિલગીર કેમ જણાય છે ? તમારી આંખો પણ લાલચોળ જણાય છે. ઉબગરો તો નથી જ્યો ને ?

“ હું કાલે સીનેમા જોવા ને ગયો હતો; તે પછી મકાને આવ્યો પણ ભાગ્યમાં ઉંઘવાનું લખાએલું નહિ હોવાથી કેવી રીતે નિદ્રા લઇ શકું ? ” મોહને લલાટ પર કર મૂકી કહ્યું.

જવાબપ્રસાદ ચમકાટનો ડોળ કરી ખુરશીમાંથી સ્ટેજ ઉંચો થઈ ખોલી ઉઠ્યો, “ તમે આજે આમ કેમ બોલો છો ? તમારા બોલવામાં કંઈક ભેદ હોય એમ જણાય છે. ભાઈ ! મને જણાવો કે રાત્રે ઉંઘ કેમ નહોતી આવી ? શું કંઈ દર્દ તો થયું નથી ને ? ”

“ ના, મને તો કંઈ નથી થયું; પણ...” મોહન વાત કરતાં અચકાયો. તેની આંખોમાં ઝગઝગીયાં ભરાઈ આવ્યાં. તેણે ખીસ્સામાંથી રૂમાલ કાઢી આંખો પર ફેરવ્યો. જવાબપ્રસાદે આશ્ચર્ય પામી પૂછ્યું, “ મોહનરાય ! તમે વાત કરતાં એકાએક કેમ અચકી ગયા ? માધવરાય શેઠને તો કંઈ થયું નથીને ? ”

“ હા, ઘણુંજ ખરાબ થયું છે, મારું સર્વસ્વ નાશ પામ્યું છે.” કહી મોહન એક નાના બાળકની માફક રડી પડ્યો.

જવાબપ્રસાદ ગભરાટથી ઉભો થઇ તેની નજીક ગયો અને તેને વાંસે હાથ ફેરવી કહેવા લાગ્યો, “ ભાઈ ! જણાવો તો ખરા કે છે શું ? તમારા આવા બોલવાથી મારું હૃદય અકળાય છે. ”

“ હું શું કહું ? કહેતાં મારી જીભ ઉપડતી નથી. મારા મોટા ભાઈ મને નિરાધાર કરી આ સંસારમાંથી ચાલ્યા ગયા છે, તેમનું કોઈએ ખૂન કર્યું છે.”

“હે! શું માધવરાય શેઠનું ખૂન? હાય! ગજબ થયો. મારો દિલોગ્ગન દોસ્ત માર્યો ગયો.” આમ બોલતો જ્વાળાપ્રસાદ કૃત્રિમ કલ્પાંત કરવા લાગ્યો. છેવટે તેણે શાન્ત થઈ આંખ્યો લોહી મોહન સામે જોઈ પૂછ્યું, “ભાઈ? આ આખતની તમામ હકીકત મને જણાવો કે આ બધું શી રીતે બની ગયું? હાય! મારા હૃદયમાં ગભરામણ થાય છે.” કહી જ્વાળાપ્રસાદે તેના બે હાથ માથા પર પછાડ્યા, મોહિની સજ્જ નયને પિતાની લીલા જોઈ રહી. મોહને અથડતી વાર્તા કહી સંભળાવી. જ્વાળાપ્રસાદ નિઃશ્વાસ પર નિઃશ્વાસ નાખવા લાગ્યો. તેણે મોહિની સામે જોઈ રૂંધાતા કંઠે ધૂપી ધસારત કરી કહ્યું, “બેટા મોહિની! તહે સાંભળ્યું કે? માધવરાય શેઠનું કોઈ બદમાસના હાથે ખૂન થઈ ગયું છે. જીલમ થઈ ગયો છે. તેમના શખનો પણ પત્તો નથી, હાય! અપ્રસોસ! મારો મિત્ર અંતકાળની ક્રિયા પણ પામવાને રહ્યો નહિ.”

મોહિની ઉભી થઈ પિતાની નજીક આવી બોલી, “આપુ! ઘણાજ ગજબ થઈ ગયો છે, શેઠનું અકાળે મરણ થએલું સાંભળી મને ઘણુંજ લાગી આવે છે, વળી તારાલક્ષ્મીને પણ તે અંકાળ ખૂની એ અંદર પૂરી હતી. કેમ ખરૂંને મોહનરાય?”

“હા,” મોહને હુકો ઉત્તર આપ્યો.

“તે વખતે તારાલક્ષ્મીના બચનો પાર રહ્યો નહિ હોય? તે બિચારી તો સર્વાંગે ધ્રુજતી હશે?”

“અરે તે બિચારીના તો હોંસ ઉડી ગયા હતા, તેનું મુખ ફિક્કું પડી ગયું હતું, જ્યારે મી. રજનીકાન્તે તેનું ઘણીવાર સુધી આશ્વાસનકર્તું ત્યારેજ એને લગીર શાન્તિ વળી હતી.” મોહને કહ્યું.

“શું રજનીકાન્ત તે વખતે ત્યાં હાજર હતા?” જ્વાળાપ્રસાદે ચમકીને પૂછ્યું.

“ હા, તેમને અગાઉથીજ ખૂન થવાનું હોવાની ખબર મળી હતી.”

એક યુરખાવાળી સ્ત્રી રાત્રિના અગીઆર વાગ્યાના સૂમારે તેમના અંગણે જઈ એક ચિઠ્ઠી આપી આવી હતી. તે ચિઠ્ઠીમાં લખ્યું હતું કે આજરોજ રાત્રે માધવરાય શેઠનું ખૂન થવાનું છે માટે વગર વિલંબે ત્યાં જાઓ, આથી. ”

મોહન આગળ બોલે એ પહેલાં તો જવાબપ્રસાદ સમસ્ત શરીરે ધ્રુજતો બોલી ઉઠ્યો, “ શું તે યુરખાવાળી સ્ત્રી તેને પણ મળી હતી ? હાં...વાંડ તે સ્ત્રીએ તેની સાથે કંઈ વાતચીત કરી હતી કે ? ”

“ ના, તેતો ચિઠ્ઠી આપીને તરત ચાલતી થઈ હતી. તે પછી મી. રજનીકાન્ત સાયકલ પર સ્વાર થઈને રસ્તામાં આવતા મને મળ્યા. હું સીનેમા જોઈને મકાને જતો હતો. અમે બન્ને મકાને આવ્યા. તે પછીની વાત આપને વિદિત છે. પણ આપ તે યુરખા વાળી સ્ત્રીનું નામ સાંભળી આટલા બધા ગભરાઈ કેમ ગયા ? શું તમે તે સ્ત્રીને કોઈ વખતે જોઈ છે ? ” મોહને પૂછ્યું.

“ નારે ના. મહેંતો તેને કોઈ દિવસ જોઈ નથી. પણ યુરખા વાળી સ્ત્રી સાંભળીનેજ હું અચંખામાં પડી ગભરાયો હતો કે રખેને તે સ્ત્રી પણ ખૂન કરવામાં સામેલ હોય, કારણ કે એવા કેશ મહેં ધણી સાંભળ્યા છે, તેમજ ન્યુસપેપરોમાં પણ વાંચ્યા છે કે જે ખૂની હોય છે તે તેની પ્રપંચ જળ ફેલાવવાને અને લોકોને ગભરાટમાં નાખવાને કહી આવે છે કે આજે અમુકનું ખૂન થનાર છે. મારા ધારવા પ્રમાણે તે યુરખા વાળી સ્ત્રી શેઠનું ખૂન કરીનેજ તેમને ખબર આપવાને ગઈ હશે, આ સઘળા ગોટાળા કિપરથી એટલું તો માલમ પડી આવે છે છે કે શેઠનું ખૂન કરનાર કોઈ અબજાજ હોવી જોઈએ. વાંડ તમે શું ધારો છો ? ” જવાબપ્રસાદે મોહન સામે ઝીણી નજરે જોઈ પૂછ્યું.

“ મને તો કંઈ પણ સમજ પડતી નથી. મોટાભાઈના ખૂનથી મારી શુદ્ધિ બુદ્ધિ હરાઈ ગઈ છે. મને કંઈ પણ એન પડતું નથી. મારાથી પ્રતિપણે રડી જવાય છે.” કહી મોહન પુનઃ રડી પડ્યો.

જવાળાપ્રસાદે તેને ધિરજ ધરવાનું સૂચવી પૂછ્યું, “ વાંદે તે વખતે ફોજદાર સાહેબને બોલાવ્યા હતા કે ? ”

“ હા, તેમણે પણ ત્યાં આવી તપાસ ચલાવી પંચાતનામું કરી લીધું હતું. તેમણે પંચાતનામામાં પણ લખ્યું છે કે આ ખૂનમાં કોઈ સ્ત્રીનો હાથ હોય એમ માલમ પડે છે. ” મોહને જણાવ્યું.

“ ખરેખર મારું ધારવું પણ ફોજદારના મતને મળતું જ છે. ” કહી જવાળાપ્રસાદ વિચારમાં પડ્યો, એવામાં મોહિનીને એકાએક કંઈક યાદ આવતાં પૂછ્યું, “ મોહનરાય ! હું આપને એક વાત પૂછવાની ઇચ્છા રાખું છું ? ”

“ ખુશીથી પૂછો. ”

“ મહેં એમ સાંભળ્યું છે કે આપના વડિલ બંધુએ થોડાક વર્ષ પર તારાલક્ષ્મીને સારી સંપત્તિ મળવાનું દાન પત્ર કરેલું છે, શું તે વાત સત્ય છે ? ”

“ હાજી, મારા ભાઈએ તેના નામના પચાસ હજાર રૂપીઆ બોમ્બે બેન્કમાં જમે મૂક્યા છે; અને તેનું દાન પત્ર તારાના નામનું જ કરેલું છે. તેમાં મહેં પણ મારી સહી કરેલી છે. મોહિની ! આ પ્રશ્ન પૂછવાનું અત્યારે શું કારણ છે ? ” મોહને પૂછ્યું.

“ કાંઈ નહિ, એવો મને જરીક બેમ પડવાથી પૂછવું પડ્યું. ”

કહી મોહિનીએ બારીક નજરે તેના પિતાના સામે જોયું, મોહન નીચું વદન કરીને બેસી રહ્યો હતો, જવાળાપ્રસાદે ઇસારતથી મોહિનીને કંઈક સમજાવી મોહનરાય સામે જોઈ કહેવા માંડ્યું.

“ મોહનરાય ! ગમે એમ થાય પણ આ બેદી ખૂનનો તો પતો અવશ્ય લગાડવો, તે નીચ ખૂનીને પકડી તેના કૂર કર્મની સજા આપવીજ જોઈએ, માટે તમે અત્રે બેસો, હું બહાર જાઉં છું, અને મારા મિત્ર ફોજદારને તેમજ રજનીકાન્તને મળી તેમની સલાહ લઈ પેપરમાં જાહેર ખબર આપું છું કે માધવરાયના ખૂનીને પકડનારને યા તો તેની ખરી બાતમી આપનારને પાંચ હજાર રૂપીઆનું ધનામ મળશે. કારણકે ! તે મારો ભોજો મિત્ર એકાએક માર્યો ગયો. અરેરે હવે મને સલાહ આપનાર કોઈ રહ્યું નહિ. ” આમ શોક કરતો જ્વાળા-પ્રસાદ ઉભો થઈ કપડાં પહેરવા લાગ્યો.

મોહન બોલ્યા ચાલ્યા વિના બેસી રહ્યો. મોહિની મોહનને માટે ચ્હા લેવા નીચે ગઈ. જ્વાળાપ્રસાદ કપડાં પહેરી દિવાનખાતામાંથી બહાર નીકળ્યો. મોહિની ચ્હાના કપ લઈ આવતી સામે મળી. જ્વાળાપ્રસાદે તેને નજીક બોલાવી કહ્યું, “ મોહિની ! હું આ પાસેના ચાર-ડામાં બેઠો છું. તું અંદર મોહનની પાસે જા. તેને ચ્હા પીવરાવી મીઠી વાતોથી ખુસ કરજે અને આ ઝેરી રૂમાલથી તેને બેશુદ્ધ બનાવજે; પછી જે કરવાનું છે તે હું ત્યાં આવીને કરીશ. ”

મોહિની પિતાનું કહેવું સાંભળી સન્મુખ બની, તેણે દયાની નજરે પિતાની સામે જોઈ કહ્યું, “ બાપુ ! શું એકના મહોતથી પણ ન ધરાયા કે જેથી બિચારા મોહનરાયને મારી નાખવાનો વિચાર કરો છો ? બાપુ ! શું તમારા દિલમાં લગીર પણ દયા નથી ? તમે આવાં પૈશાચિક કર્મોથી ક્યે ભવે છૂટશો ? ”

“ મોહિની ! તું મારું કહેવું પૂર્ણ સાંભળ્યા વિના ચામાટે બક-બક કરે છે ? તું..... ”

“ તમારું કહેવું હું હવે માન્ય કરનાર નથી, તમે મને બળા-
 રકારે જો કે નીચ કર્મ કરાવો છો પરંતુ યાદ રાખજો કે એક દિવસે
 તમારે ભયંકર પશ્ચાતાપથી પસ્તાઈ મરણને શરણ થવું પડશે. પરમ-
 કૃપાળુ પરમાત્મા આવો ગુસ્મ કદાપિ સહન કરી શકશે નહિ. આપુ!
 તમારાં કૂર કર્મોથી હવે હદ વળી ગઈ છે, હવે ક્ષમા કરો. હું કોરી
 કૃપાએ મોહનરાયને મરવા દેનાર નથી. જો મોહનરાય મરશે તો નક્કી
 સમજજો કે આ તમારી મોહિની પણ એર પી તેની જોડે મુદ્દુ થઈને
 પડશે. ” આટલું જુસ્સાથી બોલી મોહિનીએ નીચે જોયું. જ્યાળાપ્રસાદે
 કાતર દ્રષ્ટે તેના સામે જોયું, મોહિનીની ચળકતી આંખોમાં તેને એક
 પ્રકારના અલૌકિક તેજનો ભાસ જણાયો, તેણે હસ્તે વદને મોહિનીને
 નજીક ખેંચી કહ્યું, “ બેટા ! તું આટલી બધી અકળાઈ શામાટે જાય
 છે ? હું મોહનરાયને મારવાને નથી ઇચ્છતો, હું ભવિષ્યમાં તને તેની
 સાથેજ પરણાવી તારી મન કામના પૂર્ણ કરીશ, પણ તે પહેલાં માંડ
 એક કામ પૂર્ણ થવું જોઈએ, જો મારો વિચાર..... ” જ્યાળાપ્રસાદે
 મોહિનીના કાનમાં ધીરેથી કંઈક વાત કરી, મોહિની પ્રસન્ન થઈ અને
 હસ્તે વદને પિતાના હાથમાંથી એર છાંટેલો રમાલ લઈ અંદર ચાલતી
 થઈ, જ્યાળાપ્રસાદ નજીકના ઓરડામાં એસી સમયની રાહ જોઈ રહ્યો.
 મોહિનીએ રહાના કપ ટેબલ પર મૂકી મોહનરાયને રહા પીવાનું સૂચવ્યું,
 મોહને બોલ્યા ચાલ્યા વિના રહા પી લીધો, મોહિનીએ રહા પી પાન
 બનાવી તેને આપ્યું. બંનેમાં મૌન પ્રવર્તી રહ્યું. અંતે મોહિનીએ
 તેનું મુખ મલકાવી પૂછ્યું, “ રાયજી સાહેબ ! બનનાર વાત બની ગઈ
 છે. વૃથા શોક કરવાથી તમે મોટા ભાઈને હવે કદાપિ કાળે જોઈ
 શકવાના નથી. ”

“ મોહિની ! શું કહે ? આ કોરી જખમ જીંદગી ભર રૂઝાવાનો

નથી. બાઈની મૂર્તિ અત્યારે જાણે મારી સમક્ષ ઉભી હોય એમ મને જણાય છે. અરેરે જો આતું જાણુતો હોત તો હું સીનેમા જોવાને પણ જાત નહિ. ” આમ બોલતા મોહનની આંખોમાં પુનઃ અશ્રુ ઉભરાયાં. મોહિની તરત તેની નજીક જઈ પોતાના રમાલથી તેનાં અશ્રુ લુછવા લાગી. તે પછી પેલો ઝેરી રમાલ પહેળો કરી તેના મુખપર ઘર્યો અને પછી તેને થોડીવારે મુખપરથી ઉપાડી લઈ તેનાથી પવન નાખવા લાગી. મોહનની આંખો ઘેરાવા લાગી. થોડીવારમાં તો તે બાન ભૂલી ખુરશીમાં ઢળી પડ્યો, તેનું શરીર શબ્દતઃ થઈ ગયું. મોહિનીએ બહાર નીકળી નજીકના ઝોરડામાંથી પિતાને ત્યાં બોલાવ્યો. ઉંચો તાડ જેવો જ્વાળાપ્રસાદ તત્કાળ ત્યાંથી બહાર નીકળી પ્રથમના હોલમાં આવ્યો અને મોહનના શરીર સામે જોઈ આનંદનો ઉદ્ગાર કાઢ્યો. તેણે પ્રથમ મોહનના શરીર આગળ બેસી તેના કોટનાં તમામ ગજવાં તપાસ્યાં; પરંતુ અંદરથી કંઈ મળી આવ્યું નહિ. તે પછી તેણે મોહિનીની મદદ લઈ તેને ખુરશીમાં ટટાર બેસાડી પોતાના ગજવામાંથી એક નાની શીશી કાઢી અને મોહનની આંખો ફાડી તેમાં અકેક દીપ્ત દવાનું પાડ્યું. તરત મોહનમાં શુદ્ધિ આવી, તેણે આંખો ઉઘાડી જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોયું. મોહિની ચિત્રવત્ ઉભી રહી પિતાનું કામ જોઈ રહી. જ્વાળાપ્રસાદે મોહનના હાથમાં સાહમાં બોળેલું હોલ્ડર આપ્યું; અને તેના ખોળામાં એક કોરો કાગળ મૂક્યો. બાદ જ્વાળાપ્રસાદે હસ્તેવદને મોહન સામે જોઈ પૂછ્યું, “ કેમ હવે આની અંદર લખી શકાશે કે ? ”

“ હાજી. ” કહી મોહને હશી દીધું.

“ ત્યારે લખો હવે. ” કહી જ્વાળાપ્રસાદે લખાવા માંડ્યું કે,

“ હું તમારી મોહિનીની સાથે લગ્નની પવિત્ર માંઠથી જોડાવાને ખુશી છું. હું તેને જીંદગીભર પાળવાને અંધાઉં છું; અને આ લગ્ન

નિમીત્તે હું મોહિનીને રૂપિયા બે લાખ આપવાને કમ્પલ થાઉં છું.” આટલા શબ્દો લખાવી તેણે કાગળ નીચે મોહનની સહી કરાવી લીધી. તે પછી એક બીજા સાદા કાગળમાં પણ તેની સહી કરાવી લીધી. આથી મોહિનીને અત્યંત નવાઈ લાગી, તેણે પિતાને પૂછ્યું, “આપુ ! આનું લખાવવાનું શું કારણ છે ?”

“બેટા ! તું એમાં સમજે નહિ, હું જે કંઈ કરતો હોઈશ તે તારા બલ્લાને માટે જ.”

“પણ બે લાખ રૂપિયાની આટલી નાની ચિઠ્ઠી લખાવવાની શું કારણ ? કાયદાસર તો સ્થાપ્તવાળો કાગળ લખાવવો જોઈએ.”

“અરે ગાંડી ! આટલી ચાર લાખનો ઉપર તો હું મોટો ગટ ચણી શકું એમ છું. મહેં અનેકાનેક ખોટી હુંડીયોનાં નાણાં ઉભાં કર્યાં છે, બેટા ! જેની પાસે જર તે ચાહે સો કર. પૈસો જ પૈસાને ખેંચી લાવે છે.” કહી જ્વાળાપ્રસાદે તે બંને કાગળ મોહિનીના હાથમાં મૂકી કહ્યું, “જો બેટા ! આ કાગળ ખોવાય નહિ, આને જીવની પેઠે જાળવી રાખજો.” બહુ સાંઝે કહી મોહિની અંદર જઈ તે કાગળને કોઈક ગુપ્ત સ્થળે મૂકી પાછી આવી.

તે પછી જ્વાળાપ્રસાદે નજીકના કપાટમાંથી એક લાંબો શીશો કાઢી તેમાંના પ્રવાહી પદાર્થની મોહનના માથાપર ઝીણી ધાર કરી. અદ્ય સમયમાં જ મોહને બગ્ગસું ખાધું અને જાણે ઉંઘમાંથી ઉઠ્યો હોય એમ આંખો ચોળવા લાગ્યો. તેણે જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોઈ જવાની રજા માગી. જ્વાળાપ્રસાદે ગાંડી જોડાવરાવી મોહનને અંદર બેસાડી હિંમત આપી તેના મકાન તરફ વિદાય કર્યો. બાદ પિતા-પુત્રી બોજન કરવા ચાલ્યાં ગયાં.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

“ પહેલાંની થાડીક વાત. ”

૨ રજનીકાન્ત ખૂનીને ખોળવા અથાગ પરીશ્રમ ઉઠાવી રહ્યો હતો. દિવસોપર દિવસો જવા લાગ્યા પણ ખૂનીનો પત્તો લાગ્યો નહિ. રજનીકાન્ત આખો દિવસ ગુપ્તવેશ ધારણ કરી નગરમાં ફર્યા કરતો. તે ત્રણ-ચાર વખત તો જવાબાપ્રસાદના મકાને પણ છૂપી રીતે જઈ આવ્યો હતો. તેને જવાબાપ્રસાદ પર સજ્જડ વહેમ હતો. આજે રજનીકાન્ત આખો દિવસ રઝાળી-રખડી-થાડી-કંટાળી મકાને આવ્યો. માધવરાયના ખૂનીનો હજી સૂધી પત્તો નહિ લાગવાથી તેના મુખપર દિલગીરી છવાઈ હતી. ખૂની નહિ પકડાવાથી પેપરોમાં સખ્ત ટીકાઓ ચાલવા લાગી રજનીકાન્તે ઘણા ખૂનીઓને પકડ્યા હતા પરંતુ આ ખૂનમાં તેને કંઈ પણ સમજ પડતી નહોતી. તે છેક સમીસાંજે મકાને આવી કપડાં બદલી એક મઝીયેરમાં આડો પડ્યો. તેના હૃદયમાં ઉપરા-સાપરી વિચારોનાં આવરણો છવાતાં હતાં. ખૂનીને શી રીતે પકડવો એ તેના મુખ્ય વિચાર હતો. વિચારની પરંપરા વધવાથી તેના મુખપર અવનવા આવ પ્રકટવા લાગ્યા. એવી રીતે વિચારમાં ને વિચારમાં તેણે લગભગ એક કલાક પસાર કર્યો. એવામાં એક સુસ્વરૂપા સુંદરી કે જેનું વય બહુધા બાવીસેક વર્ષનું હશે એવી મનોહર મહિલા હાથમાં ફાનસ પકડી ત્યાં આવી, હજી પણ રજનીકાન્ત તેના વિચારોમાં મસગુલ હતો. તે રમણી તેની પીઠ પાછળ ઉભી છે તેનું પણ તેને જ્ઞાન નથી. તેની એવી અવસ્થા નિહાળી તે રમણીને હસવું આવ્યું. તેના હસવાના અવાજથી

રજનીકાન્ત ચમક્યો. તેણે ટટાર બેશી પાછળ જોયું. તત્કાળ તે રમણીએ શાનસ નીચે મૂકી મુખ મૂલકાવી કહ્યું, “અહો ! આજે તો ખુબ વિચારમાં મશગુલ થયા છો ?”

“હા, એમજ છે; પણ તમે ક્યારનાં આવીને અહિં ઉભાં રહ્યાં છો ?” રજનીકાન્તે પૂછ્યું.

“મને અહિં આવે બહુ વાર થઇ નથી. જહાલા ! આજે તમે થાકી ગયા હો. એમ તમારી મુખમુદ્રાપરથી જણાઇ આવે છે. આપની આસા હોય તો સ્ટ્રોંગ રહા બનાવી લાવું કે જે પીવાથી શરીરમાં સ્ફુર્તિ આવશે ?”

“જેવી તમારી ઇચ્છા.” કહી રજનીકાન્ત પુનઃ ખુરશીમાં આડો પડ્યો. તે રમ્ય રમણી તેને માટે રહા બનાવવાને ચાલતી થઇ.

તે રમણી અન્ય કોઇ નહિ પણ રજનીકાન્તની પત્ની હતી. તેનું નામ રમાદેવી હતું. તે કુળવાન માબાપની પુત્રી હતી. તેનાં માતા-પિતા વીરપુર નામક નગરમાં રહેતાં હતાં. તેમની પાસે સાધારણ દ્રવ્ય સંપત્તિ હતી. છતાં તેઓ પોતાની પુત્રીને એક ગૃહસ્થની માફક લાડલડાવતાં હતાં. તેમણે રમાને સારી કેળવણી આપી હતી. રમા બાલપણથી જ ચંચળને ચાલાક હતી. માતા-પિતાના લાડથી તે ઉમ્મરે વધતાં નિડર અને સાહસીક થતી ગઇ, તેનો વિવાહ તેજ નગરના એક શ્રીમાન ગૃહસ્થના પુત્રની સાથે કર્યો હતો, તેનું નામ જગદિસચંદ્ર હતું. જગદિસચંદ્ર આશ્વકાળથી જ ખરાબ સોબતમાં પડી દુરાચરણી થયો હતો. તે નિરંતર મદિરાપાન, જુગાર, બેખ્યાવિલાસ વગેરેમાં તેનો સમય વ્યતિત કરતો. તેનાં માતા-પિતા તેને ઠપકો આપવા લાગ્યાં. જગદિસચંદ્ર માતા-પિતાની સાથે નિરંતર કલેશકંકાસ કરવા લાગ્યો, આથી તેનાં માતા-પિતાએ તેનાથી કંટાળી તેને ઘરની બહાર કાઢી મૂક્યો, જગ-

દિશ્યન્દ્ર વેષ્યાને ત્યાં પડી રહેવા લાગ્યો. એક દિવસે બગીચામાં ફરતાં તેના અને રમાનો અચાનક મેળાપ થઈ ગયો. તે વખતે તેણે પુષ્કળ દારૂ પીધેલો હોવાથી તેને સારાસારનું બાન નહોતું. તે રમાની નજીક જવા લાગ્યો. રમા તેને જોઈ શરમાઈ ગઈ, તેણે નીચે જોયું. એટલામાં તો તેણે નજદીક આવી રમાનો હાથ પકડ્યો અને દારૂની ઝુમમાં મારી વ્હાલી, પ્યારી, સુંદરી વગેરે શબ્દો બોલી તેને ખેંચવા લાગ્યો. રમાએ તેના વર્તનથી ભય પામી ખૂબ મારી. બગીચાના માળી-મજૂરો ત્યાં દોડી આવ્યા અને દારૂડીયા જગદિશની આગળ પાછળ ફરી જઈ લાકડીઓના સપાટા લગાવવા મંડ્યા. આથી તેણે રમાને છોડી દીધી. રમા ગાડીમાં બેસી ઘર તરફ વિદાય થઈ ગઈ. તેણે તેના માતા-પિતાને તમામ હકીકત કહી. પુત્રીના ભવિષ્યમાં થનાર ભર્તારના દુરાચરણ સાંભળી રમાનાં માતા-પિતા દુઃખી થયાં. તેમણે તેની સાથેનો વિવાહ તોડી નાખ્યો. એ અરસામાં રજનીકાન્ત કરીને એક સ્વનાતી યુવક બી, એ. ની પરિક્ષા પસાર કરી વીરપુરમાં આવ્યો હતો. એ યુવન આપણી રમાને માટે યોગ્ય છે ધારીને કંઈ પણ વિલંબ નહિ કરતાં તેના માતા-પિતાએ રમાનાં લગ્ન તેની સાથે કરી દીધાં. રમા સાસરે ગઈ. તે સદ્ગુણી બાળા પતિની પ્રભુ પ્રકારે સેવા કરવા લાગી. તે પછી રજનીકાન્ત બીજી કોઈ લાઇનમાં નહિ જોડાતાં ડિટેક્ટીવ ખાતામાં જોડાયો. તે પોતાના કામથી તેના ઉપરી અમલદારોને સંતોષવા લાગ્યો. તે કાર્ય દક્ષ પુરૂષ હતો. તે ગુનદે-ગારોને એવી તો સફાઈથી પકડતો કે જેથી તેના ઉપરી અમલદારો તેની પર ખુશ થઈ મુક્ત કંઠે તેનાં વખાણ કરતા. જેને અમલદાર બદલાતો તે રજનીકાન્તને સાઈ સર્ટિફિકેટ આપી જતો. તેના કામમાં રમા ખુબ રસભર્યો બાગલેતી. તેકોઈ કોઈ વખતે તેના સ્ખમિની સાથે વેશ બદલા

ગૂંહેગારોને ખોળવા નીકળી પડતી. આથી ધામે-ધામે તે પણ હોંશીયાર અને ચાલાક બનતી ગઈ. તે સ્વભાવે આનંદી હતી. રમાનાં બીજાની સાથે લમ થવાથી જગદિશ ધણો ચીડાયો. તે દુષ્ટ હતો, તેનું હૃદય ક્રૂર હતું. તેણે દુષ્ટ મિત્રોની મારફતે રમાને ઉપાડવાનો નિશ્ચય કર્યો. પણ એવામાં જ રજનીકાન્તની બદલી રાજનગરમાં થઈ. તે રમાને સાથે લઈ વીરપુરથી ઉપડી ગયો. જગદિશચંદ્ર હાથ પગ પછાડી બેસી રહ્યો. દિવસો જતાં તે દુષ્ટે તેનાં માતા-પિતાને ઝેર આપી પરલોક પહોંચતાં કરી દીધાં. સંપત્તિ હાથમાં આવવાથી તે ન કરવાનાં કાર્યો કરી અદ્ભુત દ્રવ્ય કુમાર્જે ખર્ચવા લાગ્યો. આથી થોડાક વસ્તુમાંજ તેની પાસેનું દ્રવ્ય ખુટી ગયું અને સમય જતાં તો તે તદ્દન બીખારી જેવો બની ગયો. તેના તમામ મિત્રો તેનો ત્યાગ કરી ચાલ્યા ગયા. જગદિશચંદ્ર છેવટે રમાનાં માતાપિતા પાસે ગયો. રમાનાં દયાળુ માતાપિતાને તેની દયા આવી. તેમણે તેને પોતાને ત્યાં રાખ્યો. જગદિશચંદ્ર થોડા દિવસ તો ત્યાં સારી રીતે રહ્યો. તે ધામે ધામે આખા ઘરનો ભોમીયો થઈ ગયો. દરદાગીના, પૈસા ટકામકવાનાં ઠેકાણાંથી પણ પૂરેપૂરો માહિતગાર થઈ ગયો. બાદ એક મધ્યરાત્રિએ સમય સાધી તે દુષ્ટે પોતાના આશ્રયદાતાના મકાનમાં ઘાપ મારી. તે દુષ્ટ રોકડ રૂપીઆ અને દાગીના મળી આશરે દસ હજાર રૂપીઆનો માલ ઉપાડી રાતો રાત પલાયન કરી ગયો. રમાના માતા-પિતાને એ વાતની જાણ થતાં અત્યંત ઉદ્વેગ થયો. વૃદ્ધાવસ્થામાં ધન નાશ પામવાથી તેઓ માથું કુટવા લાગ્યાં. એવામાં વીરપુરમાં એકાએક ખુસ્કળકોલેરા ફાટી નીકળ્યો. માણસો ટપોટપ મરવા લાગ્યાં. આખરે કોલેરાના સપાટામાં રમાનાં માતા-પિતા પણ આવી ગયાં. માતા-પિતાના મરણ સમાચારથી રમાને ધણું લાગી આવ્યું. રજનીકાન્તે તેને આશ્વાસન આપી તેનું હૃદય દુઃખ ઓછું કર્યું. રમા જગદિશચંદ્ર ઉપર ધિક્કારનો વર્ષાદ વર-

સાવવા લાગી; અને સમય જતાં શોક વિસારી પતિની સાથે આનંદથી રહેવા લાગી. છેવટે નાશી ગએલો જગદિશચંદ્ર પણ રાજનગરમાં આવી મકાન બાડે રાખી મોટા ઠાઠમાઠથી રહેવા લાગ્યો. તે જે રથજે રહેતો હતો, ત્યાં આગળ મનમોહનરાય નામક એક શ્રીમાન શેઠ રહેતા હતા. તે શેઠની હવેલીની જોડે જ જગદીશચંદ્રનું મકાન પાવેલું હતું. સમય જતાં ખટપટીયો જગદિશચંદ્ર તે શેઠની હવેલીમાં આવ, જા કરવા લાગ્યો. હવેલીનાં તમામ માણસોને તે હાજીદાર કરીને અને તેમનાં કામ કરીને ખુશ રાખતો; આથી તે આખરે સર્વનો પ્રિતીપાત્ર થઈ પડી હવેલીમાં કર્તા હર્તા થઈ પડ્યો. મનમોહનરાય શેઠે તેનીપર પોતાનો પૂર્ણ વિશ્વાસ મૂક્યો. જગદિશચંદ્ર ધીમે ધીમે શેઠના કામમાં પણ હાથ ધાલવા લાગ્યો. તેવારંવાર શ્રીમંત કુટુંબોમાં કામ પ્રસંગે જવા આવવા લાગ્યો. એવી રીતે રહેતાં તેને દસ વર્ષ વીતી ગયાં. આટલો લાંબો સમય વિતી ગયો હતો પરંતુ તે દુષ્ટ હજી રમાને ભૂલી શક્યો નહોતો. રદીઆળી રમાને તે નિસદ્દિન પોતાની દૃષ્ટિ સમક્ષ અવલોકતો. તેણે ખાનગી રીતે રમાની તપાસ કરાવીતો માલમ પડ્યું કે રમા તેના પતી સાથે કેટલાડ સમયથી દૂર દેશાવર કપડી ગઈ છે, આથી તેણે દિલગીર થઈ રમાની આશા મૂકી દીધી. તેણે હવે દ્રવ્ય એકઠું કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તે મનમોહનરાયના દ્રવ્ય-માંથી લાગ ફાવે હાથ મારવા લાગ્યો. તેણે શેઠના મુનીમ-મહેતા વગેરેને પોતાને વશ કરી લીધા હતા. નોકર-ચાકરો પણ તેના હુકમ કઠાવવાને તત્પર રહેતા. આવી રીતે કુલથી પૂજનતા જગદિશે તેજ નગરના એક સુઘ કુટુંબની શાણી કન્યા સાથે લગ્ન કર્યું. તે કન્યા સદગુણી અને બોળી હતી. જગદિશને સમય વિતતાં તેની જોડે પણ બનવા લાગ્યું નહિ. રવામીના દુરાચરણથી કંટાળી તેની પત્ની કક્ષેશ કરવા લાગી. આથી કંટાળી તે દુષ્ટે તેને એક રાતના ઝેર પીવરાવી મારી નાખી.

તેણે કૃત્રિમ શોક કરવામાં કસર રાખી નહિ. તેણે પત્નીની પાછળ સાહેબ
ખર્ચ કર્યું. “ પેસાદારના સો સાળાઓ થવાને તૈયાર થાય અને ગરીબ
બિચારાનો કોઈ બનેવી પણ ન થાય. ” એ પ્રમાણે મનમોહનરાયના
માનીતા જગદિશચંદ્રને અનેક જણા પોતાની કન્યાઓ આપવાને તૈયાર
થયા. તેમાંના એક કુલીન કુટુંબની કન્યા સાથે તેનું બીજી વાર લગ્ન થયું.
તે કન્યાનું નામ મહિલાવતી હતું. તે પણ પતી પરાયણ પ્રેમદા હતી.
જગદિશચંદ્ર તેની સાથે આનંદથી કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. આખરે
મહિલાવતીએ એક કન્યારત્નને જન્મ આપ્યો. જગદિશચંદ્ર પુત્રીને
રમાડી આનંદ કરવા લાગ્યો. આવી રીતે વળી પાછા બીજાં દસ વર્ષ
વહી ગયાં. જગદિશચંદ્ર એકે પ્રતિષ્ઠિત જણાવાનો ઢોંગ રાખતો હતો
પરંતુ તે અંદરખાનેથી લુચ્ચાઓનો સરદાર-ઝેરી નાગ જેવો હતો.
તેણે શેઠ-શેઠાણીને પણ પોતાનાં રમકડાં જેવાં બનાવી દીધાં હતાં. મનમો-
હનરાયે પોતાની તમામ મિલકત તેને સોંપી વહિવટદાર નીમ્યો હતો. મોટા
મોટા માણસો પણ જગદિશચંદ્રને સલામો ભરી કામકાજમાં તેની સલાહ
લેતા. મનમોહનરાયની વિષુલ દ્રવ્ય સંપત્તિ નિહાળી તે બુદ્ધી જલ્દીમની
ધાનત બ્રહ્મ થઈ. તેણે શેઠની મિલકત હજમ કરવાનો મનમાં દંઢ નિશ્ચય કર્યો.
આ વિચાર તેણે તેના મિત્રોને જણાવ્યો. તેના મિત્રો એક રાત્રે એકઠા થઈ
શી રીતે કામ કરવું તેના વિચાર કરવા લાગ્યા. દેવચોખે આ વખતે મહિ-
લાવતી જગતી હતી. પોતાના મકાનમાં મધ્યરાત્રે બહારના માણસોને એકઠા
થએલાજોઈ તે બહેમાઈ, કારણકે તે જગદિશચંદ્રનાં આચરણોથી સારી
રીતે માહિતગાર થએલી હતી. પત્ની-પત્નીમાં હવે પ્રથમના જેવો પ્રેમ
રહ્યો નહોતો. બન્નેમાં આંખ રોષ વધી પડ્યો હતો. જગદિશ તેને દૂર
કરવાના વિચારમાંજ હતો, પણ મહિલાવતી સગર્ભા હોવાથી તેણે તેનો વિચાર
મુલતવી રાખ્યો હતો. મધ્યરાત્રે એકઠા થએલા મંડળમાં નિશ્ચય થયો કે મન-

મોહનરાયના મકાનમાં આગ લગાડવી. કે જેથી તેમાં સર્વ બળ્હાં ભજન થશે.
 છેવટે આવી રીતનો ઠરાવ કરી સર્વે વિખરાઈ ગયા. જગદિશચંદ્ર પલંગમાં
 જઈ સૂતો, પણ તેનીપર નિદ્રાદેવીએ કૃપા કરી નહિ. આદ દિવસ થયો.
 જગદિશ તેની પુત્રી સાથે ભોજન કરવાને પાટલાપર બેઠો. ભોજન
 પીરૂંથી મહિલાવતીએ યુક્તિ પૂર્વક વાત છેડી અને તેને ભયંકર કર્મ નહી
 કરવાની વિનંતી કરી. જગદિશચંદ્ર વહેમાયો, અને મનમાં સમજી ગયો કે
 મહિલાવતી અમારી ગોદવણુ સાંભળી ગઈ છે, માટે હવે તેને વધુ
 વખત જીવતી રાખવી તે સાપને ઝેર પાયા બરોબર છે. જગદિશે તે
 વખતે કંઈ પણ નહિ બોલતાં જમી લીધું. આદ તે કપડાં પહેરી બહાર
 નીકળ્યો અને છેડે સમી સાંજે એક નાની શીશી ગજવામાં છૂપાવી ઘેર
 આવ્યો. રાત્રિ પડી. સર્વત્ર શાન્તિ પથરાઈ ગઈ. મહિલાવતી પણ વખત
 જતાં નિદ્રાની સુખમય છાયામાં પડી. તેને નિદ્રાધિન થએલી જોઈ પાપાણુ
 હૃદયનો પાપી ઉભો થયો અને પેલી નાની શીશી લઈ મહિલાવતીના
 પલંગ પાસે આવ્યો. તેણે ધીમેથી મહિલાવતીની આંખોમાં શીશીમાંના
 પ્રવાહી પદાર્થનાં નુકત બે ટીંપા પાડ્યાં. અલ્પ સમયમાં જ મહિલાવતી
 લાકડા જેવી બની ગઈ. જગદિશે તરત પોતાના મિત્રોને બોલાવી તેની
 લાસને દાટી દેવાની સૂચના કરી. મહિલાવતીના શયને એક મોટા
 કરંડીઆમાં પુરી બે માણસો રાત્રિના સમયે નગરની બહાર નીકળી
 ઘેર જંગલ તરફ જવા લાગ્યા. એવામાં જ એક ચમત્કાર થયો. કરં-
 ડીયો લઈ ચાલ્યા જતા માણસોને પોતાની સામે ચાલી આવતો એક
 ભયંકર માણસ જણાયો. તે વિકાળ દેખાવનો માણસ તેમની સામે
 દોડી આવ્યો અને હાથમાં પકડેલો જડો કડો તેમને મારવાને ઉઠ્યો
 કર્યો. આથી તે માણસો ભયભીત થઈ કરંડીયો ત્યાં નીખી દઈ નાશી
 ગયા. તેમને નાશી જતા જોઈ તે માણસ ખડખડાટ હસી પડ્યો અને

પછી કરંડીયો ઉઘાડ્યો; તે તેમાંથી તેને સ્ત્રીનું શબ જણાયું. તે વિરૂપ
પુરુષ વિચારમાં પડી ગયો અને પછી તરત તે સ્ત્રીના શબને ખભાપર
નાખી ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. બિચારી સગર્ભા મહિલાવતી પાપી પતિના પનારે
પડી દુઃખી થઈ અને છેવટે આ દુનિયામાંથી પણ અદૃશ્ય થઈ. હા! ધિક્કાર
છે એવા નિષ્કુર હૃદયના પિશાચોને કે જેઓ અગ્નિ અને બ્રાહ્મણની
સાક્ષીએ પરણેલી પ્રેમદાનો ત્યાગ કરી દુઃખ દેછે. તેઓ આ જન્મમાં
અત્યંત દુઃખી થઈ બીજા જન્મમાં પણ પશુ પક્ષીઓના અવતારો
ધારણ કરી તેમનું જીવન દુઃખમય બનાવે છે.

મહિલાવતીના દૂર થવાથી જગદિશચંદ્ર નિશ્ચિંત થયો. તે પોતાની
પુત્રી સાથે રહી આનંદ કરવા લાગ્યો. જગદિશ દિનપ્રતિદિન મોતી-
જવાહીર વગેરે દાગીના શેઠના ઘરમાંથી ઉપાડી લાવી નગરની બહાર
એક ગુપ્ત જગ્યાએ દાટવા લાગ્યો. થોડા દિવસોમાં તે તેણે તમામ
રોકડ નાણું અને દરદાગીના ઉપાડી લાવી આશ્રયદાતા શેઠનું સર્વસ્વ
નાશ કર્યું. હવે કંઈ લેવાનું બાકી રહ્યું નથી ધારી ન તેણે શેઠના મકાનમાં
આગ મૂકવાનો ઠરાવ કર્યો. તેણે એક રાતના જળજળી ગયા પછી
પોતાના મિત્રોને એકઠા કર્યા, અને પોતાનો વિચાર જણાવી સર્વને
સાથે લઈ શેઠના મકાન તરફ ચાલ્યો. મકાનથી માહિતગાર જગદિશે
મિત્રો સાથે અંદર પ્રવેશ કરી સઘળે સ્થળે ધાસ્લેટ છાંટી દીધું.
આ કામની કોઈને પણ ખબર પડી નહિ. તમામ માણસો નિદ્રાને
બોળે પડી બર ઉંઘમાં ઉંઘતાં હતાં. ધાસ્લેટનો છંટકાવ કરી પિશાચ
વૃત્તિના પાપીએ મકાનના એક ભાગમાં દિવાસળી ચાંપી. જોતજોતામાં
મોટો ભડકો થયો. પવન પુષ્કળ હોવાથી તે મોટું મકાન ચારે તરફથી
સળગી ઉઠ્યું. અગ્નિની પ્રચંડ જ્વાળાઓ ઉંચે ઉડવા લાગી. શોર
બકોર થઈ રહ્યો. નિદ્રાધીન માણસો જાગૃત થઈ ખૂમરાણુ કરવા લાગ્યાં.

કરણ દેખાય થઇ રહ્યો. હવેલીની અંદરનાં માણસો. ચીસેચીસ પાડવા લાગ્યાં. કોઇનાથી બહાર નીકળી શકાય એમ નહોતું. પાપી જગદિશ-ચંદ્ર આગ આવી શકે નહિ એવા એક પત્થરવાળા ઝોરડામાં પેશી ગયો હતો. તે ત્યાંથી બહાર નીકળવાને અનેક શંકાં મારતો હતો પણ અગ્નિની પ્રચંડ જ્વાળાઓને લીધે તેને જવાને રસ્તો જણાતો નહોતો. આગ વધવા લાગી. શેઠ-શેઠાણી વગેરે બળીને ભખમ થઇ ગયાં. હવે-લીનો એક વફાદાર નોકર કે જેને પ્રથમથીજ જગદિશચંદ્રપર કુદરતી ઝુલમ આવ્યો હતો, પરંતુ તે શેઠને કહેવાની હિંમત કરી શક્યો નહોતો. તે વફાદાર નોકર અર્ધ નિદ્રામાં હતો, પણ એકાએક આગ સળગી ઉઠતાં તે જાગી ઉઠ્યો હતો. તેણે જગદિશચંદ્રને એક ઝોરડામાં બેસાડી તે ઝડપથી દોડતો શેઠના શયનાલય સમીપ જવા લાગ્યો. પણ ત્યાં આગનું જ્વર વિશેષ હોવાથી અંદર જઇ શક્યો નહિ. તે તરત ત્યાંથી શેઠાણીના ખંડમાં ગયો; પણ તે ઝોરડોએ આગમાં હોમાદ્ર ગયો હતો. આથી તે નિગશ થઇ બહાર નીકળવાને શંકાં મારવા લાગ્યો. એટલામાં શેઠની બાર વર્ષની છોકરી ચીસેચીસ પાડતી આમતેમ દોડતી તેને જણાઇ. તે તત્કાળ તેની નજીક ધસી ગયો અને તેને ખભે નાખી બારીએથી નીચે કુદી પડ્યો. તે બહાર નીકળી બીજે ક્યાંઈ ના જતાં સીંચો પોલીસ ચોકીપર ગયો અને જગદિશચંદ્રના દારસ્થાનની ખબર આપી. પોલીસે આગ વાળા મકાન આગળ દોડી આવ્યા. બંબાઓ પણ આવી પહોંચ્યા હતા. ચારે તરફ પાણીનો છંટકાવ થઇ રહ્યો હતો. પોલીસે સીડીઓ ગોઠવી હવેલીમાં ઉતર્યા તો અંદરના પત્થરવાળા ઝોરડામાંથી કરપીણ કામનો કરનાર જગદિશચંદ્ર બેશુદ્ધ હાલતે મળી આવ્યો. આજ ભયંકર કામનો કરનાર છે ધારી પોલીસે તેને બહાર કાઢી ચોકી પર લઇ ગયા. મનમોહનરાયનું સર્વસ્વ નાશ પામ્યું.

સ્થળને ઠેકાણે જળ થઇ રહ્યું. ઇશ્વરની કળા ન્યારી છે. વશદાર નોકર શેડની નાની છોકરીને લઈ એક ભાડાના મકાનમાં રહેવા લાગ્યો. મુખમાં સૌ સગાં થાય છે અને દુઃખમાં સૌ દૂર થાય છે એ પ્રમાણે મનમોહનરાયનાં સગાંબહાલાં તેની પુત્રીનાં પણ સગાં થયાં નહિ. દુષ્ટ કર્મ કરનારા જગદિશચંદ્રનો કેસ ચાલ્યો. તેમાં તેણે સઘળું કમુલ કર્યું. તે મનુષ્ય રૂપના રાક્ષસને છેવટે શંસીની સજા થઇ. તે કોર્ટમાં પુષ્કળ ન્દી પડ્યો, પણ તે પાપીની કોઈને દયા આવી નહિ. સાહેબે તેને સેન્ટ્રલ જેલમાં લઈ જવાનો હુકમ કર્યો. તેને હાથ કડીઓ પહેરાવી બંદુકોના પહેરા નીચે લઈ જવામાં આવ્યો. તેને ચોથે દિવસે શંસી દેવામાં આવનાર હતી. તે જેલની કોટડીમાં બેસી અનેક તર્ક-વિતર્ક કરવા લાગ્યો. ચોથે દિવસે મૃત્યુ થવાનું છે ધારી તેણે પુષ્કળ રૂદન કરી હૃદય હલકું કર્યું. બાદ ત્રીજે દિવસ થયો; એવામાં એક અજાણ બનાવ બન્યો. જેલના કેદીઓએ હુલ્લડ કર્યું. જેલના રક્ષકોને હુલ્લડખોરો પર નિરૂપાયે ગોળીબંધાર કરવાની શરજ પડી. મોટું ધમસાણુ મચી રહ્યું. આ તકનો લાભ લઈ જગદિશચંદ્ર ખુલ્લી રહેલી કોટડોમાંથી બહાર નીકળ્યો. તેણે બેડી તો ક્યારનીએ તોડી નાખી હતી. કોટડીના બારણા આગળ એક પહેરેદાર ઉભો હતો, તેણે તેને અટકાવ્યો. આથી તેણે તે પહેરેદાર પર ધસી જઈ અપૂર્વ હિંમતથી તેની બંદુક ખુચાવી લીધી અને તેજ બંદુક તેની પર ચાંપી. પહેરેદાર મરી ગયો. જગદિશચંદ્ર બંદુક નાખી દઈ બીજે દરવાજેથી પસાર થઇ ગયો. આખરે રસાલાના લશ્કરે આવી હુલ્લડખોરોને નાબો કર્યા. તોફાનીઓની ધર પકડ થઇ. તેઓની સજામાં વધારો થયો. જગદિશ ખૂતીની તપાસ થઇ પણ તેનો પત્તા મળ્યો નહિ. તેની પાછળ વોરંટ નોકળ્યાં. તેણે પડાવેલી છબીઓની લાખો નકલો છપાવી દેશપરદેશ રવાને થઇ. પેપરોમાં પણ તેને પકડનારને

ચાતો તેની ખાતમી આપનારને મોટાં ઇનામો જાહેર થયાં. એ ખૂનીને પકડવાનું કામ રજનીકાન્તને માથે આવી પડ્યું. કારણ કે તે હવે હીટેકટીવ ખાતાનો સબઇન્સ્પેક્ટર થયો હતો. રમા જગદિશચંદ્રનાં કુકર્મો સાંભળી આશ્ચર્યચકિત થઇ, તે તેની શોધખોળમાં પતિને મદદ કરવા લાગી. રજનીકાન્ત તેની શોધમાં પ્રથમ મુંઝાઈ ગયો. ત્યાંથી રમાની સાથે રાજનગર આવ્યો અને અંતે ત્યાંથી પણ નીકળી સૂર્યપૂરમાં આવીને રહ્યો. આ વાતને બાર વર્ષ વીતી ગયાં છે. રજનીકાન્ત રમાની સાથે સૂર્યપૂરમાં નિવાસ કરે છે, ત્યાં પણ તેને માધવરાયના ખૂનીને પકડવાની અસાધારણ ફરજ આવી પડી છે. જગદિશચંદ્ર જોવેા ખૂની પતિ ના મળ્યો તેને માટે રમા ક્ષસ્વરનો ઉપકાર માની રજનીકાન્ત જોડે આનંદથી રહેવા લાગી.

વાચકો ! તમે પણ હવે કંટાળ્યા હશે ? ચાલો, આપણે હવે મૂળ વાતપર આવીએ.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

“ રમાદેવી. ”

રમા પતિને માટે સ્હા બનાવવા ગઇ. રજનીકાન્ત ઈઝીચેરમાં આડો પડી તે દિવસનું આવેલું ન્યુસપેપર વાંચવા લાગ્યો થોડીવાર પછી રમા સ્હાના બે કપ લઈ ઉપર આવી અને એક ટેબલ પર મૂકી પતિની પાસે ખુરશી ખેંચી બેઠી. રજનીકાન્ત પેપર નીચે મૂકી સ્હા પીવા લાગ્યો. રમા સ્હા પીને પીને આડી નજરે પતિના

મુખ સામે જોવા લાગી. રજનીકાન્ત હસમુખો હતો. આ પીતાં અને ખાતાં તે અનેક પ્રકારની વાતો કરતો, પરંતુ આજે એક શબ્દનો પણ ઉચ્ચાર કરતો નહોતો. આથી રમાને આશ્ચર્ય લાગ્યું. તેણે ધીમે રહી કામળ અવાજે પૂછ્યું, “આજે એટલાંબધા તે શું વિચારમાં તડુપ બની ગયા છો કે જેથી મૌન ધારણ કર્યું છે? કંઈ સંકટ તો આવી પડ્યું નથીને?”

રમાના શબ્દોથી રજનીકાન્તે તેના સામે હસ્તે વદને જોઈ કહ્યું,
“પ્રિયે! હાલમાં મારે માથે એક અસાધારણ ધરજ આવી પડેલી છે. રાત્રિ દિવસ હું તેના તેજ વિચાર કર્યા કરું છું, પરંતુ તેમાં કંઈએ વળતું નથી.”

“એવી તે શું ધરજ આવી પડી છે કે જેથી તમે આટલાંબધા બ્યાકુળ બની ગયા છો? સ્વામીન! જો કંઈ હરકત જેવું ના હોય તો આ દાશીને તમારા હૃદયમાં થતો ગુંચવારો સમજાવો કે જેથી હું મારી અલ્પમતિનુસાર તમને કંઈક મદદ કરી શકું?” રમાએ આંતરે ખાલી કપ ટેબલ પર મૂકતાં કહ્યું.

“આ કામમાં તારાથી મને મદદ કરી શકાય એમ નથી; આતોં ધણું જ વિકટ કાર્ય છે.” રજનીકાન્તે જણાવ્યું.

“તેથી શું? ગમે એવા વિકટ કામને પણ સ્ત્રીઓ પૂર્ણ કરવાને શક્તિવાન હોય છે. પતિભક્ત પ્રેમદાને તેના કામમાં પ્રભુ અવશ્ય સહાય આપે છે.” રમાએ કહ્યું.

રજનીકાન્તે માધવરાવના ખૂનની અથઈતી વાર્તા તેને કહી સંભળાવી. રમા વિચારમાં પડી ગઈ, રજનીકાન્ત ઉભો થઈ આમતેમ આંટા મારવા લાગ્યો. આશરે અર્ધા કલાક વિચારમાં ગાળી રમાએ પ્રવૃત્તિવદને

રજનીકાન્ત સામે જોઈ કહ્યું; “આપનું કાર્ય હવે થોડા દિવસમાં જ પૂર્ણ થએલું સમજજો.”

“એટલે ?” રજનીકાન્તે ચમકીને તેના મુખ સામે જોઈ પૂછ્યું.

“માધવરાય શેઠના ખૂનીને મહેં ઓળખી કાઢ્યો છે.”

રમાએ કહ્યું.

“ત્યારે જણાવ કે તે કોણ છે ?” રજનીકાન્તે વિસ્મયતાથી પૂછ્યું.

“મા. હું અત્યારે જણાવવાને લાચાર છું. હું તે ગુલમગાર ખૂનીને થોડા દિવસમાં જ ઉઘાડો પાડીશ. તે ખૂનીને ઓળખી તમે પણ ધણા તાબુખ થશો.” રમાએ વિશેષ જણાવ્યું.

“વારું જણાવતો ખરીકે તે ખૂની હાલ ક્યાં છે ?” રજનીકાન્તે પૂછ્યું.

“તે પણ હાલ ચોક્કસ કહી શકાય એમ નથી; પરંતુ એટલું તો જણાવી શકું છું કે જેણે માધવરાય શેઠના મકાનમાંથી ચાળીસ દળર રૂપિયાનું નોટોનું ખંડલ ઉપાડ્યું છે; તેજ ચોરનો માધવરાયનું ખૂન કરવામાં હાથ છે.....”

“ખરેખર, એમ જ છે. પ્રિયે ! મારો વિચાર પણ તારા વિચારને મળતો છે. તારો વહેમ જેનીપર છે એનીપરજ મારો વહેમ છે.” આગળ રજનીકાન્તે રમાને ખોલતી અટકાવી કહ્યું.

“જ્યારે તેનીપર વહેમ હતો; ત્યારે આટલા દિવસથી શું ઉકાળ્યું ?” રમાએ હશીને કહ્યું.

રજનીકાન્ત મૌન રહ્યો. તેણે મનમાં જ પત્નિની પ્રસંસા કરી. આઠ થોડીવાર આડી અવળી વાતો કરી રમાએ ઉભાં થતાં કહ્યું.

“સ્વામી ! હું હવે આપની આજ્ઞા માગુ છું ?”

“ હેં ! ક્યાં જવની આરા ? ” રજનીકાન્તે આશ્ચર્ય યુક્ત વદને પૂછ્યું.

“ આપને માથે આવી પડેલી ફરજને દૂર કરવા અને તમારા હૃદયને હચમચાવી મૂકતા ખૂનીને ખોળવા. ” રમાએ શાન્ત મુખે કહ્યું.

“ શું અત્યારે ? ”

“ હા, કારણ કે અત્યારે ચોર-ખૂનીઓને ખોળવામાં ઘણીજ અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થાય છે. ”

“ તું ક્યાંક સપડાઈ જઈશ તો ? ”

“ માફ રક્ષણ કરનાર શ્રીભગવાન હૃમ્બેશાં મારી સાથેજ રહે છે. હું સવાર પડતાં તો તમને કંઈક નવીન સમાચાર જણાવીશ. ”

“ તારી મદદમાં હું આવું તો તને શું હરકત છે ? હું તારી મરજી વિરુદ્ધ કંઈ પણ કાર્ય નહિ કરું ? રમા ! તને એકલી જવા દેવાને માફ મન ના પાડે છે. ” રજનીકાન્તે ગમગીન થઈ જણાવ્યું.

“ આપ મારી લગીર પણ ફિકર ચિંતા કરશો નહિ. તમે મને ઘણી વખતે તમારા કામમાં મદદ કરતી જોઈ છે, તેમજ બચંકર જંગલોમાં પણ એકલી જવા દીધી છે; છતાં આજે આવી રીતે કેમ શંકાસિલ થાય છે ? નાથ ! મને જવા ઘો. આ શુભ ચોષડીયું છે. હું પ્રભાત થતામાં તો કંઈક નવીન સમાચાર આપને જણાવીશ. ” રમાએ કહ્યું.

રજનીકાન્ત ખોલ્યા-ચાલ્યા વિના ઉભો રહ્યો. તેને રમાને માટે પૂર્ણ ખાત્રી હતી કે તે ક્યાંક પણ ફસાય એમ નથી. રમાએ પોતાનાં કામોથી રજનીકાન્તને પૂરતો સંતોષ આપ્યો હતો. રમા રજનીકાન્ત દરેક કામ ફતેહમંદીથી પાર પાડતી. રજનીકાન્ત સમઘનસ્પેક્ટરની પદવી સ્વીકારી ચક્રવા પામ્યો હતો, તે રમાની અપૂર્વ મદદથીજ. રમા સાલસિદ્ધક

અને હિંમતવાન અબળા હતી. તે કોઠનાથી ગાંજી જાય એવી નહોતી. છેવટે રજનીકાન્તે તેને રજ આપી. રમાએ તત્કાળ વેશ બદલી એક પિસ્તોલ અને એક કટાર પોતાની સાથે લઈ લીધી. તેણે શરીરપર કાળા રંગનો ખુરખો ઓઢી લીધો. તે પછી તેણે એક કપાટ ઉઘાડી અંદરથી લાલ પ્રવાહી પદાર્થની એક નાની શીશી કાઢી ખુરખાની અંદર મૂકી દીધી. આવી રીતે તેણે તૈયાર થઈ સ્વામીને પૂછ્યું, “ કેમ હવે હું કેવી દેખાઉં છું?”

“ ખરેખર ચૂંડેલ જેવી; તને જોતાંજ બલભલા બહાદુરો ખી ખરે એવો તારો વેશ અત્યારે દેખાય છે. ” રજનીએ કહ્યું.

“ આ વેશથીજ હું તે ભયંકર ખૂનીને ખૂલ્લો પાડી ન્યાયાસન સમીપે ગૂંહેગાર ઠરાવી ફાંસીને માંચડે મોકલનાર છું અને મારા પ્રિય પતિના યશમાં વૃદ્ધિ કરનાર છું. હ્યો સાહેબજી. ” કહી રમા હસ્તે મુખડે ટાળથી સ્વામીને રંજન કરવા સલામ કરી ત્યાંથી ચાલતી થઈ. તેણે નીચે આવી ધીમેથી ઝાંપો ઉઘાડી સડકપર ચાલવા માંડ્યું. રજનીકાન્ત જરખામાં આવી જોવા લાગ્યો તો કાળા શાહી સમાન અંધકારમાં તેને રમાનાં ચાલી જવાનાં પગલાંના અવાજ વિના ખીજું કંઈ સંભળાયું કે જણાયું નહિ. ભયાનક ચૂંડેલ સમાન બાસતી રમા કાળા અંધકારમાં ગૂમ થઈ ગઈ. રજની અંદર જઈ પલંગમાં પડ્યો; અને આખા દિવસના પરિશ્રમથી અલ્પ સમયમાં નિદ્રા દેવીના શરણે થઈ ગયો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

“ અપૂર્વ સાહસ ”

જ્યાળાપ્રસાદના બેદી મકાનમાં એક ભોંયડે આવેલું હતું, તે ભોંયરાની એક તરફની દિવાલમાં એક ખીજું ગુપ્ત ખારણું આવેલું હતું; કે જે ખારણામાં થઇને પેલી યુરખાવાળી સ્ત્રી રમણ અને ઇન્દુને પોતાની સાથે લઈ ગઈ હતી. તે ખારણામાં થઇને એક ખીજા ભોંયરામાં જવાતું હતું. તે ભોંયડે ટાંકાના આકારને પૂરેપૂરું મળતું આવતું હતું. અંદર ઉતરવાને પગથીઆં બનાવેલાં હતાં. તે ભોંયરાની માહિતી જ્યાળાપ્રસાદને નહોતી. અત્યારે મધ્યરાત્રિ થઈ હતી. આ વખતે આ બેદી ભોંયરામાં કોઈ જગતું હોય એમ જણાતું નથી. આ ભોંયરામાં જ્યાળાપ્રસાદને ભયભીત કરનારી પેલી યુરખાવાળી સ્ત્રી રહેતી હતી. તેણે રમણ, ઇન્દુ તથા માધવરાયને આ ભોંયરામાં લાવીને રાખ્યાં હતાં. તે ઉપરાંત તેની સાથે ખીજાં દસેક માણસો પણ રહેતાં હતાં. તે સર્વની પાસેથી તેણે વચન લીધાં હતાં કે અંદરની વાત કોઈએ બહાર જણાવવી નહિ, તેમજ આ સ્થળેથી મારી રજા સિવાય કોઈએ બહાર નીકળતું નહિ. તેણે માધવરાયને એ સ્થળે લાવી અનેક ઉપચારો કરી તેના શરીરમાંથી ઝેર કાઢી નાખ્યું હતું. જો તે પરોપકારી અજ્ઞાને તેને સમયસર ઉપચારો કર્યા ના હોત તો જરૂર માધવરાય શેઠ આ દુનિયાંનો ત્યાગ કરીને ક્યારનાએ સ્વર્ગમાં ચાલ્યા ગયા હોત. તેમને સાવધ બનાવી તે સ્ત્રીએ સઘળી વાત જણાવી હતી. જ્યાળાપ્રસાદનાં નીચ કર્મે સાંભળી માધવરાય તો આશ્ચર્ય ચકિત થઈ ગયા હતા. તેમણે જ્યાળાપ્રસાદ પર મનથી અનેક ધિક્કાર-દ્વિટકારનો વર્ષાદ વરસાવ્યો હતો. તે પછી યુરખાવાળી સ્ત્રીએ તેમને પોતાને

અનુસરી રહેવાના સોગન આપી ત્યાં રહેવાને સૂચ્યું હતું. આથી માધવરાય ન છૂટકે ત્યાં રહેતા હતા.

આ ભોંયરામાં આ સમયે શાન્તિનું સામ્રાજ્ય વ્યાપેલું હતું. જ્યારે સપ્તર્ષિ નિદ્રાધિન થઈ ગયાં હતાં ત્યારે બિચારો રમણચંદ્ર ઉંઘ નહિ આવવાથી પથારીમાં પડ્યો-પડ્યો પાસાં ધસી રહ્યો હતો. એક ખૂણામાં એક જાખો દીપક મંદમંદ પ્રકાશી રહ્યો હતો. થોડીવાર આમ તેમ આળોટી રમણ બેઠો થયો, તે ઘણીવાર સૂઈ પથારીમાં શન્ય ચિત્તે બેસી રહ્યો. એવામાં એકાએક તેને પેલું જીવું બારણું ઉઘડતું હોય એમ જણાયું,

“ આટલી રાત્રે કોણ આવતું હશે ? શું કદાચ જ્વાળાપ્રસાદ તો અહિં નહિ આવતો હોયને ? ” આમ વિચાર કરતા રમણની નજરે તે ખુલ્લું થએલું બારણું બંધ કરીને કોઈ ચાલી આવતું જણાયું. રમણ આંખો ફાડીને તે આવનારની તરફ જોઈ રહ્યો; પણ દીવાની આગળ આવતાં જ તેણે તે આવનારને ઓળખી લીધું, કે તે આવનાર અન્ય કોઈ નહિ પણ પુરખાવાળી સ્ત્રી હતી. તે અત્યારે ક્યાં જઈ આવી હશે ? ” આમ વિચારી રમણ તેની તરફ જોઈ રહ્યો. તે પુરખાવાળી અબજા ચારે તરફ બારીક નજરે જેતી જેતી રમણની પથારી આગળ આવી અને રમણને જાગૃત નિહાળી બોલી, “ રમણ ! શું તું હજી જાગે છે કે ? ”

“ હા, આજે મને ઉંઘ આવતી નથી, હું તો પાસાં ધસી-ધસીને કંટાળ્યો. ” રમણે જણાવ્યું.

“ આજે તને ઉંઘ કેમ આવતી નથી વાં ? ” પુનઃ તે સ્ત્રીએ પૂછ્યું. “ આજે મારું મન ચકડોળે ચડ્યું છે. હું મારા મનના વિચારો

જૂલવાને ઘણાંએ પ્રયત્ન કરું છું પણ વિચારો જૂલી શકાતા નથી. વારું તમે અત્યારે કંઈ તરફથી આવો છો ?” રમણે પૂછ્યું.

“ આજે મને મારા માણસ તરફથી ખબર મળી હતી કે આજે મધ્યરાત્રે પાપીઓનું મંડળ એકત્ર થનાર છે ? આથી હું તેમની હિલ ચાલ તપાસવાને ગઇ હતી. ”

“ કંઈ માલમ પડ્યું ? ” પુનઃ રમણે પૂછ્યું.

“ હા, જ્વાળાપ્રસાદે વળી એક ખીનું ભયંકર કાર્ય કરવાને ધાર્યું છે, તે એ કે પ્રથમ રમાદેવીને ઉપાડી લાવી રજનીકાન્ત સખ ઇન્સ્પેક્ટરને ઠાર કરવો. ”

“ રમાદેવી કોણ છે ? ”

“ રજનીકાન્તની પત્ની. ”

“ ખરેખર એ જ્વાળાપ્રસાદ દુનિયામાં અવતરેલો એક નર પિશાચ જ છે. ” કહી રમણે એક દિર્ઘ નિઃશ્વાસ નાખ્યો.

પુરખાવાળી સ્ત્રીએ થોડીકવાર વિચારમાં પડી પૂછ્યું, “ રમણ ! તું મારી આજ્ઞા પાળીશ ? ”

“ અરે ! આ તમારો કેવો પ્રશ્ન ? શું તમે મારા માટે કંઈ ઓછું કર્યું છે ? અરે તમે તો મને એક ભયંકર ખૂનીના હાથથી બચાવી મને જીવતદાન દીધું છે. હું તો આપનો જીવન પર્યંત ઋણી છું. તમે માણસના અવતારમાં દેવરૂપ છો, તમારાં કામ ચમત્કારીક છે. તમારા સિવાય ખીયારી ઇન્દુ અને ઝેરથી મરણોન્મુખ પહોંચેલા માધવરાય શેઠનું રક્ષણ કોણ કરી શકે ? માતા ! જણાવો, હું આપની આજ્ઞા ઉઠાવવાને તૈયાર છું. ” કહી રમણચંદ્ર બે હાથ જોડી દીનવદને તેની સામે જોઈ રહ્યો. પુરખાવાળી સ્ત્રી તેના શબ્દોથી હસી. આ હસવું તેના જન્મમાં ફક્ત પહેલીવાર હોય એમ કહીએ તો પણ ચાલી શકે.

તેણે રમણને કહ્યું, “ રમણ ! તું હિંમતવાન અને સાહસિક છે એ હું સારી રીતે જાણું છું. તું અત્યારે રજનીકાન્તના મકાન તરફ જા, કારણ કે તે પાપી રમાદેવીને ઉપાડવા આજ પાછલી રાત્રિએ ત્યાં જનાર છે. હજી તેને નીકળવાના સમયની વાર છે તે પહેલાં તું ત્યાં પહોંચી જઈ રજનીકાન્તને જવાળાપ્રસાદનું નામ દીધા વિના સાવધ કરી દે. રમણ આજથી તું છૂટો છે. તું હમેશાં બહાર રહી તે પાપીની બારીકાઈથી તપાસ રાખજો અને વખતો વખત અહિં આવી સઘળી બાતમી જણાવી જજો; પરંતુ તેની સાથે આટલું યાદ રાખજો કે તું કોઈની આગળ આપણાં ગુપ્ત રહેકાણું અને તેની સાથે જવાળા પ્રસાદનું નામ જણાવીશ નહિ, કારણ કે જવાળાપ્રસાદના પાપકુંબને ભરાવાની હજી વાર છે, તેના મૃત્યુ પહેલાં આપણે ઘણા પૂરાવા એકઠા કરવાની જરૂર છે. જ્યારે આપણું સઘળું કામ પૂર્ણ થશે ત્યારે તરત જવાળાપ્રસાદનાં તમામ પોકળ ખુલ્લાં થશે અને તેજ વખતે ભયંકર કામનો કરનાર એ જવાળાપ્રસાદ શંશીએ લટકશે કે જન્મ દેશનિકાલ થશે. બસ આજ તેનો છેવટનો અંગતમ છે. બોલ, રમણ ! હવે તારો શું વિચાર છે ? ” આટલું કહીને તે સ્ત્રી રમણના સામે અનિમેષ દૃષ્ટિ બેઠી રહી.

રમણ ગળગળો થઈ બોલ્યો, “ મા ! તમારી આજ્ઞા ઉઠાવવાને હું તૈયાર છું, મને રસ્તો બતાવો કે જેથી હું આ પળેજ બહાર નીકળી રજનીકાન્તના મકાન તરફ જઈ.” કહી રમણ જવાને ઉભો થયો. તાકાળ તે બુરખાવાળી સ્ત્રી ત્યાંથી દૂર જઈ પાછી આવી અને એક નાની શીશી રમણના હાથમાં આપી કહેવા લાગી, “ જો, આમાં બેશુદ્ધીની દવા છે. આમાંથી ફક્ત એકજ ટીપુ કોઈને સુંધાડવામાં આવે તો તરત તે મરે જોવો થઈ જાય છે. તારે કંઈ કામ પડે તો આ

દવાનો ઉપયોગ કરજો. જો તારે તે બેશુદ્ધ થએલાને કદાચ સાવધ કરવો હોય તો આમાંનું એક ટીપું તેના કાનમાં નાખજો કે જેથી તે બેશુદ્ધ થનાર તરત સાવધ થઈ જશે.” કહી તે સ્ત્રી આગળ ચાલવા લાગી.

રમણે શીશી ગળવામાં મૂકી તેની પાછળ-પાછળ ચાલવા માંડ્યું. તે સ્ત્રી તેને પેલા છૂપા પારણા પાસે લઈ આવી. તે પારણા પાસે તે ઉભી રહી રમણને કહેવા લાગી, “તું આ પારણામાંથી બહાર નીકળી સીધો ચાલ્યો જજો; અને યોગાન આગળની ગલીમાં થઈને એક દાદર પર ચઢજો. તે દાદર પૂરો થતાં તું એક મેડાપર જઈશ, ત્યાં ડાબી બાજુએ નીચે ઉતરવાની એક બીજી સીढ़ી આવેલી હશે. તેની પર થઈને તું નીચે ઉતરજો, કે જેથી તું જ્વાળાપ્રસાદના મકાનની પાછળના એક ખુદલા મેદાનમાં ઉતરીશ. આ વખતે ત્યાં કોઈ હશે નહિ એટલે તને બહાર નીકળી જતાં અડચણ નડશે નહિ. રમણ ! તારે હવે અહિંથી એકલાનેજ આગળ જવાનું છે. તું આ કટાર તારી સાથે લેતો જ, તે તને કદાચ કામ આવી પડશે.” કહી તે સ્ત્રી રમણને કટાર આપી પુનઃ કહેવા લાગી, “રમણ ! તારે અહિં આવવું હોય ત્યારે તું હમેશાં રાત્રિના નવવાગે તારા મહેલામાંજે કુવો આવેલો છે, ત્યાં આવીને બેસજો, ત્યાં દરરોજ મારો એક માણસ આવે છે તે તને અહિં લઈ આવશે. બસ, જા હવે.” કહી તે સ્ત્રી છૂપું પારણું બંધ કરી અંદર ચાલી ગઈ. રમણ ભગ્ન મને અધિકારમાં આગળ જવા લાગ્યો, તે અંધારાને લીધે વારંવાર ઠોકરાતો હતો, તેનાથી કંઈ પણ જોઈ શકતું નહોતું. ભોંયરૂં આવા ધાય એવું માલમ પડતું હતું. છેવટે તે પેલા ઝોરડા નજીક આવ્યો, કે જ્યાં જ્વાળાપ્રસાદ પહેલાં ધન્ડુને ત્રાસ આપતો હતો. રમણ તે ઝોરડા આગળ થઈને આગળ ચાલ્યો અને ખુલ્લા યોગાનમાં છેલ્લું ચોકમાં આવીને ઉભો, ત્યાં તારાઓનો આછો-

આછો પ્રકાશ પડતો હતો. આગળ વધવાની મલી સામે આવેલી હતી. રમણે આગળ ચાલવા માંડ્યું; પણ એટલામાંજ એક અજબ કૌતક થયું. રમણ ગલીમાં પ્રવેશ તે પહેલાં તો તેણે પોતાની પીઠ પાછળ જોયું તો જણાયું કે એક કાળો ઓળિયા ત્યાં ફરે છે. રમણના સરીરમાંથી ભયની કંપારી નીકળી ગઈ. તેનાં ફાં ઉભાં થયાં, તે હિંમત રાખી તે ઓળિયા તરફ જોઈ રહ્યો. એટલામાં તો તે કાળો આકાર રમણની નજીકમાં થઈને ગલીમાં પ્રવેશ્યો. તે આકારે અધારાને લીધે રમણને જોયો નહિ, પણ રમણે તેને ઘરાઘરા જોયો. તેને જોઈ રમણ આશ્ચર્ય પામ્યો. “એ કોણ હશે?” એમ મનમાં વિચારવા લાગ્યો. તે આકાર પણ રમણને જવાની ગલીમાં જ પ્રવેશ્યો હતો. રમણ પણ વધુ વાર ત્યાં નહિ રોકાતાં તેની પાછળ ચાલ્યો. તે આકાર આગળ ચાલી એક સીઢી આગળ આવ્યો કે જે સીઢી પર પેલી પુરખાવાળી સ્ત્રીએ રમણને ચઢવાનું કહેલું હતું. રમણ તે આકારની પાછળ-પાછળ તે જાણે નહિ એવી રીતે ધીમે પગલે ચઢવા લાગ્યો. આગળ ચાલતા આકારે ઉપર ચઢી સાથે રાખેલા એક નાના ફાનસમાં દીવો સળગાવ્યો. દીપક પ્રગટ થતાં રમણના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે શું જોયું? તેને એક પુરખાવાળી સ્ત્રી જણાઈ. રમણના કુતુહલમાં વૃદ્ધિ થઈ. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “શું તે પેલી પુરખાવાળી સ્ત્રી હશે કે જેણે મને જવાની આજ્ઞા કરી હતી? ના, ના, તેતો આ ન હોય, કારણ કે તેણે કહ્યું હતું કે તારે હવે એકલાને જ જવાનું છે. તારે તે મારી પાછળ અહિં કેમ આવી હશે? શું તેને મારી દયા આવી હશે; કે જેથી તે રખેને મને રસ્તો બતાવવા આવી હોય!” આમ વિચાર વમળમાં ઘસડાતો રમણ ઉભો રહી જોઈ રહ્યો. એટલામાં તો તે સ્ત્રીએ આગળ ચાલવા માંડ્યું. તેણે

ત્યાં આવેલો એક મોટો સમયોરસ ઓરડો ઉઘાડ્યો. તે ઓરડામાં દાખલ થઇ તે આસપાસ જોવા લાગી. રમણ પણ તે ઓરડામાં આવી એક બાજુએ મૂપમૂપ ઉભો રહ્યો. તે ઓરડાની ભીતિમાં અનેક હાટીઆં બનાવેલાં હતાં. ત્યાં જત જતની સ્ત્રીગિવાળી ખુરશીઓ ઉપરાંત અનેક પ્રકારની નાની મોટી ત્રીજેરીઓ ગોઠવેલી હતી, તે સ્ત્રી હાથમાંના ક્ષાનસને ઉંચું કરી સઘળાં હાટીઆં તપાસતી તપાસતી છેલ્લા હાટીઆ નજીક આવી અને મનમાં કંઈક ભચાર આવતાં તેણે તે હાટીઆને તત્કાળ ઉઘાડી નાખ્યું. તેની અંદર ત્રણ નાની શીશીઓ પડેલી હતી. એ શીશીઓપરનાં નામ વાંચી તેણે આનંદની એક ખુમ મારી અને વિજળીની ઝડપે વચ્ચે પડેલી એક નાની શીશી ઉપાડી લઇ વસ્ત્રમાં છૂપાવી દીધી. “ ખરેખર એ શીશીમાં કંઈક અજબ ચમત્કાર હોવો જોઈએ. ” એમ રમણના મનમાં થઇ આવ્યું. તે પછી એ સ્ત્રીએ ત્યાંથી આગળ ચાલવા માંડ્યું. તે ઓરડામાં વળી એક ખીજા ઓરડામાં જવાનું બારણું આવેલું હતું, તે બારણું ઉઘાડી તે સ્ત્રી એક ખીજા ઓરડામાં આવી ઉભી. રમણ પણ તેની પાછળ એ ઓરડામાં આવી એક બાજુએ ઉભો રહ્યો. આ ઓરડામાં એક મોટી ત્રિજેરી આવેલી હતી. તે ભૂત જેવી જણાતી સ્ત્રીએ હાથમાંનું ક્ષાનસ નીચે મૂકી કમ્મરેથી એક કુંચીઓનું જીમખું કાઢ્યું. તે જીમખામાં નાની મોટી મળીને અનેક કુંચીઓ લટકાવેલી હતી. તે સ્ત્રી ત્રીજેરીની પાસે બેસી કુંચીઓ બેસારવા લાગી. એક પછી એક કુંચીઓ બેસારવામાં લગભગ અર્ધ કલાક પસાર થયો, અંતે એક કુંચી લાગુ પડતાં તે મોટી ત્રીજેરીનું બારણું ઉઘાડી ગયું. તેમાં ચાર ખાનાં આવેલાં હતાં. તેના ઉપરના ખાનામાં હિરા-મોતીના દાગીના પડેલા હતા. તેની નીચેના ખાનામાં એક કાગળોનું બંડલ પડેલું હતું. તે બંડલ ઉપાડી તે સ્ત્રી

જ્ઞાનસના પ્રકાશમાં જોવા લાગી. રમણ પણ ધ્યાનપૂર્વક એ બંડલ સામે જોઈ રહ્યો. તેણે એ બંડલ છોડ્યું. તે નોટોનું બંડલ હતું. જે બંડલ માધવરાય શેઠનું ચોરાયું હતું એ તેજ બંડલ હતું. રમણે તેને તરત જોળખી લીધું. તેના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. તે યુરખાવાળી સ્ત્રીએ તે નોટોના બંડલને યુરખામાં મૂકી દીધું. બાદ ત્રીજા ખાના તરફ તેની નજર ગઈ. ત્યાં લીલા રંગનો એક પ્યાલો પડેલો હતો. તે પ્યાલામાં સફેદ રંગનો કંઈક બારીક ભૂકે ભરી મૂકેલો માલમ પડ્યો. તરત એ સ્ત્રીએ પાસેથી એક ડબ્બી કાઢી અર્ધાઅર્ધ ભૂકે ભરી લીધો. તે પછી ચોથા ખાનામાં પડેલી એક નાની પોટકી તેણે છોડી. એ નાનકડી પોટકીમાં કેટલાક દસ્તાવેજો ઉપરાંત ખીજા કાગળો ગડીઓ વાળીને મૂકેલા હતા. તે સ્ત્રી દરેક કાગળને ઉકેલી વાંચવા લાગી અને તેમાંથી એક મુદ્દાનો કાગળ જે જવાળાપ્રસાદે મોહનરાય પાસે લખાવી લીધો હતો તે કાઢી લઈ પુનઃ ખીજા કાગળની પોટકી બાંધી દઈ હતી ત્યાં મૂકી દીધી. આ ઉપરાંત એક ખીજો પણ મુદ્દાનો કાગળ ઉપાડી લીધો. એ કાગળ મળવાથી તેને અપાર આનંદ થયો હોય એમ એની મુખમુદ્રાપરથી જણાઈ આવ્યું. તેણે પુનઃ ત્રીજેરી બંધ કરી. એવામાં જ સહસા તેની નજર ખૂણામાં ઉમેલા રમણ પર પડી. તે ચોંકી. તેણે વિકળ નેત્રે રમણની સામે જોયું. રમણને તેનું સ્વરૂપ ભયકારક બાજ્યું, તે દીન વદને તેની સામે જોઈ રહ્યો; પણ એટલામાં તો તે વિકાળ સ્ત્રીએ વાઘની માફક તેની પાસે ધસી આવી તેનો હાથ પકડી પૂછ્યું:—“તું કોણ છે? સાચું બોલજે? જો જુડું બોલીશ તો આ કટારથી તારી છાતી ચીરી નાખીશ.” આમ બોલી તેણે કટાર રમણની છાતી નજીક ધરી. ખીયારા રમણનાં હાંમ ગગડી ગયાં. તે ગળગળે સાદે બોલ્યો:—“હું કાંઈ ચોર કે ખૂની નથી, પણ...”

“ બોલ, જલ્દી બોલ, મને વધારે વખત નથી. ” પુનઃ તે સ્ત્રીએ કહ્યું. હવેજ રમણને તેના અવાજ પરથી ખબર પડી કે આ સ્ત્રી પેલી ખુરખાવાળી સ્ત્રી નથી પણ તેના જેવી કોઈક બીજી છે.

ખરેખર આ સ્ત્રી ક્ષણીજ ભયંકર છે. આમ આત્મમગ્ન બોલી તેણે કહ્યું:—“ બાઈ ! હું આ સ્થળે કેદ થએલો હતો. ”

“ શું તું કેદી છે ? બોલ, તને કોણે કેદ કર્યો હતો ? ”

“ જ્વાળાપ્રસાદે ”

“ તારો અપરાધ ? ”

“ મારો અપરાધ કંઈ નથી. ” કહી રમણે તેને તમામ હકીકત કહી સંભળાવી. જ્વાળાપ્રસાદનાં ભયંકર કામો સાંભળી તે સ્ત્રીના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહિ, તે હાથમાંની કટાર ઉંચકી કંઈક મનમાં ખડખડી. તેણે પુનઃ રમણના સામે ધ્યાન પૂર્વક જોઈ કહ્યું:—“ છોકરા ! તારું નામ શું છે ? ”

“ મારું નામ રમણચંદ્ર છે. ”

“ તારે અહિંથી બહાર આવવું છે ? ”

“ આ ભયંકર સ્થળેથી બહાર નીકળવાની અભિલાષા કોને ના હોય ? મને અહિંથી તમારી સાથે લઈ જાઓ. ”

“ રમણ ! ચાલ હવે હું તને મારી સાથે લઈ જઈ છું. હવે આપણને ઝાઝો સમય નથી. આપણે જલ્દીથી આ સ્થળેથી નીકળવું જ જોઈએ; પણ તે પહેલાં તું મને જણાવ કે તું અત્યારે આ સ્થળે ક્યાંથી આવ્યો ? ” તેના પ્રશ્ન સાંભળી રમણે તેને કહેવા જેટલી વાત કહી સંભળાવી અને છેવટે એ પણ જણાવી દીધું કે દુષ્ટ જ્વાળાપ્રસાદ રજની-કાન્તના મકાને જઈ તેની પત્નીને ઝેરી દવાથી બેશુદ્ધ બનાવી ઉપાડી લાવનાર છે. ”

રમણની વાત સાંભળી તે બાઈ ઉંડા વિચારમાં પડી ગઈ. જ્વાળાપ્રસાદને હું હજી બરાબર ઓળખતી નથી. તે મને ક્યાંથી ઓળખતો હશે ? ખરેખર આતો કંઈક ભેદ જોવું છે. આમ વિચાર કરી તેણે અંતે રમણને કહ્યું, “ રમણચંદ્ર ! જે બાઈને ઉપાડવાને જ્વાળાપ્રસાદ જનાર છે, તે બાઈ તો અત્યારે તેના જ મકાનમાં છે. ”

“ શું તે બાઈ આ મકાનમાં જ છે ? ” રમણે વિશ્વમયતાથી પ્રશ્ન કર્યો.

“ હા. ”

“ ખરેખર ત્યારે તે પાપી તે ગરીબ અબળાને ઉપાડી લાવ્યો હશે અને તેને કોઈક ભયંકર ભોંયરામાં પૂરી દીધી હશે. ” આમ કહી રમણે નિઃશ્વાસ નાખ્યો. બુરખાવાળી સ્ત્રી હસ્તે વદને બોલી, “ રમણચંદ્ર ! તમે દિલગીર થશો મા. તે બાઈ તેના પંજામાં ફસાય એવી ભોળા નથી, તેતો એવા સો જ્વાળાપ્રસાદને ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં ફસાવવાને શક્તિવાન છે. ”

“ ત્યારે તમે કહો છો ને કે તે બાઈ તો અત્યારે આ મકાનમાં છે ? ” રમણે પૂછ્યું.

“ હા, તે આ મકાનમાં જ છે અને વળી તે અત્યારે તમારી પાસે જ ઉભી છે. ”

“ શું તે તમે પોતે જ ? ” રમણ આભો બની બોલી ઉઠ્યો.

“ હા, હું તેજ રમણચંદ્ર ! તમે મને અગાઉથી બાતમી આપી તેને માટે હું તમારો ઉપકાર માનું છું, તેમજ તમને મૂક્ત કરી મને બચાવવા મોકલનાર બાઈની પણ ઉપકારી છું. તે ભલી-બાઈનું શ્રી ભગવાન કલ્યાણ કરો. રમણચંદ્ર ! હવે આપણે જેમ અને એમ જલ્દીથી આ સ્થળેથી નીકળી જઈએ. દુષ્ટ જ્વાળાપ્રસાદ મારા

મકાન તરફ જવાને નીકળી પડ્યો હશે. પણ આપણે એક ટુંકા રસ્તે થઈને તેની પહેલાં ત્યાં પહોંચી જઈશું અને મને ફસાવા ઇચ્છનાર શયતાનને આપણે પોતે જ ફસાવીશું; માટે ચાલો, તમે મારી પાછળ ચાલ્યા આવો.” કહી રમાદેવી હાથમાં ફાનસ પકડી આગળ ચાલવા લાગી. રમણ અનેક વિચારોને હૃદયમાં સ્થાન આપતો તેની પાછળ-પાછળ જવા લાગ્યો. થોડીવારમાં તો તેઓ બહાર નીકળી એક ખુશ્ખા મેદાનમાં આવી ઉભાં. આ વખતે જ તેમની નજરે એક સીધરામ ઝડપથી ચાલ્યું જતું જણાયું, તરત રમા બોલી ઉઠી, “રમણ! જુઓ, પેલા સીધરામમાં જન્મળાપ્રસાદ ગયો. આપણે જલ્દીથી ચાલો.” કહી રમા દોડવા લાગી. રમણે પણ તેનું અનુકરણ કર્યું. અર્ધા કલાકમાં તો તેઓ એક ટુંકા રસ્તે થઈને મકાન આગળ આવી પહોંચ્યાં. રમાએ દરવાજા ઉઘાડી નોકરોને જગાડી આસપાસ છૂપાવી દીધા. બાદ રમણને પણ કેટલીક સૂચના આપી પાસેના ખૂણામાં છૂપાઈ રહેવાનું સૂચવ્યું. તે પછી રમા ખુરખો કાઢી નાખી પોતાના અસલ પોષાકમાં દરવાજા આગળ જઈ ઉભી. તેણે પેલી ઝેરની નાની શીશી અને જવાળાપ્રસાદના મકાનમાંથી ડબ્બીમાં લઈ લીધેલી સફેત ભૂખી પાસે રાખી. તેને ઉભા રહે થોડીકવાર થઈ હશે એટલામાં તો તેને ધાને ગાડીનો ખડખડાટ સંભળાયો. પાપી આવ્યો. ધારી રમા સાવધ થઈને ઉભી. એ અરસામાં જ ઉપર જણાવેલું સીધરામ આવી પહોંચ્યું. તેને દરવાજાથી દૂર ઉભું રખાવી અંદરથી બે કદાવર દેખાવના માણસો બહાર નીકળ્યા. તેમાં એક જવાળાપ્રસાદ હતો અને બીજો ભવાનીમથ્થ હતો. નીચે ઉતરી જવાળાપ્રસાદે ભવાની-મથ્થના કાનમાં કંઈક છાની વાત કરી, કે જેથી ભવાનીમથ્થ તરત એટલામાં છૂપાઈ ગયો. બાદ સીધરામવાળાને ત્યાં રહેવાનું કહી જવાળાપ્રસાદ દરવાજા તરફ ચાલ્યો. તે આસપાસ બારીક નજરે જોતો દરવાજા

નજીક આવ્યો. એકાએક તેની નજર દરવાજાના ઝાંપા આગળ ઉભેલી બાઇપર પડી. તે ચોકચો-સ્તબ્ધ બન્યો અને આટલી રાત્રે એ કોણ ઉભું હશે એમ વિચારતો છેવટે હિંમત ધરી તે બાઇની નજીક આવી બોલ્યો, “ તમે કોણ છો ? ”

“ તે પહેલાં તમે મને જણાવો કે મને પૂછનાર આપ નામ-ચીન્હ કોણ છો ? ” રમાએ અદૃશ્ય કરીને પૂછ્યું.

જ્વાળાપ્રસાદ તો સંજ્ઞાદાયક થઈ ગયો, એટલામાં પુનઃ રમાએ પૂછ્યું.

“ કેમ જવાબ નહિ આપો કે ? મહેરબાન જણાવોતો ખરા કે અત્યારે કોનું ઘર ફાડવાને આવ્યા છો ? શું રજનીકાન્ત સાહેબે પેદા કરેલું ધન હુંટવા આવ્યા છો, કે કંઈ બીજા કામે આવ્યા છો ? દેખાવમાં તો કોઈ આજરૂદાર જેવા જણાઓ છો. પણ ઝીણી નજરે જોતાં તો મહા કારસ્થાની ડગ હો એમ જણાય છે. બોલો મહેરબાન ! આપ અત્યારે અહિં કેમ આવ્યા છો ? જો બરાબર જવાબ નહિ આપો તો આ પળેજ મારે ખૂંસો પાડી તમને પકડાવવા પડશે ? ”

રમાનાં વચનોથી જ્વાળાપ્રસાદ ધોળીપૂણી જેવો બની ગયો, તેને શું જવાબ આપવો તે કંઈ સૂઝ્યું નહિ. આખરે તે કંઈક વિચાર ગોઠવી બોલ્યો, “ બાઈ ! મારે અત્યારે રજનીકાન્ત સાહેબને મળવું છે ? ”

“ શું દિવસે ટાઈમ ન મળ્યો કે આ પાછલી રાત્રિએ મળવાનો વખત મળ્યો ? ” રમાએ મનકમાં પૂછ્યું.

“ મારે ખાસ કામ હોવાથી જ અત્યારે આવવું પડ્યું છે ? ”

“ શું કંઈ ખૂન-ખૂત તો થયું નથી ? ”

“ ના, પણ મારા ઘરમાં મોટી ચોરી થઈ છે. ”

“ શું તમારા પોતાના જ ઘરમાં ? ”

“હા.”

“અરે જાઓ મહેરબાન, શું ચોરના ઘરમાંથી તે વળી ચોરી થતી હશે કે ?”

“શું તમે મને ચોર ધારો છો ?”

“ના, ચોરથી પણ વધારે ?”

“અરે તમારી મોટી બૂલ થાય છે. હું કેવો પ્રતિષ્ઠિત માણસ છું તે આખું નગર જાણે છે.”

“ઉપરથી સફેત ડાંગને જોઈ ધણાજનો તેની પ્રસંસા કરે છે પણ તેનાં કારસ્થાનો જાણનાર તો તેને ધિક્કારે છે. તમે ચોર હો. યાતો ખૂની હો તેની મને દરકાર નથી; પરંતુ તમે અત્યારે જુદું બોલ્યા તેને માટે મને ધણું લાગી આવે છે.”

“હું શું જુદું બોલ્યો ?”

“તમે હમણાં જ કહ્યું કે મારા ઘરમાં ચોરી થઈ છે. ?”

“હા, તે મહેં તદ્દન ખરું જ કહ્યું છે.”

“નહિ, તમે તદ્દન જુદું કહ્યું છે. તમે પોતે જ અહિં ચોરી કરવાને આવ્યા છો એ હું સારી રીતે સમજું છું.”

“તો જાણવો કે હું શાની ચોરી કરવાને આવ્યો છું ?”

“રમાદેવીની.”

જવાબપ્રસાદને માથે પ્લાડ દુટચોં હોય એમ થયું. તે સર્વાંગે ઝુજતો આંખો ફાટી રમાની સામે જોઈ રહ્યો. એટલામાં તો રમાએ છૂપાવેલું શનસ બહાર કાઢી તેના મુખ સામે ધર્યું. તેના મુખનું અવલોકન કરતાં જ રમા એકાએક કારમી ચીસ પાડી બે ડગલાં પાછળ હટી બોલી ઉઠી, “ઓ દુષ્ટ ! શું તું હજી જીવે છે કે ! ઓ ફૂર ખૂની ! હું તને બરાબર ઓળખી ગયું છું. ઘુંજ.....જ.....”

રમા આગળ બોલે એ પહેલાં જ જ્વાળાપ્રસાદ પણ તેને ઓળખી હિંમત એકઠી કરી ઘેર આવજો બોલી ઉઠ્યો, “ચૂપ.”

રમા આગળ બોલી શકી નહિ. તેની આંખોમાંથી આગના તનખા ઝરતા હોય એમ જણાવા લાગ્યું. એટલામાં જ જ્વાળાપ્રસાદ બોલી ઉઠ્યો, “રમા! જ્યારે તું સર્વસ્વ જાણી ગઈ છે ત્યારે હું પણ તને સ્પષ્ટ જણાવી દઉં છું કે તારે મારી વૃત્તિને શરણ થવું જ પડશે. હું તને મેળવવાને બગીરથ પ્રયત્નો કરી રહ્યો છું. સુંદરી! તારો મોહ હું આજર્પ્યત વિસારી શક્યો નથી. સુંદરી! હું કેટલો ધનાઢ્ય છું એની પણ તને સારી રીતે માહિતી મળી હશે. હું તને લગીર પણ દુઃખ દઈશ નહિ, માટે તું હવે મારી વિનંતીને માન આપી મારી થા. હું તને સુવર્ણના હિંચકે હિંચોળી તારી પૂજા કરીશ. બોલ, મારી મધુરી મેનાં! મારી માગણી તારા હૃદયમાં ઉતરી કે નહિ?”

તેને પૂર્ણ બોલવા દઈ રમાએ કહ્યું. “હજી પણ તારે કંઈ કહેવું હોય તો કહી લે; પછીથી તને કંઈ પણ કહેવાનો યાતો બોલવાનો વખત મળશે નાહ.”

“એટલે? મને તારા કહેવામાં સમજ પડતી નથી.” જ્વાળાપ્રસાદે કહ્યું.

“મારા કહેવાનો ભાવાર્થ એવો છે કે તારા મ્હોતની હવે છેલ્લી ધડીઓ ગણાય છે. પામર પિશાય! તું સંકેત સ્વરૂપમાં દૂપાએલો રાક્ષસ છે એ હું દુનિયાને ટેખાડી આપી તને શંસીના વિમાનમાં મોકલવાની તૈયારી કરી રહી છું. ઓ ઇંદ્રવર્ણા જેવા જણાતા ઠગ! તારાં કુકર્મોની અવધી નથી. હા! ત્હેં અનેક કુલાન કન્યાઓને અપ્રેમ કરી આ દુનિયામાંથી નાંદ કરી છે. ત્હેં તારા અનઘાતાઓનું નિકંદન કાઢ્યું છે. ત્હેં અનેક ગરીબોની ગરદન પર કાતિલ છૂરીઓ ફેરવી ધાપણો ઓળવી છે.

નરાધમ ! આવા અનેક અપરાધોની શિક્ષા તને જેટલી થાય એટલી
ઓછી જ છે. ઓ મુઠ ! તું એમ સમજતો હોયશ કે આ રમા તારા
હરાબ્યાથી હરી જશે; પણ ના, ના, તારા જેવા સેંકડો પિશાચોને
મારા પગ તળે કચડી નાખવાને હું સમર્થ છું.”

“ ખરેખર તું હજી એવી ને એવી ઉદ્ધત જ રહી. આ ઉદ્ધતાઈ
તને સંકટના સમુદ્રમાં ડુબાવશે એ ખાસ યાદ રાખજે.”

“ અને તું પણ યાદ રાખજે કે હવે તારા સુખી સૂર્યનો ધામે
ધામે અસ્ત થતો જાય છે. જે ઘડી જાય છે તે તારે માટે અમૂલ્ય
જાય છે.”

“ તું એક નિર્મળ અખળા મને શું કરી શકે એમ છે ? ”

“ અખળા ધારે એ કરવાને સમર્થ છે. મૂર્ખ ! તું મને અખળા
ધારીશ નહિ, પરંતુ તારા જેવા કુટિલ કુલાંગારોને કાળના કોળીયા
ખનાવનારી પ્રચંડ જ્વાળામુખી દેવીછું. જો, તને આ પળે જ સંહા-
રવા સમર્થ છું.” કહી રમાએ તેના સામે પીસ્તોલ ધરી.

જ્વાળાપ્રસાદ રમાસુંદરીનું આવી રીતે નિહરતાથી બોલવું સાંભળી તથા
પિસ્તોલ જેઈ ગભરાયો. તેનું શરીર ધ્રુજવા લાગ્યું. એટલામાં રમાએ પણ
સંસાદર્શક અવાજ કર્યો. જ્વાળાપ્રસાદ બેઠામથા. તેને રમાદેવીના મકાનના
કમ્પાઉન્ડમાં ખડખડાટ સંભળાયો. એવામાં જ દૂર ઉભા રહેલા ભવાનીમલે
ભયસૂચક અવાજ કરી જ્વાળાપ્રસાદને નાશી આવવાનું સૂચવ્યું.
જ્વાળાપ્રસાદે સમયવર્તા ધીમે પગલે પાછળ હઠવા માંડ્યું. રમાએ જૂમ
મારી પોતાના માથુસોને બોલાવ્યા. જ્વાળાપ્રસાદ મૂકીયો વાળીને નાઠો.
રમણુ તેની પાછળ પડ્યો; પણ તે તેની નજીક પહોંચે એ પહેલાં તો
જ્વાળાપ્રસાદ ઉભી રાખેલી ગાડીમાં કૂદી પડ્યો. ગાડી પૂરપાટ દોડી
ગઈ. ભવાનીમલ તેના માથુસ સાથે ખીજે રસ્તે ચઢીને પસાર થઈ

ગયો. રમણ પાછો ફર્યો. નજીકમાં આવેલા ક્ષયતાનને પસાર થઈ ગયેલો જોઈ રમણની દિલગીરીનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે રમા સામે જોયું. રમાએ હસ્તે વદને કહ્યું, “રમણચંદ્ર ! દુઃખનના જતા રહેવાથી આપણે દિલગીર થવાનું નથી. આપણે તેને જાણી જોઈને જ જવા દીધો છે. આપણે જો તેને પકડવો ધારત તો એક જ સપાટે પકડી લેત; પરંતુ તેને પકડવા પહેલાં આપણે હજી કેટલાંક કામ પૂરાં કરવાનાં છે. આપણો એ દુઃખન ધણો ભયંકર છે. તેની લાગવગ પણ પૂષ્કળ છે. આવા જુદા જુદા જાતનાં પ્રસાવવાને માટે આપણે હજી ઘણું કરવું પડશે. આજે મારી ઈચ્છા તેને જવા દેવાની જ હતી. મારે હજી તેના આખા મકાનનો ભેદ ખોળી કાઢવો પડશે.” આમ વાત ચાલે છે એટલામાં જ રજનીકાન્ત જાગી ઉઠી ત્યાં આવ્યો. તેના એક હાથમાં ફાનસ અને બીજા હાથમાં ભરેલી પિસ્તોલ હતી. સમય ઉઠાઉઠનો હોવાથી તે રાત્રિ દિવસ હયાંઆર પાસેને પાસે જ રાખતો. તેણે રમા અને રમણને જોતાં જ આનંદનો ઉદ્ગાર કાઢ્યો. તે પકડી સઘળાં મકાનમાં ગયાં. નોકરે લાઈટ સળગાવી રાઉન્ડ ટેબલપર મોઢવ્યો. સઘળાં પુરશીઓમાં ગોઠવાયાં. રમાએ પતિને સઘળી વાત જણાવી અંતમાં જણાવ્યું કે, “જે માણસ આખા નગરમાં પ્રતિષ્ઠિત અને ધનાઢ્ય ગણાય છે; તે જવાળાપ્રસાદ પોતે જ સઘળાં રાક્ષસી કાર્યનો કર્તા છે.” આમ કહી તે શાણી સુંદરીએ તેના મકાનમાંથી લઈ લીધેલા કાગળો રજનીને બતાવ્યા. રજનીએ દરેક કાગળો વાંચી ખુશાલી દર્શાવી. તે પછી રમાએ માધવરામનું ચોરાઈ ગયેલું નોટાનું બંડલ પતિને આપ્યું. રમણે તેને ઓળખ્યું, પતિએ પત્નીના સાડસને માટે સાબાશી આપી. રમણ તો રમાના અપ્રતિમ સાહસથી આશ્ચર્યના મહાસાગરમાં ડૂબી રહ્યો હતો. રજનીએ રમાને કહ્યું. “પિયે ! હજી થોડાક કાગળો તે દુષ્ટના

સ્વાધિનમાં છે; તે આપણે મેળાવવા જોઈએ અને માધવરાયનાં મદાન-
માંથી ગૂંમ થએલા તારાલક્ષ્મીના હારની પણ તપાસ કરવી જોઈએ.
મારા ધારવા મુજબ તે હાર પણ તે સફેત શાહુકારની પાસે જ હશે.”

“તે સધળું કામ પૂર્ણ કરવાને હું અને આ રમણચંદ્ર પ્રયત્નો
કરીશું, મારે હવે રમણચંદ્રની મદદની ખાસ જરૂર પડશે. રમણભાઈ!
તમે મને મદદ કરી શકશો કે ?”

“અરે એ શું બોલ્યાં ? આપને દરેક પ્રકારની મદદ આપવાને
હું આદિથી તે અંત સુધી તૈયાર છું.” રમણે જણાવ્યું.

“વાઈ બીજું કંઈ જાણો છો કે ?” રમાએ પતિના સામે
જોઈ પૂછ્યું.

“ના, વળી શું છે ?” રજનીએ વિસ્મયતાથી પૂછ્યું.

“આમ નજીક આવો, તમારા કાનમાં કંઈક વાત કહું.”

રજની રમાની નજીક ગયો, રમાએ તેના કાનમાં કંઈક ધીરેથી
વાત કરી. રજની આશ્ચર્ય પામી બોલી ઉઠ્યો, “અરે ! શું તું આ
બટ કહે છે ?”

“હાજી, હું સાચું જ કહું છું કે તે એજ છે.”

“તે કેવી રીતે જાણ્યું કે તે એજ છે ?”

“હું તો સારી રીતે જાણી ગઈ છું કે તે એજ છે. તમારે વધારે
ખાત્રી કરવી હોય તો પેન્નો જીતો ફોટો અને હાલનો ફોટો સરખાવી
જુઓ; અને ધ્યાનપૂર્વક જોઈ ખાત્રી કરો કે તે એજ છે કે નહિ.”

રમાના કહેવા મુજબ રજનીએ તરત બે ફોટોમાં અંદરના
ભાગમાંથી કાઢી લાવી સરખાવ્યા. રમાના કહેવાની ખાત્રી થઈ. રજ-
નીના મનમાં અપૂર્વ આનંદ છવાયો. રમણને એમાં કંઈપણ સમજણ

પડી નહિ, તે શાન્તતાથી ત્યાં બેસી રહી સર્વ પ્રકાર અવલોકી રહ્યો. છેવટે રજનીકાન્ત ફેટા હતા ત્યાં મૂકી આવ્યો. તે પછી વાતોને બંધ કરી સઘળાં આરામ લેવાને વિરામ રૂમમાં આહ્વાન ગયાં. રમણુ તે રાત્રે ત્યાં રહ્યો. તેને આખી રાત્રિ ઉંધ આવી નહિ. તેની નજરે આજના બનાવો ઉપસ્થિત થવા લાગ્યા. તેણે વિચારમાં ને વિચારમાં પાસાં ઘસી રાત્રિ પૂર્ણ કરી. પ્રાતઃકાળ થયો. રમણુ-રજની-રમા રહ્યા પીવાના ટેબલ આગળ એકત્ર થયાં. નોકર રહ્યા લાવ્યો. રમણુ રહ્યા પી જવાની રજ માગી. રમાએ તેની છેક નજીક જઈ તેના કાનમાં કંઈક શુભ વાત કહી જવાની રજ આપી. રમણુ હસ્તેવદને ત્યાંથી નીકળી પોતાના મકાન તરફ ગયો.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

એક ગરીબ અબળા.

ગત પ્રકરણમાં વર્ણવેલી ઘટનાને બંને પંદર દિવસ થઈ ગયા હતા. આજે જવાબાપ્રસાદ શેઠ તેના મહાલયના મથકનમાં એક વિરામા-સનપર લાંબો પડી પ્રાતઃકાળની ઠંડી હવા અને આસપાસ આવેલા રંગબેરંગી સુવાસિત પુષ્પોના પમરાટથી મગજને શાન્ત કરી રહ્યા હતા. તે જો કે અત્યારે ઉપરથી મંજીર અને શાન્ત જણાય છે, પરંતુ તેના પાપાણુ હૃદયમાં તેા અનેક વિચારોનું પરિવર્તન થવા કરે છે. નીચ કન ઈરનારનું હૃદય હમેશાં કાંપતુંજ રહે છે. તે પ્રમાણે જવાબાપ્રસાદ તેનાં બચકર કર્મોથી મનમાં ઈરતો હતો; તેમાં રમા-રજની-બેદી સી વગેરે નાથી તેા તેના બચ વિશેષ વધ્યો હતો. તેને પ્રતિષ્ઠા બચના બચકર

વાળા કરતા. સ્વપ્નમાં પણ ભયંકર દ્રશ્ય જોતો. તેને સુષ્પે નિદ્રા આવતી નહોતી, તેને વારંવાર અજાણે થયા કરતો. હાલમાં તેની પુત્રી મોહિની પણ તેનાથી કંટાળી તેની વિરુદ્ધ વર્તતી. પિશાચ જ્વાળાપ્રસાદ તેની પર જાદુઈ પ્રયોગ કરી તેને બળાત્કારે પોતાના કહેવા મુજબ કરવાની ફરજ પાડતો. દિનપ્રતિદિનના પ્રયોગથી મોહિનીનું શરીર અસ્વસ્થ રહેવા લાગ્યું. તેનો પ્રયુક્ત ચહેરો કરમાવા લાગ્યો અને ગૌર મુખ ક્રિસ્કું પડવા લાગ્યું. તેના શરીરમાં હમેશાં તાવ રહેવા લાગ્યો. પુત્રીની આવી દશા જોઈ દોલતમાં દિવાના બનેલા જ્વાળાપ્રસાદને કંઈ પણ લાગણી થતી નહોતી. તે ઝેરી સાંપતો તેના દુધ્મનોને શી રીતે ઠાર કરવા, શી રીતે રમાને મેળવવી, શી રીતે મોહન અને તારાને મારી નાખી માધવરાયની વિપુલ દ્રવ્ય સંપત્તિ લઈ લેવી વગેરેના હવાઈ વિચારોમાં તદ્રુપ રહેતો હતો. આજે સવારમાં પણ એના એજ વિચારમાં તે મશગુલ થઈ પડ્યો હતો. એવામાં તેનો સાગ્રિત ભવાનીમક્ષ બહારથી અંદર આવ્યો. તેણે શેઠને સલામ કરી. શેઠે તેને સીંગાર લાવવાનું સૂચવ્યું. ભવાનીમક્ષ અંદર જઈ સીંગાર બોક્ષ લઈ આવ્યો, જ્વાળાપ્રસાદે સીંગાર મળવાની તેને સામે બેસવાની સૂચના કરી આસપાસ જોઈ ધીરેથી કહ્યું, “ભવાની ! હવે આપણે કેમ કરીશું ? આપણા દુઃખનોનું જોર વધી ગયું છે. આપણે માથે ભમનું વાદળ ઝડુમનું જણાય છે.”

ભવાની ગંભીર મુખે બોલ્યો, “શેઠ ! આપણી ગૃહદશા હાલ તમળી હોય એમ જણાય છે. મ્હેં ગઈ કાલે એક જોશીને પૂછ્યું હતું. તેણે જણાવ્યું હતું કે હાલ તમારે અને મારે કોઠાના પાચે પનોતી બેઠેલી છે. તે બંધન કરાવે. વળી વધારામાં પેલી રાંડ ખુરખાવાળી ચૂરેલે કાલ સત્રે મને દેખા દઈ ભયાનક ત્રાસ આપ્યો હતો. શેઠ ! કાલની રાત કેવી ગઈ છે તે કૃપા મારું મનજ બાણે છે.”

“હું! શું તે બૂતડીએ તને પણ દેખાવ દીધો કે?” જવાબ-
પ્રસાદે પૂછ્યું,

“હા, ગઈ કાલે મધ્યરાત્રે તે બૂતના ઓગાની માફક ફરતી-ફરતી
મારી પથારી નજીક આવી અને ત્યાં ઉભી રહી ખડખડાટ હાસી પડી. તેના
હસવાના અવાજથી હું ઝંપકીને જાગી ઉઠ્યો, મારી નજીક એક ઝીણો દીવો
બળતો હતો. તેના અજવાળામાં મહેં તે ચૂડેલની બચંકર આકૃતિ
નિહાળી; હું જો કે મજાબુત માણસ હતો પણ તે વખતે તેને જોઈ હું
ઠડોગાર થઈ ગયો. માંડે શરીર બચથી કંપવા લાગ્યું. મને આખા શરીરે
પસીનો થઈ આવ્યો. મહેં છેવટે ખૂબ પાડવાનો નિશ્ચય કરી મુખ
ઉંચું કર્યું, કે તરત તે બચંકર બલાએ તેના પુરખામાંથી એક તેજદાર
લાંબો છરો બહાર કાઢી મારી છાતી સામે ધરી વિકટ સ્વરે કહ્યું, “બદમાસ !
જો ખૂબ પાડી તો મૂઓ જ સમજજો. આ છરો હું તારે માટે જ
પાસે રાખું છું.” તેનું આવું બોલવું સાંભળી હું તો અવાચન બની તેના
સામે જોઈ રહ્યો. તે પછી તેણે પાછું કહેવા માંડ્યું, “હું આજે તને
મારી નાખવાને નથી આવી; પણ તને જણાવવાને આવી છું કે તારી
અને તારા કમનશીબ શેડના મ્હોતની હવે ઘડીયો ગણાય છે, તમારા
મ્હોતનો પયગામ મુશ્વરના દરબારમાંથી નીકળી ચૂક્યો છે. તમારે બંનેને
ઘાતકી રીતે મરણને શરણ થવુંજ પડશે. જે નગરમાં તારો શેઠ આખ-
રદાર ગણાય છે, તેજ શહેરમાં તેને બેઆખર થઈ લોકોના શિટ-
કારની વચમાં ભંગીને હાથે ફાંસીના વિમાનમાં ચઢી નર્કના કુંડમાં
પડવાને જવું પડશે; બસ તે પછી તારો વારો આવશે. તું ગમે ત્યાં
છૂપાઈ જઈશ પણ હું તને ખોળી કાઢીશ. તારું મ્હોત મારા હાથેજ
થશે અને તે વળી આ છૂરાથીજ. નિમકહરામ ! તમે બંનેએ અનેક
ખીસેલા બગીચાઓનો નાશ કરી ઉગ્ગડ મયદાન કરી સૂમ્યા છે. તમારાં

પાપ કર્મેના સૂમાર નથી. તેની શિક્ષા તમારે ભોગવવીજ પડશે. ચડાજો! તમે ધારતા હશો કે અમને અપરાધિ ઠરાવનાર કોણ છે? પણ સમજજો કે તમારાં દરેક કુકર્મેના દાખલા આદીથી ને અંત સૂધીના મારી પાસે મોજુદ છે, તેમજ કેટલાક કાગળો પણ તૈયાર છે. ભવાની! જો, આ સધળા કાગળ વાંચી જો.” કહી તે બેઠી બલાએ તેના પુરખાના ગજવામાંથી દશેક કાગળો કાઢી મને વારાફરતી વંચાયા. તે કાગળોમાં આપણા મહોતની સામગ્રી એકઠી કરેલી હતી. શેઠ! એ કાગળો વાંચી માફ લોહી ઠંડુ પડી ગયું. તે પછી તેણે કાગળોને ઠેકાણે મૂકી પુનઃ મને કહ્યું કે, “તું આ સધળા વર્તમાન તારા શેઠને જણાવજો અને વિશેષમાં તેને એ પણ જણાવજો કે જે રમાને તથા તેના સ્વામીને તું મારી નાખવાનો વિચાર કરે છે; તેઓ તારા ગાંજ્યાં જાય એવાં નથી. તેમનો નાશ કરતાં તું ક્યાંક નષ્ટ ના થઈ જાય એની સંભાળ રાખજો.” આટલું કહી તે રંડા વિજળીના વેગે મારા સૂવાના ઝોરડામાંથી પસાર થઈ ગઈ. તે કંઈ તરફ થઈને ક્યાં ગઈ તે પણ મારાથી જાણી શકાયું નહિ. હું પથારીમાંથી ઉભો થયો અને હાથમાં ફાનસ પકડી આસપાસ ફરી વળ્યો પણ કંઈ જણાયું નહિ.” વાત પૂરી કરી ભવાનીમલે શેઠના સામે જોયું. જવાબપ્રસાદ તેની વાત સાંભળી ધોળી પૂણી જેવો બની રહ્યો હતો. તેણે ધડકતા હૃદયે કહેવા માંડયું, “ભવાની! તે પિશાચણી આપણી પૂર્વની વૈરીણી હોય એમ જણાય છે. તેને અને આપણે શું વેર હશે તે ભગવાન જાણે. મહેં તેની ધણીએ તપાસ કરી પણ તેના બેદની ખબરજ પડતી નથી. વળી તેણે પેલી ઇન્દુને પણ આપણા ભોંયરામાંથી ગૂમ કરી છે. ઇન્દુ તેના કમળમાં છે છતાં તેણે તે દિવસે આપણને ચિઠ્ઠી લખી જણાવ્યું હતું કે તારા પંજામાં જે બાળા છે તેને ચોવીસ કલાકમાં છૂટી કરજો. આ તેનું કેવું

જુઠાણું ? હા ! શું કંઈ કે મને તેના રહેઠાણનો પતો લાગતો નથી, તો તેને ત્યાંને ત્યાંજ ઠાર કરી નાખું. ”

“ ત્યારે હવે આપણે કરવું શું ? ” ભવાનીમલ્લે પૂછ્યું.

“ હવે તો જે થાય એ ખરું. આપણે તેનાથી ખૂબી જવું જોઈએ નહિ. આપણે આપણા શત્રુઓને જમીનદોસ્ત કરવાના પ્રયત્નોમાં મન્યા જ રહેવું. જે વખતે આકૃત આવશે, તે વખતે જોઈ લેવાશે. આપણે એવી ભામટી ભૂતડીઓના ડરાવ્યાથી ખીલકુલ ડરવું જોઈએ નહિ. ” જવાળાપ્રસાદે જણાવ્યું.

“ વારું, હાલ મોહિની ખૂબને કેમ છે ? ” ભવાનીમલ્લે પૂછ્યું.

“ તેના શરીરમાં જીર્ણ તાવ રહ્યા કરે છે. ”

“ તો હવે તમે પ્રભુને ખાતર તેનીપર ખીલકુલ પ્રયોગ કરશો નહિ, નહિ તો તે છોકરીને પણ ગુમાવી બેસશો. ”

“ પણ હું શું કંઈ ? જે હું તેની પર પ્રયોગ નથી કરતો, તો તે છોકરી ઘણી જ ઉદ્ધત બની જાય છે અને મારાં કાર્યોની નિંદા કરવાને મચી પડે છે. ”

“ હશે, તે સઘળું આપ સહન કરી લ્યો. તમારે ફક્ત એનું જ મ્હો જોવાનું છે, તેને હું સમજાવીશ. ”

“ ભવાની ! હાલ મારે એક સ્ત્રી નોકરની ઘણી જરૂર છે ? પેલી બે દાશીઓ હતી, તે તેમના દેશમાં ચાલી ગઈ. બંગલામાં હાલ સ્ત્રી નોકર કોઈ નથી. મોહિનીની માવજતમાં સ્ત્રી નોકર હોય તો સારું. ”

“ હું તે બાબતની આજે તપાસ કરીશ. ”

આમ વાતો ચાલી રહી છે, એવામાંજ કમ્પાઉન્ડના ઝાંપા આગળ ફાટાં તુટાં વસ્ત્રો ધારણ કરેલી એક યુવાન અગળા આવીને ગાન ગાવા સાગી, તેનો કંઠ કોમળ હતો. ગાન સુંદર હતું. ગરીબોનો

કદો શત્રુ જંગાગ્રિસાદ પણુ આ વખતે તે ગરીબ અમળાનું માન
સાંભળી રહ્યો. તે ખાન આ મુજબ હતું.
ગજલ.

જુઓને આંખ ઉઘાડી, ભક્ષાં નહિ લાડીને ગાડી,
જીવલડા સત્ય જાણી લે, હૃદયમાં વાત આણી લે.
મરે છે રંક ને રાણા, મરે છે મૂર્ખ ને શાણા,
અમર નહિ કોઈ શું પૂલે, અરે શું મોહમાં ડૂલે.
ઝપાટા કાળના વાગે, જગતમાં યોગિયો જાગે,
જગતમાં જૂઠું છે માયા, જગતમાં જૂઠું છે કાયા.
સદાતો કાળ શીર જાગે, કુલે શું માનવી રાગે.

• કરે શું પાપને પાપી, પ્રમુની આણુ ઉત્થાપી.
અરે શું જન્મને હારે, અરે તું જીવ શીદ મારે,
વિચારી જીવડા જોજો, કર્યાં સહુ કર્મને ધોજો.
દયાને દિલમાં ધરજો, વિચારી ધર્મને કરજો,
સમયને સાધી લે શાણા. નહિ કો રંકને રાણા,
પ્રભુનો ધર્મ કરનારા, ભવાગ્રિધ શિઘ્ર તરનારા,
જગતમાં ધર્મ છે સારો, અરે નહિ ધર્મને હારો,
કર્મું તે પુણ્ય છે સાચું, કર્યું જો પાપ તે માચું.
નહિ કો કર્મથી છૂટે, વિના ભોગે નહીં ખૂટે,
વિચારી વાત લે વીરા, ધરે જો ધર્મ તે ધીરા,
કળેતી કુલતાં થારો, લહીને દુઃખ પસ્તારો,
શિખામણ વાત છે છેલી, મહીને શિખ આ વહેલી,
બુદ્ધ્યગ્રિધ ચાલ શિવ પથે, ધરી લે પ્રેમ સહઅન્યે.

મુનીશ્રી બુદ્ધિસાગરજી.

ગાન પૂર્ણ કરી તે ગરીબ બાઈએ દીનતાથી શેઠ તરફ દ્રષ્ટિ કરી. જ્વાળાપ્રસાદે ભવાનીમલ સામે જોઈ કહ્યું, “ તું એ ગરીબ બાઈને પૂછ કે તારે શું જોઈએ છે ? ”

તરત ભવાનીએ તે ગરીબ અમળા પાસે જઈ પૂછ્યું, “ બાઈ! તારે શું જોઈએ છે ? ”

તે સ્ત્રીએ કહ્યું, “ બાઈ! હું ઘણી દુઃખી છું. હું આ સ્થળે બીજા ભાગવાને આવી નથી. બીજાને હું નીચ કરું ગાણું છું. જો આપ શેઠજી મને કામકાજ કરવાને આ બંગલામાં રખાવો આપશો તો ભગવાન તમારું ભલું કરશે. હું મારા કામથી શેઠને સંતોષ આપીશ.”

ઘેર બેઠે સ્ત્રી નોકર મળી આવવાથી ભવાનીમલને સ્ત્રી નોકર બોળવાની પીડા મટી. તેણે જ્વાળાપ્રસાદ પાસે આવી તે ગરીબ બાઈની ઇચ્છા જણાવી. જ્વાળાપ્રસાદે તે બાઈને અંદર બોલાવી તે ગરીબ અમળા હાથ જોડી એક બાળુએ સોડીયું વાળીને ઉભી રહી. જ્વાળાપ્રસાદે બારીક નજરે થોડીકવાર પર્યંત તેના મુખનું નિરીક્ષણ કર્યું. તે કોઈ સારા ગ્રહની સ્ત્રી હોય અને કમનસીબે હાલ કંગાલ દશામાં આવી પડેલી હોય એમ તેને જણાયું. તે સ્ત્રીની ઉમ્મર બહુધા પચિસેક વર્ષની જણાતી હતી. તેના શરીરનો રંગ ધડ વર્ણો હતો, તેનું મુખ ગરીબાઈના કારણે નિસ્તેજ જણાતું હતું. પછી જ્વાળાપ્રસાદે તે બાઈને પૂછ્યું, “ તારું નામ શું છે ? ”

“ મારું નામ અપળા છે. ”

“ તારી માતા ? ”

“ બ્રાહ્મણ. ”

“ તારું વતન ? ”

“ અહાબાદ ”

“ ગુજરાતમાં શા માટે આવવું પડ્યું ? ”

“ પેટના પોષણને માટે ”

“ કેટલા વખતથી ગુજરાતમાં નિવાસ કર્યો છે ? ”

“ હું મારાં માતા પિતા સાથે જ્યારે પાંચ વર્ષની હતી ત્યારથીજ ગુજરાતમાં આવી હતી. મારાં માતા પિતા મને પરણ્યાનીને મરણ પામ્યાં હતાં. હું મારા પતિ સાથે રહેતી હતી. ”

“ હાલ ક્યાં રહે છે ? ”

“ આ નગરમાં જ. ”

“ તારો સ્વામી શું ધંધો કરે છે ? ”

“ તે સરકારી નોકરી કરે છે. મારો ગરીબ પતિ સખ્ત પરિશ્રમ દ્વારા છે પણ તેને ગોરા સાહેબ જેટલો પગાર મળતો નથી. ગોરા સાહેબનો ફક્ત અંગ્રેજી જ જાણે છે અને મારા સ્વામિનો અંગ્રેજી, ગુજરાતી અને હિંદુસ્તાની પણ જાણે છે. ”

“ પણ તેથી શું થઈ ગયું ? આ રાજ્ય અંગ્રેજોનું છે. વાંદ ત્યારે તારે નોકરી શા માટે ખોળવી પડે છે ? ”

“ મારે કેટલાક દિવસથી મારા પતિની સાથે અણબનાવ થયો છે. તે વગર વાંકે મને મારઝુક કરે છે; વળી તેણે મને બે માસથી કાઢી મૂકી છે. હું તેની નજીકમાં જ એક કોટડીમાં ભાડે રહું છું અને તમારા જેવા શ્રીમંતોનું કામકાજ કરી મારો ગુજારો ચલાવું છું. ”

“ ખરેખર, તારો પતિ મને તો મૂર્ખજ લાગે છે. ”

જવાબપ્રસાદને આગળ ખેલતો અટકાવી તે સ્ત્રી ખેલી,
“ શેજી ! તે મારા પતિને માટે આપ હલકા શબ્દો વાપરશો નહિ.

તે ગમે એવો છે; પણ મારો તો ઇશ્વર છે. તેના કલ્યાણમાંજ મારું કલ્યાણ છે. ”

“ બાઈ! તું મારે ત્યાં રહેવાને ખુશી છે ? ” જવાબપ્રસાદે પૂછ્યું.

“ હા, એટલા માટે તો હું આપની પાસે આવી છું. ”

“ ત્યારે તું અહિં રહે. તારે કામ કરવાનું ફક્ત એટલું જ કે હમેશાં મારી લાયબ્રેરી અને પ્રયોગશાળાની કોટડી વાળી ખુડી સ્વચ્છ રાખવી તથા મારી પુત્રીની સાથે રહી તે કહે એ પ્રમાણે કરવું. હું તને દરમાસે રૂપિયા પંદર પગાર આપીશ. આ ઉપરાંત તું તારું રહેવાનું અને ખાવાનું પણ અહિંજ રાખજે. બોલ બાઈ તું હવે ખુશી છે કે નહિ ? ”

“ શેઠજી ! આપે મારી ઉપર મોટી મહેરબાની કરી છે. ભગવાન આપને સુખી રાખે. ”

તે પછી જવાબપ્રસાદે તે સ્ત્રીને મોહિની પાસે લઈ જવાનું ભવાની મલને સૂચવ્યું. ભવાની તેને લઈ મોહિની પાસે આવ્યો, મોહિની પથારીમાં સૂતી હતી. તે આ સ્ત્રીને જોઈ બેઠી થઈ. ભવાનીએ તેને વાત જણાવી. મોહિનીએ તે સ્ત્રીના સામે જોયું. ચપળા તેની પથારી નજીક બેઠી. ભવાનીમલ આવ્યો ગયો. તેના ગયા પછી મોહિની અને તે સ્ત્રી વાતો કરવા લાગ્યાં. વાતોને અંતે મોહિનીએ તેને રહા બનાવી લાવવાનું કહ્યું. ત્યાં દૂર ઉભેલો એક નોકર ચપળાને રહા બનાવવાની કોટડી તરફ લઈ ગયો. મોહિની તેની પાછળ જોઈ રહી. તેને નજરથી અદૃશ્ય થએલી જોઈ મોહિની આત્મગત બોલી કે, “ આ સ્ત્રી ખરેખર ગરીબ હોય એમ એના મુખપરથી જણાતું નથી. તેણે તેનો કુદરતી

ઢેરો રંગ લગાવી છૂપાવ્યો હોય એમ મને જોમ પડે છે. ઠીક છે, જે હશે તે થોડા દિવસમાં જણાઈ આવશે. ” મોહિની ત્યાંથી ઉડી સ્નાન કરવા ચાલતી થઈ. બહાર બેઠેલો જ્વાળાપ્રસાદ પણ મકાનમાં આવી કપડાં બદલી બહાર ફરવાને નીકળી પડ્યો. ભવાનીમલ દુખમનોની તપાસમાં રવાના થયો.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

કેટલોક ખુલાસો.

સૂર્યપૂરથી લગભગ પાંચેક માઇલ ઉપર એક વિકટ અરણ્ય આવેલું હતું ત્યાં ઝાડી પુષ્કળ હતી; વૃક્ષોની ધનધોર ઘટાથા સૂર્યના તડકાનું ત્યાં નામનિશાન જણાતું નહોતું. પ્રખર ઉન્હાળામાં પણ ત્યાં શિતળ પવન પ્રસરી રહેતો હતો. ચોમાસું નજીકમાં ગએલું હોવાથી તે ધનધોર ઝાડોની શોભા અવર્ણિય થઈ રહી હતી. નાના પ્રકારનાં પંખીઓ મધુરા શબ્દો બોલી આનંદ પ્રદર્શિત કરી રહ્યાં હતાં. આ ઝાડોની પાસે જ એક પાણીનો ઝરો વહેતો હતો. ઝરાતું પાણી સ્વચ્છ હતું. અરણ્યવાશી પશુ-પક્ષીઓ એ ઝરામાંથી જળ પાન કરી તૃષ્ણ મટાડતાં હતાં. આવા આનંદમય ભાસતા અરણ્યમાં એક પુરૂષ આમ તેમ ફરી ત્યાંની રમણિયતા નિહાળી રહ્યો હતો. સમય સાંજનો હતો. વાદળીયો તાપ પુષ્કળ પડતો હતો, પણ આ સ્થળે તાપનું તો નામજ નહોતું. સર્વત્ર ઠંડક વ્યાપેલી હતી. ત્યાંની રમણિયતા નિહાળતો પુરૂષ ધીમે ધીમે આગળ ચાલવા લાગ્યો. તે ચાલતો ચાલતો એક વડગ્રસ્થ આગળ આવીને અટક્યો. તે સ્થળે એક

ઉઠેા કુવો આવેલો હતો. કુવાની આસપાસ અને ઉપર પુષ્કળ ધાસ ઉગેલું હતું. ધાસના ઉગવાથી ત્યાં જમીનમાં આવેલો કુવો તદ્દન ઢંકાઈ ગયેલા જેવો જણાતો હતો. જે કોઇ અજાણ્યો માણસ ધ્યાન પૂર્વક જોયા વિના ત્યાંથી જાય તો અવશ્ય તે કુવાનો ભોગ થાય. વડવૃક્ષ નીચે ઉભેલા પુરૂષની દૃષ્ટિ તે કુપ પર પડી. તે ત્યાં બેઠો.

વાચકો ! આ પુરૂષને તમે જાણખ્યો હશે ? તે ખીજો કોઇ નહી પણ આપણો પરીચિત રજનીકાન્ત હતો. તેને એક અજાણ્યા માણસ તરફથી મળેલી એક ચિઠ્ઠીથી મંત્રિત પડી આવ્યું હતું કે આ વિકટ ઝાડીમાં જવાળાપ્રસાદનો ગુરૂ યતિન્દ્રનાથ ઝુંપડી બાંધીને નિવાસ કરે છે. આવું જાણી તથા તેની પાસેથી જવાળાપ્રસાદ સંબંધી કંઇ પણ વિશેષ જાણવાનું મળી આવશે ધારીને રજનીકાન્ત આ અરણ્યમાં પ્રવેશ્યો હતો. તેણે આસપાસ ઘણી તપાસ કરી પણ યતિન્દ્રનાથની પર્ણકુટીનો પત્તો લાગ્યો નહિ. આથી થોડીવાર શાન્ત વદને બેસી રહી રજનીકાન્ત બોલ્યો, “ શું ત્યારે એ ઝુંપડી ખીજ કોઇ ભાગ તરફતો નહિ આવી હોય ? કદાચ આ સામે જણાતી ધનધોર ઘાડી ઝાડીમાં પણ આવેલી હોય. એ ઝાડીની અંદરજ તપાસ કરવાનું હવે બાકી રહ્યું છે, પણ એ ઝાડીમાં એકલાએ જવું સલામતી ભરેલું નથી; તેમ મારી પાસે હાલ કારતુસો પણ થોડાં છે. આથી તે ઝાડીની તપાસ આવતી કાલે કરીશ. સાથે એ ચાર માણસો પણ લેતો આવીશ. ” આમ નિશ્ચય કરી રજનીકાન્ત ત્યાંથી મકાન તરફ જવાને ઉભો થયો. તે હજી તો બે કદમ દૂર ગયો નહોતો એટલામાં તો તેને તેની પાછલી બાજુએ આવેલી ઝાડીમાં ખડખડાટ થતો સંભળાયો. રજનીકાન્ત આગળ વધતો અટક્યો અને આંખો ખેંચી એ થતા ખડખડાટ તરફ ધ્યાન પૂર્વક જોઇ રહ્યો. થોડીવારમાં તેની નજરે એ થતા ખડખડાટ તરફથી એક

ભગવાં ધારી સાધુરામ ઝાડીમાંથી નીકળી આવતો માલમ પડ્યો. તેનું શરીર પાતળું હતું. કદ ઉંચું અને મુખ ગંભીર જણાતું હતું. લલાટપર ભખમના આશ્ચઘ્નથી, અને ગળામાં માળાઓથી તે સાધુરામની ભવ્ય-ભવ્યતા પ્રદર્શિત થતી હતી. તેના હાથમાં તુંબી પાત્ર હતું. તે રજનીકાન્ત જ્યાં ઉભો હતો તે તરફ ચાલ્યો આવતો હતો. રજનીએ તેને ઓળખ્યો. તે સાધુ યતિન્દ્રનાથ હતો. રજનીકાન્ત તેની હિલચાલ તપાસવા એક વૃક્ષને ઓથે ધૂપાયો. યતિન્દ્રનાથ ચાલતો ચાલતો તે વડ વૃક્ષનીચે આવીને ઉભો. તેણે આસપાસ દૃષ્ટિ કરી પુનઃ ચાલવા માંડ્યું. તે પેલા ધાસથી ઢંકાએલા કુપ તરફ ચાલ્યો. આગળ ઉડો કુવો આવેલો છે તેની તેને સ્મૃતિ નહોતી. ધૂપાઈ રહેલા રજનીકાન્તે એ તરફ જોયું. યતિન્દ્રનાથ કુવાની લગોલગ જઈ પહોંચ્યો. ફક્ત એક પગલું આગળ વધતાંજ તે કુવામાં પડી પ્રાણ ગુમાવવાનો; પણ તે પહેલાં રજનીકાન્તે બહાર નીકળી મોટા અવાજે કહ્યું, “સમુર.”

યતિન્દ્રનાથે સાંજ સ્તબ્ધ બની પાછળ જોયું. તેની દૃષ્ટિ અને રજનીકાન્તની દૃષ્ટિ એકત્ર થઈ. રજનીકાન્તે કહ્યું, “મહારાજ! લગીર પાછા ઉભા રહો, તમારી આગળ એક ઉડો કુવો આવેલો છે. જો એક પગલું આગળ વધશો તો અંદર પડી તમારો જીવ ગુમાવશો.”

યતિન્દ્રનાથે પાછળ ખસી ઉગેલા ધાસ તરફ જોયું. ઉડો કુવો નજરે પડ્યો. તે પ્રભુનો ઉપકાર માની આત્મગત બોલી ઉઠ્યો, “જો આ માણસે મને ચેતાવ્યો ના હોત, તો જરૂર મારાં સોએ વર્ષ આજે પૂરાં થઈ જાત. આ સ્થળે ઉડો કુવો આવેલો છે એની મને સ્મૃતિજ ના રહી. મનુષ્યમાત્રને કાળ આવી રીતે ભૂલાવે છે.” આમ બોલી તેણે રજનીકાન્ત સામે જોઈ કહ્યું, “ભાઈ! આજે ત્હેં એક સાધુનો જીવ અચાવી મહા પૂન્ય કર્યું છે. શ્રીભગવાન તારૂં ભલું કરશે.”

રજનીએ તેની નજીક આવી પૂછ્યું, “ મહારાજ ! શું આ વિકટ અરણ્યમાં આપ નિવાસ કરે છે ? ”

“ હા, આ સામે જળાતી ઝાડીમાં મારી પર્યુકુટિ આવેલી છે. વાંડે તમે કોણ છો અને આ અરણ્યમાં ક્યાંથી આવી ચઢ્યા છો ? ” યતિન્દ્રે પૂછ્યું.

“ હું સૂર્યપૂરનો રહીશકું અને કુદરતની લીલા અવલોકવા નીકળી પડ્યો છું. ”

“ ભાઈ ! તમે આ સ્થળે થોડીકવાર ઉભા રહો, હું અહિં નજીકમાં આવેલા ઝરામાં સ્નાન કરી આવું. પછી આપણે સાથેજ પર્યુકુટિ તરફ જઈશું. ” અટિલું કહી યતિન્દ્રનાથ ઝરા તરફ ચાલ્યો. રજની તે સાધુ-રામના વિચાર કરતો ત્યાં ઉભો રહ્યો. લગભગ અર્ધા કલાકે યતિન્દ્રનાથ સ્નાન કરી ત્યાં પાછો આવ્યો. બન્નેએ ઝાડી તરફ ચાલવા માંડ્યું. યતિન્દ્રનાથ મુખથી શંકર સ્તોત્ર બોલતો આગળ ચાલતો હતો. રજનીકાન્ત વનલીલા અવલોકતો તેની પાછળ પ્રયાણ કરતો હતો. એવી રીતે ચાલતા તેઓ ચારે તરફ છવાઈ રહેલી ઘટા વાળી ઝાડીમાં આવ્યા. આ ઝાડીની વચ્ચેવચ્ચ એક આગ્ર વૃક્ષ નીચે યતિન્દ્રનાથની પર્યુકુટી આવેલી હતી. તે સ્થળની રમણીયતા અલૌકિક હતી. સર્વત્ર શાન્તિનું સામ્રાજ્ય વ્યાપેલું હતું. યતિન્દ્રનાથે કુટિરમાંથી એક મૃગચર્મ પાથરી રજનીકાન્તને બેસવાનું સૂચવ્યું. રજનીએ આસનપર સ્થાન લીધું. યતિન્દ્રનાથ હાથમાંનું તુબી પાત્ર નીચે મૂકી તેની સામે બેઠા અને આંખો બંધ કરી પ્રાણાયામ ખેંચી થોડીવારે જાગૃત થઈ બોલ્યા, “ ભાઈ ! તમે આજે ઈશ્વરનો ભયંકર અપરાધ કર્યો છે. ”

“ કૃપા કરી જણાવો કે મહેં એવો તે શું અપરાધ કર્યો છે ? ” રજનીકાન્તે આશ્ચર્ય પામી પૂછ્યું.

“ તમે જુદું બોલી મને ક્યો છે; તમે કોણ છો એ હું હમણું જાણી શક્યો છું. ”

“ ત્યારે જણાવો કે હું કોણ છું ? ”

“ તમે છૂપી પોલીસ ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર છો; તમારું નામ રજનીકાન્ત છે અને તમે જ્વાળાપ્રસાદ સંબંધી વાતની વિશેષ ખાતમી મેળવવાને મારી પાસે આવ્યા છો. બોલો, આ સત્ય છે કે નહિ ? ”
યતિન્દ્રનાથે ધ્યાન પૂર્વક તેના સામે દૃષ્ટિ કરી પૂછ્યું. રજનીકાન્ત વિસ્મિત થયો. તેણે હૃદયમાં તે સાધુરામના જ્ઞાનની પ્રશંસા કરી કહ્યું, “ મહા પ્રરૂપ ! આપનું કહેવું તદ્દન સાચું જ છે. આપ આવા યોગનિષ્ઠ હશે તેની મને સ્વપ્ને પણ ખાત્રી નહોતી. હું તો એમજ સમજતો હતો કે જેવો જ્વાળાપ્રસાદ છે એવા તમે પણ હશે. ”

“ તમારું ધારવું સત્ય છે. સારો મનુષ્ય નીચ માણસના સહવાસમાં રહે તો તે દુનિયાની દૃષ્ટે નીચજ જણાય છે. રજનીકાન્ત ! મ્હેં આજકાલ કરતાં ઘણા સમયથી એ પાપાત્માનો ત્યાગ કર્યો છે. હું પહેલાં તેને ત્યાંજ નિવાસ કરી તેનુંજ અન્ન ખાતો હતો. તે અત્યારે જે વિદ્યાથી આટલો બધો પ્રતિષ્ઠિત અને તવંગર ગણાય છે, તે વિદ્યા પણ તેને મારી તરફથીજ મળેલી છે. પરંતુ સમય જતાં તેનાં દરેક નીચ કર્મની માહિતી મને મળવા લાગી; તેમજ કેટલાંક કૂર કર્મ નજરોનજર પણ જેવામાં આવ્યાં. એથી હું કંટાળ્યો, મને તેનીપર તિરસ્કાર આવ્યો. મ્હેં તેને શિખામણ દીધી પણ તે મદાંધ થએલાને મારી શિખામણની કંઈ પણ અસર થઈ નહિ. હું તેજ વખતે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો અને આ એકાન્ત સ્થળ પસંદ કરી અત્રે પર્ણકુટ્ટી બાંધી પ્રભુના સ્મરણમાં જીવન ગુજારવા લાગ્યો. ”

“ વાંચે આપને જ્ઞાનાપ્રસાદ સાથે ઝોળખાણુ ક્યાંથી ? ” રજનીકાન્તે પૂછ્યું.

“ કેટલાંક વર્ષોપર તે ધણીજ ખરાબ હાલતમાં રસ્તાની વચ્ચે બેશુદ્ધ થઈ પડેલો હતો, મને દયા આવવાથી મહેં તેને સાવધ કર્યો. તેણે તેની તમામ દુઃખી દશા મને કહી સંભળાવી. મહેં તેને આશ્વાસન આપ્યું. તેણે મારી આગળ તેના પાપનો પુષ્કળ પશ્ચાતાપ કર્યો. મને તેની બહુજ દયા આવી. તે પછી હું તેને સાથે લઈ મારા આશ્રમમાં આગ્યો. મારો આશ્રમ તે વખતે તમારા હાલના મકાનની પાછળ આવેલા મહાદેવમાં હતો. જ્ઞાનાપ્રસાદ ત્યાં રહી મારી સારી સેવા કરવા લાગ્યો. તે પછી થોડા દિવસે તેણે મને જણાવ્યું કે મારે એક પુત્રી પણ છે. મહેં તેની પુત્રીને લઈ આવવાની આજ્ઞા આપી. જ્ઞાનાપ્રસાદ તેને ગામ ગયો અને થોડા દિવસે તેની પુત્રીને લઈ પાછો આવી મારી સાથે રહેવા લાગ્યો. મહેં તેની પુત્રીને વિદ્યાભ્યાસને માટે કન્યાશાળામાં મૂકી. એક શ્રીમંત પુત્રને તેનાં કર્મ કરી ચએલી દુર્દશા જોઈ માંડે અંતઃકરણ દયાથી ધ્રુવવા લાગ્યું. જ્ઞાનાપ્રસાદને એક વખત સુખી જોવાની મારી ઇચ્છા થઈ. આથી મહેં ધીમેધીમે મારા ગુરૂ પાસેથી મળેલી કેટલીક ચમત્કારીક અને રસાયણીક વિદ્યા તેને શીખવાડી. મી. રજનીકાન્ત ! મારી એ શીખવાડેલી વિદ્યાનો જ અત્યારે ગેર ઉપયોગ થાય છે. એવા કર્મચંડાળને એવી વિદ્યા શીખવાડવાથી હું પ્રભુનો અક્ષમ્ય અપરાધી થયો છું; હું ઘણાંએ પસ્તાઉં છું પણ મારો પશ્ચાતાપ હવે શું કામનો ? ” આટલું બોલતાં તેમની આંખોમાં ઝળઝળાયાં ભરાઈ આવ્યાં. રજનીકાન્તે તેમને આશ્વાસન સૂચક શબ્દો કહી પૂછ્યું, “ મહારાજ ! મને હવે સમજાય છે કે તેણે જે અત્યારે જ્ઞાનાપ્રસાદ નામ ધારણ કરેલું છે, તેપણુ તદ્દન ખોટું છે. ”

“ હા, તેનું અસલ નામ તો.....છે. ”

“ અસ હવે સધળું રહસ્યમારું સમજવામાં આવી ગયું. મહારાજ! એ જવાબપ્રસાદ મનુષ્ય રૂપે રાક્ષસનો જ અવતાર છે. તેણે હાલમાં એક બીજી હત્યા કરી છે તે આપ જાણો છો કે ?” રજનીકાન્તે પૂછ્યું.

“ હા માધવરાય શેઠના ખૂનથી ખબર મને મઘ કાલે સહેરમાંથી ફળફળાદી લઈ આવતાં પડી છે. વળી તેમના શબનો પતો નથી એમ પણ સાંભળ્યું છે. હા ! ખૂનીએ હદ કરી છે. માધવરાય સારો મારે સાથે પરિચય છે. તેમના અકાળ મૃત્યુથી મને ઘણું લાગી આવે છે. ”

“ મહારાજ ! બીજી એક વાત આપને પૂછવાની બૂલી ગયેલ તે એકે જવાબપ્રસાદ કંઈ પણ વેપાર વિના આટલો બધો તવંગર થાથી બની ગયો ?”

તે રસાયણ જ્ઞાનથી રૂપિયા બનાવે છે; ગીનીયો બનાવે છે. એ સધળું બનાવવાને જોઈતાં સાધનો પણ તેણે એકત્ર કર્યાં છે. તેના મકાનની અંદર છેક નીચેના ભાગમાં એક બોંયડું આવેલું છે. તે બોંયરાની જમણી બાજુએ એક નાની ઓરડી આવેલી છે. તેની અંદર તેણે રસાયણ, મેરમેરીઝમ વગેરેના પ્રયોગમાં જોઈતાં યંત્રો સાધનો દવાઓ, વિષ વગેરે રાખેલાં છે. તે ઓરડી જ તેલું જીવન છે. જે પ્રયોગથી તે નિર્દોષ જનોને રસાવે છે; તે પ્રયોગના કારણે જૂત એક કાષ્ટની નાની લાકડી પણ તે ત્યાંજ મૂકે છે અને જરૂર પડતાં રૂપિયા સોનંના પણ ત્યાંજ તૈયાર થાય છે.”

“ તે કોઈ બીજા માણસોની મદદ લેતો હશે કે ?”

“ ના, એ કામમાં ફક્ત બે માણસોની જ જરૂર પડે છે. ”

“ ત્યારે તેનો બીજો મદદગાર પણ કોઈ હશે ખરો ?”

“ હા, એક બરાનીમદ્દ કરીને તેનો વિશ્વાસુ માણસ છે. જેવો તે છે એવો એ પણ છે.

તેણે છૂટા હાથે દ્રવ્યનો ભોગ આપી સૂર્યપુરના ધણા ખરા નાના મોટા અમલદારોને સંતોષ્યા છે અને તેથીજ તે એક રાજાની માફક હાલ સ્વતંત્રતાથી પોતાનાં નીચકૂર કર્મ કરે જાય છે; પણ તે કર્મચંડાળને એક દિવસે યુરી હાલતે મરવું પડશે અને બચકર કર્મેનો જવાબ ઇશ્વરના દરબારમાં આપવો પડશે. ” આમ બોલતા યતિન્દ્રનાથનું મુખમંડળ હાલચોળ બની ગયું.

“ મહારાજ ! તેની આ સધળી વાત તેની પુત્રી જાણતી હશેકે ? ”

“ થોડું ધણું જાણે, પણ તે શું કરે ? ખરૂં પૂછો તો તે છોકરી એક દેવીનો અવતાર છે. પણ હાલ કસાધને લાં ગાય રહેલી છે. તે નરાધમ તે સુકોમળ બાળાની માફતે જ નિર્દોષ જનોનાં ખૂન કરાવે છે. જ્યારે તે દુષ્ટને પોતાનું દુષ્ટ કર્મ પૂર્ણ કરવું હોય છે ત્યારે તેની પુત્રીને તે પાપક્રમા મેસ્મેરીઝમનો પ્રયોગ કરી દિવાના જેવી બનાવે છે અને એ દિવાનાપણામાં એ દેવકન્યા તેના પિશાચ પિતાની આસા પ્રમાણે અમલ કરે છે. ”

“ બસ હવે મારે કંઈ વિશેષ જાણવાની જરૂર નથી. હું હવે સધળો બેદ જાણી ગયો. ”

“ શું બેદ જાણી ગયા ? ” યતિન્દ્રનાથે પૂછ્યું.

“ માધવરાયનું ખૂન કરનાર તેની પુત્રી છે. તે બધા શેઠનું ખૂન તે દુષ્ટે જ કરાવ્યું છે. ”

“ ત્યારે તેમના શબનો પતો કેમ લાગતો નથી ? ”

“ મને લાગે છે કે તેમના શબને પણ તે દુષ્ટ ઉપાડી ગયો હશે અને પોતાના કોઈ પ્રયોગને અર્થે એ શબનો તેણે ઉપયોગ કર્યો હશે. રાક્ષસી મનુષ્ય જે કંઈ કરે તે ઓછું જ યતિન્દ્ર મહારાજ ! આપે કૃપા કરી આટલો ખુલાસો કર્યો છે તેને માટે હું આપનો ઉપકાર માનું છું

હું હવે થોડા દિવસમાં કેટલાક પુરાવા એકત્ર કરી તે પ્રાપ્તમાનું પોક્ષ્ય પ્રકાશ કરનાર છું. કદાચ જરૂર પડે તો આપ પણ મદદ કરશો એવી મારી વિનંતી છે.”

“ હું તમને દરેક પ્રકારે મદદ કરવા તૈયાર છું; પણ એટલું સ્મરણમાં રાખજો કે જેથી કરીને આ એકાન્ત વાસમાં રહી પ્રભુનું સ્મરણ કરતા સાધુને કદાચ શસાવું પડે નહી. તમે એક સત્યવાદી પોલીસ અમલદાર હોવાથી જ મ્હેં તમારામાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ મૂકી આટલો ખૂલાસો કર્યો છે; મારા વિશ્વાસનો ગેરઅમલ ન થાય એની સંભાળ રાખજો પરમાત્મા આપનું કલ્યાણ કરશે.”

“ આપ નિશ્ચિંત રહેજો. મારી પ્રત્યે મૂકેલા વિશ્વાસનો ગેરઉપયોગ કદાપિ નહિ થાય. આજથી આ રજનીકાન્તે આપને ગુરૂ તરીકે સ્વીકાર્યા છે. હ્યો હવે હું રજ લઉં છું. દિવસની પણ પૂર્ણહુતી થવા આવી છે. રાત્રિ પડતાં પહેલાં મારે નગરમાં પહોંચી જવું જોઈએ.” રજનીકાન્ત પ્રણામ કરી જવાને ઉભો થયો. ચતિન્દ્રનાથ તેને ઝાડીની બહાર મૂકી આવી પાછા આવ્યા અને પ્રભુનું ધ્યાન ધરવા પદાસને બેઠા. રજનીકાન્ત નગર તરફ પ્રયાણ કરી ગયો.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

નવીન પ્રપંચજાળ.

દુઃખનું ઓસડ દહાડા દિનપરદિન જવા લાગ્યા. માધવરાયના ખૂનની વાત જાણી થવા આવી. જેમ મ્હોટા તોફાન પછી પુનઃ શાન્તિ જણાય એમ જણાવા લાગ્યું. મોહનરાયે સધળો વહિવટ હાથમાં લીધો. તારા અને મોહન દિવસો નિર્ગમન કરવા લાગ્યાં. એક દિવસની

સાંજે ભાઈ બહેન મોજન કાર્યથી પરવારી ઉપરના દિવાનખાનામાં બેઠાં હતાં. આડી અવળી વાતો થઈ રહ્યા પછી માધવરાયના પૂનની વાત નીકળી. ભાઈ બહેન મુખ પર શોકની છાયાએ છવાઈ ગઈ; એ છાયામાં રમણચંદ્રના ગુમ થઈ જવાની વાત નીકળતાં વૃદ્ધિ થઈ. તારાની આંખોમાંથી અશ્રુ ટપકવાં લાગ્યાં. મોહને તેને આશ્વાસન આપતાં કહ્યું, “બહેન ! હવે શોક કરવો એ નકામો છે. આપણે હવે કદાપિ ભાઈનું અને રમણચંદ્રનું મુખ જોઈ શકવાનાં નથી.”

તારાએ નિરૂત્તર રહિ નિઃશ્વાસ નાખ્યો. છેવટે તેણે પૂછ્યું, “ભાઈ! મ્હોટાભાઈની કેટલી સંપત્તિ નીકળી?”

લગભગ દસ લાખ રૂપિયાની તેમાંથી બે લાખ રૂપિયા રોકડા અને નદી વાળા બંગલાનું તારા નામનું વેલ કરેલું છે. ખરેખર ! મ્હોટા ભાઈ અગમચેતીવાળા તો ખરા જ. તેવા ભાઈ આ જમાનામાં થવા મુશ્કેલ છે.”

“ભાઈ ! આજે તમારે બહાર જવું છે કે ?” તારાએ પૂછ્યું.

“ના, આજે મારી તખીયત ખરાબર નથી. માઈ. માયું સખ્ત દુઃખે છે; પેગ તોડાય છે, શરીર સુસ્ત જણાય છે.”

ભાઈ બહેન આવી રીતે વાતો કરી રહ્યાં હતાં એવામાં નીચેથી એક સેવકે ઉપર આવી જણાવ્યું કે, “શેઠજી ! આપને જવાબાપ્રસાદ શેઠને ત્યાંથી બોલાવવા એક માણસ ગાડી લઇને આવ્યો છે.”

“જા, તેને કહે કે શેઠનું શરીર અત્યારે સાફ નથી, કાલે આવશે.” નોકર નીચે ચાલ્યો ગયો; પણ ફરી પાછું તેને ઉપર આવી કહેવું પડ્યું કે, “જવાબાપ્રસાદ શેઠનો ગાડીવાળો જણાવે છે કે ઘણુંજ અગત્યનું કામ હોવાથી જ હું શેઠને બોલાવવા આવ્યો છું.”

મોહને તારા સાંભે જોયું. તારાએ કહ્યું, “ભાઈ ! જરૂરનું કાર્ય છે,

તો ત્યાં જઈ આવો, ધણીવાર રોકાશે નહિ. તેમને મળી તરતજ પાછા આવજો.” કહી સ્નેહાળ બાળાએ બાંધને કપડાં લાવી આપ્યાં. મોહન વસ્ત્ર પહેરી નીચે આવ્યો, અને જ્વાળાપ્રસાદની તેડવા આવેલી ગાડીમાં બેઠો. ગાડી જ્વાળાપ્રસાદનાં બંગલા તરફ ચાલી. લગભગ વીસ મીનીટે ગાડી તેના કમ્પાઉન્ડમાં દાખલ થઈ ઉભી રહી. મોહને નીચે ઉતરી નીચે ચાલવા માંડ્યું. ત્યાં ફરતા નોકરો મોહનલાલ શેઠને સલામો કરવા લાગ્યા. એક સેવક તેને પોતાના શેઠના રૂમમાં લઈ ગયો, જ્વાળાપ્રસાદ એક ગાદીપર તકીઆને અઢેલી બેઠેલો હતો. તેણે મોહનને જોતાં જ આવો, પધારો વગેરેના સન્માન સૂચક શબ્દોથી તેને પોતાની બેઠે ગાદી પર બેસવાનું સૂચવ્યું. મોહને તેની સાથે સ્થાન લઈ પૂછ્યું, “કહો શેઠજી! માફ અત્યારે શું કામ પડ્યું હતું કે જેથી ગાડી મોકલવી પડી?”

“મારી મોહિનીને આઠ દિવસથી સખ્ત તાવ આવે છે, તે પ્રતિપણે તમારું જ નામ જાણ્યા કરે છે. આથીજ તમને અત્યારે ખાસ બોલાવવાની જરૂર પડી અને ખીજું એ કે માધવરાયના ખૂનીને જોળી કાઢવા મ્હેં એક યુરોપીઅન ડીટેક્ટીવને મુબઈથી તાર કરીને બોલાવ્યો છે, તેનો જવાબ પણ આવી ગયો છે કે હું બેચાર દિવસમાં આવીશ. તે સાથે આ સમાચાર પણ તમને જણાવવાની જરૂર હતી.” જ્વાળાપ્રસાદે ગપ ઠોકી.

“તે યુરોપીઅન ડીટેક્ટીવ બાંધના ખૂનીને જોળી કાઢશે ખરો કે?”

“મને તો વિશ્વાસ છે. કારણ કે તે ધણીજ બાહોસ છે. લંકાનામાં તેણે અનેક ખૂનીઓને પકડી ધણી પ્રશંસા મેળવેલી છે. રૂસાં અને પોર્ટુગલમાં થએલી રાજ્યક્રાન્તિ વખતે પણ તેણે અપૂર્વ કાર્યક્ષમતાથી મોટા મોટા શ્રીમંતોના અને અમીર ઉમરાવોના પ્રાણ બચાવ્યા હતા.

આથી નામદાર સરકાર તરફથી તેને સારાં સારાં સાઈકલો ઉપરાંત સુવર્ણ ચંદ્રકો મળેલા છે. ”

“ શેઠજી ! હવે તે ખૂનીને ખોળો કે ન ખોળો, પણ મારા બાઈ આ દુનિયામાંથી ગયા તે ગયા. તેમનું મુખ હવે કદાપિ જોઈ શકવાનું નથી. ખીચારો રજનીકાન્ત પણુબાઈના ખૂનીને પકડવા તનતોડ પરિશ્રમ ઉઠાવી રહ્યો છે. ” મોહને નિઃશ્વાસ નાખી કહ્યું.

“ મોહનરાય ! આજે નરમ કેમ બોલો છો ? તખીયત તો સારી છે ને ? ”

“ આજે માઈ શરીર સુસ્ત છે, મને કંઈપણ ચેન પડતું નથી. માથું દુઃખે છે અને પગ તોડાય છે ”

“ ત્યારે બોલતા કેમ નથી ? હું તમને આ પગેજ દવાનો એક ડોઝ પીવરાવી સુસ્તી ઉઠાવી દઉં છું અને માથાનો દુખાવો તથા પગની કળતર પણ અંધ કરી દઉં છું. ” કહી જ્વાળાપ્રસાદ કિમો થયો અને નજીક પડેલા ટેબલ પર પડેલી બાટલીમાંથી દરેક ટીપા દવાનાં એક પ્યાલામાં નાખી અંદર પાણી રેડ્યું. બાદ તે પ્યાલો મોહનરાયના હાથમાં આપી પી જવાનું કહ્યું. મો. નરાય વિના સંકોચે પ્યાલો મુખે માંડી તેમાંની દવા ગટગટાવી ગયો. થોડીવારમાં જ તેના શરીરમાં સ્ફુર્તિ આવી. તેણે ખુખારો કર્યો. માથું દુખતું અંધ થઈ ગયું. તેણે જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોઈ કહ્યું, “ આપની દવા ચમત્કારીક તો ખરી. મને થોડીવારમાં જ ફાયદો થઈ ગયો. ”

“ એ દવા અમૂલ્ય છે. મહેં તેને ખાસ અમેરીકાયા મંગાવી રાખી છે. જ્યારે ઝડતુ બગડે છે ત્યારે તે ઉપયોગમાં આવે છે. વાઈ કહો હવે બીજા કંઈ સમાચાર છે ? બાઈનો સબજો ચહિવટ તપાસ્યો ? ”

“ હા. ”

“ તારાલક્ષ્મીના નામ પર કંઈ કરેલું છે કે ? ”

“ હા, મોટાભાઈએ ખેનના નામ પર બે લાખ રૂપિયા અને એક બંગ્લો ચઢાવી આપ્યો છે. ”

“ તેમણે એ કામ ઘણું સ્તુત્ય કર્યું છે. હું પણ પ્રસન્ન થયો. વાઈ ત્યારે હવે તેને પરણાવવાનું સ્થળ પણ તમારે જ જોવું પડશે ? ”

“ હા, ખેનને માટે હું સાઈ જ સ્થળ જોણી કાઢીશ. ”

“ એતો ઠીક, પણ પેલા રમણનો કંઈ પત્તો લાગ્યો કે નહિ ? ”

“ તેજ આશ્ચર્યની વાત છે. શેડ ! તે અચાનક ક્યાં ગૂમ થઈ ગયો હશે ? રજનીકાન્તે પણ ઘણી તપાસ કરી છતાં તેનો પત્તો લાગતો નથી. શું તે પાતાળમાંતો નહિ ઉતરી પડ્યો હોય ? ”

“ શું ખબર પડે ? તે છોકરો પણ ઘણોજ ચાલાક હતો. ”

“ હા, ચાલાક સાથે વિદ્વાન પણ હતો. મોટાભાઈનો વિચાર તારાખેનને તેની સાથે જ પરણાવવાનો હતો. ”

“ અને તમારો વિચાર ? ” જવાબપ્રસાદે શંકાસ્પદ વદને પૂછ્યું.

“ મારો વિચાર પણ તેમના વિચારને મળતોજ હતો. ”

“ અને હવે કદાચ રમણચંદ્ર મળી આવે તો તમે તારાલક્ષ્મીનાં લગ્ન તેની સાથે કરો ખરા કે ? ”

“ ઘણીજ ખુશીથી. ”

“ વાઈ ત્યારે તમારે હવે ક્યાં સુધી કુંવારા રહેવું છે ? ” જવાબપ્રસાદે હસીને પૂછ્યું.

“ હાલમાં લગ્ન પ્રતિ મારી અનિચ્છા છે, ભાઈના શોકની આ પ્રચંડ જવાબાઓ હજી હૃદયમાં ફેલાઈ રહી છે. ”

“ એ તો ખરૂં પણ તમારે હવે શોકને વિસારવો જ નોંધવો. મોહનરાય ! મારી મોહિની પણ હવે ઉમ્મર લાયક થઇ ગઇ છે. તેને જલ્દીથી પરણાવી દેવાની મારી ઇચ્છા છે; તો કૃપા કરી તમે હવે તેના સ્વીકાર કરી તમારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરો. ”

વીંછીના દંશની માફક મોહન ચમકીને બોલ્યો, “ શું મહેં મોહિનીને પરણવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે ? ”

“ હા, તમે પોતેજ મને પ્રતિજ્ઞા પત્ર લખી આપ્યો છે. લ્યો, વાંચો, આ રહ્યો તે પત્ર. ” કહી જ્વાળાપ્રસાદ ત્યાંથી ઉભો થઇ પાસેના રૂમમાંથી એક પત્ર લઇ આવ્યો અને તે પત્ર મોહનરાયને વાંચવા આપ્યો મોહન વિસ્મયતાથી પત્ર વાંચવા લાગ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે,

“ હું આ પ્રતિજ્ઞા પત્રથી લખી આપું છું કે તમારી મોહિની સાથે હું લગ્નની પવિત્ર ગાંઠથી જોડવાને ઘણો જ ખુશી, છું. હું તેને જીંદગીભર ખાળવાને બંધાઉં છું, અને આ લગ્ન નિમીત્તે હું મોહિનીને રૂપિયા બે લાખ આપવાને કમુલ થાઉં છું. ”

લી.

મોહનરાય જગમોહન શેઠ.

સહિ. દા. પોતે.

આરી રીતનું લખેલું હતું. સંવત માસ અને તીથી વારની જગા ખાલી રાખેલી હતી. મોહનના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. પોતાના હાથના અક્ષર તથા નીચે પોતાની સહી જોઇ વિસ્મિત સ્થંભિત થઇ ગયો. તેણે થોડીવારે જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોઇ પૂછ્યું, “ મહેં આ પ્રતિજ્ઞા પત્ર આપને ક્યારે લખી આપ્યો હતો ? ”

“ અરે વાહરે ! શું તમે એટલીવારમાં ભૂલી ગયા ? મને લાગે છે

કે માધવરાય શેઠના અકાળ મરણથી તમારી સ્મરણ શક્તિ પણ ગૂમ થઈ ગઈ છે.”

“હા, કંઈક એવું લાગે છે ખરું; પણ આશ્ચર્યની વાત છે કે આ પ્રતિમા પત્રની વાત તો મને બિલકુલ યાદ આવતી નથી.” મોહને વિચારશીલ વદને કહ્યું.

“એ કાગળમાં જે અક્ષરો લખેલા છે એ તમારા છે કે નહિ?” જ્વાળાપ્રસાદે મૂઢમાં હસીને પૂછ્યું.

“હું ક્યુલ કરું છું કે આમાંના તમામ અક્ષરો મારા જેવા જ છે; પણ યાદ નથી કે મહેં આ પત્ર ક્યારે લખ્યો હતો?”

“ત્યારે હજી પણ શું બગડી ગયું છે, તમે ના કહી દ્યો એટલે પત્યું.” જ્વાળાપ્રસાદે ગમગીન થવાનો ડોળ કરી કહ્યું.

“મારા બેલવાથી આપ બિલકુલ નારાજ થસો નહિ. હાલમાં માફ એકન એવું જ રહે છે. હું મોહિની સાથે લગ્નની પવિત્ર ગાંઠથી જોડાવાને ધણો જ ખુશી છું. મોહિની જેવી બાળા પ્રાપ્ત થવાથી હું મને મહાભાગ્યવાન સમજું છું; હું મારા મોટાભાઈનું વાર્ષિક શ્રાદ્ધ વિતરણ કે તરત લગ્ન કરીશ.”

“જે, જે, વળી પાછા આ શબ્દો ભૂલી જતા નહિ.”

“એમ તે ભૂલી જવાતું હશે કે?” આવી રીતે બોલી મોહનરાય પુનઃ એ પત્ર જેવા લાગ્યો. એ અસ્સામાં અપૂર્વ સુંગાર ધારણ કરેલી મોહિની ત્યાં ચાલી આવી. મોહને તેના સામે જોયું. મોહિનીએ પણ હસ્તે વદને તેના સામે મોઠી નજરે નિહાળી નમન કર્યું. તાવથી તેનું શરીર સ્ફાઈ ગયું હતું; પણ સૌન્દર્ય એનું એજ હતું. મોહિનીએ ખુરશીમાં સ્થાન લઈ મોહનરાયની ખુશ બબર પૂછી. જ્વાળાપ્રસાદે

રસોષઆને ઉપર બોલાવી રહ્યા બનાવી લાવવાની આજ્ઞા કરી. તે પછી જ્વાળાપ્રસાદે મોહિની સામે જોઈ કંઈક છૂપી ધસારત કરી. ધસારતના જ્વાળામાં મોહિનીએ ડોકું ધૂણાવ્યું. મોહનરાય કંઈ સમજી શક્યો નહિ. થોડીવારે જ્વાળાપ્રસાદ ઉભો થયો. તે નીચે જઈ બે ગુલાબ પૂષ્પ લઈ આવ્યો અને જાણે રમત કરતો હોય એવી રીતનો દેખાવ કરી તેણે એક કુલ મોહનરાયના ખોળામાં ફેંક્યું. મોહનરાયે તે પુષ્પ ઉપાડી નાક આગળ ધર્યું. અદ્ય સમયમાં જ તેનું માથું બમવા લાગ્યું. તેની ચારે તરફ અંધકાર જણાવા લાગ્યો. તે શુદ્ધ વિહીન થઈ ગાદી પર ઢળી પડ્યો. મોહિનીનું મુખ ઉતરી ગયું. જ્વાળાપ્રસાદના મુખપર આનંદ છવાયો. તે શયતાન ધીમે ધીમે મોહનરાયના શરીર તરફ ગયો. પિતા પુત્રી સિવાય આ સ્થળે કોઈ જણાતું નહોતું. રાત્રિના નવ વાગ્યાનો સમાર થયો હતો. બંગલામાં શાન્તિનું સામ્રાજ્ય વ્યાપેલું હતું; આવખતે પિતા પુત્રીના હોલની બીજી બાજુમાં એક અદ્ભુત ઘટના બની રહી હતી. જ્વાળાપ્રસાદને ત્યાં જે નરી સ્ત્રી કામકાજ કરવાને રહી હતી; તે દિવાનખાનાના ઓરડાની બહાર દબી રહી એક બાકામાંથી અંદરનું સંઘળું દષ્ય અવલોકી રહી હતી. અંદરનો દેખાવ નિહાળી રહેલી તે સ્ત્રીના મુખપર અવનવા ભાવ પ્રદર્શિત થતા હતા. જ્વાળાપ્રસાદે મોહનના અચેતન શરીર પાસે બેસી તેના મુખમાં કંઈક દવાનાં ટીપાં નાખ્યાં. પુનઃ મોહનના શરીરમાં સ્ફુર્તિ આવી; પણ તેનું મુખ ઉતરેલું અને દિવાના જેવું જણાતું હતું. જ્વાળાપ્રસાદે તેને તકીયાનો ટેકો આપી પૂછ્યું, “ કેમ હવે કંઈ યાદ આવે છે કે ? ”

મોહને હસીને કહ્યું, “ હા, મને હવે સર્વ બાબત યાદ આવે છે.”

“ ત્યારે કહો જોઈએ કે આ કમુલાત પત્ર તમારો લખેલો છે કે નહિ ? ” જ્વાળાપ્રસાદે ફરીથી પૂછ્યું.

“હા, મ્હેં તે પત્ર જાતેજ લખીને સહી કરી હતી. શેઠજી! હું તમારી મોહિની સાથે લગ્નથી જોડાવાને અત્યંત આતુર છું. તમે કૃપા કરી અમને હવે જલ્દીથી પરણાવી દેવો.” મોહનરાયે ઘેરાતી આંખોવાડે જવાળાપ્રસાદ સામે જોઇ જણાવ્યું.

“હું તમારાં લગ્ન હવે થોડા સમયમાંજ કરી આપીશ; પણ તે પહેલાં લગ્ન ભેટ તરીકે મારી મોહિનીને તમારે કંઇક આપવું પડશે.”

“મારી પાસે જે કંઈ છે તે સર્વસ્વ ઉપર મોહિનીનોજ અધિકાર છે. શેઠ! જણાવો કે હું કેવી વસ્તુ આપું કે જેથી મોહિની મારા પર પ્રસન્ન થાય?”

જવાળાપ્રસાદ હસીને બોલ્યો, “તમે મોહિનીને આ વખતે તમારી આંગળીએ પહેરેલી હિરાજડિત સુવર્ણ મુદ્રા કાઢી આપો.”

“બસ, એજ કે કંઈ બીજું? હો, આ સુવર્ણ મુદ્રા.” કહી મોહનરાયે આંગળીએથી વિંટી કાઢવા માંડી. મોહિની ખુશ ખુશાલ ચહેરે તેની સામે આવીને ઉભી રહી. “મોહિની! આ વિંટી તમારા સુક્રામળ હાથની આંગળીએ ધારણ કરો. મ્હેં આજથી તમને મારાં હૃદયદેવી ગણ્યાં છે. સંસારમાં આપણે સાથેજ રહી આપણાં કર્તવ્યોનું પાલન કરીશું.” આટલું કહી મોહનરાયે વિંટી તેને આપી. મોહિનીએ માથું નમાવી વિંટીનો સ્વીકાર કરી આંગળીએ પહેરી. વિંટીમાં જડેલો મૂલ્યવાન હિરો દોપકના પ્રકાશમાં ઝગઝગી રહ્યો હતો. મોહિના પ્રિયની વિંટી સામે ક્ષણભર જોઈ રહી. તે પછી જવાળાપ્રસાદે તેને ત્યાંથી જવાની ઇસારત કરી. મોહિની જવા લાગી. છુપાઇ ઉભેલી નવીન સ્ત્રી એક ખુણામાં છુપાઇ ગઈ. મોહિની તેની નજીક થઇને ચાલી ગઈ. વળી પાછી તે સ્ત્રી ખુણામાંથી નીકળી અંદર જોવા લાગી. જવાળાપ્રસાદે

એક ખીજી શીશી લાવી તેમાંની દવા ખ્યાલામાં કાઢી મોહનને પાછ. તે દવાની અસર તત્કાળ થઈ. મોહન અસલ સ્થિતિમાં આવ્યો, તેણે કહ્યું, “ શેઠ ! મને આવે ઘણીવાર થઈ. મારી બહેન રાહ જોઈ અકળાતી હશે; માટે હવે મને જવાની રજા આપો. ” જવાળાપ્રસાદે મ્હા પીને જવાનું કહી નોકર પાસે મ્હા મગાવ્યો. બન્નેએ વ્યાપાર સંબંધીની વાતો કરતાં મ્હા પી લીધી. મોહન પાન ખાઈ જવાને ઉભો થયો, જવાળાપ્રસાદે પોતાના ગાડીવાગાને મોહનરાય શેઠને તેમના મકાને મૂકી આવવાની આજ્ઞા કરી. મોહન જવાળાપ્રસાદની ગાડીમાં બેસી પોતાના બંગલા તરફ જવા લાગ્યો. ગાડી ઝડપથી ગમન કરી રહી હતી. મોહનરાયના હૃદયમાં અનેક પ્રકારના વિચારો તરવરી રહ્યા હતા. છેવટે ગાડી તેના બંગલા આગળ આવીને ઉભી રહી. મોહને ગાડીવાગાને જવાની આજ્ઞા આપી બંગલામાં પ્રવેશ કર્યો. રાત્રિના અગીયાર વાગવા આવ્યા હતા. તારાલક્ષ્મી ભાઈની રાહ જોઈ બેસી રહી હતી. ભાઈને જોઈ તેને આનંદ થયો. એવામાં જ મોહનની દૃષ્ટિ હાથપર પડી. તેને આંગળીએ વિંટી જણાઈ નહિ. તે ઉંડા વિચારમાં પડી ગયો. વિંટીની કિંમત પાંચ હજાર રૂપિયાની હતી. મોહને વિંટી ગૂમ થવાનું તારાને જણાવ્યું. તારાએ જવાળાપ્રસાદ પરનો પોતાનો બહેમ સ્પષ્ટ દર્શાવ્યો. મોહને તેની પ્રત્યેના બહેમમાં શંકા દર્શાવી. એ અરસામાં જ બંગલાના રક્ષક ભૈયાએ ઉપર આવીને જણાવ્યું કે, “ શેઠજી ! રમણચંદ્ર શેઠ આવે હય. ”

“ હેં ! શું રમણચંદ્ર ? ” તારા અને મોહન સાથેજ બેલી ઉઠ્યાં.

ભૈયાએ હા કહી. તરત બન્ને જણાં આનંદથી ઉમરાતાં હૃદયે ભૈયાની સાથે નીચે આવ્યાં. રમણચંદ્ર હાથમાં કાનસ પકડી પ્રવેશ-દ્વારમાં ઉભો હતો. મોહન રમણને જોતાંજ બેટી પડ્યો. તારાના આ-

નંદનો પાર રહ્યો નહિ. મોહને રમણનો હાથ મકડી અંદર ચાલવા માંડ્યું. સમજાનાં ઉપર આવી એક ટેબલની આસપાસ ગોઠવેલી પુરસીઓમાં ગોઠવાયાં. સૌએ એક બીજાની ખબર પૂછી. રમણે પોતાના વચનમાં બાદ આવે નહિ એવી રીતે કેટલીક હકીકત તેમને કહી સંભળાવી. તેની પર ગુજરેલા ગજબની વાર્તા શ્રવણ કરી મોહન તારાની આંખોમાં અશ્રુ ઉભરાયાં. રમણે પોતાને દુઃખ દેનાર જવાબાપ્રસાદને બદલે બીજી કોઈ વ્યક્તિનું નામ જણાવ્યું; કારણ કે પુરખાવાળી અબળાએ જવાબાપ્રસાદનું કોઈની આગળ નામ ઉચ્ચારવાની તેને મના કરેલી હતી. રમણને નિર્વિધિ આવેલો જોઇ મોહન તારાએ પ્રભુનો ઉપકાર માન્યો. તે પછી મોહનરાયે પોતાના મોટાભાઈના ખૂનની વિગતવાર હકીકત કહી સંભળાવી. તે પછી રમણે ખૂનીને ઉધાડો પાડવાની પોતેલીધેલી પ્રતિજ્ઞા જાહેર કરી આ વખતે જ એ ત્રિપુટી ખેડી હતી તેની પાછળના એક મોટા ઓરડામાં કંઈક ખડખડાટ થતો સંભળાયો. ત્રણેએ ચમકીતે એ તરફ જોયું; પણ અધકારને લીધે કંઈ જણાયું નહિ. રમણ ફાનસ ઉપાડી એ તરફ ગયો. તેની પાછળ મોહન અને તારા જવા લાગ્યાં. થોડેક જતાંજ તેમની નજરે કાળાં કપડામાં ઢંકાએલી એક સ્ત્રી ઝડપથી પસાર થઈ ગએલી જણાઈ. ત્રિપુટી તેની પાછળ જોઇ રહી. તે સ્ત્રી અદૃશ્ય થઈ ગઈ. રમણે તેને ઓળખી લીધી. તે પેલી પુરખાવાળી સ્ત્રી હતી. તે અત્યારે આ મકાનમાં કેમ આવી હશે ? શું તે માફ રક્ષણ કરવાનેજ મારી પાછળ પાછળ ફરતી હશે ? ” આમ આત્મગત વિચારતો રમણ મોહન તારાને લઈ પુનઃ દિવાનખાનામાં આવ્યો. ત્રણે જણાંએ મોટા સૂધી વાતો કર્યા કરી. છેવટે આંખો ઉઘ્ઘથી ઘેરાતાં મોહને બહેનને સૂઈ જવાનું સૂચવી પોતે રમણ સાથે પોતાના શયન સ્થળ તરફ પ્રયાણ કર્યું.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

કુપી કોટડીની તપાસ.

રજનીકાન્ત યતિન્દ્રનાથની પાસેથી શ્રવણ કરેલી વાતોથી બહુજ આશ્ચર્ય પામ્યો. જ્વાળાપ્રસાદ આવે. બપોલનક માણસ હશે એવો તેને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો. તેણે મકાને આવી ધણીવાર સૂંધી એના ઝોજ વિચારો કર્યા અને છેવટે તેણે નિશ્ચય કર્યો કે હવે થોડા દિવસમાં યતિન્દ્રનાથને આંચ આવે નહિ એવી રીતે જ્વાળાપ્રસાદને પકડી ઊધાડો પાડવો. રજનીકાન્ત ધણો બુદ્ધિશાળી હતો. તે જો ધારે તો યતિન્દ્રનાથને જ્વાળાપ્રસાદનો મદદગાર ગણી ફસાવી શકે; પરંતુ પોતે વિશ્વાસ આપી વિશ્વાસઘાતનું મહા પાપ કરે એવો તે નિષ્કુર નહોતો. તે મળે તેને માથું આપે એવો હતો. એના એવા પ્રમાણીકપણાથી પ્રભુ તેના પર પ્રસન્ન થઇ તેને દરેક પ્રકારની સ્હાય કરતા. તે હાથમાં લીધેલું કાર્ય ફતેહમંદ રીતે પૂર્ણ કરી શકતો. તે આજે રાત્રે જમી પરવારી જ્વાળાપ્રસાદને માટે હવે કેવો રસ્તો લેવો તેના વિચારમાં મશગુલ થયો હતો. રમાદેવી આઠ દિવસ થયાં ગૂમ થઇ ગઇ હતી, તેના વિચારમાં પણ તેને ધ્યાન આપવાનું હતું. પતિના કાર્યને માટે રમાદેવી પહેલાં આવીજ રીતે મહિનાઓના મહિના સૂંધી ગૂમ થઇ જતી અને આખરે પતિ પાસે હાજર થઇ ગુહેગારની બાતમી આપતી. રમાના વિચાર કરતાં રજનીકાન્તે મનનું સમાધાન કર્યું કે, “રમા જ્યારે આવશે ત્યારે અવશ્ય લાભદાયક સમાચારજ લાવશે.” તે પછી રજનીકાન્તે યતિન્દ્રનાથે કહેલી હકીકતનું મનન કરવા માંડયું; આખરે તે જ્વાળાપ્રસાદની કુપી કોટડી કે જેમાં રૂપિઆ, ગીનીઓ વગેરે બનાવવામાં આવતું હતું

તે કોટડીને તપાસવાનો નિશ્ચય કરી ઉભો થયો. તે આજનું કામ કાલે ઉપર મુલતી રાખવાના વિચાર વાળો નહોતો. તેણે કપડાં પહેરી લીધાં. વસ્ત્રની અંદર હાથીઆર ઉપરાંત જોઈતાં સાધનો પણ છૂપાવી લીધાં. બરાબર તૈયાર થઈ તે નીચે ઉતર્યો અને પોતાના સિપાહીઓને મકાનની સંભાળ રાખવાનું મુખ્ય જવાબાપ્રસાદના બંગલા તરફ વળ્યો. આ વખતે મધ્યરાત્રિ થઈ હતી. આકાશમાં તારાઓ ઝગઝગી રહ્યા હતા. પોલીસો હાથમાં શનસો પકડી રો'ન ફરવાને જતા હતા. રજનીકાન્ત થોડીવારે જવાબાપ્રસાદના બંગલાની પાછળ આવ્યો, કે જે સ્થળે ઉપર જવાની એક નાની સીढ़ી આવેલી હતી. એ સીढ़ી વાટે ઉપરના ભાગમાં થઈને અંદર ઉતરાય છે એવી માહિતી તેને રમણની પાસેથી મળી હતી. તે કોઈ જાણે નહિ એવી રીતે નીસરણી ચઢી ઉપરના ભાગમાં આવ્યો. તે સ્થળે એક મોટો ઓરડો આવેલો હતો. તેણે અજવામાંથી શનસ કાઢી આસપાસ જોયું, તો તે ઓરડો તેને તદ્દન ખાલી કરેલો જણાયો. તે તરત ત્યાંથી નીકળી બીજા ઓરડામાં આવ્યો. ત્યાં આગળ એ કપાટ અને એક મોટો પટારો પડેલો હતો. તેણે શનસ નીચે મૂકી પટારો ઉઘાડવા માંડ્યો; પણ એવામાંજ તેને તે સ્થળે કોઈનાં ચાલી આવવાનાં ધીમાં પગલાં સંભળાયાં. રજનીકાન્ત વિસ્મયતાથી જોઈ રહ્યો, તેનો નજરે લીલી સાલ ઓઢેલી એક રમ્ય રમણી ત્યાં ચાલી આવતી જણાઈ. તે સ્ત્રીનો દૃષ્ટિ પણ તેની પર પડતાં તે ચોંકી. તેણે આગળ નહિ વધતાં રજનીકાન્ત સામે જોયું, પણ રજનીકાન્તના શનસનો પ્રકાશ બરાબર નહિ હોવાથી તેને રજનીનું મુખ બરાબર જણાયું નહિ. તેણે તરત પોતાની પાસેથી એક લાલ રંગના કાચનું શનસ કાઢ્યું અને તેની બોળ ફેરવી પ્રકાશ રજનીના મુખ તરફ દેખ્યો. એકાએક તે રમણી રજનીકાન્તને ઓળખી તેની પાસે

આલી આવી. રજનીકાન્ત આશ્ચર્યતાથી તેના સામે જોઈ એકાએક બોલી ઉઠ્યો, “અરે રમા ! તું અહિં ક્યાંથી ?”

“હું જ્વાળાપ્રસાદ શેઠને ત્યાં નોકર રહી છું; અને બંગલાની તપાસમાં આહં આવી છું. પણ વાઈ તમે જણાવો કે મારા શેઠના મકાનમાં તમે અત્યારે શાની ચોરી કરવાને આવ્યા છો ? આટલું કહી રમા હસી પડી. રજનીએ પોતાની ધમ્મજા બહેર કરી. રમા તેના કામમાં મદદ કરવા તૈયાર થઈ બોલી, “સાઈ થયું કે તમારો અને મારો મેળાપ આ સ્થળે જ થઈ ગયો, વાઈ તમે મોહનરાય સંબંધી કંઈ વિશેષ હકીકત જણી છે કે ?”

“ના, શું વળી કંઈ કાવત્ર રચાયું છે ?” રજનીએ પૂછ્યું.

“હા સાંભળો.” કહી રમાદેવીએ મોહનરાય પર કરેલા પ્રયોગની સાથે લગ્નની કપડાતવાળા પત્રની અને છેવટે વિંટીના અપહરણની વાત તેને કહી સંભળાવી. કપટીનું આ નવીન કારસ્થાન રજનીકાન્તે તેજ વખતે પોતાની નોટબુકમાં નોંધી લીધું. તે પછી રમાએ પૂછ્યું, “આપને ખીજા કંઈ નવીન સમાચાર હાલમાં મળ્યા છે કે ?”

“હા, મને યતિન્દ્રનાથ પાસેથી ઘણા જાણવા જેવા સમાચાર મળ્યા છે.” રજનીએ યતિન્દ્રનાથ પાસેથી જાણેલી વાત ટુંકમાં તેને જણાવી કહ્યું, “રમા ! હું ઘાઈ છું કે ત્હેં હવે જ્વાળાપ્રસાદ કોણ છે એ સારી રીતે જાણી લીધું હશે ?”

“હા, મ્હેં તમને જે જણાવ્યું હતું તેજ કે કાંઈ ખીજું ?” રમાએ પૂછ્યું.

“હા, એજ ભયંકર શયતાન.”

“તેનો પાપકુંભ બસ હવે બરાઈ ચૂક્યો છે. તેને ફટકાં વાર લાગવાની નથી.”

“હા, માફ ધારવું પણ એવુંજ છે. વાફ, તું અત્યારે આ સ્થળે ક્યાંથી આવી ચઢી?”

“તમે જે કોટડીની તપાસમાં આવ્યા છો; તેજ કોટડીની શોધમાં હું પણ નીકળી છું.”

“આ વખતે મદ્રાસમાં કોઈ જગતું તો નથીને?”

“ના, તે બાબતથી આપ નિશ્ચિંત રહેજો. હું સર્વ અદોષસ્ત કરીને જ અત્રે આવેલી છું. આપણે ત્રણ કલાક સુધી તપાસ કરીશું; પણ કોઈને ખબર પડશે નહિ.”

“ધન્ય છે, તારી ચાતુર્યતાને. તારા જેવું સન્નારી રત્ન પ્રાપ્ત કરી હું મને અહોભાગ્ય સમજું છું.”

“ચાલો, ત્યારે આપણે હવે તપાસ શરૂ કરીએ.”

“હા, પણ મારે પ્રથમ આ પટારાની અંદરની વસ્તુઓની તપાસ કરવી છે.”

“તેની તપાસ મહેં કરેલી છે, એની અંદર કંઈ નથી. આપણે ખરી તપાસ તો પેલી કોટડીમાંજ કરવાની છે; માટે ત્યાં ચાલો.”

“ત્યાં જવાના રસ્તાની તને માહિતી છે કે?”

“ત્યારે માહિતી વિના કહેતી હોઈશ કે તમે મારી સાથે ચાલો?”

રમાએ હસીને તેના સામે જોઈ કટાક્ષ ફેંક્યું. રજની મનમાં તેની પ્રશંસા કરતો તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો. બન્ને એક સીટી-પર થઈને પેલા દૂધા ભોંયરામાં ઉતરવા લાગ્યાં. આખરે તેઓ ભોંયરામાં ઉતરી દૂધા કોટડી આગળ આવ્યાં. કોટડીને મજબુત તાણ લગાવેલું હતું. રજનીકાન્તે ખીસામાંથી એક નાનું હથિયાર કાઢી તાણ ઉઘાડી નાખ્યું. બાદ બન્નેએ કોટડી ઉઘાડી અંદર પ્રવેશ કર્યો. રજનીકાન્તે કાનસ બહાર કાઢ્યું. શાનસના પ્રકાશમાં કોટડીની અંદર

આવેલી અનેક વસ્તુઓ પર રજનીકાન્ત અને રમાની નજર પડી. અનેક પ્રકારની તાંબા પીતળની ધાતુઓ, ઝેરી દવાઓ, લોખંડનાં યંત્રો, અને નાના મોટાં ઉપયોગી હથિયારોનું ત્યાં સંગ્રહસ્થાન બનેલું માલમ પડ્યું. રજની અને રમા એ સઘળું જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યાં. પછી રજનીએ સઘળા મોટી મોટી વસ્તુઓની તથા યંત્રોની યાદી નોટબુકમાં ઉતારી લીધી. કેટલીક ઝેરી દવાની શીશીઓ અને ઉપયોગી હથિયારો સાથે લઈ લીધાં. ઝેરી દવાની શીશીઓ પર દવાના નામની સાથે જવાબાપ્રસાદનું નામ લખેલાં લેખલ ચોંટાડેલાં હતાં. ત્યાંના એક ખુણામાં બનાવટી રૂપિયા અને ગીનીઓની બે નાની ઢગલીઓ પડેલી હતી. રજનીએ તેમાંથી થોડાક રૂપિયા અને ગીનીઓ રૂમાલમાં બાંધી લીધી. સઘળા વસ્તુઓનું બરાબર નીરીક્ષણ કરી રજની-રમા તે કોટડીની અંદર પડેલા એક મોટા પટારા નજીક આવ્યાં. આ પટારામાં તે ચંડાળની જાદુઈ લાકડી પડેલી હોવી જોઈએ. બસ તે ભયંકર કામ કરનારી લાકડી આજે મારી પાસે આવશે અને તેથી તે પિશાચરાજ જવાબાપ્રસાદના હાથ પગ ભાગી જશે. હા! તે લાકડીથીજ પાપાત્માએ ભયાનક ઉથલ પાથલ કરી મૂકી છે. ઓ પૃથ્વીપરના પ્રેત! તું અત્યારે નિદ્રાની સુખમય શાન્તિમાં પડ્યો હોઈશ; પણ અહિં તારા મૃત્યુની સામગ્રી એકડી થાય છે. તારો કાળ હવે તારી નિકટ આવતો જાય છે. ” આવી રીતના મનોહાર કાઢતા રજનીકાન્તે રમાની મદદથી તે મોટા પટારાનું ઢાંકણ ઉઘાડ્યું. પટારો ઉઘાડી રજનીએ અંદર શાનસ ધરી લાકડીની તપાસ કરવા માડી; પણ અંદર લાકડી જણાઈ નહિ. લાકડીને બદલે અંદર જાત જાતના રંગનાં પડીકાં પડેલાં માલમ પડ્યાં. રજનીકાન્તે વિચાર્યું કે આજે તે પાપીએ લાકડી અહિં નહિ મૂકતાં તેની પાસેજ રાખી હશે; લાકડી વાસ્તે હવે ફરીથી જોઈ લેવાશે.

રજનીએ પટારો બંધ કર્યો; એવામાં રમાને કંઈક માદ આવતાં
 બોલી, ” આપણે આ પટારો લગીર દુર ખસેડી તેની પાછળ તપાસ
 કરવી જોઈએ. મને બહેમ છે કે આ પટારાની પાછળ કંઈક છૂપું હા-
 ટીયું આવેલું હોવું જોઈએ. જુઓ એની નીશાનીમાં આ પટારાની
 પાછળ રહેલી થોડીક જગામાં કંઈક પીતળની ધાતુ જેવું ચળકે છે.
 રજનીએ તરત શાનસ ધરી ત્યાં જોયું. તેને પણ બહેમ પડ્યો. તેણે
 શાનસ રમાના હાથમાં આપી અપૂર્વ બળથી પટારાને આઘો ખસેડી
 નાંખ્યો. પટારો દૂર થતાં તેમને માલમ પડ્યું કે દિવાલમાં એક પીતળનું
 કુંડ આવેલું છે. રજનીએ બારીકાઈથી દિવાલની તપાસ કરી. આખી
 દિવાલ સાફ અને લીસી હતી. તેને થોડાક વખત પર ચૂનાથી ઘો-
 ણાએલી જણાઈ. તે પછી રજનીકાન્તે પીતળના કડાને પકડી જોરથી
 ખેંચ્યું. આ પળેજ તે દિવાલમાં આવેલો એક આરસનો મજબુત
 પથર સરસર અવાજ કરતો જમીનમાં ઉતરી પડ્યો. દિવાલમાં જગા
 થઈ. બન્નેના અશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. તેમણે તે થયેલી જગાની
 અંદર જોયું તો જણાયું કે અંદર એક બીજી કોટડી આવેલી છે.
 રમાને પાછળ આવવાનું રહી રજનીકાન્ત પ્રથમ અંદર પ્રવેશ્યો. તેની
 પાછળ રમા અંદર આવી ઉભી રહી. બન્ને જણાં આ એકાન્ત વાસનાં
 ભૂતની માફક ફરતાં જણાતાં હતાં. બન્નેએ બારીકાઈથી ચારે તરફ
 જોવા માંડ્યું. આ કોટડીમાં ચાર મોટાં કપાટો અને બે મોટી ત્રિજ્ઞે-
 રીઓ આવેલી હતી રજનીકાન્તે હથીઆર કાઢી પ્રથમ કપાટનાં તાળાં
 ઉઘાડી નાંખ્યાં, અને પછી એક કપાટ ઉઘાડી જોવા માંડ્યું. તે કપાટમાં
 કિંમતી વસ્ત્રો સિવાય અન્ય કશું જણાયું નહિ. રજનીએ તેને બંધ
 કરી બીજું, પછી ત્રીજું જોયું પણ તેમાંએ કપડાં મૂકેલાં માલમ પડ્યાં.
 તેણે છેવટે ચોથું કપાટ ઉઘાડ્યું. તેમાં કાગળોનાં બંડો પડેલાં જોયાં

રજનીએ તે બંડો તપાસવા માંડ્યાં, તેમાંનાં કેટલાંક બંડો નોટો તથા ચેકનાં હતાં. તે બંડલની પર કોરો કાગળ લપેટી તેની પર એક લેખલ મારેલું હતું અને તે લેખલ પર ફક્ત મનમોહનરાય; આટલાજ શબ્દો લખેલા હતા. એ અક્ષરો રજનીકાન્તને જવાળાપ્રસાદના હાથના લખેલા જણાયા. તે બંડલ રજનીએ રમાના હાથમાં આપી એક બીજું બંડલ ખોલી જોવા માડ્યું. તેમાંથી એક મોટો ચીકણો સફેદ કાગળ ઉકેલી રજનીએ વાંચવા માંડ્યો. આ કાગળમાં પૂજાળ લખાણ લખેલું હતું. રજનીએ ઉપર ટપકેથી તેને વાંચી જાણી લીધું કે આ એક વીલ છે અને કોઈ મનમોહનરાય નામનો શ્રીમંત માણસ તેની તમામ મિલકતની વારસ તેની પુત્રી ઇન્દુને બનાવે છે. આ કાગળની નીચે મનમોહનરાયની સહિ તથા કેટલાક બીજા માણસોની સહીઓ ઉપરાંત જગદીશચંદ્ર નામના માણસની સહિ હતી. રજની વિચારમાં પડી ખોલી ઉઠ્યો, “ખરેખર ! આ સહિ પેલા પ્રખ્યાત ખૂનીનીજ હોવી જોઈએ; કે જેણે મનમોહનરાય નામના નામાંકિત શેઠને તેનું મકાન સગાવારી તેના કુટુંબ સાથે બળિમબૂત કર્યો હતો અને તે જગદીશચંદ્ર ફાંસીએ ચઢતાં પહેલાં જેલમાંથી પસાર થયો હતો. હા ! પ્રભુ ! હવે મારી મહેનત કંઈક સફળ થાય એમ સમજાય છે અને તે બચાંકર ખૂનીની બાબતમાં કંઈક અજવાળું પડતું જણાય છે. હા ! દુષ્ટાત્માઓ દ્રવ્યને માટે કેવાં બચાનક કામો કરે છે. આમ વિચારતા રજનીએ તે મોટો કાગળ રમાના હાથમાં આપ્યો. રમાએ પણ તે કાગળને ઉપર ઉપરથી જોઈ લીધો. તેના મુખપર આનંદની છાયા પ્રકટી નીકળી. તે હર્ષથી ઉભરાતા હૃદયે ખોલી, “હવે આપણું કામ થોડા સમયમાં પૂર્ણ થઈ જશે. પ્રભુ કૃપાએ તમારો પેલો ગુમ થએલો બચાંકર ખૂની પણ પકડાશે અને સૂર્યપૂરના રાજમાન રાજેશ્વરી શ્રીપાંચ શેઠજી જવાળાપ્રસાદ-

જીનું પણ ભોપાળું ઉઘડી જશે; અને તેની સાથે એ પિશાચોની પા-
 પલીલાથી ભીખારી જેવાં બની દુઃખ દરિયામાં દૂભેલાં જનોનું કલ્યાણ
 થશે. પ્રાણનાથ ! એ સઘળાં ગરીબોના આશિર્વાદ તમને મળશે અને
 તે ઉપરાંત નામદાર સરકાર તરફથી માન અને ધનિમ મળશે તેતો
 જુદું. રાવ સહેજ ! તેમાંથી આ દાસીને કંઈક પારિતોષિક આપી સં-
 તોષણો કે નહિ ? ” રમાએ હસ્તે વદને ખતીના સામે જોયું. રજનીકાન્તે
 સ્મિત વદને કહ્યું, “ પ્રિયે ! હું જાતે જ તારો છું; તો મારી પાસેનું
 સર્વસ્વ તારું જ હોય એમાં શું ? ચાલો હવે અત્રેનું કામ પૂર્ણ કરી
 આપણે જલ્દીથી બહાર નીકળી જઈએ. આપણને ઘણો ટાઈમ થવા
 આવ્યો છે. ” આટલું કહી રજનીકાન્તે ત્રિજેરી ખોલવાના ધરદે એક
 તિક્ષણ ધારવાળું નાનું ચંત્ર ખીસામાંથી બહાર કાઢ્યું; અને તેની
 ઝીણી ચાંપ દબાવી ત્રિજેરી આગળ મૂક્યું. તે ચંત્ર વિજળીના વેગે
 દોડી જઈ ત્રિજેરીની કળ આગળ વળ્યું અને દસ મિનીટમાંજ ત્રિ-
 જેરીનાં બારણાં ઉઘડી ગયાં. તે પછી તે ચંત્રને ખીજી ત્રિજેરીપર
 લગાવી રજનીકાન્તે ખુશી થએલી ત્રિજેરી તપાસવા માંડી. તે ત્રિજે-
 રીમાં હિરા, માણેક, મોતી, સુવર્ણના દાગીનાઓ મૂકેલા હતા. આ
 સઘળા દાગિના પેલા મોટા કાગળમાં લખેલા હતા; આ સઘળા દાગિના
 મનમોહનરાયના છે જાણી રજનીકાન્તે તેની ગાંસડી બાંધી દઇ તે ત્રિ-
 જેરી બંધ કરી ત્રીજી ત્રિજેરી તરફ જોયું. તે પણ ક્યારનીએ ઉઘડી
 ગઈ હતી, તેમાં કેટલાક કાગળો ગડીયો વાળીને ગોઠવી મૂકેલા હતા.
 રજનીકાન્તે તેમાંના કેટલાકને ઉકેલી જેવા માંડ્યાં; તો તેમાં કેટલાકમાં
 મકાનોના નકશા-પ્લાનો ચિત્રેલા હતા. કેટલાકમાં દવાઓ બનાવવાની
 વસ્તુઓ લખેલી હતી; કેટલાકમાં સૂર્યપૂરના શ્રીમંતોના મકાનોમાં
 પ્રવેશવાના માર્ગોના સ્થળો દોરેલા હતા. જ્વાળાપ્રસાદની અજળ

પ્રપંચ જળની મનમાં તારીશ કરતા રજનીકાન્તે કેટલાક કાગળ લઈ લીધા અને બાકીના યથાસ્થાને મૂકી દીધા. તે પછી તેણે અંદરના સઘળા ઓરડા, દાદર, સાંકડા રસ્તા વગેરેની નોંધ કરી રમાને પૂછ્યું, “કેમ હવે આપણે બહાર નીકળી જઈશું કે ?”

“હાજી, આપ પધારો.”

“અને તું ?”

“હું હજી આ સ્થળે થોડાક દિવસ રહેવાને ઇચ્છું છું” રમાએ જણાવ્યું.

બાદ જન્ને જણાં ત્યાંથી નીકળી ઉપરના ભાગમાં પાછાં આવ્યાં. રમા પાતને બંગલાની બહાર કાઢી અંદર આવી અને પોતાને સ્થાને જઈ સૂઈ રહી. રાત્રિનો છેલ્લો પ્રહર ચાલતો હતો. અંધકાર ધીમે ધીમે નષ્ટ થતો હતો. તારાઓનાં જુમ્મમાં ઝગઝગી રહ્યાં હતાં. ગરીબ લોકોના ઘરમાંથી ઘંટીના ઘોર સંભળાતા હતા. રજનીકાન્ત રાજમાર્ગ પર થઈને મકાન તરફ જવા ઝડપથી પસાર થતો હતો. થોડેક દૂર જતાં એક સાંકડી ગલી આવી. તે ગલીમાં થઈને મકાને જવાનો ટુંકો રસ્તો આવેલો હતો. રજનીકાન્ત તે ગલીમાં પ્રવેશી મકાન તરફ જવા લાગ્યો. એવામાં જ ત્યાં બેઠેલાં કુતરાં આર્તનાદે ભસવા લાગ્યાં. રજનીકાન્તે પાછળ જોયું. અહ્ય સમયમાં તો એક સ્વામ વસ્ત્ર ધારી વ્યક્તિ તેની આગળ આવીને ઊભી રહી. રજનીકાન્તે ખીલકુલ ગમ-રાયા વિના તેના સામે જોયું. તે વ્યક્તિએ તરત એક નાની ચીક્રી કાઢી રજનીના હાથમાં મૂકી ચાલવા માંડ્યું. રજનીકાન્તે તેની પાછળ જોયું. જોત જોતામાં તે વ્યક્તિ અદૃશ્ય થઈ ગઈ. રજનીના અચાનક પાર રહ્યો નહિ. તે ત્યાંથી ચાલી મકાને આવ્યો. શયનાલયમાં

દીપક પ્રકાશી રહ્યો હતો. રજનીકાન્ત કપડાં બદલી ખુરશીમાં બેઠો અને મળેલી ચિટ્ઠી વાંચવા લાગ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે,—

“ રજનીકાન્ત !

તમે જવાબાપ્રસાદના બંગલામાં પ્રવેશી અત્યારે જે કાંઈ કાર્ય કરી ગયા છો; તે સર્વની મને બરાબર ખબર છે. તમારી નજીકમાંજ રહી મહેં સઘળું દ્રશ્ય આલોક્યું છે. તમને વિશેષ જણાવવાનું કે’ હજી જ્યાં સૂંધી જવાળા પ્રસાદની જાદુઈ લાકડી તમારા હાથમાં આવી નથી ત્યાં સૂંધી તે પાપી સપડાવાનો નથી. માટે હરકોઈ ઉપાયે તેની લાકડી કબજામાં લેવાની જરૂર છે. હું પણ એજ પ્રયત્નમાં છું. પ્રભુ તમને તમારા દરેક કાર્યમાં મદદ આપો. હાલ એજ. વિશેષ કોઈ વખતે જાણમાં.

લી. બેદમરેલી વ્યક્તિ. ”

રજનીકાન્ત વિસ્મયતાથી ચીટ્ઠીને ચારે તરફથી તપાસી બોલી ઉઠ્યો, “ આ શું ? તે વ્યક્તિ કોણ ? તેને આવી રીતે ચિટ્ઠી લખવાનું શું કારણ ? ” રજનીકાન્તે ઘણીવાર સૂંધી વિચાર કર્યા, પણ વિચારમાં તેને કંઈ માલમ પડ્યું નહિ. તેણે ચિટ્ઠીને પોતાની ડાયરીમાં મૂકી દઇ પર્યંત તરફ પ્રયાણ કર્યું અને સમ્પત પરિશ્રમથી રજનીકાન્ત થોડીવારે નિદ્રિત થઈ ગયો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

અજબ વ્યક્તિ.

સાંજનો સમય હતો. મૂર્ચ્છભગવાન પશ્ચિમાકાશ તરફ ગમન કરી રહ્યા હતા. ચારે ચરવા ગએલાં પશુઓ પોતપોતાના માલિકોના મકાન તરફ ગમન કરી રહ્યાં હતાં. પક્ષીઓ સંપૂર્ણ ખોરાક મળવાથી આનંદ પ્રદર્શિત કરતાં માળા તરફ પ્રયાણ કરતાં હતાં. આખો દિવસ મહેનત મજુરીથી કંટાળેલા લોકો આશાએ લેવાને ખુશ મયદાન તરફ જતા હતા. શ્રીમંતો પોતપોતાની પત્નીઓ સાથે ગાડીઓમાં બેસી આગ-બગીચાઓ તરફ હવા ખાવાને જતા હતા. પવનની મંદમંદ લહરીયો આવતી હતી. સાંજનો ખુશનુમા સમય આનંદમય ભાસતો હતો. આ વખતે જવાળાપ્રસાદ શેઠના બંગલાની આગળ આવેલા એક વિશાળ યોગાનમાં મોહિની અને પેલી કામકાજ કરવા રહેલી ચપળા એક બેન્ય પર બેસી પ્રવૃત્તિત વદને વાતો કરી રહ્યાં હતાં. તે વિશાળ યોગાનમાં વાવેલાં વૃક્ષોથી સઘળે શિતળતા વ્યાપી રહી હતી. રંગ બેરંગી પુષ્પો આંખોને આનંદ આપી રહ્યાં હતાં. તેમાંથી સુગંધમય સુવાસ પવન સાથે મળી ચારે તરફ ફેલાઈ રહી હતી. પત્થરના બનાવેલા નાનકડા કુંડમાં મૂકેલા કુંવારા ઝીણી ધારે ઉડી રહ્યા હતા; અને ઝીણાં ઝીણાં જળ બિંદુઓ ત્યાં બેઠેલી રમણીયોના શરીરપર પડી તેમને શીતળતાનું સુખ આપી રહ્યાં હતાં. ચપળાની સાથે વાતો કરતી મોહિનીએ એક ખીલેલા ગુલાબ તરફ હાથ લંબાવી કહ્યું, “ ચપળા ! પેલું ગુલાબ લાવ બેઠાએ.”

ચપળાએ ગુલાબ લાવી મોહિનીના હાથમાં મૂક્યું. મોહિની તે પુષ્પને

થોડીક ક્ષણ અવલોહી રહી બોલી, “ અરે ! આ પુષ્પ કેવું સુંદર છે ? ”

“ બહેન ! ગુલાબના પુષ્પની સુંદરતામાં તે શી ખામી હોય ? ”
અપળાએ કહ્યું.

“ પણ આ પુષ્પની સુંદરતા વધુ વખત ટકતી નથી. ”

“ તે સાચ છે. તે જ્યાં સૂધી વૃક્ષ પર રહે છે; ત્યાં સુધીજ સુંદર દેખાય છે; પણ મનુષ્યના હાથમાં જવાથી તે કરમાય છે અને ધીમે ધીમે તેની સુંદરતા નષ્ટ થાય છે. સુર મનુષ્ય તેને સુંદર રાખવાનું જળ સીચે છે અને મૂર્ખ મનુષ્યો તેને સ્થાન બ્રષ્ટ કરી પોતાના ક્ષણિક સ્વાર્થ પૂરો થતાં તેની પાખડીયો તોડી પૃથ્વાપર ફેંકી દે છે. મોહિની બહેન ! આ દોરંગી દુનિયામાં અનેક પ્રકારના મનુષ્યો નિવાસ કરે છે. તેમાં કેટલાંક જ્ઞાની હોય છે; કેટલાંક અજ્ઞાની હોય છે. ”

“ અપળા ! ખરેખર તું પંડિતા છે. તારું જ્ઞાન અનુપમ છે. તું એક અજ્ઞાન સ્વામીના પનારે પડી મહાદુઃખી થઈ છે. આ ગુલાબનું દ્રષ્ટાંત તને બરાબર બંધ બેસતું થઈ પડે છે. જે તું કોઈ જ્ઞાની પતિના પનારે પડી હોત તો ઘણીજ સુખી થાત. ”

“ બહેન ! એતો જે ભાવિમાં નિર્માણ થએલું હોય છે; તેજ થાય છે; પરંતુ તમે સંભાળજો. તમે જ્ઞાની છો, ઉમ્મર લાયક છો; માટે સંસારમાં સ્વર્ગિય સુખ પ્રાપ્ત થઈ શકે એવોજ પતિદેવ ખોળી કાઢજો. ”
આટલું કહી અપળા હસી પડી.

મોહિની ગંભીર મુખે બોલી, “ અપળા ! આ ભાગ્યમાં હજી કેવા લેખ લખાએલા હશે તેની કોઈને ખબર પડતી નથી; પરંતુ એટલું તો છે કે જે જન્મથીજ દુઃખી છે; તે સદાકાળ દુઃખમાં જ રહે છે. ”

“ ના, બહેન ! એવું ના બોલશો. દુઃખની પાછળ સુખ અવશ્ય

રહેલું હોય છે. સુખ દુઃખની ઘટમાળ ફર્યાળ કરે છે. રાત્ર દિવસની માફક સુખ દુઃખ આવ્યે જાય છે અને સર્વ મનુષ્યો પ્રારમ્ભાનુસાર ઉપભોગ લીધા કરે છે. તમે એક મોટાં શ્રીમંતનાં પુત્રી છો તમારી એવાને અર્થે સેંકડો સેવકો તૈયાર રહે છે. દયાળુ ભગવાન પતિ પણ તમારે લાયક જ મેળવી આપશે. ” ચપળાએ જણાવ્યું.

“ ચપળા ! મારા ભાગ્યમાં પરણવાનું લખાએલું નથી. ” કહી મોહિનીએ નિઃશ્વાસ નાખ્યો.

“ બહેન ! આમ કેમ બોલો છો ? ”

“ હું સાચું જ કહું છું. જે મારા ભાગ્યમાં લગ્ન સુખ હોત તો હું આટલી ઉમ્મર સૂચી કૌમારાવસ્થામાં રહેતજ નહિ. મારા પતા...” મોહિની આગળ બોલતાં અટકી. તેણે નિઃશ્વાસ નાંખ્યો. ચપળ ચપળાએ તેનું હૃદય દુઃખી જાણી પૂછ્યું, “ બહેન ! બોલતાં-બોલતાં કેમ અટકી ગયાં ? ”

“ હું શું કહું ? ચપળા ! હું એવા સંયોગોમાં મૂકાએલી છું કે જે માફ મનજ જાણે છે. તને મારી પાસે રહે આજે એક માસ પૂરો થયો છે; આ અરસામાં મહેં તાફ હૃદય જાણી લીધું છે અને તું પણ મારા હૃદયથી થોડીક માહિતગાર થઇ ગઇ છે. આપણા બન્નેમાં સખી ભાવ પ્રકટ થયો છે. હું તને દાશી નહિ પણ એક બહેનની માફક ચાહું છું અને મારા હૃદયની સઘળી વાતો તને જણાવવાને ઇચ્છું છું. પણ... પણ...” મોહિની પુનઃ આગળ બોલી શકી નહિ.

“ બહેન ! શા માટે મનમાં દુઃખી થાઓ છો ? તમારા હૃદયની સઘળી વાત મને જણાવો. હું આપને વચન આપું છું કે; આજથી તમને મારાં સમાં બહેન પ્રમાણે ગણીશ અને તમારા કલ્યાણમાં આ જીવ આપવે પડશે તો આપીશ. ” ચપળાએ જણાવ્યું.

“ચપળા! મારી વાત ભયંકર છે. તે હાલ તને જણાવી શકાય એમ નથી. સમય આવે હું તને સઘળું જણાવીશ. બહેન ! તું મને સુખી ધારતી નહિ. હું મહા દુઃખી છું. ચપળા ! મારા વિશ્વાસનો ગેરઉપયોગ કરીશ નહિ. અત્યારે હું તને ફક્ત એટલું જ જણાવું છું કે હું એક ભયંકર માણસની પુત્રી છું. તેના અત્યાચારથી કંટાળી છું. અને આ નર્ક સદનમાંથી ઉદ્ધાર કરનાર દેવ પુરૂષની ઇચ્છા ધરાવું છું. બહેન ! હું...”

મોહિનીનો કંઠે રૂંધાયો. તેણે ચપળાના સ્કંધપર માથું નાખી દીધું. ચપળાએ તેના માથે હાથ ફેરવતાં કહ્યું, “બહેન ! તમારા હૃદયમાં કંઈક ગુપ્ત કષ્ટ ઉત્પન્ન થતું હોય એમ હું સમજું છું. હું એક ગરીબ અબળા છું. હું તમારા દુઃખમાં દિલાસા સિવાય અન્ય કંઈ કરી શકું એમ નથી; છતાં જો તમારો સંપૂર્ણ વિશ્વાસ મારી પ્રત્યે હોય તો તમારા દિલની વાત જણાવો. પ્રભુ કૃપાએ તમારા દુઃખમાં શાન્તિ મળશે.”

મોહિની રૂંધાતા કંઠે બોલી, “ચપળા ! હું તને મારી સગી બહેન પ્રમાણે ચાહું છું; પણ પણ હું જે વાત કહેવા ઇચ્છું છું તે ઘણી ભયંકર છે. એમાં મારા ધાતકી પિતાનું સર્વસ્વનાશ થવાનો સંભવ છે. આ કારણથી જ હું મારા હૃદયની વાત કરતાં કંપું છું. બહેન !” મોહિની આગળ બોલે એ પહેલાં તો જ્વાળાપ્રસાદ ત્યાં આવતો જણાયો. ચાલાક ચપળાએ તરત વાત બદલી નાખી. મોહિની પણ મુખપરનો શોકમય ભાવ દૂર કરી સાવધ થઈ. જ્વાળાપ્રસાદે તેમની નજીક આવી બંનેના ચહેરા સામે વારા ફરતી જોઈ કહ્યું, “મોહિની ! હું એક જરૂરી કામના પ્રસંગે અત્યારે બહાર જાઉં છું. હું બનતા સૂધી તો દસ વાગ્યા પહેલાં પાછો આવીશ. બરાબર સંભાળ રાખજો.” આટલું કહી તેણે ચપળા સામે જોઈ કહ્યું, “તું મારી પ્રયોગશાળામાં જ; અને તે કેટડીની અંદરનાં તમામ કાચનાં વાસણો

સાફ કરી નાંખ; કારણ કે હું આવીશ તે વખતે તેનો ઉપયોગ કરવાનો છે. ” તેની વાત લક્ષ પૂર્વક શ્રવણ કરી ચપળા અંદર ચાલી ગઈ. તેના ગયા પછી પુનઃ જ્વાળાપ્રસાદે મોહિનીને કહ્યું, “ મોહિની! આ ચપળા પર પૂર્ણ વિશ્વાસ મૂકતાં વિચાર કરજો. તે સ્ત્રી ઘણી ચાલાક છે એવું તેની ચાલાક આંખ પરથી સાબીત થાય છે. આ બે ચાર દિવસમાંજ તેને ગમે એ પ્રકારે આપણા મકાનમાંથી વિદાય કરવાનો મહેનું નિશ્ચય કર્યો છે. વળી તે આપણા દુબનોની સાથે મળેલી હોય એમ પણ મને શંકા છે. જો મારી શંકા સત્ય ઠરશે તો એ સ્ત્રી જીવતી રહી શકશે નહિ. બેટા ! તું તેનીપર ખરાખર દેખરેખ રાખજો. હું હવે જઈ છું. ” કહી જ્વાળાપ્રસાદ ત્યાંથી નીકળી બહાર આવ્યો અને અગાઉથી જોડાવી રાખેલી ગાડીમાં બેસી ચાલતો થયો. મોહિની ઘણીવાર સુધી વિચારમાં બેસી રહી. બાદ મુખથી નિઃશ્વાસ નાખી અંદર ચાલતી થઈ. છેવટે દિવસની પૂર્ણાહુતી થઈ. સાયંકાળનો સમય થયો. અંધકાર અવનીપર પથરાવા લાગ્યો. જ્વાળાપ્રસાદના ભવ્ય મહાલયમાં નોકરો દીપકો પ્રકટાવવા લાગ્યા, આ વખતે એક વિરૂપ વ્યક્તિએ શેઠના ઝાંપા આગળ આવી ત્યાં બેઠેલા પહેરાવાળા ને પૂછ્યું, “ બાઈ ! મોહિની અંદર છે કે ? ”

“ હા, તમારે શું કામ છે ? ” પહેરાવાળાએ પૂછ્યું.

“ મને જ્વાળાપ્રસાદ શેઠે એક અગત્યના કામ માટે તેમની પાસે મોકલ્યો છે. કામ જરૂરી છે; મને જલ્દી જણાવો કે તે અત્યારે અંદરના કયા ભાગમાં હશે ? ” તે વ્યક્તિએ આવવાનું કારણ જણાવી પૂછ્યું, પહેરાવાળો આશ્ચર્ય પામી કાણુ પર્યંત તેની સામે જોઈ રહ્યો. આવનાર વ્યક્તિનો દેખાવ બચકારક બાસતો હતો. તેણે કાળાં વસ્ત્રો પહેરેલાં

હતાં. તેનું મુખ સ્થામ હતું. આવા ભયંકર દેખાવના માણસો ઘણી વખતે જ્વાળાપ્રસાદની પાસે આવતા હોવાથી પહેરાવાળાને કંઈ વિશેષ નવાઈ લાગી નહિ. તેણે મોહિનીના ઓરડાની નીશાની બતાવી તેને અંદર જવાનું કહ્યું. તત્કાળ તે વ્યક્તિ મહાલયમાં પ્રવેશી મોહિનીના ઓરડા સમિપ આવી ઉભી રહી. મોહિનીનો ઓરડો મહાલયના છેક પાછળના ભાગમાં આવેલો હતો. ત્યાં નોકર ચાકરોનો પણ અવર જવર બિલકુલ હતો નહિ. આ વખતે મોહિની એક આરામ ખૂરશી પર પડી વિચારમાં તદ્દુપ થયેલી જણાતી હતી. નજીકના ટેબલ પર દીપક ઝમઝમાટ પ્રકાશી રહ્યો હતો. તેના પ્રકાશમાં આંતરિક ચિંતાથી મોહિનીના ક્ષિક્ષા પડેલા મુખ પર તુતન પ્રકારના ચતાફેરફાર સ્પષ્ટ જણાતા હતા. તેના કંઠમાં શોભી રહેલો એક અમૂલ્ય હાર ચળકાટ મારી રહ્યો હતો. આ હાર તારામુંદરીનો હતો. આગંતુક વ્યક્તિએ તે પછી ત્યાં ઉપસ્થિત થઈ ધીમેથી કહ્યું, “ મોહિની ! ”

તેના એકાએક આવવાથી મોહિનીએ ચમકીને તેના સામે દૃષ્ટિ કરી પૂછ્યું, “ તમે કોણ છો અને અત્યારે મારી પાસે કેમ આવ્યા છો ? ”

“ મોહિની ! હું વિના કારણે આ સ્થળે આવ્યો નથી. હું આ મહાલયમાં રહેલો છું એટલે મને અજાણ્યો ધારશો નહિ. હું એક પરિચિત માણસ છું. ”

આવનાર વ્યક્તિએ મર્મમાં બોલી જણાવ્યું. મોહિનીના આશ્ચર્યમાં વૃદ્ધિ થઈ. તેણે ટટાર બેસી પૂછ્યું, “ વાર તમારા આગમનનું કારણ શું જણાવો ? ”

“ મારે તમારા ગળામાં પહેરેલા હારની જરૂર છે; અને ખરું પૂછો તો તેજ કારણથી મારે અહિં આવવું પડ્યું છે. ” વ્યક્તિએ હાર સામે આંગળી કરી કહ્યું. મોહિની ચમકી. તેણે ગંભીર મુખે કહ્યું,

“ અરે ! તમે આ શું બોલો છો ! એક અઝણા માણસને આ અમૂલ્ય હાર કેવી રીતે આપી શકાય ? તેમ હું તમને ઓળખતી પણ નથી. ”

“ મોહિની ! આમાં વિશેષ ઓળખાણની જરૂર નથી. મને ઓળખવો હોય તો અત્યારે ઓળખી દ્યો કે આ હારનો હું માલીક છું. ”

“ હેં ! ખરેખર તમે કોઇક દિવાના છો. આ હાર બનાવરાવતાં કંઈ ખર્ચ થયું હશે કે ? આવો અમૂલ્ય હાર તમને માગતાં શરમ નથી આવતી ? વળી પાછા કહો છો કે હારનો માલીક હું છું. તમારું મગજ ઠેકાણે છે કે નહિ ? ”

“ મારું મગજ ઠેકાણે જ છે. આ હાર બનાવવામાં શેઠને એક રાત્રી પાંચનું પણ ખર્ચ થયું નથી. મોહિની ! આ હારના બદલામાં તો એક માણસનો જીવ ગયો છે. આ હાર હરામનો મેળવેલો છે. માટે જાણદીધી મને આપી દ્યો. ”

મોહિનીનું મુખ ઉતરી ગયું. અઝણ વ્યક્તિના આવા બોલ-વાથી તેને ભય ઉત્પન્ન થયો. તેણે નોકરોને બોલાવવાનો ઇરાદો કર્યો. તેનો એ ઇરાદો તેના મુખપરના ભાવથી જાણી લઈ તે વ્યક્તિએ ગંભીર હાસ્ય કરી કહ્યું, “ મોહિની ! હું તારા મનની ઇચ્છા જાણી ગયો છું; પણ યાદ રાખજે કે જો ખૂમ પાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો તો જાણજે કે હું તને એક પલકવારમાં સજવત્ બનાવી દઈશ. જો આ હથીઆર હું સાથે લઈને જ આવ્યો છું. ” કહી તે વ્યક્તિએ બાંહેધમાં છૂપાવેલો એક લાંબો ચળકતો છરો બહાર કાઢ્યો. મોહિની ધુનવા લાગી. તે સ્તબ્ધ બની મુખથી કંઈ પણ ઉચ્ચાર કરી શકી નહિ. એવામાં પુનઃ એ વ્યક્તિએ કહ્યું, “ કેમ હાર આપવો છે કે નહિ ? ”

“ ભાઈ ! આ હારના બદલામાં હું તને માગે એટલા રૂપિયા આપવાને તૈયાર છું. ”

“ નહિ; હું રૂપિયાની ધચ્છા રાખતો નથી. તારા બાપે રૂપિયા પણ હરામનાજ મેળવેલા છે. તારા બાપના સઘળાં કારસ્થાનો હું જાણું છું. તારો બાપ આટલો બધો પૈસાદાર શાથી થયો છે તે તું જાણે છે કે ? જો અણુજાણુ હોય તો સાંભળ. હું તારા પાપી પિતાનું પોક્કળ પ્રકાશ કરું. મોહિની ! તારો બાપ પવિત્ર હૃદયનો નથી; પૈસાદારોમાં જો ગુણુ જોઈએ તે ગુણુ તેનામાં નથી, તે બહારથી ધર્મિષ્ઠ જણાવવા લાંબાં તીલક તાણે છે; પણ તે ખરેખરો ધર્મિષ્ઠ નથી; પણ તે એક ભયંકર માણસ છે. તેનું હૃદય પિશાચ વૃત્તિઓથી પરિપૂર્ણ બરેલું છે. લાંબાં તીલક તાણવામાં તેનો કેવળ ખોટો દંબજ છે. તેણે પૈસા પ્રાપ્ત કરવાને અનેક નિર્દોષ જનોનાં ગળાં કાપી રક્તના પ્રવાહ રેલાવ્યા છે. તે તેના જાદુઘ પ્રયોગથી તારી પાસે જ પાપકર્મ કરાવે છે. મોહિની ! તારા બાપની સંપત્તિ હજારો માણસનાં લોહીથી રંગાએલી છે, સમજ ? ”

મોહિની આંખેા વિકાશી તેની વાત સાંભળી રહી અને અંતે સ્થેજ ગુસ્સાની લાગણી પ્રદર્શિત કરી બોલી, “ તું એકદમ બોલતો બંધ થા. તારા બોલવામાં કંઈ ઠેકાણું નથી. તું એક પ્રતિષ્ઠિત માણસના સંબંધમાં ભારે શબ્દો બોલે છે તેની સંભાળ રાખ; નહિ તો પાછળથી વિમાસવું પડશે. મને લાગે છે કે તું કોઈક ચોર છે; અને આ મકાનમાં મને એકલી જાણીનેજ આવ્યો છે; પણ જો આ સમયે મારા પિતાજી હાજર હોત તો તારી ધણીજ દુર્દશા થાત. ”

તે વ્યક્તિએ અદ્વહાસ્ય કરી કહ્યું, “ ચાલ, હવે બીજી વાતો જવા દઈ જલ્દીથી હાર કાઢી આપ; નહીતો આ પળેજ તારા મુ-

કામળ હૃદયમાં આ છૂરો ભોંકી દઉં છું. ચાલ જલ્દી કર. ” કહી તે ભયંકર વ્યક્તિએ મોહિનીના અંગપર ધસી જઈ તેનો હાથ પકડ્યો. મોહિની ગભરાઇ ગઇ. તેણે તત્કાળ ગળામાંથી હાર કાઢી તેના હાથમાં મૂક્યો. તે વ્યક્તિએ હાર ખીસ્સામાં મૂકી એક કેરો કાગળ કાઢી ટેબલપર મૂકતા મોહિનીને કહ્યું.

“ ચાલ હવે હું કહું એ પ્રમાણે આ કાગળ પર લખ. ” કહી તે વ્યક્તિએ ત્યાં પડેલું હોદ્ડર તેના હાથમાં આપી શાહીનો ખડીયો નજીક લાવી મૂક્યો. મોહિની ભયથી ધ્રુજતા હાથે લખવા લાગી. તે વ્યક્તિએ લખાવ્યું કે, મારા પિતા જ્યાળાપ્રસાદે માધવરાયના અંગલામાંથી એક કિંમતી હાર ચોરવાને માટે અને કેટલાક અગત્યના દસ્તાવેજો હાથ કરવાના માટે જ માધવરાયનો ખૂન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. માધવરાયના મકાનમાંથી ચાળીસ હજાર રૂપિયાનું નોટોનું બંડલ પરમારા પિતાએ જ ઉપાડ્યું હતું. તેમનાં આવા કામ માટે મને ઘણું જ લાગી આવે છે; પણ હું લાચાર છું કે તેમના ભયંકર પ્રયોગને ભોગ થઇ પડી મારે પણ પાપના ભાગીદાર થવું પડે છે. પ્રભુ તેમને સહયુદ્ધિ આપો. ” આવી રીતનું લખાવી નીચે મોહિનીની સહી કરાવી તે વ્યક્તિએ કહ્યું, “ મોહિની ! આ નીચેની લાઇને ફક્ત તારા બચાવને અર્થે જ મહેં લખાવી છે. માધવરાયનું ખુન ત્હોં કર્યું છે એ પણ હું સારી રીતે જાણું છું; પરંતુ તારૂં હૃદય શુદ્ધ છે. તું જાદુઇ પ્રયોગથી જ ભયંકર કર્મ કરે છે. એ જાણી મને તારી અત્યંત દયા આવે છે. તારી સ્થિતિ સૂઝી વચ્ચે સોપારી જેવી છે, કસાઇને ત્યાં ગાય જેવી છે. મોહિની ! તું એમ ધારતી નહિ કે તારા લખાણથી જ તારા પિતા ફસાસે; પણ જો તેમના પાપનો ધડો ફાડનાર તો આ પુરાવો પ્રત્યક્ષ છે. ” કહી તે વ્યક્તિએ ખીસ્સામાંથી એક લાંબો કાગળ કાઢી મોહિનીને વંચાવ્યો.

કે જે વાંચતાંજ મોહિનીનું લોહી ઠંડુ થઈ ગયું, તેનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું; તે શટી આંખે જોઈ રહી. થોડીવારે તેની આંખોએ તમ્મર આવવા લાગ્યા. તત્કાળ પાસે ઉભેલી વ્યક્તિએ તેના હાથમાંથી કાગળ લઈ ખીસ્સામાં મૂકી કહ્યું, “ મોહિની! હું જાઉં છું અને છેવટે જણાવું છું કે તને વિપત્તિમાં સ્થાયક થઈ પડીશ. ” આટલું કહી તે વ્યક્તિ ત્વરિત ગતિએ ત્યાંથી ચાલી જહાર નીકળી ગઈ. તે પછી થોડીવારેજ મોહિની ખૂંટીના હાથ પર માથું નાખી દઈ બેશુદ્ધ થઈ પડી.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

ચપળાની ચાલાકી.

મોહિની ઘણીવાર સૂધી બેશુદ્ધાવસ્થામાં પડી રહી અને અંતે સાવધ થઈ વિચારવા લાગી કે, “ હાર લેવા આવનાર માણસ કોણ હશે ? તે ખરેખર કોઈક ભયંકર દુષ્મનજ હશે. મારા પિતાનો પાપકુંભ પણ પરીપૂર્ણ ભરાઈ ગયો હોય એમ હવે સમજાય છે, તેમનું ભાવી પણ દિનપ્રતિદિન ભયંકરતા ધારણ કરતું જાય છે. ” આમ આત્મગત બોલતી મોહિની ઘણીવાર સૂધી બેસી રહી. આ વખતે ચપળા બાળુના ઓરડામાં ઉભેલી હતી. તેણે અંદર આવેલા એક જાળીયામાંથી સઘળો બનાવ જોયો હતો. મોહિની પાસેથી હાર પડાવી પસાર થએલી વ્યક્તિના સાહસથી મનમાં તેની પ્રશંસા કરતી ચપળા છેવટે કંઈક ઉંડા વિચારમાં પડી ત્યાં ઉભી રહી. છેવટે રાત્રિના દસ વાગ્યા. જવાબ પ્રસાદના આવવાનો વખત થયો. મોહિની આતુરતાથી પિતાની રાહ જોવા લાગી. પેલી તરફ વિચારવશ થએલી ચપળા કંઈક નિર્ણય કરી

ઝોરડામાંથી બહાર નીકળી અને મોહિનીના ઝોરડા આગળ થઇને ચાલી ગઇ. મોહિનીએ ચમકી ઉભા થઇ જોયું તો ચપળાને ઝડપથી દાદરપર ચઢતી જોઇ. તેનું ઝડપથી ગમન જોઇ મોહિનીના મનમાં બ્હેમ ઉત્પન્ન થયો. તેણે તેની પાછળ જવાનો વિચાર કર્યો; પણ વળી પાછું કંઇક યાદ આવતાં ઉપર જવાના વિચારને માંડી વાળી પુનઃ પોતાની જગાએ જઇ બેઠી. તેની આગળ થઇને ગએલી ચપળાએ ઉપરના ભાગમાં આવેલા એક નાના ઝોરડામાં આવી ધીમેથી ઝોરડાનું બારણું અંદરથી બંધ કરી એક મીણબત્તી સળગાવી નીચે મૂકી. અજવાળું પથરાયું. ચપળાએ આસ્તે રહીને એક નાનું કબાટ ઉઘાડી તેમાંથી મૂલ્યવાન વસ્ત્રો કાઢી શરીરપર ધારણ કર્યા. કબાટના ખાનામાંથી કેટલાક દાગીના પણ પહેરી લીધા. આજે તેનો વિચાર જવાળાપ્રસાદના મકાનમાંથી ચાલ્યા જવાનો હતો અને તે જ કારણથી તે અત્યારે આ ઝોરડામાં આવી હતી. તેનું રહેવું હવે જોખમ ભરેલું હતું. જવાળાપ્રસાદ હમેશાં તેની તરફ શંકાશિલ દ્રષ્ટે જોતો હતો, ચાલાક ચપળા જે કામને માટે રહી હતી; તે કામ તેનું પુરું થઇ જવા આવ્યું હતું. તેણે તેના ટુંક દિવસના નિવાસ દર્મિયાન જવાળાપ્રસાદના મકાનના તમામ છુપાં સ્થળો તથા તેના કાર્યથી માહિતગાર થઇ તે સફેત શાહુકારના મ્હોતના પુરાવાની તૈયારી કરી લીધી હતી. ચપળા કોઇક અજબજાબ અપળા હતી. તેણે વસ્ત્ર ધરેણાં ધારણ કરી ઉપર ધોળો ખુરખો ઝોઢી લીધો. ત્યાર બાદ તેણે ભીંતમાં આવેલું એક ગુપ્ત હાટીયું ઉઘાડી જવાળાપ્રસાદે મોહનરાય પાસેથી જેટલા કાગળ લખાવ્યા હતા; તે સઘળા અંદરથી કાઢી લઇ હાટીયું હતું તેમ બંધ કરી દીધું. ચપળા જે કે તમામ ભાગથી જાણીતી થઇ હતી; પરંતુ પેલી ખુરખાવાળી બેઠી સ્ત્રીના સ્થાનથી તે હજી અજાતજ હતી. ચપળા કરવાનું સઘળું કાર્ય કરી 'લઇ' ધીરેથી બારણું ઉઘાડી બહાર નીકળી નીચે આવી. તેણે નીચે

આવી થોડીકવાર એક ખૂણામાં થોભી આસપાસ દ્રષ્ટિ કરી. નોકર-ચાકરો ખીજી તરફ હતા. ચપળા ત્યાંથી નીકળી મોહિનીના ઓરડા આગળ થઈને ઝડપથી પસાર થઈ પ્રથમના ઓરડામાં આવી. આ વખતે મોહિનીની દ્રષ્ટિ તેનીપર પડી નહિ. ચપળાએ ઓરડાનું દાર બંધ કરી તે ઓરડાની અંદર આવેલું એક છૂપું દાર ઉઘાડ્યું; કે જે દારમાં થઈને વખત આવે બહાર નીકળી જવાનું હતું. ચપળાએ તે ખુલા દારની બહારની બાજુના રસ્તાની માહિતી મેળવી તે દારને ખાલી બંધ કર્યું. આ અરસ્સામાંજ તેને બહારની બાજુએ કોઈનાં પગલાંનો અવાજ સંભળાયો. ચપળાએ ચમકીને જળીદારા મોહિનીના ઓરડામાં જોયું. મોહિની એક પુસ્તક વાંચતી હતી. થોડીવારમાંજ જવાબાપ્રસાદ ત્યાં આવીને ઉભો રહ્યો. જવાબાપ્રસાદનાં પગલાંનોજ અવાજ ચપળાએ સાંભળ્યો હતો. મોહિનીએ પુસ્તકને નીચે મૂકી પિતા સામે જોઈ પૂછ્યું, “આજે આટલો બધો વિલંબ કેમ થયો પિતાજી?”

“ મોહિની ! શું કહું ? હાલ મારા પાસા અવળા પડે છે. મારા દુખમનો ચારે તરફ ઉભરાઈ ગયા છે. તેઓ મારા મ્હોતની ખટપટ કર્યા કરે છે. તેમાં વળી પેલી ખુરખાવાળી બલા તેઓને મદદ કરે છે. મ્હેં આજટિન સુધી તેનો પતો મેળવવાને ઘણીએ મહેનત કરી પણ મારી સઘળી શોધ નિરુદ્ધજ ગઈ. આપણા શ ઓ હમેશાં ભૂતના ઓઃ ળાની માફક મારી પાછળના પાછળ રહ્યા કરે છે. મોહિની ! આવાં દારણોથી માઈ મન ઉદ્દેગમય રહે છે. માઈ હૃદય નરમ બની ગયું છે, પ્રતિપણે ભયના ભણકારા વાગ્યા કરે છે. ” જવાબાપ્રસાદે કષ્ટ કથા જણાવી.

“ ત્યારે આપણે હવે કેમ કરીશું ? જે સઘળું જાહેરમાં ખુલ્લું થશે તો તમારે ફાંશીને લાકડે લટકવું પડશે. પિતાજી ! હું પ્રથમથીજ

આપને કહેતી આવી છું કે આપ સઘળાં દુષ્કર્મોનો ત્યાગ કરો; પણ આપે માફ કહેવું માન્ય કર્યુંજ નહિ. હાય ! તમારી એવી દુર્દશા થયા પછી માફ શું થશે ? મને પણ તમારી મદદગાર ગણી દેશનિકાલ યાતો મ્હોતની ભયંકર શિક્ષા થશે. બાપુ ! આપણીપર આવી પડનાર વિપત્તિની શરૂઆત મ્યારનીએ થઈ ચૂકી છે.” આટલું કહી મોહિનીએ પોતાની પાસેથી ગએલા હારની તમામ હકીકત કહી સંભળાવી. પણ તેણે ચિઠ્ઠી લખી આપવાની વાત પિતાને જણાવી નહિ. હાર લખ જનાર વ્યક્તિની વાત સાંભળતાંજ જ્વાળાપ્રસાદના ગભરાટનો પાર રહ્યો નહિ. તેને આકાશના કટકા થઈ માથાપર ટૂટી પડતા હોય એમ જણાયું. તે બે હાથે માથું પકડી જમીનપર બેસી ગયો. મોહિની તેને ધિરજ ધરવાનું સૂચવવા લાગી. એકાએક જ્વાળાપ્રસાદનો શોક ક્રોધના રૂપમાં ફેરવાઈ ગયો. તેણે મોહિની સામે જોઈ બોલવું શરૂ કર્યું, “ ખરેખર, તે કોઈ હિંમતવાળા જદમાસ હોવો જોઈએ; આ સિંહની ગુફામાં આવવાનું ગજી કાઢ્યા પોચાનું હોય નહિ. મોહિની ! આપણું કાર્ય આપણા બેઠ ધીમે ધીમે ખુલ્લા થતા જાય છે. આપણા નોકરોમાં કોઈક નિમકહરામ થઈ શત્રુઓને મદદ કરતા હોય એમ સમજાય છે. ”

“ પિતાજી ! આપણા તમામ નોકરો નિમકહલાલ છે, તમારું ધારવું ભૂલભરેલું છે. ” મોહિનીએ કહ્યું.

“ બેટા ! તારી સમજ શક્તિ હજી ઓછી છે, આ આંખોએ દુનિયાના અનેક નવનવા રંગ જોએલા છે. લક્ષ્મીની લાલચે ગમે એવો નિમકહલાલ પણ એક પલક વારમાં નિમકહરામ બની જાય છે; અને તેના આશ્રયદાતાનું સર્વસ્વ નાશ કરનાર—કરાવનાર નરાધમ બની જાય છે. ” જ્વાળાપ્રસાદે જણાવ્યું.

“ ત્યારે તે બાપુ ! નિમકહરામનો પત્નો હવે કેવી રીતે મેળવવો ? કોઈ જ્યોતીષ જાણનાર જ્યોતિષીજીને બોલાવીશું ? ” મોહિનીએ પૂછ્યું.

પુત્રીના પ્રશ્નથી જ્વાળાપ્રસાદ સહજ હસીને બોલ્યો, “હું નહોતો ધારતો કે મારી પુત્રી હજી આવી ભોળી રહેશે ? બેટા ! જોશીઓનાં પોથાં થોથાં જુઠું છે. જો તેમનું જ્યોતીષ સત્ય હોત તો તેઓ પોતેજ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરવાની અન્યતી આશા શા માટે રાખત ? મોહિની ! આ ઝેરી જમાનામાં તો દેવ ડુંગરા તળે દટાઈ ગયા છે કહેવાતો પ્રભુ પાતાળમાં પેશી ગયો છે. મંત્ર-તંત્ર, જ્યોતીષ વગેરે દરીયામાં ડૂબી ગયું છે; ફક્ત ઉપરનોજ દેખાવ બાકી કલ્લો છે. મોહિની ! આ તારો પિતા એક મોટો જ્યોતિષી પણ છે. હું હમણાંજ નિમકહરામ થયેલા માણસની તને ઓળખાણ કરાવું છું.”

“ શું તે નિમકહરામ માણસને તમે ઓળખો છો ? ” મોહિનીએ પૂછ્યું.

“ હા, તે હવે મારી આંખોમાં કંટકની માફક ખૂંચે છે. હું તેને થોડીવારમાંજ આ પૃથ્વીના પડ પરથી વિદાય કરીશ. હા ! તેણે મારા મકાનમાં છૂપાઈ માફે સર્વસ્વ નાશ કર્યું છે અને મારા મ્હોતની ઘડીયો નજદીક આણી છે.”

“ પિતાજી ! જણાવોતો ખરા કે તે કર્મચંડાળ કોણ છે ? ”

“ ચપળા.”

“ હે ! શું ચપળા ? ” મોહિનીએ વિસ્મિત વદને પૂછ્યું.

“ હા, તે ચપળાજ બની છે પ્રબળા.”

“ તે હું માની શક્તિ નથી.”

“ બસ તેથીજ તું ચાપ ખાય છે. બેટા ! તાફે હૃદય ભોળું છે એટલે.

તું સામાને પણ તારા જેવુંજ સમજે છે. હું મારી સત્ય વાતની ખાત્રી તને હમણાંજ કરી બતાવું છું. ”

“ શાની ખાત્રી કરી બતાવે છે ? ”

“ હું તારા દેખતાંજ ચપગાને ખૂનમાં તરબોળ કરનાર છું. ” જ્વાળાપ્રસાદે રક્તનેત્રે જણાવ્યું.

“ શું તમે સ્ત્રી હત્યા કરશો ? ” મોહિનીએ કાંપતા શરીરે પૂછ્યું.

“ હા, મારી સાથે ચલાવેલ એવશ્યકતાને માટે તેને લોહીમાં તરબોળ થવુંજ પડશે. હા ! અફસોસ, હું પહેલાંથીજ ધારતો હતો કે આ બીખારણુ કોઈક બેદબરી બ્રાહ્મણ છે. મારું તે ધારવું આજે ખરું પડ્યું છે. બસ ચાલ હવે એ દુષ્ટાને આ દુનિયામાંથી દૂર કરું. ” આમ બોલતા જ્વાળાપ્રસાદે નજીકમાં આવેલા એક કમાટમાંથી એક લાંબો ચળકતો છૂરો બહાર કાઢી ચપગાના શયનાલય તરફ ચાલવા માંડ્યું. મોહિની પિતાની રૂદ્રમૂર્તિ નિહાળી વિશેષ કાંઈ બોલી શકી નહિ. તે ધ્રુજતા પગે પિતાની પાછળ-પાછળ જવા લાગી.

છૂપાઈને ઉભેલી ચપગાએ સઘળી વાત શ્રવણ કરી લીધી. તેને એક પણ પણ હવે જોખમ ભરેલી જણાઈ. તેણે તર્તીજ એક નાની ચિટ્ટી નીચે મૂકી પાછલું દાર ઉઘાડી ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું. જ્વાળાપ્રસાદના કિમતી કાગળો-દસ્તાવેજો, ધરણાં વગેરે લઈ ચાલાક ચપગા પસાર થઈ ગઈ. અંધકારમયી રાત્રિએ ચપગા ભૂતના ઓળાની માફક ઝડપથી આગળ વધતી હતી. નભમંડળમાં તારાઓ હિરાની માફક ઝગઝગી રહ્યા હતા. ધણે દૂર પ્રકાશતા તારાઓનું અનવાળું સ્ફેજ સાજ જણાતું હતું. ઉતાવળા પગે ચાલતી ચપગા એક બાગેલા નાના મકાન આગળ આવી એકાએક અટકીને ઉભી રહી; કારણ કે

તેને તે સ્થળે કોઇ મનુષ્યાકૃતિ ઉભેલી હોય એવો ભાસ થયો. ચપ-
ળાએ ઝીણી નજરે જોયું તો જણાયું કે, ત્યાં આવેલા એક વૃક્ષની
નીચે કોઇક મનુષ્યાકૃતિ વિચાર નિમગ્ન થઇને ઉભેલી છે. ચપળાના
આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે આસ્તે રહીને ખુરખામાંથી એક નાની
છૂરી બહાર કાઢી તે પુરુષાકૃતિ તરફ ધીમે કદમે ચાલવા માંડ્યું. વૃક્ષ
નીચે ઉભેલી વ્યક્તિ તેના પગરવથી ચોંકી આવનાર પ્રતિ નિહાળી
રહી. ચપળાએ થોડીવારમાં તેની નજીક આવી પહોંચી હિંમતથી
પૂછ્યું, “ આ કાળી રાત્રે આ સ્થળે ઉભા રહેવાનું શું કારણ છે ?
તમે કોણ છો ? ”

તે વ્યક્તિ જવાબ આપવાને બદલે પ્રથમ તો ખડખડાટ હસી
પડી અને પછી થોડીવારે બોલી, “ મને પ્રશ્ન પૂછનાર એક અજાણ
છે જાણી હું અત્યંત આશ્ચર્ય પામું છું. અજાણ જાતિ આ અંધારી
રાત્રિએ બહાર નીકળી શકવાની હિંમત ભાગ્યેજ કરી શકે. બાઈ !
મારો જવાબ લીધા પહેલાં તમેજ પ્રથમ જણાવો કે તમે કોણ છો ?
અને આ મધ્યરાત્રિએ ક્યાંથી આવી ક્યાં જાઓ છો ? ”

“ તમારો ખુલાસો જાણ્યા સિવાય હું કંઈ પણ જણાવી શકું
એમ નથી. ”

“ એમ ! ત્યારે તો મારે મારા પ્રશ્નનો જવાબ જમરાઈથી
જાણી લેવાની જરૂર પડશે. ”

“ જેહુકમી ચલાવતાં પહેલાં તમારે પણ સમજી લેવું કે તમારી
સમક્ષ કોઇ જેવી તેવી અજાણા ઉભેલી નથી. રહેજ નજીક આવતાંજ
તમારે સોહીમાં ગરકાવ થઇ ધરાશાયી થવું પડશે. ”

“ ત્યારે શું તમે જવાબ નહિ આપો ? ”

“ ના, વારંવાર શા માટે પૂછો છો ? ”

“બાઈ! તમારા શબ્દોથી મને ઘણી નવાઈ લાગે છે; બસ તમારા હૃદયની એવી ઇચ્છા હોય તો જવાબ ન આપશો. હું સ્ત્રી જાતી પ્રત્યે ઘણું માન ધરાવું છું અને તેથીજ તમારા દિલને દુઃખાવવા નથી ઇચ્છતો.” આમ બોલી તે વ્યક્તિએ પોતે પહેરેલાં એક વરકોટમાંથી એક નાનકડું શાનસ કાઢી તેની બોળ ફેરવી પ્રકાશ પાડ્યો. પ્રકાશમાં ચપળા અને તેની નજર એક થઈ. બન્ને આશ્ચર્યના સમૂહમાં ઢૂબી એક સાથેજ બોલી ઉઠ્યાં કે, “કોણુ રમા? અને કોણુ તમે...”

બસ આ શબ્દોચ્ચારની સાથેજ બન્ને એક બીજાના હૃદય સાથે ચંપાયાં-દબાયાં.

પ્રિય પાડકો! આ અદ્ભૂત મિલનથી આશ્ચર્ય પામવા જેવું કંઈ ઇજ નથી. ચપળા નામધારી અમળા અન્ય કોઈ નહિ પણ રજનીકાન્તની પ્રિયપત્ની રમાદેવી હતી. રમાના ત્યાં રહેવાથી રજનીકાન્ત દુખી થતો હતો. તેને પત્નીના મિલનથી અપૂર્વ આનંદ થયો. તેણે સર્વ રમાને પૂછ્યું. “દેવી! શું આજ પર્યંત તમે ત્યાં જ નિવાસ કર્યો હતો?”

“હા, શ્રીમાન મહાશય જવાગાપ્રસાદના મહાલયમાંજ.” રમાએ સહાસ્ય વદને કહ્યું.

“હે! શું તે સિંહની ગુશમાં? જાત્રીમ નર પિયાચ સફેત શાહુકારના મકાનમાં? આશ્ચર્ય!” રજની બોલી ઉઠ્યો.

“હા, આપે ઉઠાવેલું કાર્ય જલ્દીથી પૂરું થાય અને તે શ્યતાન સંસારમાંથી ચાલ્યો જાય એ હેતુથી હું તેના મકાનમાં નિવાસ કરવાને ગઈ હતી.” આટલું કહી રમાએ અથાઈની તમામ હડીકત પતિને કહી સંમળાવી. રજનીકાન્ત તેનું અપૂર્વ સાહસ નિહાળી ક્ષણભર

સ્તબ્ધ બન્યો. અને પછી હર્ષવિશથી તેણે રમાને હૃદયદાન દઇ કહ્યું,
 “ પ્રિયે ! તારી હિંમતની પ્રશંસા હું કયા મૂખે કરું ? દેવી ! તારા
 પ્રયાસથીજ હવે થોડા દિવસમાં મારા કાર્યની પૂર્ણાહુતી થઇ જશે
 અને તે સાથેજ આ રજની કિંમતી ધનામતો માલીક થઈ યશસ્વિ
 થઇ પડશે. પ્રિયે ! ચાલો આપણે જલ્દીથી મકાને પહોંચી આ શુભ
 સમાચાર રમણચંદ્રને જણાવીએ.”

“ શું અત્યારે આપણે રમણચંદ્રને ત્યાં જઈશું ? ” ચપળાએ
 પૂછ્યું.

“ ના, રમણચંદ્ર હવે આપણે ત્યાંજ રહે છે. તેમણે પણ આ
 થોડા દિવસોમાં ઘણુંજ પ્રશંસનીય કાર્ય કરી મારા કાર્યમાં મદદ કરી
 છે. દેવી ! રમણચંદ્ર જેવો સાહસીક, સત્ય વચની એક પણ યુવક
 આ ચાલુ જમાનામાં મારી દ્રષ્ટિએ પડતો નથી. ” આટલું કહી રજ-
 નીકાન્તે રમણચંદ્રનાં સાહસિક કાર્યોની તમામ હકીકત રમાને કહી
 સંભળાવી. રમણચંદ્રના પ્રયાસથીજ જવાળાપ્રસાદ જેવા સફેત શાહુકારને
 હવે ખુલ્લા પડવાનો સમય પાસે આવ્યો હતો. રમા—રજની વાતો
 કરતાં પોતાના નિવાસ સ્થાને આવી પહોંચ્યાં. પહેરેગીરે ઉભા થઈ
 સલામ કરી. પતી—પત્નીએ મકાનમાં પ્રવેશી રમણચંદ્રના સૂવાના ઓરડા.
 આગળ આવી એક જળીઆમાંથી ડોકીયું કરીને જોયું તો જાણાયું
 કે રમણચંદ્ર હજી નિદ્રાધીન થયો નથી. તે ઉશીકા આગળ ટેબલ
 લાઇટ જોડવી પથારીમાં પડયો—પડયો એક પુસ્તક વાંચતો હતો.
 રમા—રજની ધીમેથી ઓરડાનું દ્વાર અલગ કરી અંદર આવ્યાં. તેમને
 જોતાંજ રમણચંદ્ર પુસ્તક નીચે મૂકી બેઠો થયો. પતી—પત્ની ત્યાં
 પડેલી ખુરશીઓમાં બેઠાં. રમાએ રમણચંદ્રનું કુશળ પૂછી ધીમે ધીમે
 સઘળી વાત તેને જણાવી. રમણચંદ્ર વિસ્મયતાથી રમાની સઘળી

વાત શ્રવણ કરી મનમાં તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. તે પછી રમાએ જ્વાળાપ્રસાદના મહાલયમાંથી લઈ લીધેલા દાગીના, દસ્તાવેજો અને ખીજી કેટલીક અમૂલ્ય ચીજો પતી અને રમણને બતાવી. જ્વાળાપ્રસાદના વિનાશની સઘળી વસ્તુઓ આવેલી જોઈ રજની અને રમણના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. આવી રીતે આનંદમાં ને આનંદમાં મોડું પરોઢ થવા આવ્યું. છેવટે જ્વાળાપ્રસાદને હવે ઉઘાડો પાડી તેનો વિવાસ કરવાનો એ ત્રિપુટીએ નિશ્ચય કરી થોડીવારને માટે આરામ લીધો. પ્રિય પાઠકો ! ચાલો હવે આપણે જ્વાળાપ્રસાદના મહાલયમાં જઈએ અને ચપળાનો વિનાસ કરવા તત્પર થએલા ઉજળા ઠગને તપાસીએ.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

સખ્ત આધાત.

રાત્રિના શાન્ત સમયે જ્વાળાપ્રસાદ ધીમે કદમે ચપળાના રૂમ તરફ જવા લાગ્યો. તેની પાછળ મોહિની ધ્રુજતા પગે ચાલી જતી હતી. જ્વાળાપ્રસાદ થોડીવારે ચપળાના શયનસ્થાન પ્રતિ આવી એકાએક અટકીને ઉભો રહ્યો; કારણ કે તેને ચપળાનો ઓરડો આ વખતે ખૂલ્યો જણાયો. ઓરડામાં દીપક પ્રકાશી રહ્યો હતો. તેના પ્રકાશમાં જ્વાળાપ્રસાદે અંદર જઈને જોયું તો જણાયું કે ત્યાં ચપળા નથી.

‘ તે અત્યારે ક્યાં ગઈ હશે ? ’ જ્વાળાપ્રસાદ વિચારમાં પડ્યો. તેના મૂખપર અવનવા ફેરશરો થવા લાગ્યા. મોહિની પિતાની પાસે આવીને ઉભી રહી. જ્વાળાપ્રસાદે તેના સામે જોઈ કહ્યું, “ મોહિની ! તે નિમકહરામ દાશી આ ઓરડામાં નથી. ”

“ તે અત્યારે ક્યાં ગઇ હશે પિતાજી ! ” મોહિનીએ પૂછ્યું.

“ તેની હમણાંજ ખબર પડશે. તું નીચેના બાગમાં જઇ એક ફાનસ લઈ આવ. ” જવાબપ્રસાદે જણાવ્યું. મોહિની નીચે જઇ ફાનસ લઈ આવી. તેના હાથમાંથી ફાનસ પોતાના હાથમાં લઈ જવાબપ્રસાદ બેચાર ચોરડા ફરી વળ્યો પણ તેને ચપળાનો પત્તો લાગ્યો નહિ. આથી તેના બહેનમાં વૃદ્ધિ થઇ. તેણે મોટી ખૂમ મારી પોતાના નોકરોને બોલાવી ચપળા વિષે પૂછ્યું; પણ ચપળાના જવાબી અસાત સેવકો તેને ચપળાની ખબર કેવી રીતે જણાવી શકે ? કોઇએ જવાબ નહિ આપવાથી જવાબપ્રસાદ રાતો પીળા બની ગયો; અને નોકરોપર ગાળોનો વર્ષાદ વરસાવવા લાગ્યો. પેટને માટે વૈતરૂ કરતા સેવકો મુંઝે મુંઝે ત્યાંથી ચાલતા થયા. આખરે જવાબપ્રસાદ મોહિનીના ચોરડાની નજીકના ચોરડા આગળ આવ્યો; કે જે ચોરડામાં પાછલી બાજુએ એક બીજું બારણું આવેલું હતું અને તેમાં થઇને ચપળા પસાર થઈ ગઇ હતી. તે ચોરડામાં પ્રવેશ કરતાંજ જવાબપ્રસાદની નજરે ખુલાં પડેલાં દાર જણાયાં. તેના પેટમાં ઘ્રાસકો પડ્યો; અને નક્કી તે રંડા આ પાછળના બારણે થઇનેજ પસાર થઇ ગઇ છે. આમ બોલતા જવાબપ્રસાદ આંખોમાંથી અગ્નિના તનખા વરસાવતો બહારના રસ્તા તરફ જોઈ રહ્યો. આ અરસામાં ત્યાં ઉભેલી મોહિનીની દ્રષ્ટિ ચોરડા વચ્ચે પડેલા એક નાના કાગળપર પડી. તેણે વિસ્મયતાથી તે કાગળનો કટકો ઉપાડી પિતા પ્રત્યે કહ્યું, “ પિતાજી ! જુઓ, જુઓ, આ કાગળમાં કંઈક લખેલું જણાય છે. ”

“ લાવ જોઈએ. ” કહી જવાબપ્રસાદ તેના હાથમાંથી કાગળ લઈ ફાનસના અજવાળે વાંચવા લાગ્યો. અંદર લખેલું લખાણ વાંચ્યુંકું હતું. તેને બરાબર વાંચવાને જવાબપ્રસાદે ખીસ્સામાંથી

ચસ્મા કાઢી નાકપર ગોઠવી કાગળનું લખાણ વાંચવા માંડ્યું-
પ્રથમની લાઇન વાંચતાં જ તેનું મુખ વિચિત્ર બની ગયું. લખાણ
આ પ્રમાણે હતું.

નરાધમ જ્વાળાપ્રસાદ.

તું જેવો બહારથી સફેત સ્વરૂપવાળો મોટો શેઠ જણાય છે; પણ
અંદરખાનેથી તું એક મહાન ભયંકર સ્વાર્થાંધ શયતાન છે. ત્હેં અનેક
નિરપરાધી જનોને પાયમાલ કરી રસ્તાનાં રખડતાં બીખારી બનાવ્યાં
છે. ત્હેં અનેક જનોના રક્તપ્રવાહ રેલાવ્યા છે. ત્હેં તારા અન્નદાતા
ના મકાનમાં ભયાનક આગ સળગાવી અંદરનાં તમામ માણસોને
ભષ્મિભૂત કર્યાં છે. ત્હેં અનેક જનોની થાપણો હજમ કરી છે. તારાં
પાપ અપરંપાર છે. આ સઘળાં પાપ છૂપાવવાને ત્હેં અપૂર્વ હિંમત
કરી છે; પરંતુ પાપ છૂપું રહી શકતું નથી. તું એમ સમજતો હોઇશ
કે મારાં કામ-નામથી હવે કોઇ પણ માહિતગાર નથી; પણ ના, એમ
સમજશ નહિ. તારાં ભયાનક કામ હાલતો ફક્ત થોડાંક માણસોજ
જાણે છે, પણ હવે થોડા દિવસમાં આખું જગત જાણશે અને નિર્દોષનાં
લોહી વહેવરાવી પૈસા પ્રાપ્ત કરી પરમાનંદ માણુનાર સફેત શાહુકારને
ઝાળખી સઘળાં માણસો તારા મુખપર થુંકશે. જ્વાળાપ્રસાદ ! તારા મ્હો-
તની નૌખત વાગી રહી છે. તારા નશીબમાં શંશીને માંચડે લટકવાનું
છે. તું આજ પર્યંત નિર્ભય હતો. પણ તારા મ્હોતના પુરાવા મારી
પાસે આવવાથી તું હવે નિર્ભય નથી. ત્હારા મૃત્યુની તૈયારી થઇ
ચૂકી છે, તને લેવાને થોડા દિવસમાંજ ચમઢૂતો હાજર થશે. માટે
ત્હારે હવે ચેતવું હોય તો ચેતજે અને કરેલાં કર્મોના પશ્ચાતાપ કરવો
હોય તો કરી લેજે. હાલતો એજ, વિશેષે ન્યાયાલયમાં.

લી.

૨૦/૧૧/૧૯

“હા ! બચંકર દગો.” જ્વાળાપ્રસાદ કાગળના ચૂરેચૂરા કરી નાખી નીચે બેસી ગયો. તેને ચારે તરફ ભિષણ અધિકાર જણાવા લાગ્યો. મોહિની પણ પત્ર વાંચી સ્તબ્ધ બની. પિતા પુત્રીના મુખ શિક્કાં પડી ગયાં. જ્વાળાપ્રસાદ વિકળ વદને ચારે તરફ જોવા લાગ્યો. પિતાની એવી દશા નિહાળી મોહિનીએ કહ્યું, “બાપુ ! ધૈર્ય ધરો. આ એક કાગળના ટુકડાથી ગભરાઈ જવાનું કંઈ પણ કારણ નથી.”

“બેટા ! હું શું કરું ? મારા દાવ હવે અવળા પડે છે. તે રાંડ બીખારણને રાખતી વખતેજ મને બ્લેમ પડ્યો હતો. હા ! તે બ્લેમ આજે ખરો પડ્યો છે. તે દુષ્ટ દાશીએ આપણી સાથે બચાનક વિશ્વાસઘાત કર્યો છે. તે દુષ્ટ આટલા દિવસ અત્રે રહી સઘળી બાબતો જાણી ગઈ છે. હા ! અશ્વેસ ! મારી દુર્દશાની હવે શરૂઆત થઈ હોય એમ સમજાય છે.” જ્વાળાપ્રસાદે શોકોદ્ગાર કાઢવા માંડ્યાં. મોહિની પિતાને શાન્તવન આપતાં કહેવા લાગી, “પિતાજી ! ચપળા આટલી ચાલાક હશે તેનો મનેતો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો. હશે, હવે તો જે થઈ તે થઈ. આપણે ચાલો તપાસ કરીએ કે તે આપણા મકાનમાં તો કંઈ નવાબુની કરી ગઈ નથીને.”

જ્વાળાપ્રસાદ સદાજો ઉઠીને ઉભો થઈ બોલ્યો, “હા, આપણા ગુપ્ત સ્થાનમાં પ્રથમ આપણે તપાસ કરવી જોઈએ, કે ત્યાં મૂકેલી સઘળી વસ્તુઓ સલામત છે કે નહિ. ચાલ બેટા ! આ શ્રાનસ પકડી તું આગળ થા.”

મોહિની શ્રાનસ પકડી આગળ ચાલવા લાગી. જ્વાળાપ્રસાદના હૃદયમાં આ વખતે હજારો વિચારોની ઉથલપાથલ થઈ રહી હતી. ચપળા કોણ હશે ? તેનો અહિં રહેવામાં શું ભેદ સમાવેલો હશે ? શું તે પેલી ખુરખાવાળી ભેદી બલાતો ચપળા નામ ધારણ કરી અત્રે આવી રહી નહિ હોય ? આવા-આવા અનેક પ્રશ્નો તેના પાપાણુ હૃદયમાં

ઉત્પન્ન થતા હતા. લુચ્ચા-ચોર-હરામખોર મનુષ્યોને નિરંતર ભયનાજ
 ભણુકારા વાગ્યા કરે છે તે મુજબ જવાળાપ્રસાદ શેઠ ચપળાના પસાર
 થવાથી પોતાની આસપાસ ભયનાં વાદળોને ઝ્રુમતાં જોવા લાગ્યો.
 પાછળ સ્થેજ ખડખડાટ થતાં તે ચમકીને અવાજ તરફ જોતો. આવી
 રીતની વિકળ દશા અનુભવતો જવાળાપ્રસાદ અંતે મુદ્દાની વસ્તુઓ
 મુકવાના સ્થળે આવ્યો અને મોહિનાના હાથમાંથી ફાનસ લઈ પ્રથમ
 મુદ્દાના કાગળોની તપાસ કરવા લાગ્યો, તપાસનું કાર્ય લગભગ એક કલાક
 આલ્યું. તે પેટી-પટારા-કપાટ-ત્રીજેરીઓ વગેરે તપાસી વળ્યો, અનેક
 કાગળોનાં બંડોને ખારીકાઇથી જોયાં; પણ તેના જીવનપ્રાણ સમાન
 ગણાતા કાગળો દસ્તાવેજો વગેરે માલમ પડ્યા નહિ. જે કાગળ-
 પત્રો તેને ચોરાઇ જવાનો ભય હતો, જે કાગળો તેના કાળરૂપ
 ગણાતા હતા અને જે કાગળો ખુલ્લાં થતાં તેને ફાંશીએ લટકતું
 પડે એમ હતું; તે કાગળપત્રો ગૂમ થએલા જોતાંજ જવાળાપ્રસાદને માથે
 વજાઘાત થયો હોય એમ થઈ આવ્યું. તેની આંખોએ અંધારાં
 વળ્યાં. બીપણ અંધકારનો પડો ચારે તરફ ફરી વળતો હોય એવા
 ભાસ થયો. તેનું સમસ્ત શરીર પરસેવાથી ભીંજઈ ગયું અને અંતે
 ભયાનક કાર્યનો કર્તા શેઠ જવાળાપ્રસાદ હાથમાંના દૂરા સાથે શુદ્ધ
 વિહીન થઈ જમીનપર ઢળી પડ્યો. નજીકમાં ઉભેલી મોહિની તત્કાળ
 તેની પાસે દોડી ગઈ અને પિતાનું માથું ખોળામાં લઈ રૂમાલથી પવન
 નાખવા લાગી. બીચારી મોહિનીની પણ આ સમયે વિચિત્ર અવસ્થા
 થઈ રહી હતી. તેનું હૃદય કોમળ હતું. તે પિતાના કૃત્યોને ધિક્કારતી
 અને સમય આવે પિતાની સામે પણ થતી; પરંતુ તેના દિલમાં જવા-
 ળાપ્રસાદ પ્રત્યે અપૂર્વ પિતૃ પ્રેમ હતો. પિતાનું માથું ખોળામાં લઈ
 બેઠેલી મોહિની પિતાને સાવધ કરવાના પ્રયત્નો કરવા લાગી. આ વખતે
 રાત્રિના એક વાગવાનો સમય થવા આવ્યો હતો. મોટા મહાલયના

છેક અંદરના ભોંયરા જેવા ભાગમાં કે જે સ્થળ નોકર ચાકરોના જાણવામાં પણ ભાગ્યેજ આવ્યું હોય તેવા સ્થળમાં મોહિની બચલીત નજરે ચારે તરફ દૃષ્ટિપાત કરતી જવાળાપ્રસાદના કાનમાં ‘ પિતા ! એા બાપુ ! ’ કહી ધામેથી જૂમે માનવા લાગી. આશરે એકાદ કલાક પછી જવાળાપ્રસાદ પૂર્ણ શુદ્ધિમાં આવી વિકળતાથી ચારે તરફ નજર ફેરવવા લાગ્યો. મોહિનીએ શાન્ત સ્વરે કહ્યું પૂછ્યું,

“ પિતાજી ! શું થાય છે ? તમે આમ કેમ કરો છો ? ”

જવાળાપ્રસાદે તેની સામે દીનવદને જોઈ કહેવા માંડ્યું, “ બેટા ! શું કહું ? આપણે માથે દુઃખનો ખેડાડ ટુટી પડ્યો છે. આપણા વિનાશની સર્વ તૈયારી થઈ ચૂકી છે. સરકારી પોલીસો હાથ કડીએ લઈ આપણને લઈ જવા નીકળી ચૂક્યા હોય એમ મને પ્રતિપણે ભણુકારા વાગ્યા કરે છે. મોહિની ! આપણો સઘળો ભેદ ચપળા જાણી ગઈ છે; અને મને તથા તને પાયમાલ કરવાનો પૂરોવો પણ સાથે લેતી ગઈ છે. હા ! અશ્વોસ ! તે ભેદી બલાએ માંડે સર્વ સ્વનાશ કરવાની તૈયારી કરી મૂકી છે. મોહિની ! દીકરા ! હવે બચવું મૂશ્કેલ છે. ” આટલું જણાવી જવાળાપ્રસાદે કપાગપર કર પ્રહાર કર્યો. મોહિની બચલીત થઈ ગઈ. પણ પિતાને હિંમત આપતાં કહેવા લાગી, “ બાપુ ! જ્યારે આપણા સર્વ નાશની તૈયારી થઈ ચૂકી છે; તો હવે બચવાનો ઉપાય નહિ શોધતાં આમ નાહિંમત થઈ જવું તે તેમને યોગ્ય નથી. પિતાજી ! તમે જ્યારે આવી રીતે નાહિંમત થઈ જશો; તો પછી માંડે શું થશે ? માંડે કોણ ? આપના સિવાય મારે કોનો આધાર છે ? બાપુ ! ચાલો આપણે અત્યારે રજનીકાન્તના મકાને જઈ તેના પગે પડી પાપનો પશ્ચાતાપ કરીએ. તે દયાળુ હૃદયનો છે. તેમજ તમને મારવા કે જીવાડવાનું કાર્ય હાલ તેના હાથમાં છે. આપની

જીભ નહિ ઉપડે તો ચાલો હું તેની આગળ ધુંટણીએ પડી આપણા બચાવને માટે કંઈક રસ્તો અતાવવાની તેને વિનંતિ કરીશ. પિતાજી ! આપણા બચાવને અર્થે ફક્ત આ માર્ગ ગૃહણ કર્યા વિના હવે બીજો એક પણ રસ્તો છેજ નહિ. હું.....”

તેને આગળ બોલતી અટકાવી જવાળાપ્રસાદ બોલ્યો, “મોહિની! ધીમેથી બોલ, આ રાત્રિનો સમય છે. જડ પદાર્થને પણ કાન હોય છે. જે સાંભળ, તારો વિચાર તદ્દન નકામો છે. રજનીકાન્ત આગળ સર્વ વાત જાહેર કરતાં; તરતજ આપણે હાથમાં હાથકડીયો પહેરી જેણે જત્રાએ ગમન કરવું પડશે. પોલીસ લાઇનનાં માણસોના હૃદયથી તો દયા દોઢસો કોસ દૂર નાસતીજ ફરે છે. પોતાની પાયરી વધવા અને પગારમાં વધારો થવાના ઉદ્દેશથી તે લોકો વખત આવે નિદોષજનોને પણ ખોટા પુરાવા ઉભા કરી દોષિત બનાવે છે. તેઓ ગૂન્ડેગાર માણસને નિર્દોષ બનાવી છોડી મૂકવાની લાલચ અતાવી; અરે ખરો હૃદયનો પ્રેમ પ્રકટાવી જાણે કે ખાસ હું તારો હિતૈષી છું; એમ જણાવી કોર્ટ સમક્ષ ગૂન્ડો કમુલ કરાવી તે ગૂન્ડેગારને શિક્ષા કરાવે છે. તેઓ સત્ય-દયાથી તો સદાકાળ દૂરજ રહેવાના. વિશ્વાસઘાત સાથે તો તેમને ગાઢી મિત્રાચારીજ હોય છે. જે પૂરો કમનશીય હોય છે તેજ એ જીવતા-જાગતા યમરાજના પાસમાં સપડાય છે. મોહિની ! આ તારો પિતા એવો નિર્બળ હૃદયનો નથી કે હાથે કરીને હું તેમની જાગમાં ફસાઉં. મારો મિત્ર મહમદખાં કે જે ફાજલદાર છે. તે જોકે મારો ખાસ પ્રતિ પાત્ર છે; છતાં પણ તેનાથીએ મારી કેટલીક ગુપ્ત બાબતો છૂપાવી રાખવી પડે છે. પોલીસ લોકોનો વિશ્વાસ રાખનારા અને તેમની સાથે મિત્રતા ધરાવનારા મૂર્ખાઓજ હોય છે. હું મહમદખાં સાથે ઉપરથી મિત્રતાનો સંબંધ દેખાડું છું પણ હૃદયથી તેને વિશ્વાસ નહીં છું.”

તેની સાથે ફક્ત સ્વાર્થ પુરતીજ વાત કરું છું અને તે પૈસાના પુન-
રીને ચળકતા શીકા સમર્પિ મારા કામનો મદદગાર બનાવું છું.
મોહિની ! રજનીકાન્ત પાસે જવાનો ખ્યાલ તારા મગજમાંથી કાઢી
નાખજે. ”

“ ત્યારે હવે આપણે શું કરીશું ? ” મોહિનીએ નિરાશ વદને
પૂછ્યું.

“ કરવામાં હવે એજ કે મારે પ્રથમ પેલી ચપળાની તપાસ
કસવી પડશે. પોલીસ લોકોમાં પણ પિસા પુષ્કળ વેરવા પડશે. કાલનો આખો
દિવસ મારે સખ્ત પરીશ્રમ લેવો પડશે અને પછી રાત્રિનો એક
ચહાન છેલ્લો પ્રયત્ન કરવો પડશે. ”

“ તે શું ? ” મોહિનીએ આશાતુર નયને જોઇ પૂછ્યું.

“ કેટલાંક માણસોના રક્તપ્રવાહ રેલાવવા પડશે. ”

“ ઓહ ! અફસોસ ! તમે હજી પણ ખૂનથી ન ધરાયા ? પિતાજી !
ત્રિનાશકાળ નજદીક આવ્યો છે; છતાં શા માટે અધિકાંધિક કુકર્મો
કરી પાપના પોટલા બાંધી રહ્યા છો ? ”

“ પાપ પૂન્ય શી વસ્તુઓ છે, તે સમજવાને તારે હજી ઘણી
વાર છે, મોહિની ! આ તારો બાપ ખૂનમાંજ આટલે દરજ્જે પહોંચ્યો
છે અને તે છેવટે ખૂનમાંજ મરવાનો. બસ હવે તો આ પ્રાણુની નાસ્તી
કે કાંતો મારા પ્રયત્નની સમાપ્તિ. ”

“ તારો પ્રયત્ન હવે નકામો છે. ” ગયત્રી અવાજ આવ્યો.
પિતા પુત્રી ઘોળી પૂણી જેવાં બની ભયભીત નજરે અવાજ તરફ
જોવા લાગ્યાં. તેમની નજરે કોઈ જણાયું નહિ; પૂર્ણ ગભરાટથી બન્ને
જણાં અવાચક વદને થોડીવાર વિચારમાં પડ્યાં. બાદ તે અવાજને
ખાલી બ્રમ સમજી જવાળાપ્રસાદ મોહિની સાથે સાંથી નીકળી નીચે

આવ્યો અને મોહિનીને તેના શયનાલયમાં મૂકી પોતાના શયનસ્થાનમાં આવી કપડાં બદલી સૂતો, રાત્રિ તેનું કામ કરતી હતી. સર્વત્ર નિસ્તબ્ધતાનું સામ્રાજ્ય વ્યાપેલું હતું.

ખીજ દિવસે કરવા ધારેલા કાર્યનો વિચાર કરતો જવાળાપ્રસાદ આખરે મોડી રાત્રે નિદ્રાવશ થઈ બયાનક સ્વપ્ન અનુભવતો નિદ્રામાં પળુ અશાન્તિનું દુઃખ ભોગવવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

પિશાચની પ્રપંચબળ.

પોતાના મૃત્યુના પૂરાવા રૂપ કાગળપત્રો વગેરે વસ્તુઓ મકાનમાંથી ગૂમ થએલી માલુમ પડતાં જવાળાપ્રસાદના શોક સંતાપનો પાર રહ્યો નહિ. આજે પણ આખો દિવસ તેણે ભવિષ્યના વિચારમાંજ ગૂમાવ્યો. અંતે છેક સાંજના વિચારની પૂર્ણાહુતી કરી કંઈક નિશ્ચયપર આવી તેની પ્રયોગશૂભ તરફ ચાલ્યો. પ્રયોગશૂભ મહાલયના એકાન્ત ભાગમાં આવેલી હતી. જવાળાપ્રસાદ અને મોહિની સિવાય પ્રયોગશૂભનું સ્થળ હાલ કોઈના જાણવામાં નહોતું. જવાળાપ્રસાદે તે રૂમમાં દાખલ થઈ અંદરથી દાર બંધ કરી દીધાં. દાર બંધ થતાં અંદર ઘેર અંધારૂં થઈ ગયું; પણ થોડીવારે જવાળાપ્રસાદે એક કપાટ ઉઘાડી અંદરથી એક ટીનનો ડબ્બો હાથમાં લઈ તેનું ઢાંકણ ઉઘાડ્યું કે તરત એ ડબ્બાની અંદર રહેલા પદાર્થને પવનનો સ્પર્શ થતાંજ ધલેકટ્ટીક જેવો પ્રકાશ સર્વત્ર પથરાઈ રહ્યો. તે ડબ્બાને એક રાઉન્ડ ટેબલપર ગોઠવી જવાળાપ્રસાદે ટેબલપર પડેલા એક કાચના ગ્લાસને હાથમાં લઈ તેમાં પાણી રેડ્યું અને તે પછી ટેબલપર પડેલી અનેક નાની મોટી શીશીઓમાંથી

એક નાની શીશી ખેલી તેમાંની દવાના શક્ત એ ટીપાંજ તે પાણીમાં નાખ્યાં. પાણીનો રંગ લાલચોળ થઇ ગયો. તે પછી જવાળાપ્રસાદે ત્યાં ગોઠવેલા એક નાનકડા યંત્ર પાસે જઈ તે યંત્રને ચાલુ કર્યું. યંત્ર ચાલુ થતાં અંદરથી આગની ચીનગારીઓ ઝરવા લાગી. તે ઝરતી ચીનગારીઓ આગળ હાથમાંનો ખ્યાલો પકડી રાખી જવાળાપ્રસાદ ઉભો રહ્યો. આવી રીતે લગભગ અર્ધા કલાક સૂઝી ઉભા રહી તેણે યંત્રને બંધ કર્યું. લાલ પાણી લીલા રંગમાં બદલાઈ ગયું. બાદ તે ખ્યાલો ટેબલ પર ગોઠવી જવાળાપ્રસાદે પાસે રાખેલી પેલી નાની લાકડીથી ગ્લાસના પાણીને હલાવ્યું. લાકડીના સ્પર્શ સાથેજ લીલા રંગનું પાણી વળી પાછું કાળા રંગમાં બદલાઈ ગયું. આ સઘળી ક્રિયાથી મૂક્ત થઈ તેણે એક ટૂંકની પેટી ઉઘાડી કાળા રંગનો આવર કાઢી બહાર કાઢી તેની પર પેલું પાણી છાંટી દીધું. તે પછી ગ્લાસને યથાસ્થાને મૂકી તેણે કોઠને શરીર પર ધારણ કરી ભીતિ જડેલા મોટા આયના સામે જોયું; પણ તેને પોતાનું પ્રતિબિંબ જણાયું નહીં. તેમજ ને આ સ્થળે અન્ય મનુષ્ય તેને જોનાર હોત તોપણ તેને જવાળાપ્રસાદ દેખાત નહિ. છાંટેલા પાણીમાં એવો ગુણ હતો કે તેને કપડા પર છાંટી તે કપડું શરીર પર ધારણ કરવાથી તે મનુષ્ય ખીજ માણસથી દેખાતો બંધ થાય. જવાળાપ્રસાદ આવી અનેક વિદ્યાઓ શીખેલો હતો અને તે વિદ્યાને અજમાવવાની રસાયણીક દવાઓ આ એકાન્ત ઓરડામાંજ બનાવતો. એ કારણના લીધેજ જવાળાપ્રસાદ મોટો પૈસા પાત્ર થઈ પડી ધારે તે કરી શકતો હતો. ટુંકાણમાં નરાધમ જવાળાપ્રસાદે એ વિદ્યાનો ધણોજ ગેર ઉપયોગ કર્યો હતો. આયનામાં પ્રતિબિંબ નહિ જોતાં જવાળાપ્રસાદ આનંદ પામી આત્મ-મત બોલ્યો કે, “ બસ આજ રાત્રે મારી ગૂમ થએલી વસ્તુઓની

તપાસ કરીશ અને મારા શત્રુઓનો સંહાર કરીશ. ” આમ બોલી તેણે ધારણુ કરેલો ઓવરકોટ બદનપરથી ઉતારી એક રૂમાલમાં બાંધી દીધો. આ પછી તેણે ત્યાંથી બે નાની શીશીઓ લઈ ખીસ્સામાં મૂકી પ્રકાશવાળા ડબ્બાપર ઢાંકણુ વાસી દીધું. પ્રકાશ ગૂમ થયો, અંધકાર ઓરડામાં પથરાયો. જવાળાપ્રસાદ ઓવરકોટની પોટકી અગલમાં મારી તે ઓરડામાંથી બહાર નીકળી નીચે આવી દિવાનખાનામાં પ્રવેશ્યો. જમવાનો વખત થયેલો હોવાથી મોહિની તેની રાહ બેઠ રહી હતી. સાથેની પોટકીને કબાટમાં મૂકી જવાળાપ્રસાદ પુત્રી સાથે ભોજન કરવા ગયો. જમતી વખતે અનેક પ્રકારની વાતો કરનાર જવાળાપ્રસાદ આજે મૈત્રતાથી જમવા લાગ્યો. મોહિની પિતાને મૈત્રતાથી જમતા બેઠ આશ્ચર્ય પામી તેના મુખ સામે બેઠ રહી. જવાળાપ્રસાદના હૃદયમાં ચાલતા દ્વેષ વિચારોની છાયા ચાલાક મોહિની પિતાના મુખપર થતા ફેરફારોથી સમજી ગઈ. આજે મારા પિતા કંઈક બયાનક કાવત્રુ કરનાર છે; એમ મોહિનીથી મનમાં બોલાઈ જવાયું. પિતાના વર્તનથી કંટાળેલી મોહિનીએ પણ કંઈ વાતચિત નહિ કરતાં મૈત્રતાથી જમી લીધું. જવાળાપ્રસાદ હાથ મૂક ધોઈ પુનઃ દિવાનખાનામાં આવ્યો. દિવાનખાનામાં આવતાંજ તેની દ્રષ્ટિ ભવાનીમલ પર પડી. ભવાની તેના આવવાની રાહ બેઠ રહ્યો હતો. શેકેને બેતાંજ તેણે ઉભા થઈ સલામ કરી. જવાળાપ્રસાદે નજીકમાં પડેલી ખુરશીમાં સ્થાન લઈ ભવાનીને નીચે બેસવાની સુચના કરી પૂછ્યું, “ ભવાની ! કહે વાંડું શું ખજર લાવ્યો છે ? આપણા દુખમનોની કંઈ હિલચાત મારામ પડી ? ”

ભવાનીએ કહેવા માંડ્યું, “ આજે મહેં એજ કામમાં આપો દિવસ ગૂમાવ્યો છે, હું આજે માધવરાયની હવેલીમાં વેશ બદલી

રહ્યો હતો. છેક સાંજના વખતે રમણ, રજની, રમા વગેરે ત્યાં આવ્યાં, અને મોહન તારાએ મળી તમારા સંબંધે થોડીક વાતચીત કરી તેઓએ તમને ફસાવવાનો પાકો નિશ્ચય કર્યો છે. શેઠ ! જે ચપળા નામની સ્ત્રી આપને ત્યાં રહી કિંમતી વસ્તુઓ લઈ પસાર થઈ હતી; તે ચપળા બીજી કોઈ નહિ પણ રજનીકાન્તની પત્ની રમાદેવી પોતે જ હતી અને તેજ આપણા મ્હોતનો પૂરાવો સાથે લઈ ગઈ છે. ”

જવાળાપ્રસાદને માથે આઠ તૂટી પડ્યું હોય તેમ થયું. તે આંખો વિકાશી ભવાની સામે જોઈ બોલી ઉઠ્યો, “ હા ! રમા ! તું આવી પ્રપંચ નિપુણ હોઈશ એવી મને સ્વપ્ને પણ ખચર નહોતી. ત્હેં મારીપર પૂરે પૂરું વૈર લીધું છે; અરે ત્હેં મારા ગળામાં કાળનો ફાંસો નાખવાની સઘળી તૈયારી કરી દીધી છે. ભવાની ! ચપળા એજ રમા છે એવી ત્હેં શી રીતે ખાત્રી કરી ? ”

“ તેણે અહિં નામ બદલીને રહેવાની, આપણાં ગુપ્તસ્થાનોની, અને ચોરી ગએલી સઘળી વસ્તુઓની સાથે સઘળી વાત સઘળાને જણાવી દીધી છે. આ સેવકે પણ નોકરના વેસમાં ખારણા આગળ બેસી સઘળી વાત કાનો કાન સાંભળી છે. વળી વધારામાં મોહનરાય બે એક દિવસમાં તમારીપર તેના બાંધના ખૂનનો આરોપ મૂકી તમને પકડવાનું વોરેન્ટ કઢાવનાર છે. રજનીકાન્તે મોહન તારાને બહાર નીકળવાની પણ મના કરી છે. આ ઉપરાંત રમણને આપણા મિત્ર મહમદખાં સાહેબ પર વ્હેમ ઉત્પન્ન થયો છે કે તે પણ તમારા કામમાં મદદ ગાર છે. શેઠ ! આપણી અવદશા હવે નજદીક આવતી હોય એમ જણાય છે. આપણે વેળાસર ચેતવું જોઈએ, જે વિચારમાં વખત ગુમાવીશું તો પોક્કળ કુટતાં ફાંસીને લાકડે લટકીશું. ”

જવાબપ્રસાદ તેની વાત ધ્યાન પૂર્વક શ્રવણ કરી એક દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખી બોલ્યો, “ ભવાની ! તારું કહેવું ખરું છે. આપણે હવે બેળાસર ચેતવું જોઈએ. હવે આપણો જે સમય જાય છે; તે અમૂલ્ય જાય છે. સુખમાં સૌ આવી મળે છે અને દુઃખમાં મિત્ર સગાં પણ દૂર થાય છે; એ મુજબ જે મહામદખાં કૂટ્યો તો આપણે મૂઆજ સમ-જવા, વળી મહામદખાં હમણાંનો અહિં આવતો નથી. તેને જે ચાર વખત આવવાનું કહેવરાવ્યા છતાં તે આવ્યો નથી, એટલે મને પણ તેની પર સંશય ઉત્પન્ન થાય છે. ભવાની ! જે હવે તને મારો વિચાર જણાવી દઉં છું. આ સંસારમાં મારું વિશ્વાસપાત્ર તારા સિવાય કોઈ નથી. જે સાંભળ, આ જે ત્રણ દિવસમાં હું આપણા દુખમનોને દેવના દરબારમાં મોકલી આપવાનું સાહસ કરનાર છું. હું આજે પેલો અદૃશ્ય રહેવાનો કોટ પહેરી રજનીકાન્તના મકાનમાં પ્રવેશી ગૂમ થઈ ગયેલી વસ્તુઓની તપાસ કરનાર છું અને બનશે તો રજની તથા રમાનું ખૂન કરવાનો વિચાર ધરાવું છું. જે આ કામમાં સફળતા પ્રાપ્ત થશે તો આપણી ઉપર આવનારી આશ્ત સહજવારમાં દૂર થઈ જશે. તેમ છતાં જે મારી મહેનત નિષ્ફળ જશે તો હું મારી સર્વ સંપત્તિનું મોહિનીના નામનું વીલ કરીશ અને મોહિનીનો સંરક્ષક તને નીમી હું વિદેશ તરફ ઉપડી જઈશ. મારો વિચાર જર્મની કે રશીયામાં જઈને રહેવાનો છે. ”

“ શેઠ ! આપણે નિરાશાવાદી નથી. એવો સમય આવવાને હજી ઘણીવાર છે. તે પહેલાંતો કંઈને કંઈ નવાળુની થઈ જશે. શેઠ ! વળી એક બીજી વાત હું આપને કહેવી બૂલી ગયો. તે વાત એ છે કે રજનીકાન્તે બહાર નીકળવાની ના કહ્યા છતાં પણ મોહનરાય આજે સાંનેમા જોવા જનાર છે. ”

“ શું આ વાત સત્ય છે ? મોહન ક્યા શો માં જતાર છે. ”
જવાબપ્રસાદે સહજ આનંદિત વદને પૂછ્યું.

“ તે હમેશાં છેલ્લા શો માંજ જાય છે, તેને શાન્તિના વખત-
માંજ દરવા-હરવાનું તથા જોવાનું ગમે છે. ”

“ જો તે આજે જોવા જાય તો ગમે એ પ્રકારે ખેલ ખલાસ
થયા પછી તેને અહિં લાવવો. તેના આહ :આવ્યા પછી મારે જે
કરવાનું હશે તે કરીશ. ભવાની ! તેને ફસાવી લાવવાનું કામ તારે
માથે. તું ખેલ ખલાસ થયા અગાઉ અર્ધા કલાકે ત્યાં જજો અને
મોહનના ગાડીવાગાને સિગાર, ચકા, પાન વગેરે ખાવા પીવામાં
લલચાવી યુક્તિથી ઝેરી રૂમાલ તેના નાક આગળ ધરજો. તે પછી
જ્યારે તે ખેશુદ્ધ બની જાય ત્યારે તેને ગાડીમાં નાખી તેના
રહેવાના હાલમાં નાખી આવજો. તે મકાન ધણું દુર નથી.
એટલું કામ કરવામાં તને ભાગ્યેજ અર્ધા કલાક લાગશે. એ
પછી તું ગાડીવાન બનજો અને સીતેમા ખંચ થયે મોહનને લઈ અહિં
આવજો. ભવાની ! તું ચાલાક છે, એટલે તને વિશેષ કહેવાની જરૂર
રહેતી નથી; પણ સંયેગે જો જોતાં તને કહેવું પડે છે કે હાલ આપણું
નશીબ અવળું છે. માટે જે કામ કરે તે ઝડપથી અને યુક્તિથી પૂર્ણ કરજો,
સમજ્યો ભાઈ ? ”

“ શેઠ ! આપ બેઠકર રહેજો. હું ગમે તે પ્રકારે મોહનને
અહિં લાવીશ ? ” ભવાનીએ કહ્યું.

“ તો હું તને સો સોના મ્હોરો બક્ષીસ આપીશ. ભવાની !
હું આજે મારા કામે નહિ જતાં અત્રેજ રોકાઈશ અને તું આવીશ
ત્યાં સુધી દરવાજા આગળ દેરા મારીશ. વિશેષમાં તને જણાવવાનું
કે બને તો મોહનને ખેમાન કરીનેજ અહિં લાવજો. ” જવાબપ્રસાદે
વિશેષ સૂચના આપી.

ભવાનીમલ શેઠને સલામ કરી રસ્તે પડ્યો. જવાળાપ્રસાદ
 ટેબલપર પડેલું લંડન ટાઈમ્સ વાચવા લાગ્યો. ધીમે ધીમે સમય
 પસાર થવા લાગ્યો. પેપર વાંચતો જવાળાપ્રસાદ વારંવાર બહાર નજર
 કરી ભવાનીમલના આગમનની રાહ જોઈ રહ્યો હતો. તે પછી
 લગભગ બે કલાક વિત્યાબાદ એક ગાડીનો ખડખડાટ તેના કાને
 સંભળાયો. જવાળાપ્રસાદ પેપર નીચે મૂકી બહાર આવ્યો. મેદાનમાં
 એક ગાડી ઉભેલી તેની નજરે પડી. તે ગાડીની નજીક ગયો. કોચ
 મેનની જગાપરથી ભવાનીમલને નીચે ઉતરી ગાડીનું દ્વાર ઉઘાડ્યું.
 ગાડીની અંદર મોહન બેશુદ્ધ થઈ પડેલો હતો. બન્ને પાપીઓએ
 તેને ધીમેથી ઉપાડી બહાર કાઢ્યો અને મહાલયની છેક પાછલી
 બાજુએ આવેલા એક ભોંયરામાં ઉતરી અંદર પડેલા એક પલંગ
 પર સૂવાર્યો. તે પછી બન્ને જણા બહાર આવ્યા. જવાળાપ્રસાદે
 ભવાનીને સાળાશી આપી કામ કેવી રીતે પાર પાડ્યું તે સંખંધે
 પૂછ્યું. ભવાની હસ્તે ચહેરે કહેવા લાગ્યો, “ હું જે વખતે સીનેમા
 આગળ ગયો, તે વખતે ખેલ ચાલુ થઈ ગયો હતો. મોહનરાયની
 ગાડી ત્યાં ઉભેલી હતી. હું તેના ગાડીવાળા પાસે જઈ બેઠો. મહેં
 ધીમે ધીમે તેની સાથે વાત કરવા માંડી, વાતોમાંને વાતોમાં મહેં
 થોડોક વખત જવા દઈ મારા ખીસ્સામાંથી એક ખીડી કાઢી તેને
 આપી. ગાડીવાને ખીડી સળગાવી, બે ચાર ટુકો લગાવતાંજ તેને
 ખાંસી આવી. તેનું મુખ લાલચોળ થઈ ગયું. તેણે ખીડી ફેંકી દઈ
 મારા સામે જોયું. થોડીવારે તેની ખાંસી બંધ થઈ, પણ તેની આં-
 ખ્યોએ લાલ પીળાં જણાવા લાગ્યાં. શેઠજી ! તે ખીયારો ગાડીવાળો
 છેવટે ભાગ્યુ તુટ્યું બોલતો તેની જગાપરજ સલેટ થઈ ગયો. મહેં
 તરતજ તેને હંચકી ગાડીમાં નાખ્યો અને પછી ગાડીને મોહનરાયના

મકાન આગળ લઇ આવ્યો. મહેં તમેલો ખોળી કાઢી ગાડીવાનનું ગળવું તપાસી અંદરથી ડહેલાની ચાવી કાઢી ડહેલું ઉઘાડ્યું અને પછી તેમેથુદ્ધ ગાડીવાળાને ગાડીમાંથી ઉપાડી તેના ડહેલામાં તેની જગાએ સુવાડ્યો. બાદ મહેં તેનો ઓવરકોટ અને ફેટા માથે બાંધી લઇ બહાર નીકળી ડહેલાને બંધ કરી ગાડી સાથે સીનેમદ આગળ આવી નિશ્ચિંત મને સીગાર કુંકવા માંડી. તે પછી મહેં દવા છોટેલો રૂમાલ ખીસ્સામાંથી કાઢી તેની પર સુવાસીત અત્તર લગાવ્યું અને તે રૂમાલને ગાડીમાં મૂક્યો. છેવટે ખેલ ખલાસ થતાં મોહનરાય શેઠ બહાર નીકળી ગાડીમાં બેઠા. મહેં ગાડી બંગલા તરફ ચલાવી. ગાડીને થોડેક દૂર જવા દઇ મહેં અંદર બેયું; તો મોહનરાય શેઠ મારાવાળો રૂમાલ નાક આગળ ધરી રાખી ઝોકાં મારતા જણાયા. મહેં તરતજ ગાડીનો રસ્તો બદલી આપણો રસ્તો પકડ્યો અને છેવટે બેમાન થએલા મોહનરાયને થઇ આપ શેઠજીની પાસે આવી પહોંચ્યો. શેઠજી ! હવે આપને તેનું જે કરવું હોય તે કરો. હું ગાડીને તેના તમેલામાં મૂકી આવું. ” આટલું કહી ભવાનીમદ્દ જવાને ઉભો થયો. જવાળાપ્રસાદે તેને જલ્દીથી પાછો આવવાનું જણાવ્યું. ભવાનીમદ્દ ગાડી લઇ ચાલતો થયો તેના ગયા પછી જવાળાપ્રસાદ અર્ધા કલાક સુધી કંઈક ઉંડા વિચારમાં પડી ખુરશી પર બેસી રહ્યો. આ વખતે બરાબર મધ્યરાત્રિ થઇ હતી. સર્વત્ર નિસ્તબ્ધતા છવાયેલી હતી. મહાલયમાં કોઈ જાગતું જણાતું નહોતું.

નોંકર-ચાકરો કામકાજના પરીશ્રમથી થાકી-કંટાળી નિંદ્રામાં પડ્યા હતા, રાજમાર્ગ પર રોન કરવા નીકળેલા સિપાહીઓના ખોંખાર સિવાય અન્ય કાંઈ સંભળાતું નહોતું. વિચાર વશ જવાળાપ્રસાદ આખરે વિચારનો ત્યાગ કરી કંઈક નિશ્ચય કરી ઉભો થયો. તેણે

નજીકમાં પડેલા એક ટેબલમાંથી એક મોટો કાગળ કાઢ્યો. તે કાગળમાં કંઈક લખાણ લખેલું હતું. તે લખાણપર જવાળાપ્રસાદે નજર કરી હાશ્ય કર્યું. બાદ તે કાગળને વાળી ખીસ્સામાં મૂક્યો અને એક ચળકતો છરો બાંજમાં છૂપાવી શરીરપર શાલ ઓઢી જવાળાપ્રસાદે ભોંયરા તરફ જવા લાગ્યો. તે થોડેક દૂર પહોંચ્યો હશે, એવામાંજ તેના ઓરડાની જોડેના એક નાના ઓરડાનું બારણું એકાએક ઉઘડી ગયું અને તેની અંદરથી કાળી કામળા ઓઢેલી એક વ્યક્તિ બહાર નીકળી જવાળાપ્રસાદની પાછળ જવા ઝડપથી દોડી.

પ્રિય વાચક ! આ વ્યક્તિ અન્ય કોઈ નહિ પણ જવાળાપ્રસાદની પ્રિય પુત્રી મોહિની હતી. તેણે સમગ્ર બાળ્ય જીવી લીધી હતી અને તેથીજ તે ઉતાવળે પગે પિતાની પાછળ દોડી હતી.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

બચાવ.

પૈસાચિક કાર્ય કરવાને તત્પર થએલો જવાળાપ્રસાદ ભોંયરા આગળ આવી પહોંચ્યો અને એકવાર ચારે તરફ દ્રષ્ટિ ફેરવી ભોંયરાનું દાર ઉઘાડી અંદર પ્રવેશ્યો. તેને અંદર ગએ થોડીકજ વાર થઈ હશે એટલામાંતો ભૂતના ઓળાની માફક મોહિની ત્યાં દોડી આવી. તેણે ધીમેથી દાર ધકેલી જોયું. બારણું અંદરથી બંધ કર્યા વિનાનું જણાયું. મોહિની આનંદ પામી ત્યાં ઉભી રહી અને એક નાના છીદ્રમાંથી અંદરનું દૃશ્ય જોવા લાગી, મોહનરાય બેશુદ્ધાવસ્થામાં પલંગની અંદર પડ્યો હતો. જવાળાપ્રસાદે તેના સામે જોઈ હાશ્ય

માનો છૂરો નીચે મૂકી ગજવામાંથી એક પડીકું કાઢ્યું; અને પછી તે પડીકામાં બાંધેલી સફેત બૂકી મોહનના કપાળપર ધરી. અદ્ય સમયમાંજ મોહને આંખ્યો ઉઘાડી જવાળાપ્રસાદ સામે જોયું. તેણે સંભ્રમમાં પડી ચારે તરફ નજર ફેરવી. એવામાંજ જવાળા પ્રસાદે પૂછ્યું, “ મોહનરાય કેમ છો ? ”

મોહને પૂર્ણ સાવધ થઈ પૂછ્યું, “ જવાળાપ્રસાદ શેઠ ! હું આ સ્થળે ક્યાંથી ? ”

જવાળાપ્રસાદે હસીને કહ્યું, “ તમે સીનેમા જોવાને ગયા હતા, ત્યાંથી બેશુદ્ધાવસ્થામાં અહિં આવ્યા છો. ”

“ મને બેશુદ્ધ કરી અહિં કોણ લાવ્યું ? ” મોહને આંખ્યો ટપકાશી પૂછ્યું.

“ જેને તમારી જરૂર હતી, તેનાજ પ્રયત્નથી તમારું અહિં આગમન થયું છે. ”

“ મહેરબાની કરીને જણાવો કે ક્યા માણસને મારી જરૂર હતી? જવાળાપ્રસાદ શેઠ ! મને તમારા શબ્દો અત્યારે કંઈક ભેદમય લાગે છે. તમારી મૂર્તિ આ વખતે શયતાન જેવી જણાય છે. બોલો, મને સત્ય જણાવો કે મારી દુર્દશા કરી અહિં લાવનાર કોણ છે ? ”

“ મોહન ! શાન્ત થા. ધર્મથી બોલ. હું પોતેજ તને આ સ્થળે લાવ્યો છું. ”

“ શા માટે ? મધ્યરાત્રિએ મારી શું જરૂર પડી હતી ? ” મોહને રક્ત નેત્રે પૂછ્યું.

“ તું મારી સઘળી વાત જાણી ગયો છે. તને રમણે તથા રંગનીકાન્તે સઘળી બાબત જણાવી છે; એ કારણથીજ તને અહિં લાવવાની જરૂર પડી છે. મોહન ! હવે વધારે ખુલાસાની જરૂર નથી.

જે તારે તારૂં જીવન બચાવવું હોય તો મારૂં કહેવું કમુલ કર ? ” જવાબપ્રસાદે કહ્યું.

“ ખરેખર ! તારા જેવા સદૈત શાહુકારમાં વિશ્વાસ મૂકતાં અમે બન્ને ભાઈઓ ઠગાયા છીએ. નરાધમ ! હું તને આવો ભયંકર જાણુતો નહોતો. હા ! તહેજ અમારા સુખમાં હળાહળ વિષ રેડ્યું છે. આ પાપાત્મા ! યાદ રાખજે કે કરેલાં કર્મોનો જવાબ તારે કિરતારના દર-બારમાં એક વખત તો જરૂર આપવો પડશે. તું...”

જવાબપ્રસાદ તેને વધુ બોલતો અટકાવી ગુસ્સાથી બોલ્યો,

“ મોહન ! બસ કર. હું વધુ સાંભળવા ઈચ્છતો નથી. તું સઘળું જાણી ગયો છે તેથીજ અત્યારે મહોત જીવન વચ્ચે લટકી રહ્યો છે. હું તને હજી પણ કહું છું કે જે તને તારૂં જીવન બચાવું હોય તો મારૂં કહેવું કમુલ કર. જે આ ચળકતો છરો હું તારે માટે લઈને જ આવ્યો છું. ”

મોહન વિચારમાં પડ્યો, જીવન જોખમમાં જણાયું. હૃદયમાં જવાબપ્રસાદ પ્રત્યે ધિક્કાર પ્રકટ થયો. તે થોડીકવાર વિચારમાં પડી બોલ્યો, “ કહે, તું મને શું કમુલ કરાવવા ઈચ્છે છે ? ”

“ શક્ત આ કાગળ પર તારી સહિ. ” જવાબપ્રસાદે કહી દીધું.

“ મારે તે કાગળ પ્રથમ વાંચવો પડશે. ”

“ ના, તારે વાંચ્યા વિનાજ સહિ કરી આપવી પડશે. ”

“ મારાથી એવી રીતે તો કદાપિ નહિ બને. ”

“ તો આ પળેજ આ છરો તારો જીવ લેશે. ” કહી જવાબપ્રસાદે નીચેથી છરો ઉપાડી હાથમાં પકડ્યો. મોહન ડુબી ઉઠ્યો. શું કરવું તેના વિચારમાં પડ્યો. તેને રજની તથા રમણના શબ્દોની સ્મૃતિ થઈ આવી. સીનેમા જેવા એકસો નીકળ્યાનો પશ્ચાતાપ થયો. વિચારને અંતે સહિ ના કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. જવાબપ્રસાદે વિચારવશ.

મોહનના સામે જોઈ પૂછ્યું, “ કેમ શું વિચાર કરે છે ? જલ્દી સહિ કરી આપે છે કે નહિ ? ”

“ ના, કાગળને વાંચ્યા વિના હું સહિ કરી આપનાર નથી. જે સંદેશ શાહુકારથી અનેક વખત ઠગાએલો છે, તે તારામાં હવે કદાપિ પોતાનો વિશ્વાસ મૂકી શકનાર નથી. ”

“ ત્યારે તું પણ યાદ રાખજે કે હું તને જીવતો રાખનારજ નથી. ”

“ હું મરવાને તૈયાર છું. કસાઈના દિલમાં દયા હોતીજ નથી તે હું સારી રીતે જાણું છું. જ્વાળાપ્રસાદ ! ચાલ, ઉપાડ છરો અને ભોંકી જે આ હૃદયમાં, ચાલ ત્વરા કર. ” મોહન છાતી ખુલ્લો કરી નિર્ભયતાથી તેની સામે ઉભો રહ્યો. જ્વાળાપ્રસાદ ક્ષણભર તેના મુખ સામે જોઈ રહી બોલ્યો, “ મોહન ! શામાટે પ્રાણ ગૂમાવવા તત્પર થયો છે ? માંડે આની આ કાગળમાં સહિ કરી આપ, હું ઠીક કરું છું. ”

“ જેણે વિશ્વાસઘાત કરી ભયંકર કર્મો કર્યા છે, જેણે નિર્દોષના ખૂનથી પોતાના હાથ રંગ્યા છે અને જેણે એક શ્રીમંત કહેવાઈ પરમાત્માને પણ ઠગ્યા છે; તે નરાધમ જ્વાળાપ્રસાદનું કહેવું આ મોહન કદાપિ કાળે માન્ય કરનાર નથી. તારું કહેવું ગમે તેવું હોય પણ હું તારામાં વિશ્વાસ મૂકી શકતો નથી. ભલે આ પ્રાણનો આ પળેજ વિનાશ થાય. ” રમણ ગર્જી ઉઠ્યો.

“ બસ, એજ વિચાર. ”

“ હા, તારાથી થાય તે કરી લે. ”

“ ત્યારે થઈ જાઓ બચ્યા તૈયાર. હું આ પળેજ તને મોકલું છું યમદાર. ” કહી રાક્ષસ સ્વરૂપ જ્વાળાપ્રસાદે મોહનને મારવા છરા વાળો હાથ ઉઠ્યો કર્યો; પણ તરત તેના હાથને રોકવો પડ્યો. મોહિની જોરથી દાર ઉઘાડી અંદર દોડી આવી બન્નેની વચમાં ઉભી રહી.

તેને એકાએક ત્યાં આવેલી જોઈ જવાળાપ્રસાદના ક્રોધમાં વૃદ્ધિ થઈ. તેની આંખો રક્તવર્ણી જણાવા લાગી, તેણે ક્રોધમય વદને મોહિની સામે જોઈ પૂછ્યું, “ તું અહિં કેમ આવી છે ? ”

“ ફક્ત મારા બાપને રાક્ષસી કૃત્ય કરતા અટકાવવાને જ. ” મોહિનીએ તેના ક્રોધની દરકાર નહિ કરતાં કહ્યું.

“ કોણ કહે છે કે હું રાક્ષસી કૃત્ય કરું છું ? ”

“ ત્યારે આ છરો લઈ શું કરો છો ? ”

“ મરણના મુખથી બચવાનોજ ઉપાય કરું છું. ”

“ શું મોહનરાયનું ખૂન કરવાથી તમે મરણના મુખથી બચી શકશો ? પિતાજી ! બૂઝ થાય છે. વિચારો, અને પાપકર્મોના વધારો કરતાં અટકો. ”

“ હું પાપ કરવા ઈચ્છતો નથી. જે મોહન આ કાગળ પર સહિ કરે તો હું તેને મારવાને ચાહતો નથી. ”

મોહિની કંઈકે બોલે એ પહેલાંજ મોહન ગળી ઉઠ્યો, “ જ્યાં સૂધી આ પ્રાણ છે, ત્યાં સૂધી તો હું એમાં સહિ કરનાર નથી. હું ઉજ્જ્વાળા ઠગને હવે બરાબર ઓળખી ગયો છું. ”

જવાળાપ્રસાદના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે મોટે અવાજે પુત્રી પ્રત્યે કહ્યું, “ છોકરી ! તું હવે જતી રહે, હું આ મીઠાણને જીવતો છોડનાર નથી. ”

મોહિની દીનવદને પિતા સામે જોઈ બોલી, “ બાપુ ! ક્ષમા કરો, તમે મોટા છો, વડિલ છો; મોહનરાયના બોલ્યા સામું શામાટે જુઓ છો ? ”

“ મોહિની ! મારે તારું કંઈ પણ સાંભળવું નથી. તું અહિંથી જાય છે કે નહિ ? ”

“ના, હું અહિંથી નહિ જાઉં.” મોહિનીએ સ્પષ્ટ જણાવ્યું.

“ત્યારે તું શું કરીશ?”

“હું આ નિર્દોષનો જીવ બચાવીશ.”

“તેના બચાવમાં તારે અને મારે મરવું પડશે તેની ખબર છે કે?”

“બહે, મરવું પડશે તો મરીશું, કે જેથી આ દુઃખમય દુનિયાંથી છૂટીશું. પિતાજી! હવે જીવવામાં સાર રહ્યો નથી. કાળનો ડંકો વાગતો મારા કાને સંભળાય છે. એતો, સમયસર સાવધ થાઓ અને પાપકર્મથી એકત્ર કરેલું દ્રવ્ય ગરીબોને લુંટાવી દઇ પ્રભુનું સ્મરણ કરવા તત્પર થાઓ. જગતપિતા દયાળુ છે. તે આપણાં ખરાં હૃદયની પ્રાર્થનાથી પાપની ક્ષમા અવસ્ય આપશે. હું...”

“છોકરી! તું દિવાની બનતી જાય છે.” જ્વાળાપ્રસાદે તેને વધુ બોલતી અટકાવીને કહ્યું. તત્કાળ મોહિની બોલી ઉઠી, “બાપુ! હું દિવાની નથી પણ પૂર્ણ સાવધ છું અને અત્યારે જે બોલું છું તે સત્યજ બોલું છું.”

“પણ તારૂં બોલવું મને સત્ય લાગતુંજ નથી.”

“તમારી આંખો આગળ બિંધણુ અંધકારનો પડો પડેલો છે, તે જ્યારે દૂર થશે ત્યારે તમને આપોઆપ સમજશે કે આ મોહિની અત્યારે જે બોલે છે તે સત્ય છે કે નહિ. બાપુ! દુષ્ટ વિચાર ત્યાગ કરી દિવાનખાનામાં પધારો, હું મોહનરાયને લઇ ત્યાં આવું છું.”

“નહિ, હું માફ કામ પૂર્ણ કર્યા વિના જનાર નથી. હું મોહનરાયનું ખૂન કરી તેના મુડદાને છૂપાવી દઇશ. મોહન મારી આંખોમાં હવે કંટકની માફક ખુંચી રહ્યો છે.” જ્વાળાપ્રસાદે નિશ્ચય જણાવ્યો.

“બાપુ! માનો, હું તમારા પગે પડું છું.” કહી મોહિની પિતા

ના પગમાં પડી. છતી આંખે અંધ થએલા જ્વાળાપ્રસાદને કંઈ પણ અસર થઈ નહિ. તે કુર અવાજે બોલ્યો,

“છોકરી ! ઢોંગ છોડી અહિંથી ચાલીજા. હું તારું કહેવું માનનાર નથી.”

“ત્યારે આ તમારી પુત્રીને પણ પણ મારી નાખો.”

“હું તને મારી નાખવા નથી ચાહતો.”

પણ હું જીવવાને નથી ઈચ્છતી. બાપુ ! હવે હદ થઈ છે, તમે જલ્દીથી તમારા હાથમાં ચળકતો છરો મારા હૃદયમાં ભોંટી આ સંસારથી છૂટી કરો, માંડે હૃદય હવે મ્હોતજ ધરે છે.”

“મોહની ! તું શામાટે મારો સમય નકામો ગૂમાવે છે ? તું અત્યારે ઉન્માદિની બની ગઈ છે. ચાલ દૂર ઉભી રહે.”

“નહિ. હું અહિંથી લગીર પણ દૂર ખસનાર નથી.”

પુત્રીની હક જોઈ જ્વાળાપ્રસાદ કંટાળી સ્તબ્ધ બની વિચારમાં પડી આત્મગત વિચારવા લાગ્યો કે, ખરેખર આ છોકરીએ અહિં આવી માંડે કામ નિષ્ણ જરૂર છે. તે અત્યારે હડે ભરાઈ છે. માટે ચાલ અત્યારે તો હું પોતેજ ચાલ્યો જઈ. ભલે બંને જણા આ ભોંયરામાંજ રહે. થોડીવારે ભવાનીમલ આવશે. હું તેના હાથેજ મોહમતું ખૂન કરાવીશ. મોહનને મરવુંજ પડશે. તેનું જીવન મારે માટે બચકારક છે.” આમ વિચારી તેણે મોહિની સામે જોઈ કહ્યું, “લે, ચાલ હવે, મ્હોં મોહનને મારવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો. ઉઠ, ઉભી થા, આપણે બહાર જઈએ.”

“મોહનરાય ! ચાલો.” મોહિનીએ કહ્યું.

“મોહન ભલે અત્યારે અહિંજ રહે.” જ્વાળાપ્રસાદે કહ્યું.

“કેમ વાઈ?” મોહિનીએ પૂછ્યું.

“આપણે સવારમાં તેને બહાર કાઢી તેના મકાને પહોંચતો કરીશું.”

“પિતાજી! એ નહિ બને. આ મોહિની તમારી પુત્રી છે, તે તમારું હૃદય સારી રીતે અવલોકી શકે છે. આપ પધારો, હું પણ અત્યારે મોહનરાય સાથેજ આ ભોંયરામાં રહીશ અને સવાર પડતાં તેમને લઈ બહાર આવીશ.”

“મોહિની! શામાટે નાહક જીદ કરે છે?”

“હું જે કરું છું તે સારુંજ કરું છું.”

“તું સારું કરે છે એ હું માની શકતો નથી. તારે બચિષ્યમાં ઘણુંજ દુઃખી થવું પડશે.”

“પિતાજી! આ જગતમાં સુખી કોણ છે? હું સુખને ઇચ્છતી નથી. મહેં એક પણ શુભ કર્મ કર્યું નથી કે જેથી સુખમાં રહી શકું? હું દુઃખના ડુંગરા તળે દટાઈ મારા પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવાને ઇચ્છું છું.” આમ બોલતી મોહિનીના મુખપર દુઃખની છાયા છવાયેલી જણાઈ. તેની આંખોમાં જળ ભરાઈ આવ્યું. તે દીનવદને પિશાચ પિતાના મુખ સામે જોઈ રહી. છેવટે જવાળાપ્રસાદ ત્યાંથી ચાલતો થયો અને બહાર નીકળી ભોંયરાનું દાર બહારથી બંધ કરતો ગયો, મોહિનીએ દાર બંધ થવાનો અવાજ સાંભળ્યો. તે બારણાં નજીક જઈ દારને ઉઘાડવા લાગી; પણ દાર ઉઘાડ્યાં નહિ. પિતાના કાર્યથી અકળાએલી મોહિની પુનઃ મોહન પાસે આવી. મોહન શાન્તતાથી ઉભો રહ્યો હતો. મોહિનીએ દયાદ્ર નેત્રે તેના સામે જોઈ કહ્યું, “મોહનરાય! આપ પર્યકમાં સ્થાન લ્યો; હું અહિં જમીનપર સૂતી છું.”

“ના, હું તો આ સ્થળેજ ખેસી રહી શું થાય છે એ જોયા કરીશ. મોહિની! ત્હેં પણ મને આજ સુધી ઠગ્યો છે, તારા પિશાચિ

સ્વરૂપમાં અંજારી હાલહવાલ કર્યો છે. સાઈ થયું કે પરમ કૃપાળુ પર-
માત્માએ વેળાસર બધો ભેદ ખુલ્લો કર્યો છે; નહિતો તારી સાથે લમથી
જોડાઈ હું જીવન પર્યંત દુઃખી થાત.”

“શું તમે મારાથી દુઃખી થાત ?” મોહિનીએ ગદગદીત
કંઠે પૂછ્યું.

“હા, એક પિશાચની પુત્રી તેના પતિને કદાપિ સુખી કરી
શકેજ નહિ. પિશાચીનો પ્રેમ કૃત્રિમજ હોય છે. હું તારા કૃત્રિમ પ્રેમથી
હંગામો છું. મોહિની ! કૃપા કરી તને આપેલી અંગુડી મને પાછી આપ.”

મોહિની નિરૂત્તર રહી. મોહને તેના સામે જોયું. આ વખતે
મોહિનીની આંખોમાંથી અશ્રુપ્રવાહ વહેતો હતો. તેણે ગળગળે સાદે
કહેવા માંડ્યું. “મોહનરાય ! તમે મારાથી હંગામો નથી. મારો પ્રેમ
સત્ય છે કે અસત્ય છે તે એક જગદાધાર સિવાય બીજું કોઈ જાણી
શકતું નથી. હું જન્મથીજ દુઃખી છું. દુઃખીને સુખ મળતું અસંભવિત
છે. હું મારા હૃદયની વાત જાહેર કરી શકું એમ નથી. મોહનરાય !
મને ક્ષમા કરજો. આપ ભલે મારા પ્રેમને કૃત્રિમ સમજાવે અને અન્ય
કોઈને પ્રેમ અર્પી સુખી થાવો, આ મોહિની તમને સુખી જોવાને જ
છાજે છે. આ સિવાય હું બીજું કંઈ કહી શકતી નથી; પણ છેવ-
ટમાં મારી એજ વિનંતી છે કે આ હતભાગિનીને કોઈક દિવસ યાદ
કરજો. હું હવે આ દુનિયામાં વધુવખત જીવવાને ઇચ્છતી નથી. પ્રભો !
હ્યો આ આપની વિંટી. લાવો હું મારા હાથેજ આપની આંગળીએ
પહેરાવી કૃતાર્થ થાઉં.” આટલું કહી મોહિનીએ આંગળીએથી વિંટી
ઉતારી મોહનની આંગળીએ પહેરાવી, પણ આ સાથેજ મોહિની આંખો
બંધ કરી જમીનપર પટકાઈ પડી, તે શુદ્ધચિહ્ન યમ ગઈ. મોહન
સંભ્રમમાં પડ્યો. મોહિનીના શબ્દોએ તેના હૃદયમાં સજ્જડ અસર

કરી હતી. તેનું બોલવું મોહનને સત્ત્વ જણાયું. તેનો અંતરાત્મા પણ તેને કહેવા લાગ્યો કે મોહિની પ્રેમની પ્રતિમા છે. મોહને જમીનપર પડેલી મોહિનીના મુખ સામે જોયું. માનસિક ચિંતાથી દુર્ભાગ થએલી મોહિનીના મુખપર પવિત્રતાનું અપૂર્વ તેજ પ્રકાશી રહ્યું હતું. મોહનનું હૃદય દયાથી પીંગળયું. તેણે તરત મોહિનીનું માથું ખોળામાં લઈ તેને સાવધ કરવાનો પ્રયત્ન આરંભ્યો, આશરે પાંચેક કલાક વ્યતિત થતાં મોહિની સાવધ થઈ. તેણે દયાદ્ર નેત્રે મોહનરાય સામે જોઈ કહ્યું, “દેવ! ક્ષમા કરજો, આ હતભાગીનીના માટેજ આપને અસહ્ય સંકટ સહન કરવું પડ્યું છે, તમે શામાટે માંડ માથું ખોળામાં લઈ આપના પવિત્ર ખોળાને અપવિત્ર કર્યો? મોહનરાય! મારા પ્રભુ! ક્ષમા, આ મોહિનીની અંતિમ એજ ભીક્ષા.” આટલુંજ કહેતાં તે મોહિનીની આંખોમાંથી અસ્ખલિત અશ્રુધારા વહેવા લાગી. તેના કંઠે ઇંધાઓ, તે વિશેષ કાંઈ બોલી શકી નહિ. મોહન વિસ્મયતા-દયાથી તેના સામે થોડીકવાર નિહાળી રહી બોલ્યો, “મોહિની! શાન્ત થાઓ. તમારે મારી કંઈ પણ ક્ષમા યાચવાની જરૂર નથી, તમે પોતેજ અત્યારે મારે પ્રાણ બચાવ્યો છે. તમે મારાં ખરાં વખતનાં સહાયક થયાં છો, તમારા લીધેજ આ મોહન અત્યારે જીવતો રહી વાત કરી શકે છે. મોહની! મહેં આવેશમાં સંભળાવેલાં વચને ક્ષમા કરજો અને આ મોહનને હવે સદાને માટે તારોજ ગણજો. દેવી! હે, આ વિંટી તારી સુકોમળ આંગળીએ ધારણ કર. તું દયાની દેવી છે. પિશાચને ત્યાં જન્મી છે; પણ પવિત્રતાની મૂર્તિ છે. હું....”

“હા, તારું કહેવું સત્ય છે; મોહિની પવિત્ર છે; એની હું પણ સાક્ષી આપું છું.” આમ બોલતી એક સ્થામવ્યક્તિ સામેની બાજુએ આવેલું એક ગૂંમદાર ઉઘાડી ધીમા કદમે ચાલી આવતી જણાઈ.

મોહિનીના હાથે વિંટી પહેરાવતો મોહન સ્તંભ બની જોઈ રહ્યો. મોહિની પણ ચિત્રવત્ બની આવનાર વ્યક્તિને અવલોકી રહી. તે આવનાર વ્યક્તિ તે બંનેની આગળ આવી ઉભી રહી. તેણે ગળાથી તે પગ સૂધી કાળો યુરખો પહેરેલો હતો. મુખ દૂષાવેલું હતું; પણ બહારનું દૃશ્ય જોવાને માટે મુખ આગળ આવેલા કપડામાં બે ઝીણાં કાણાં પાડેલાં હતાં, મોહન મોહિનીને સ્તંભ બની શાન્ત રહેલાં જોઈ પુનઃ એ વ્યક્તિએ કહેવા માંડ્યું, “ મોહનરાય તારા હૃદયમાં રહેલી મોહિની વિષેની શંકા દૂર કરજો. મોહિની પવિત્ર છે એ હું તને ફરીથી જણાવું છું. તેને તું તારી જીવનની સહચરી બનાવજો. મોહિની માતા વિનાની જન્મથીજ દુઃખી છે. તું તે દુઃખીનીનો સહાયક થઈ સંસારમાં સુખરૂપ વિચરજો, મારી પણ આશિષ એજ છે.”

મોહને માથું નમાવી કહ્યું, “ આપની આજ્ઞામુજબ હું અવશ્ય વર્તીશ. આ મોહિની આજથી મારી જીવન પ્રાણ છે. તેના સુખને અર્થે મારે મારા પ્રાણનું બળીદાન આપવું પડશે તો સુખેથી આપીશ.”

“ હા! હવેજ મને પરમ શાન્તિ થઈ.” યુરખાવાળી વ્યક્તિએ જણાવ્યું.

“ આપ કોણ છો?” તેના સામે જોઈ રહેલી મોહિનીએ પૂછ્યું.

“ મોહિની! હું કોણ છું તે જણાવવાને હાલ વધુ વખત નથી. સમય આવે તું સારી રીતે જાણી શકીશ કે હું કોણ છું; પણ હાલ એટલુંજ જાણી સંતોષ પામજો કે જે યુરખાવાથી અમળાના નામથી તારો પાપી પિતા થરથર કંપે છે; જેને તે પિતાય સ્વપ્નમાં પણ અવલોકે છે અને જે અમળા તે નરાધમને પાપ કૃત્ય કરતાં અટકાવવાને વારંવાર એતાવે છે; તેજ હું પોતે છું.” યુરખાવાળી અમળાએ જણાવ્યું,

“ ખરેખર તમે નિર્દોષનાં મદદગાર છો.” મોહિનીએ કહ્યું.

વળી પાછી તે ખુરખાવાળી સ્ત્રી બોલી, “ મોહિની ! તારૂં જીવન પણ હવે જોખમમાં છે. તારો પિતા આ મોહનને જીવતો જોવા ઇચ્છતો નથી. જો તું મોહનને બચાવવા વચ્ચે પડીશ તો તે તારો પણ ધાતક થશે. હા ! જેને પોતાની પ્રાણ સમાન પત્નીનો નાશ કરતાં લગીર પણ દયા ઉત્પન્ન ન થઈ; તે પોતાની પુત્રી પ્રત્યે કેવી રીતે દયા દર્શાવી શકશે ? ”

“ હે ! શું મારા પિતાને કોઈ બીજી પત્ની હતી ? ” મોહિનીએ પૂછ્યું.

“ હા, એક નહિ પણ અનેક. મોહિની ! જે અબળાને તેણે દુનિયાની પાર કરી છે; તે તારી જહાલી જનેતાજ હતી. ” ખુરખાવાળી અબળાએ ઘટસ્ફોટ કર્યો.

“ ઓહ ! હું આ શું સાંભળું છું ? અદ્વસોસ ! મારા પિતાએ મને આજ સુધી અસત્ય સમજાવી દીધી છે. ” મોહિની કંઈપાંત કરવા લાગી. ભેદી અબળા તેને આશ્વાસન આપી કહેવા લાગી, “ મોહિની ! અસારે આકૃંદ કરવાનો સમય નથી. જે પણ જાય છે તે અમૂલ્ય જાય છે; અને તેમાં મોહનના મ્હોતની ઘડીયો ગણાય છે. માટે સ્થસ્થ થઈ હું કહું તે સાંભળ. જો હું આ મોહનને અત્યારે મારી સાથે લઈ જઈ છું. થોડીવારે તારો પિતા અહિં આવશે. તે મોહનને નહિ જોતાં અત્યંત ગુસ્સે થઈ તને પૂછશે. તું ગભરાયા વિના તને યોગ્ય લાગે તે જવાબ આપજે અને તે દુષ્ટને સમજાવાય તો સમજાવજે. પણ જે મૂળથીજ પાપકર્મનો કર્તા છે, જેને અધમતા ધણીજ પ્રિય છે અને જે સ્વાર્થને માટે અનેકનાં ખૂન કરવાને તત્પરતા ધરાવે છે, તેને તારા શબ્દો કંઈપણ અસર કરી શકશે નહિ. ઉલટો તે નરાધમ ક્રોધાકાન્ત બની તારું પણ ખૂન વહાવા તૈયાર થશે. મોહિની ! તે વખતે તું બીલકુલ ગભરાઈશ નહિ. હું મોહનને મારા એકાન્તવાસમાં મૂકી આવી

આજ ઓરડામાં છૂપાઈ રહીશ અને ખરા સમયેજ તને તે પાપાત્માના ક્રોધની ભોગ થતી બચાવીશ. લે હવે હું જઈ છું. મોહન ! ચાલ મારી સાથે.” આટલું કહી તે સ્ત્રી આગળ ચાલી. મોહને મોહિનીના સામે જોયું. મોહિનીએ જવાનું સૂચવ્યું. બેઠી અબજા સામેની દિવાલમાં આવેલા ગૂંમદારને અલગ કરી મોહન સાથે અંદર પ્રવેશી અદૃશ્ય થઈ. દિવાલ હતી તેમ થઈ ગઈ, મોહિની એ તરફ જોઈ રહી.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

“ પિતા-પુત્રી. ”

મોહિની ઘણીવાર સૂધી દિવાલ તરફ જોઈ રહી. તેના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. આખરે તે ઊભી થઈ દિવાલ પાસે ગઈ. અને દિવાલ પર હાથ ફેરવવા લાગી; પણ તેને કાંઈએ માલમ પડ્યું નહિ દિવાલ સરખી અને સપાટ હતી. આશ્ચર્ય ! મોહિની વિચારમાં પડી ત્યાંથી પાછી ફરી પલંગપર જોડી. તેના મનમાં આ વખતે અનેક પ્રકારના વિચારો દોદોડી કરી રહ્યા હતા. તેને સઘળો બનાવ સ્વપ્નવત્ ભાસવા માંડ્યો. તેણે પોતાની આંખો મસળી જોઈ. અનેક વિચાર સમૂહમાં ડૂબેલી મોહિની અંતે આત્મગત બોલવા લાગી કે, “ શું તે ધુરખાવાળી અબજાનું કહેવું સત્ય હશે ? મારા પિતા એવા રાક્ષસ કૃત્યના કર્તા હશે ? શું તેમણે મારી રાંકડી જનેતાને જગતમાંથી દૂર કરી તેમના હાથ એક અબજાના રક્તથી રંગ્યા હશે ? હા, મને એ ધુરખાવાળી સ્ત્રીના શબ્દો સત્ય લાગે છે, મારો અંતરાત્મા પણ કહે છે કે મારા પિતાએ તે રાક્ષસી કૃત્ય કરેલું હોવુંજ જોઈએ. પિતા !

તમારી આવી મલીન બુદ્ધિ શાથી થઇ હશે ! અરેરે ! તમે મૂઝ-
જળ જેવી લક્ષ્મીની તૃણાથી અનેકાનેક ભયંકર કુકર્મો કરેલાં છે.
તમે જગત્ પિતાને શો જવાબ આપશો ? ખરેખર ! તમે મને પણ અત્યાર
સુધી દગી છે. તમેમારામાં પણ વિશ્વાસ મૂક્યો નથી. તેમજ તમે
તમારી પુત્રીને તમારા પાપની ભાગીદાર બનાવી છે. ઓ જગનિયંતા !
મારા અપરાધની ક્ષમા કરજો. મહેં એક પણ પાપકર્મ કર્યું નથી.
જે કાંઈ થયું હોય તે ફક્ત પરવશતાથીજ. પ્રભો ! ક્ષમા, આ દીન
બાળકીની ફક્ત એજ યાચના. વિશ્વંભરનાથ ! યાચકની યાચના
આપ પૂર્ણ નહિ કરો તો કોણ કરશે ? ” આમ બોલતી મોહિની
હંમે નજર કરી રહી. તેના હૃદયમાં અસહ્ય વેદના થઇ રહી હતી.
માતાનું મૃત્યુ જાણે આજેજ થયું હોય એમ તેને લાગતું હતું. પિતા
પ્રત્યે ધિક્કારની લાગણી પ્રકટી રહી હતી. તેની રહેલી આંખો લાલ
એ.ળ થઇ ગઇ હતી. માથાના લાંબા વાળ પૃષ્ઠ ભાગ પર છૂટા છવાયા
લટકી રહ્યા હતા. મોહિની ઉન્માદિની સમાન જણાતી હતી. પાપકર્મની
ક્ષમા યાચતી આગા થોડીક ક્ષણ હંમે જોઈ રહી શાન્તિસૂચક પ્રત્યુ-
ત્તરની ઇચ્છા કરવા લાગી. પણ આ ભયાનક ભોંયરામાં તેને શાન્તિ-
સૂચક કે આશ્વાસન સૂચક શબ્દો કોણ સંભળાવે ? મોહિની એકલી હતી.
ભયંકર ભોંયડું પણ નિર્જન હતું. મોટી ખૂમો પાડતાં પણ કોઈના
કર્ણપર અવાજ જાય એમ નહોતું. આખરે મોહિની ઉભી થઇ નિશ્ચ-
યાત્મક સ્વરે બોલી ઉઠી, “ જુસ હવે ગમે એમ થાય, આ પ્રાણુ બન્ને
કાલ જતો હોય તો આજ જાય, અરે આજ જતો હોય તો આ
પણેજ જાય; પણ હું પિતાને આજ સત્યવાત જાહેર કરી મારી માતાના
પૂનનું કારણ પૂછીશ. પિતા ! ઓ રાક્ષસપિતા ! આજથી સમજજો

કે આ મોહિની તમારી નથી. તમે તેના પિતા નથી; તે તમારી પુત્રી નથી. આ મોહિનીએ હવે પિતૃસ્નેહને હૃદયમાંથી તિલાંજલી આપી છે. જે તમે હજી પણ સત્યના પંથે ચઢશો તો તમારી મોહિની એની એજ છે; નહિ તો સમજજો કે તમારીજ મોહિની તમારી દુષ્મન છે. હું...”

મોહિની આગળ બોલતી એકાએક અટકી, તેને કાને કોઇના આવવાનો અવાજ સંભળાયો. તેણે ચમકીને બંધ દાર તરફ દ્રષ્ટિ કરી; તો તેને બંધ દાર ઉગડતું જણાયું. મોહિની સાવધ થઇ એ તરફ જોઈ રહી. તેણે દાર ઉંઘાડી અંદર આવતી પિતાની પિશાચ પ્રતિમા નિહાળી. સમય ભયંકર આવ્યો. મોહનને ગૂમ થયેલો જાણતાંજ જવાળાપ્રસાદને માથે ખડાડ દુટકો. હવેતો જે થાય એ ખરું. મોહિની આંખો બંધ કરી જમીનપર સૂઈ ગઈ. તેણે ભર ઉંઘમાં પડવાનો ઢોંગ કર્યો. જવાળાપ્રસાદ ધીમે કદમે તેની નજીક આવી ઉભો, તેણે વિકાળ વદને આસપાસ દ્રષ્ટિ ફેરવી મોહિનીના મુખ સામે નિહાળ્યું. મોહિનીને નિંદ્રામાં પડેલી ધારી તેના મુખપર આનંદની છાયા છવાઈ. ચાલ હવે મોહનને સ્વધામ મોકલી આપું. આમ નિશ્ચય કરી તેણે પલંગ સામે તીવ્ર નજર ફેંકી; પરંતુ અફસોસ ! મોહન જણાયો નહિ. પર્યંત ખાલી પડેલો હતો. જવાળાપ્રસાદ ગમરાટથી પલંગ તરફ દોડ્યો. આ વખતે તેનો દેખાવ અવર્ણીય થઈ રહ્યો હતો. મોહન મરવાના ભયે આટલામાં ક્યાંક છૂપાઈ રહ્યો હશે ધારીને તે ઓરડાની અંદર તપાસ કરવા લાગ્યો. ભૂતના ઓળાની માફક ફરી શોધ-ખોળ કરતા જવાળા પ્રસાદને મોહિની અવલોકી રહી. જવાળાપ્રસાદે ચારે તરફ ફરી તપાસ કરી પણ ત્યાં મોહન જણાયો નહિ. આથી જવાળાપ્રસાદ આશ્ચર્યના સમૂહમાં ડૂબી વિચારવા લાગ્યો કે, આ છૂપા રથળેથી મોહન ક્યાં ગયો હશે ?

આ ઓરડામાં પૂરાએલું માણસ કદી પણ બહાર નીકળી શકે નહિ. તેમ આ ઓરડામાં બીજો રસ્તો પણ આવેલો નથી, ત્યારે મોહન ક્યાં ? જ્વાળાપ્રસાદ વિચારમાં ડૂબ્યો. તે લમણે હાથ ટેકવી પલંગ પર બેસી રહ્યો, વિચારમાં તેને કંઈ જણાયું નહિ. વિચારની પરંપરા વધવા લાગી. જ્વાળાપ્રસાદ ગભરાયો. તેણે વિચારનો ત્યાગ કરી ખીસ્સામાંથી ઘડીયાળ કાઢી જોયું તો જણાયું કે રાત્રિના બાર વાગ્યા છે. તેણે ઘડીઆળ ગળવામાં મૂકી દઈ મોહિનીના મુખ સામે દ્રષ્ટિ કરી. ફાનસ ઝગઝગાટ પ્રકાશી રહ્યું હતું, મોહિનીના ગૌર મુખપર શાન્તિની છાયા પથરાએલી હતી. જ્વાળાપ્રસાદે તેના મુખપરના શાન્તિભાવથી અનુમાન કર્યું કે રખે મોહનને છૂપાવવામાં યાતો ગૂંમ કરવામાં મોહિનીનો હાથ હોવો જોઈએ. પણ મોહિની તેને ક્યાં છૂપાવે? આ ઓરડાનું બારણું તેનાથી ઉઘાડી શકાયજ નહિ. ત્યારે મોહન ક્યાં ગયો ? લાવ મોહિનીને જાગૃત કરી પૂછું.” આમ વિચારી જ્વાળાપ્રસાદ પલંગપરથી ઉઠી મોહિની પાસે આવ્યો અને તેને હાથનો સ્પર્શ કરી ધીમે અવાજે બોલ્યો, “મોહિની.”

ઉંઘતું બોલે પણ જાગતું ના બોલે. એ મુજબ પિતાનો શબ્દ શ્રવણ કર્યો છતાં મોહિનીએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો નહિ. આથી પુનઃ જ્વાળાપ્રસાદે જરીક મ્હોટેથી કહ્યું, “મોહિની.”

મોહિનીએ બોલ્યા વિના આંખ્યો ઉઘાડી પિતા સામે જોયું. જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું, મોહિની ! તું ક્યારની નિદ્રાધિન થએલી હતી ?

“ કેમવારું ? ” મોહિનીએ આંખ્યો ચોળતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“ સ્થેજ પૂછું છું કે તું ક્યારની ઉંઘી હતી ? ”

“ લગભગ એક કલાકથી. પિતાજી ! તમે મને જે વખતે જાગાડી તે વખતે હું એક અદ્ભુત સ્વપ્ન નિહાળી રહી હતી.”

“તે સ્વપ્નમાં શું જણાયું ?”

“પિતાજી ! સ્વપ્ન ઘણું લાંબુ હતું. સ્વપ્નમાં એક પૈસાદાર માણસ હૃદયભેદક કર્મો કરી રહ્યો હતો કે જે જોતાં હું થરથર ટ્રુનતો હતી, સ્વપ્નમાં પણ હૃદય બચબીત થતું હતું.”

“તે પૈસાપાત્ર માણસ કોણ હતો ?”

“તે એક મોટા નગરનો રહિશ હતો; અને દુરાચરણોથી આખરે ઘણોજ બયાંનક માણસ થઈ પડ્યો હતો. ચોરી, લૂંટ, ખૂન વગેરે તેનાં નિસદ્ધિનાં કાર્યો હતાં. વળી તે પિશાચ વૃત્તિનો માણસ એક પતિવ્રતા સ્ત્રીને પણ પરણેલો હતો. તે સ્ત્રી તેનાં દુષ્કર્મથી કંટાળી તેને વારંવાર હિતોપદેશ કરતી; પણ તે પાપાણુ પ્રતિમાને કંઈ પણ અસર થતી નહોતી. પત્નીના અધિક કહેવાથી તે દુષ્ટાત્માએ ગુસ્સે થઈ પોતાની બહાલી પત્નીનું છેવટે ખૂન કરી પોતાના નિવાસ સ્થાનનો સદાને માટે ત્યાગ કર્યો; અને તે પછી એક દયાળુ શ્રીમાનને આશ્રયે રહ્યો. તે શ્રીમાનને ત્યાં તેને સુખ મળવા લાગ્યું; તેને કોઈ પણ બાબતની જોટ ન રહી, તેના આશ્રયદાતા તેની પર અધિક પ્રેમ રાખતા; પણ તે પાપાત્માએ આખરે ત્યાં પણ બેઠમાની કરી પોતાના આશ્રયદાતાના ઘરમાં ધાપ મારી મકાનમાં આગ મૂકી. તે આગમાં અનેક નિર્દોષ જનો બળ્મીભૂત થયાં. દુષ્કર્મ કરનાર ત્યાંથી નાઠો. પણ આખરે પકડાયો. તેનો કેશ ચાલ્યો, આરોપ સાબીત થયો; મરણની શિક્ષા થઈ. પાપી કારાગૃહ નિવાસી થયો; છતાં પણ તે જાણે નહિ; અનેક યુક્તિથી તે પિશાચ જેલમાંથી છટક્યો. પોલીસનાં માણસો તેની પાછળ પડ્યાં. તેને પકડનારને મોટાં ધનામ મળવાનાં જાહેર થયાં. કારાગૃહમાંથી પસાર થએલો પાપાત્મા દૂર દેશાવર નીકળી જઈ

નામ, વેશ વગેરે બદલી રહેવા લાગ્યો. તેને એવી રીતે રહેતાં ઘણાં વર્ષો વિતી ગયાં. એટલા વખતમાં પણ તે તેનાં દુષ્કર્મો કરતાં વિરામ્યો નહોતો, જે નગરમાં રહેતો હતો ત્યાં પણ તેણે તેની પ્રપંચજ્ઞ પાથરી ખૂના મરફી ચલાવવા માંડી હતી. છેવટે એક શ્રીમાનનું ખૂન કરતાં પકડાઈ જવાની અણીપર આવ્યો. તેને પકડવાને પોલીસો હાથકડીયો લઈને નીકળ્યા અને તે દુષ્ટાત્માને પકડે એ પહેલાંજ તમે મને જાગૃત કરી. પિતાશુ ! આજે મહેં આવું ભયાનક સ્વપ્ન નિહાળ્યું છે. હું તે ભયાનક સ્વપ્નથી હજી પણ ડરું છું. માંડે હૃદય વ્યાકુળ બની ગયું છે.” મોહિનીએ સ્વપ્નની વાત જણાવી. જ્વાળાપ્રસાદ પુત્રીની વાત સાંભળી સ્તબ્ધ બન્યો અને તિક્ષણ નજરે મોહિનીના વદન સામે જોઈ રહ્યો. આ વખતે તેના હૃદયમાં અવનવી ઉથલપાથલ મચી રહી હતી. તેણે મૌનતા ધારણ કરી હતી. એવામાં વળી પાછી મોહિની બોલી, “પિતાશુ ! ખીજું તો કંઈ નહિ પણ એ દુષ્ટાત્માએ તેની પતિવ્રતા સ્ત્રીનું શા માટે ખુન કર્યું હશે ? સ્ત્રી હત્યા કરતાં તેને લેશ-માત્ર પણ પ્રિયાર નહિ ઉદ્ભવ્યો હોય ? ખરેખર ! તે નિરપરાધિ અબળાના મૃત્યુથીજ તેને આખરે હાથપગમાં બેડીઓ ધારણ કરી મરવાનો સમય નિકટ આવ્યો. સ્ત્રી હત્યા કરનારને અવશ્ય ભયંકર શીક્ષા થવીજ જોઈએ. પરકૃપાળુ પરમાત્મા આ પવિત્ર ભૂમિપરથી એવા અધર્મોના નાશ સત્વરે કરી નાખે, કે જેથી તેવાઓના ત્રાસથી રૂપિયતાં નિર્દોષજનોં પરમ શાન્તિ મેળવે. કેમ પિતાશુ ! માંડે બોલવું સત્ય છે ને ? એવા પામરોની આ પૃથ્વીપર શી જરૂર છે ?” આટલું કહી મોહિની જ્વાળાપ્રસાદના સામે એકાચ્છ્રષ્ટે જોઈ રહી. જ્વાળાપ્રસાદના મુખપર અવનવા ભાવ થઈ રહ્યા હતા. તેણે મૌનતા ત્યાગી મોહિની પ્રત્યે કહ્યું, “બેટા ! સ્વપ્નમાં ગમે એવું દેખાય, તેમાં આપણે

ધ્યાન આપવા જેવું નથી. પાપીને પાપનાં ફળ જોઈતાં મોડાં પણ ભોગવવાંજ પડે છે. મોહિની ! હવે જવા દે એ વાત અને હું પૂછું તેનો જવાબ આપ ? ”

“ શાનો જવાબ પિતાજી ? ” મોહિનીએ ટટાર બેસી પૂછ્યું.

“ તારી સાથે રહેલો મોહન ક્યાં ગયો ? ” જવાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“ આ ઓરડામાંજ હશે. ” મોહિનીએ શાન્તિથી પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

“ હું તો આખો ઓરડો તપાસી વળ્યો; પણ મને મોહન જણાયો નહિ, કહે તે ક્યાં છે ? ”

“ મહેં કહ્યું ને કે આ ઓરડામાંજ હશે ? ”

“ પણ ક્યાં ? ”

“ કંઈક આટલામાંજ હશે ? હું તો તમારા ગયા પછી થોડી-વારે તેને સ્પર્શ રહેવાનું કહી સ્પર્શ ગઈ અને છેવટે ઉંઘમાં અદ્ભુત સ્વપ્ન જોવા લાગી. ”

“ એતો જાણે ખરું, પણ મોહન અહિં જણાતો નથી તેનું કેમ ? ”

“ ત્યારે તે ક્યાં ગયો હશે ! તમે બારણાં મજબૂત વાસ્થ્યાં હતાં ને ? ”

“ હા, બારણાંને તો હું બરાબર બંધ કરતો ગયો હતો અને આવ્યો હતો ત્યારે પણ બારણાં બરાબર વાસેલાંજ હતાં. મોહિની ! આ એક અદ્ભુત બનાવ છે. જ્યાં પવન પણ પ્રવેશી શકે નહિ તેવા ગયખી ઓરડામાં મોહન આવી રીતે ગૂંમ થાય એ ઘણું નવાઈ જેવું છે. ”

“ ખરેખર મને પણ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે. ” મોહિનીએ આશ્ચર્યતાનો ડોળ કર્યો. જવાળાપ્રસાદ તેનું હૃદય પારખી બોલ્યો, “

મોહિની! મોહનરાયના ગૂમ થવાનું કારણ તું જાણે છે; છતાં મારાથી રૂપાવે છે, તું મને અસત્ય સમજાવે છે.”

“મહેં અસત્ય બોલવાની હવે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે.”

“ત્યારે જણાવ કે મોહન ક્યાં છે?”

“હું પ્રથમજ જણાવી ચૂકી છું કે તે આ ઓરડામાંજ છે.”

“પણ આંહિંતો કોઈએ જણાવું નથી.”

“તેને માટે હું શું કરું? તમે તેને ખોળી કાઢો.”

“છોકરી! મારો ક્રોધ વધે છે; સાર નહિ નીકળે; જલ્દી મોહનને બતાવી દે.”

“હું ક્યાંથી બતાવું? હુંતો શક્ત એટલુંજ જાણું છું કે મારા અંધતાં પહેલાં મોહનરાય આ ઓરડામાં હતા અને હજી પણ કહું છું કે તે આ ઓરડામાં છે”

“પણ ક્યાં?” જગાણાપ્રસાદ બરાડ પાડી ઉઠ્યો.

“તેની મને ખબર નથી.” મોહિનીએ સ્પષ્ટ જવાબ આપ્યો.

“છોકરી! હું તને જાનથી મારી નાખીશ.”

“તે હું જાણું છું. જે માણસે અનેકનાં ખૂન કર્યાં છે; અરે જેણે પોતાની બહાલી પતિવ્રતા સ્ત્રીના પણ પ્રાણ હર્યાં છે; તે ભયંકર માણસ તેની પુત્રીના પણ પ્રાણ હરે તો નવાઈ પામવા જેવું છેજ નહિ. પિતાજી! આ મોહિની આજસુધી અંધકારના પડદા તળે દંકાર્થ હતી; તે અંધકારનો પડદો મારી આંખો આગળથી દૂર થયો છે. અને તમારી મોહિનીએ સત્યનો પ્રકાશ અવલોક્યો છે. તમારાં તમામ ગુણ ભયંકર કામો જણાયાં છે. પિતા! બહાલા પિતા! હજી સમજો; સમય વહી ગયો નથી, કાળચક્ર નજદીક આવતું જાય છે. ચેતો,

સાવધ થાઓ.” આમ બોલતી મોહિની રક્તનેત્રે પિતાના સામે જોઈ રહી. તેના શબ્દો સાંભળી જ્વાળાપ્રસાદ સ્તબ્ધ બન્યો, અને આ છોકરી સંવળી વાત જાણી ગઈ છે ધારીને ધોર અવાજે બોલ્યો, “મોહિની ! તું હદ ઉપરાંત જાય છે; તને આજે શું થયું છે ?”

“મારા હૃદયમાં સત્ય આવીને વસ્યું છે અને તેજ આવી રીતે બોલાવે છે.”

“છોકરી ! તું આગમાં ધી હોમે છે. જણાવ તો ખરી કે મહેં કંઈ સ્ત્રીના પ્રાણ લીધા હતા ?”

“મારી માતાના.”

“ઓહ ! તું આ શું બોલે છે ?” જ્વાળાપ્રસાદે ચમકીને પૂછ્યું.

“હું સત્ય બોલું છું.”

“કોણ કહે છે કે તારી માતાને મારનાર હું છું ?”

મોહિની જવાબ આપે તે પહેલાંજ ગયખી અવાજ સંભળાયો કે, “હું પોતેજ કહું છું કે મોહિનીની માતાને દુનિયાંથી અદ્રશ્ય કરનાર પાપી તુંજ છે.”

જ્વાળાપ્રસાદે અને મોહિનીએ અવાજપ્રતિ દ્રષ્ટિ કરી તો તેમને જણાયું કે સામેની દિવાલ આગળજ એક ખુરખાવાળી સ્ત્રી ઉભેલી છે. જ્વાળાપ્રસાદ ધડકતા હૃદયે તે વિરૂપ અબજા નિહાળી બોલી ઉઠ્યો, “ઓહ ! તું કોણ ?”

“તારી પાછળ ભૂત થઈ ફરનાર અને જેને તું સારી રીતે ઓળખે છે તે ખુરખાવાળી બધા.” કહી તે સ્ત્રીએ ધીમા કદમે જ્વાળાપ્રસાદ તરફ આવવા માંડ્યું. તેને નજદીક આવતી જતાંજ જ્વાળાપ્રસાદ અમ પાડી ઉઠ્યો, “પિશાચની ! એટલેજ રહે. આ જ્વાળાપ્રસાદને

તેહં આજદિન સૂધી અત્યંત સંતાપ્યો છે. સાઈ થયું કે તું આજે મારી નજરે પડી. હું ઘણા દિવસથી તને જોવાને ઇચ્છતો હતો. અમાગતી! આ જ્વાળાપ્રસાદ તારા જેવીથી ડરનાર નથી. હું આ પળેજ તને બાળી ભસ્મ કરું છું. તું, થોડીકવાર અડિં ઉભી રહે.” કહી જ્વાળાપ્રસાદ દ્વાર તરફ દોડ્યો, કે તરતજ તેને જતો અટકાવવાના હેતુથી તે ભેદી સ્ત્રી બોલી ઉઠી, “ખરદાર, ઉભો રહે અને જણાવ કે ક્યાં જાય છે?”

તેના અવાજથી અટકી જ્વાળાપ્રસાદ બોલ્યો, “હું તારા મ્હોતની વસ્તુ લેવાને જાઉં છું.”

“તે વસ્તુ પણ હાલ મારી પાસે છે.” ભેદી સ્ત્રીએ શાન્તિથી કહ્યું.

“કય વસ્તુ તારી પાસે છે?” પુનઃ પાપીએ ગર્જનામય શબ્દે પૂછ્યું.

“જેને લેવાને તું બહાર જાય છે તે. પાપી માણસ! જેને વિનાશકાળ પાસે આવ્યો હોય છે; તે છતી આંખોએ પણ અંધ બને છે. પાપાત્મા! જેજે વસ્તુને તું લેવાને માટે દોડે છે; તે વસ્તુ જો આ હોય?” કહી તે સ્ત્રીએ પુરખામાંથી હાથ બહાર કાઢી એક વસ્તુ બતાવી; કે જેને જેતાંજ જ્વાળાપ્રસાદ માથે પકાડ ટૂટી પડ્યો હોય તેમ થયું. તે આકળવિકળ બની ગયો અને એક ક્ષણવારમાં વિચાર ગોઠવી પુરખાવાળી સ્ત્રીના હાથમાંથી તે ચીજ લેવાને વાધની માફક ધસ્યો. આ સાથેજ તે સ્ત્રી તીવ્ર સ્વરે બોલી, “ખરદાર, જો મારી નજીક આવેશ તો આ ચીજથીજ તને ઠાર કરીશ.”

જ્વાળાપ્રસાદ આગળ વંચતો એકાએક અટક્યો અને કોપ પૂર્ણ નેત્રે બોલ્યો, “ખરેખર તું મહારી દુષ્મનજ છે. આજે તેહં માઈ સર્વસ્વ

નાથ ક્યું છે. મારી અદ્ભુત લાકડી તારા હાથમાં આવવાથી હું જીવતો છું, પણ મૂએલા સમાનજ છું. બાઈ! મહેરબાની કરીને તે લાકડી મને પાછી આપી દે. તેના બદલામાં તું માગે તેટલું ધન આપવાને હું તૈયાર છું.” કહી જવાળાપ્રસાદ આશામય નજરે તે સ્ત્રીના સામે જોઈ રહ્યો.

તેના શબ્દો સાંભળી તે સ્ત્રી ખડખડાટ હસી પડી બોલી, “જવાળા-પ્રસાદ! તું મને મૂર્ખ સમજીશ નહિ. આ લાકડી તને હવે કોટી ઉપાયે પણ મળનાર નથી. જે લાકડીથી ત્હેં અનેકાનેક પાપકર્મ કર્યા છે; આ તે લાકડી તારા શબની સાથે જ ચિતામાં બળશે. ઓ પ્રેત! હવે જલ્દીથી મ્હોતની તૈયારી કરજે, આવતી કાલે તને સરકારનાં માણસો પકડવાને આવશે. તે પછી તારે થોડા દિવસેજ ફાંશીના માંચડે ચઢવું પડશે. જવાળાપ્રસાદ! તારી યુક્તિયો હવે વધુ વખત ચાલનાર નથી. તારો પાપકુંભ સંપૂર્ણ ભરાઈ ચૂક્યો છે અને તેથી તું મરણના છેલ્લા કાંડે આવી પહોંચ્યો છે. તારી આ લાકડી પણ તારાથી દૂર થઈ છે. તેને તેના સ્થાનેથી મ્હેં ગઈ કાલેજ મેળવી છે. તે હવે કોટી ઉપાયે પણ તારી પાસે આવનાર નથી. વળી બીજું સાંભળ, આ મોહિની તારા ગૂંમ રહસ્યથી જાણીતી થઈ ગઈ છે અને તેથી તે પણ તારો અને આ મકાનનો સદાને માટે ત્યાગ કરી આ પળેજ મારી સાથે આવનાર છે.” તે સ્ત્રીએ જણાવ્યું.

જવાળાપ્રસાદ ધ્રુજતા શરીરે બોલ્યો, “ શું મોહિની પણ મારો ત્યાગ કરશે ? ”

“ હા, અને થોડા સમયમાં તારો આત્મા પણ તારા પાપી શરીરનો ત્યાગ કરશે. જવાળાપ્રસાદ! હવે આમ કેમ ધ્રુજે છે ?

થોડીકવાર ઉપર તો તું નિર્દોષ મોહનનો વધ કરવાને તૈયાર થયો હતો. બોલ, તે મોહન એક ક્ષણવારમાં ક્યાં ગયો ? નરાધમ ! બિચારી મોહિની તને સત્ય જણાવતી હતી કે મોહન આ ઓરડામાંજ છે; પણ તું માનતો નહોતો. જો આ મોહન હોય ? ” કહી તે સ્ત્રીએ સંઘાદર્શક અવાજ કર્યો કે તરતેજ ગુપ્તદ્વારમાંથી મોહન બહાર આવી ધિક્કારમય નજરે જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોઈ રહ્યો. જ્વાળાપ્રસાદના ક્રોધનો પાર રહ્યો નહિ. તે હાથમાંનો છરો ઉઠ્યો કરી મોહન તરફ ધસ્યો કે તત્કાળ બેદી સ્ત્રીએ કંઈક બરબડી હાથમાંની લાકડીને ડુંક મારી, તે લાકડી જ્વાળાપ્રસાદ સામે ધરી ભયાનક અવાજે જ્વાળાપ્રસાદને આગળ વધતો અટકાવ્યો. લાકડીના પ્રતાપે જ્વાળાપ્રસાદ કારમી ચીસ નાખી જમીનપર પટકાઈ પડી બેથુદ્ધ બન્યો. તેને ત્યાં પડ્યો રહેવા દઈ બેદી સ્ત્રી મોહિની તથા મોહનને લઈ તે ભોંયરાનું જાહેર દ્વાર ઉઘાડી બહાર નીકળી. મોહિનીએ મકાનમાંથી પોતાની ઉપયોગી ચીજો લઈ લીધી અને મકાનના ચોગાનમાં સૌની સાથે આવી ઉભી રહી. આ વખતે પાછલી રાત્રિ થઈ હતી. નોકર-ચાકરો નિદ્રાની પ્રખર છાયામાં પડેલા હતા. બેદી સ્ત્રીએ ઝાંપો ઉઘાડી મોહનને કંઈક ખાનગી સૂચના આપી તેના મકાન તરફ જવાનું સૂચવ્યું. મોહન મોહિની તરફ પ્રેમમય નજર ફેંકી ચાલતો થયો. તે પછી બેદી સ્ત્રી પણ ત્યાં વધુવાર નહિ રોકાતાં મોહિની સાથે તેના ગુપ્ત અવાસ તરફ ચાલતી થઈ.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

નિશ્ચય.

જવાળાપ્રસાદનો પાપકુંભ સંપૂર્ણ બરાઈ ચૂક્યો છે. તેને માથે કાળચક્ર ફરી રહ્યું છે. તેનો જે સમય જાય છે તે અમૂલ્ય છે. પ્રારબ્ધની લીલા પણ ન્યારી છે. પ્રારબ્ધ અંધકારમય છે. જવાળાપ્રસાદ જેવો પૈસાપાત્ર માણસ એક ક્ષણવારમાં ખૂની ઠરશે. ગાડીધોડામાં બેસનારો પ્રતિષ્ઠિત માણસ તેનાં બચકર કર્મોથી ગુન્હેગાર ગણાશે; સૂર્યપૂરનાં જનો તે સંકેત શાહુકાર પર ધિક્કારનો વરસાદ વરસાવશે. જવાળાપ્રસાદના હૃદયમાં આવો વિચાર થતો હશે કે ! આપણને શું ખચર પડે ? પરંતુ એટલું તો ધારી શકાય કે પાપીનું હૃદય પાપવાસનાથીજ ભરેલું હોય છે. પાપી મનુષ્ય છતી આંખ્યોએ અંધ બનેલો હોય છે. તેને સારા ખોટાની જાણ પડતી નથી. તેનો સ્વાર્થમય પાપવાસનામાંજ તદ્દુપ બનેલો હોય છે. જવાળાપ્રસાદને લાકડી જવાથી સમયનું જ્ઞાન થયું છે. તેને પ્રતિપણે બચના ભણકારા વાગી રહ્યા છે. ઓ સિપાહીઓ આવ્યા, આ પકડાયો વગેરે વિચારથી તેનું હૃદય સંતપ્ત થઈ રહ્યું છે. બેદી સ્ત્રી અને મોહિનીના ગયા પછી તે થોડીવારે સાવધ થઈ છેક હતાશ બની ગયો અને હવે કોટી ઉપાયે પણ બચી શકવાનું નથી એમ તેને જણાવા લાગ્યું. હવે શું કરવું તેના વિચારમાં તે પડ્યો. વિચારની પરંપરા વધવા લાગી. તેને શાન્તવન યા આશ્વાસન મળ્યું નહિ. આથી કંટાળી ઉભો થયો અને દ્વાર ઉધાડી બહાર નીકળી પોતાની રાહ જોઈ બેસી રહેલા ભવાનીમહાને મળ્યો. તેણે ભવાનીમહાને સમજાવી ખીનાથી માહિતગાર કરી પોતાના મિત્ર મહમદખાને બોલાવી

લાવવાનું કહ્યું. જવાનીમક્ષ આલતો થયો. જવાળાપ્રસાદ થોડીવારને માટે આરામ લેવા શૈયામાં પડ્યો. આ વખતે મોટું મળસકું થવા આવ્યું હતું. ગરીબ વર્ગના ધરમાંથી ધંટીના ઘોર સંબળાતા હતા. જ્યારે જવાળાપ્રસાદના મહાલયમાં આવા પ્રકારની ખીના બની રહી હતી; ત્યારે માધવરમ્ શેઠના મકાનમાં કંઈક અન્યજ થઈ રહ્યું હતું.

પ્રિય વાંચકો ! ચાલો આપણે અહિંથી નીકળી ત્યાં જઈએ; અને ત્યાંની લીલા અવલોકીએ.

રજનીકાન્તે સીનેમા જોવા જવાની ના કહેવા છતાં મોહન ગયો જાણી તારાના દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે તરત રમણને બોલાવી મોહનના જવાની વાત જણાવી. રમણ તત્કાળ કપડાં પહેરી મોહનની પાછળ ગયો. પણ તેને ખબર નહોતી કે મોહન ક્યા થીએટરમાં ગયો છે. આથી તે તમામ સીનેમા શ્રી વળ્યો; પણ તેને મોહનનો મેળાપ થયો નહિ. આથી રમણ ચાકી કંટાળી મકાન તરફ આવવા નીકળ્યો. એક વાગવા આવ્યો હતો. અંધકારે અવનિતે ઢાંકી દીધી હતી. રમણ ગાડી બાંધવાના ઉહેલા સમિપ આવ્યો. ઉહેલામાં આ વખતે દીવો બળતો હતો. ગાડીવાળો થોડીવાર પરજ શુદ્ધિમાં આવીને મોહન શેઠની ખબર કાઢવા મકાને ગયો હતો. તારા જગૃત હોવાથી તેણે મોહનની ખબર પૂછી. જવાબમાં તારાએ તેને ધમકાવી શેઠ ક્યાં ગયા વગેરે પ્રશ્નો કર્યા. ગરીબ નોકરે રડતા હૃદયે પોતાની પર ગુજરેલી આફતની વાત કહી સંબળાવી. આથી તારાએ તેને તત્કાળ વિદાય કરી રજનીકાન્તને બોલાવવા માણસ દોડાવ્યો. ગાડીવાળો ઉહેલે આવી દીવો સળગાવી બેઠો, એટલામાંજ રમણ આવ્યો. ગાડીવાળાએ તેને સલામ કરી. રમણે તેની સામે થોડીક ક્ષણ જોઈ રહી પૂછ્યું, “ મોહનરાય શેઠ આજે સીનેમા જોવા ગયા હતા કે ? ”

“ હાજી. ” ગાડીવાળાએ જવાબ આપ્યો.

“ ગાડીમાં બેસી ગયા હતા કે ચાલતા ? ”

“ ગાડીમાં. ”

“ ગાડી હાંકનાર તું હતો કે કોઈ બીજો ? ”

“ હું જાતેજ શેઠને લઈ ગયો હતો. ”

“ શેઠ ક્યા થીએટરમાં ગયા હતા ? ”

“ વિઠલભુવનમાં. ”

“ શેઠને મૂકી તું પાછો આવ્યો હતો કે ત્યાં રહ્યો હતો ? ”

“ શેઠ મને ત્યાંજ રહેવાનો હુકમ કર્યો હતો. ”

“ ત્યારે શેઠ હજી કેમ આવ્યા નથી ? ”

“ ભાઈ સાહેબ ! હું શું કહું ? આ ખીના વારંવાર કહેતાં મારો

જીવ ગભરાય છે. હું આ પળેજ તારા બહેનને સઘળા સમાચાર જણાવી પાછો આવ્યો છું. તેમ છતાં જો તમારે પણ સાંભળવું હોય તો સાંભળો. ” કહી તે ગાડીવાને પોતાની થએલી દુર્દશા અને મોહનરાયના ગૂમ થવાની વાત જણાવી. રમણ વિસ્મયતાથી તેની વાત ધ્યાન પૂર્વક સાંભળી રહ્યો. સર્વ ખીના જાણી રમણ વિચારમાં પડ્યો અને નક્કી આ કામ જવાળાપ્રસાદનુંજ છે એમ નિશ્ચય કરી ઉભો થયો. તેણે જતાં પહેલાં ગાડીવાનને કંઈક છૂપી વાત કરી સાવધ રહેવાને સૂચવ્યું. બાદ તે ત્યાંથી ચાલતો થયો, અને થોડીવારે મકાનમાં આવ્યો. રજનીકાન્ત આવી તારાલક્ષ્મી સાથે વાતો કરી રહેલી હતો. રમણે આવી પોતાની શોધ નિષ્ફળ થએલી જણાવી અને ગાડીવાનની વાત પરથી પોતાનો જવાળાપ્રસાદ પ્રતિનો બહેમ જાહેર કર્યો. રજનીકાન્ત હિડા વિચારમાં પડી થોડીકવાર મૌનતાથી બેસી રહ્યો. રમણ તારા શોક સમૂહમાં ડૂબી ગયાં. અંતે રજનીકાન્તે કંઈક નિશ્ચય કરી જવા-

જાપ્રસાદના તમામ કાગળો લઈ આવવાનું રમણને કહ્યું. રમણે તારા સામે જોયું. તારાએ ત્રીજેરી ઉઘાડી તમામ કાગળો બહાર કાઢી રજનીકાન્તને સોંપ્યા. રજનીએ તે કાગળોને ફરીથી વાંચી જોયા અને પછી એક નોકરને ઉપર બોલાવી એક ચિઠ્ઠી લખી આપી રમા પાસે મોકલ્યો. ત્રિપુટીમાં મૌન પ્રવર્તાઈ રહ્યું. લગભગ પા કલાકે મૌન-તાનો ભંગ કરી રજનીકાન્તે કહ્યું, “ તારાબ્હેન ! આવતી કાલે સૂર્યપૂરનો માનવંતો શેઠ જ્વાળાપ્રસાદ અમારો કેદી થશે અને આ કાગળો ઉપરથી ગૂંહેગાર સાબિત થશે. તે પછી મારી પાસેના પત્રો તથા રમાના પત્રોથી તેની પરનો ખૂનનો આરોપ સિદ્ધ થશે અને આખરે તે મહા બયાનક ખૂની શંસીના વિમાનમાં બેસી પરલોક પ્રયાણ કરશે. ” આમ કહેતાં રજનીકાન્તે પ્રકુલ્લ વદને રમણના સામે જોયું. તેની આ વાત પર બરાબર ધ્યાન નહિ આપતાં તારાએ કહ્યું. “ સાહેબ ! મારા ભાઈની ખબર મળશે કે નહિ ? અરેરે તેમનું શું થયું હશે ? ” આમ કહી તારાએ નિઃશ્વાસ નાખ્યો. રજનીકાન્તે ટટાર બેસી કહ્યું, “ તારાબ્હેન ! હૃદયમાં શોકને સ્થાન આપશો નહિ. મોહન-રાયનું શું થયું છે તે હું સારી રીતે જાણી શક્યો છું. પ્રભુ કૃપાએ હું તેમને કાલે દસ વાગતા પહેલાંજ અહિં લાવીશ. મ્હેં તેમને બહાર જવાનું અનેક વખતે ના કહેલું છતાં તેમણે માફ કહેવું માન્યું નહિ; આથીજ તેજને દુખમોના પંજમાં ફસાવું પડ્યું છે. ”

“ શું જ્વાળાપ્રસાદના પંજમાંજ મારા બધું ફસાયા છે ? ” તારાએ પૂછ્યું.

“ હા, માફ હૃદય તો એમજ કહે છે. પણ કંઈ શિકર કરવા જેવું નથી. હું સવાર પડતાં સૂધી રાહ જોઈશ. એટલા વખતમાં જો કંઈ સમાચાર મળે છે તો ઠીક છે, નહિ તો હું જાતેજ ત્યાં જઈશ ”

અને ગમે એ પ્રકારે મોહનરાયને ખોળી અહિં લઈ આવીશ. તમે લગીર પણ ફિકર કરશો નહિ.” આમ વાત ચાલી રહી છે એવામાં ચિટ્ટી લઈ ગયેલો નોકર રમાદેવી સાથે ત્યાં હાજર થયો. રજનીકાન્તે નોકરને ચાલ્યા જવાનું સૂચવ્યું. સેવક સલામ કરી ચાલતો થયો. રમાએ ભારાની સાથે સ્થાન લઈ કેટલાક પત્રો પ્રતિને આપ્યા. રજનીએ પોતાના અને તેના પત્રો એકત્ર કરી ફરીથી વાંચી જોયા. પત્ર પૂરા વાંચી રહ્યા સાથેજ તેના મુખ પર હર્ષની છાયા છવાયેલી જણાઈ. રમાએ પણ છૂપું હાસ્ય કર્યું. આ પછી અન્ય વાતો ચાલી રહી. તારાએ નોકરને મ્હા બનાવી લાવવાનું કહ્યું. ઉજ્જગરાથી સધળાની આંખો રક્તવર્ણી જણાતી હતી. મધ્યરાત્રિ વીતી ગઈ હતી. આજે સધળા મંડળે ઉધવાના વિચારને દૂર કર્યો હતો. મ્હા તૈયાર થઈ. ટેબલ પર પ્યાલા ગોઠવાયા. આ અરસામાં જ એક દારૂક્ષક ભૈયાએ ઉપર દોડી આવી હર્ષભેર જણાવ્યું કે, “બહન! શેઠ આયે.”

આ વખતેજ મોહન ત્યાં આવી સર્વની દ્રષ્ટિ સમક્ષ ઉપસ્થિત થયો. સધળાં આનંદ પામ્યાં. તારાએ કપાટમાંથી રૂપિઆ દસતું નોટ દાઢી ભૈયાને બક્ષીસ કર્યું. ભૈયો સલામ કરી ચાલતો થયો. મોહને રજનીકાન્ત જોડે સ્થાન લીધું. સેવક તેને માટે મ્હાનો કપ લઈ આવ્યો. આનંદમય વદને સધળાં મ્હા પી રહ્યાં. તે પછી મોહનરાયે પોતાની તમામ હકીકત કહી સંભળાવી. જવાળાપ્રસાદની પ્રપંચજળથી સધળાં તેની પર ધિક્કારનો વરસાવવા લાગ્યાં. મોહને મોહિની અને બેદી સ્ત્રીની મૂકત કંઠે પ્રશંસા કરી. બાદ થોડીવારે રજનીકાન્તે કહ્યું, “મોહનરાય! દુષ્ટ જવાળાપ્રસાદને આવતી કાલે પકડવાનો મ્હેં દ્રઢ નિશ્ચય કર્યો છે. પકડવાનું વોરંટ પણ મેળવ્યું છે. પુરાવા પણ એકઠા થઈ ગયા છે. હવે કંઈ કરવાનું બાકી રહ્યું નથી. અણુ વિચાર એ થાય છે કે તેની સાથે તેની પુત્રી પણ આખરે મદ-

દમાર ગણાધ ગૂંહેમાર થશે. તેને માટે શો રસ્તો હોવો તેના વિચાર થયા કરે છે. તે છોકરીને ગમે તે પ્રકારે બચાવી લેવીજ નોંધ્યો; કારણ કે જેના પ્રયત્નોથી જ્વાળાપ્રસાદ જેવો બચંકર ખૂની પ્રકાશમાં આવ્યો છે; તે એક ભેદી સ્ત્રી છે. તેના અનેક ઉપકાર મારી ઉપર થયા છે; તેમજ મોહિનીને તે પ્રાણસમાન ચાહે છે. આપણાથી પણ મોહિનીના ઉપકાર વિસારી શકાય એમ નથી. તેણે મોહનરાયનો પ્રાણ બચાવ્યો છે. જો તે ત્યાં હાજર ન હોત તો મોહનરાય બચંકર ખૂનીના હાથથી જીવતા રહી શકત નહિ. કેમ ખરું ને મી. મોહનરાય ? ” રજનીકાન્તે મોહન સામે જોયું. મોહન ગંભીર વદને બોલ્યો, “ સાહેબ ! આ સમયે અનેક વિચારોની દોડાદોડી મારા હૃદયમાં થઈ રહી છે. જ્વાળાપ્રસાદ જેવો માનવંત ગ્રહસ્થ આવે. બચંકર ખૂની નીકળ્યો. જાણી મારી દિલગીરીના પાર નથી. તેમાં મોહિની પ્રત્યે મને ઘણીજ દયા ઉદ્ભવે છે. તેણે રાક્ષસને ત્યાં જન્મ લીધો છે; પણ તેનું હૃદય પવિત્ર છે, તેને દયાની દેવી તરીકે હું માનું છું. તેને પિતાના દુષ્ટ પ્રયોગને આધિન થઈનેજ પાપકર્મ કરવા પડ્યાં છે રજનીકાન્ત સાહેબ ! હું આપના વિચારને મળતો થાઉં છું અને ગમે તે ભોગે તે ગરીબ-નિર્દોષ બાળાને બચાવવાની આપને વિનંતી કરું છું. ”

“ પણ તેને બચાવ્યા પછી તે ક્યાંક ગળે પડશે તો ? ” રમણે પૂછ્યું.

“ એટલે ? ” મોહને ચમકીને પ્રશ્ન કર્યો.

“ તે દદાય આપની હૃદયદેવી બની જાય ? ” રમણે મર્મમાં જણાવ્યું.

મોહન થોડીકવાર શાન્ત રહી બોલ્યો, “ મારો એની પ્રત્યે અપૂર્વ પ્રેમ છે. જો તેની સંપૂર્ણ ઇચ્છા હશે તો હું પોતે જ તેને મારી હૃદય દેવી બનાવીશ. ”

“પણ તેથી ન્યાત જાતમાં ખોટું નહિ દેખાય કે ? બાધ ! લોકો શું કહેશે તેનો કંઈ ખ્યાલ આવે છે કે ? જો તમે તેની સાથે પરણશો તો લોકો કહેશે કે મોહનરાયશેઠને કોઈએ કન્યા નહિ આપવાથી એક ખૂનીની છોકરીને પરણ્યા. વળી જવાળાપ્રસાદનું કુળ પણ આપણાથી નીચું છે. આપણે કુળવાન છીએ. લાયકનું લગ્ન લાયક સાથેજ થવું જોઈએ. માટે એ ખૂની છોકરીનો વિચાર તમારા હૃદયમાંથી કાઢી નાંખજો.” તારાક્ષ્મીએ જણાવ્યું. મોહને ખ્હેનનું કહેવું ધ્યાન પૂર્વક સાંભળી કહેવા માંડ્યું, “ખ્હેન ! મારો પ્રેમ જેની પ્રત્યે હોય અને જેનો પ્રેમ મારી પ્રત્યે હોય એવું લગ્ન થાય તો સંસારમાં જીવતાંજ સ્વર્ગ સુખ ભોગવાય. બાકી ન્યાતમાં તો અનેક કન્યાઓ છે, પણ એકખીજના હૃદયથી અજ્ઞાત વરકન્યાનો સંસાર કવચિત્જ સુખદાયક થઈ પડે છે. આપણે અનેક ઠેકાણે જોઈએ છીએ કે ચાલુ લગ્નથી અનેક નરનારી કલેશમય જીવન વ્યતિત કરે છે. આથી સમાન કુળની અથવા ઉંચ કુળની કન્યાના ગુણદોષ જાણ્યા વિના તેની સાથે લગ્નથી જોડાવા કરતાં સ્વજ્ઞાતિની નીચ કુટુંબની પણ પ્રેમપુરાયણબાળાને પરણવું હજાર ઘણું ઉત્તમ છે. મને લોકોની દરકાર નથી. મારી પરણવાની પણ ઈચ્છા નથી. પણ નિરાધાર મોહિની કે જેનું કોઈ નથી. તે નિર્દોષ બાળાનું દુઃખમય જીવન હું સુખમય કરવાને ઈચ્છું છું. ભલે લોકો મને ખૂનીના જમાઈ તરીકે કહે, હું તો જે સત્ય લાગશે તેજ કરીશ.”

તારા નિરૂત્તર રહી. એવામાંજ રમા બોલી, “એક વાતમાંથી બીજી વાત નીકળી. આપણા ગૂંજરાતીઓમાં જાણે એવો નિયમ જ થઈ પડ્યો છે કે એક વાતને પૂર્ણ કર્યા વિના બીજી કરવી અને એકની એક વાત દરેક જણે લંબાણથી ચલાવવી. તે મૂઝવે આ પરણવાની વાત થઈ. તેમાં બાઈ ખ્હેનને મતભેદ પડ્યો. હવે એતો જાણે ખરું મણુ કહો તારા ખ્હેન તમારે કોની સાથે પરણવું છે ?”

તેના શબ્દોથી તારાના હૃદયમાં વિજળીના જેવો ચમકાટ થયો, તેણે ઝીણી નજરે રમણ સામે જોયું. રમણ પણ આ વાતથી આભો બન્યો. તારાએ નીચે નિહાળ્યું. એટલામાંજ મોહને કહ્યું, “ તારા બહેનને પણ કોઈક ઉંચા કુળના દારૂડીયા અથવા જુગારી યુવાન સાથે પરણાવીશું, જોકે તારા બહેનને દુઃખતો પડશે પણ તેથી ન્યાત જાતમાં ઉંચા કુળમાં પરણ્યાંતો કહેવાશે.”

સઘળાં હસી પડ્યાં. તારાએ વક્ર નેત્રે બાઈ સામે જોઈ કહ્યું, “ મારે તો પરણવું જ નથી.”

“ એતો હવે પછી જણાશે.” રમાએ કહ્યું. આવી રીતનો વાર્તા-વિનોદ ચાલી રહ્યો હતો; એવામાં જ રસોઈ કરનાર મહારાજે ઉપર આવી જણાવ્યું કે “ દરવાજા આગળ બે સ્ત્રીઓ આવી છે. તેમાંની એક આખા શરીરે ધુરખાંથી ઢંકાએલી છે અને બીજી રૂપવાન યુવતી છે. બન્ને અંદર આવવા ઇચ્છે છે. ભૈયાએ તેમને અંદર આવતાં અટકાવી મને સમાચાર જણાવવા અહિં મોકલ્યો છે.” આ સમાચારથી સઘળાં ચમક્યાં, મોહું પરોઢ થવા આવ્યું હતું. આ વખતે તે બે સ્ત્રીઓનું આગમન શંકારપદ હતું. એવામાં જ રજનીકાન્તે કહ્યું, “ તેમને ઉપર લઈ આવો.”

મહારાજ નીચે ચાલ્યો ગયો અને થોડીવારે આવનાર બન્ને સ્ત્રીઓને લઈ ઉપર આવ્યો. સઘળું મંડળ તેમના આવવાના માર્ગ પ્રતિ દ્રષ્ટિ કરી કહ્યું હતું. સઘળાંની દ્રષ્ટિ આવનાર પર પડી. આ સાથે જ મોહન ખુબ પાડી ઉઠ્યો, “ કોણ મોહિની ?”

મોહિની સજળ નયને તેની સામે જોઈ આશ્ચર્યાળી માફક ઉભી રહી. તત્કાળ રમાએ ઉભી થઈ મોહિનીનો હાથ પકડી કહ્યું, “ આવ, બહેન ! મારી જોડે બેસ બમ રાખીશ નહિ. તું મને જોળખે છે કે ?”

મોહિનીએ તેના સામે જોધ માથું હલાવ્યું. રમાએ હસ્તે વદને કહ્યું-
 “અરે શું તું મને એટલામાં જ બૂલી ગઈ? તારી પાસે ચપળા નામ
 ધારણ કરી રહેનાર હું હતી. કેમ હવે ઝોળખી? આવ બહેન.”
 કહી રમાએ તેને પોતાની જોડે બેસાડી. મોહિનીએ દયાદ્ર નેત્રે દરેકના
 મુખનું અવલોકન કર્યું. તે શોક સંતાપથી દુર્બળ બની ગઈ હતી. સઘ-
 ણાંને તેની દયા આવી, તારાએ તેના દુઃખમાં સહાનુભૂતિ દર્શાવી.
 રજનીકાન્તે તેને આશ્વાસન આપી પુરખાવાળી સ્ત્રી પ્રત્યે કહ્યું-
 “આપનું આગમન અત્યારે કેમ થયું છે?”

“ફક્ત મોહિનીના માટેજ.”

“કહો હૃદયની શી ઇચ્છા છે?”

“મોહિનીના બચાવની. તેને હવે તમારા સંરક્ષણમાં જ રાખવાની
 છે; કારણ કે તે હવે તદ્દન નિરાધાર થઈ છે, તે...” પુરખાવાળી
 સ્ત્રીનો કંઠ ઈંધાયો. તે આગળ બોલી શકી નહિ. તરત મોહન બોલી
 ઉઠ્યો, “મોહિની નિરાધાર નથી. હું તેનું સદા-સર્વદા પાલન કરવા
 તેની સાથે વચનથી બંધાયે ચૂક્યો છું. તેની ચિંતા તમે કરશો નહિ.
 મોહિનીના રક્ષણમાં માફ સર્વસ્વ નાશ થશે તો થવા દઈશ, અરે આ
 પ્રાણનો પણ ભાગ આપવો પડશે તો સુખેથી આપીશ.”

“ધન્ય છે, તારું સદા સર્વદા કલ્યાણ થાઓ.” પુરખાવાળી
 સ્ત્રીએ હાથ ઉઠાવી કરી આશિષ આપી. તે પછી રજનીકાન્તે જવાળા-
 પ્રસાદને પકડવા પોતે કરેલી ગોઠવણ વિદિત કરી. તે સ્ત્રીએ થોડીકવાર
 ચાન્ત રહી રજનીકાન્તને ઇસારતથી પોતાની પાછળ આવવા જણાવ્યું.
 રજની ઉભો થઈ તેની પાછળ ગયો. બન્ને દૂર ઉભાં રહી ધામેથી
 વાતો કરવા લાગ્યાં. તેઓ શું વાત કરે છે તે કોઈનાથી સાંભળી
 શકાય એમ નહોતું. બેઠી સ્ત્રીની વાતથી રજનીકાન્ત પણ આશ્ચર્ય

ખામતો હોય એમ જણાતું હતું. જ્વાળાપ્રસાદના દરેક કાર્યથી માહિ-
 તગાર અખળા દુષ્ટનો બાકી રહેલો કંઈક ભેદ ખોલતી હોય એમ
 અનુમાન થતું હતું. બન્નેની વાતો લગભગ અર્ધા કલાક સુધી ચાલી-
 વાતોને અંતે તે ખુરખાવાળી અખળાએ રજનીકાન્તને ધીમેથી કંઈક કહ્યું
 કે જે સાંભળતાંજ રજનીકાન્ત ચમકીને આંખો શડી તે ખુરખાવાળી
 તરફ જોઈ રહ્યો. તત્કાળ તે અખળાએ તેનો ગૌર હાથ બહાર કાઢી
 રજની સામે ધર્યો. રજનીએ તેને કંઈક વચન આપ્યું. તે પછી બન્ને
 બેઠેલા મંડળ આગળ આવ્યાં. રજનીકાન્તે તેને ખુરશીમાં બેસવાનું
 કહ્યું. પણ તેણે ના પાડતાં મોહિની પ્રત્યે કહેવા માંડ્યું, “મોહિની!
 હું હવે જાઉં છું. વારે હવે આજથી અહિંજ રહેવાનું છે. અત્રે બેઠેલાં
 તમામ જનો તારા હિતચિંતક છે. તું હવે શંકાને સ્થાન આપીશ નહિ.
 આજ સાંજે તારા ભયંકર પિતાનો સુખી સૂર્ય અસ્ત પામશે. હેં અને
 મહેં તેને સમજાવવામાં કંઈપણ બાકી રાખ્યું નથી. તારે હવે એકના
 નાશથી અનેકનું કલ્યાણ થાય છે. તો તું તારા પિતાનો નાશ
 થવા દઈ આ દયાળુજનો કહે એ પ્રમાણે વર્તજે. મોહનરાય
 તારા ભવિષ્યનો ભર્તાર છે. તે તને સુખી કરશે એવી મારી સંપૂર્ણ
 ખાત્રી છે અને તું પણ તેના હૃદયથી પરિચીત છે. એટલે વધુ કહેતી
 નથી. બેટા! જાઉં છું, આજ સાંજ સુધીમાં વળી પાછી તને મળીશ.
 કલ્યાણ, સૌનું કલ્યાણ થાઓ.” આમ કહેતી તે સ્ત્રી ત્વરીત ગતીએ
 બહાર નીકળી ગઈ. સઘળાં તેની પાછળ જોઈ રહ્યાં. બાદ રજનીકાન્તે
 દરેકને જુદાં જુદાં કાર્ય સોંપી જણાવ્યું કે આપણે સાંજના સમયે
 જ્વાળાપ્રસાદને ત્યાં જવું. તે અરસામાં હું પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબ
 તથા કલેક્ટર સાહેબને મળી પોલીસોની મદદ વગેરેનો બંદોબસ્ત કરી
 લઉં છું; અને યતિન્દ્રનાથને પણ નગરમાં લાવી જ્વાળાપ્રસાદ પાસે પ્રથમ

મોઠલું છું.” આટલું કહી રજનીકાન્ત રમાને ત્યાં રહેવાનું સૂચવી ચાલતો થયો. રમણ, મોઠન તેમને સોંપેલા કાર્યમાં પડ્યા. તારા રમા મોઠિનીને લઈ અન્ય કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયાં.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

શયતાનનો સંતાપ.

જ્વાળાપ્રસાદને પકડવાની સર્વ ગોઠવણ થઈ ચૂકી. સૂર્યપૂરનો ધનાઢ્ય જ્વાળાપ્રસાદ આજે ગૂંહેગાર સ્વરૂપે પોલીસોથી પકડાશે. તેની પ્રાતઃ ધુળમાં મળી જશે. અહા! તેના ભાગ્યનું એ કેવું પરિવર્તન! અતીશયમાં સાર નહિ. જે જ્વાળાપ્રસાદે સંતોષ માની જીવન વ્યતિત કર્યું હોત તો તેની અવદશા થવાનો સમય આવત નહિ. પણ વિનાશકાળે વિપરીત યુદ્ધિ અનુસાર તે આખર સુધી કંઈ સમજ્યોજ નહિ. તેતો એમજ સમજતો હતો કે હું હવે સુખરૂપે સંસાર તરી શકીશ. મારા ભયંકર કાર્યો કોઈ પણ જાણનાર નથી. હું ધારીશ એ કરી શકીશ. પણ તેની ધારણાઓ ધુળ મળવાનો સમય નિકટ આવ્યો. પાપકર્મ છૂપું રહી શકતું નથી. ભોંયરામાં પેસી પાપકર્મ કરે પણ આખરે તો તે પ્રકાશમાં આવે છે. પાપ મનુષ્યોથી છૂપાવાય છે પણ પરમાત્માથી છૂપાવી શકાતું નથી. કૃપાળુ પરમાત્મા દરેક મનુષ્યોનાં શુભાશુભ કર્મો જાણે છે અને એજ આખરે સારાને સાફ અને પાપીને ખરાબ ફળ આપે છે. મોઠનરાયના મકાનમાં જે વખતે જ્વાળાપ્રસાદને પકડવાનો નિશ્ચય થઈ ચૂક્યો, અને રજનીકાન્ત બહાર નીકળ્યો, તે વખતે એક કાળી આકૃતિ પણ તરત તેની પાછળ નીકળી જ્વાળાપ્રસાદના મકાન તરફ વળી. મોઠું પરોઢ થયું હતું. અંધકાર ધીમે ધીમે નષ્ટ થતો હતો. નક્ષત્રો એક પછી એક નભમંડળમાં અદૃશ્ય થતાં હતાં, જાંખો પ્રકાશ પૃથ્વી પર પથ-

રાતો હતો. આ વખતે રજનીકાન્તની પાછળ બહાર નીકળેલી વ્યક્તિએ
 એક સ્થળે ઉભા રહી રજનીકાન્ત કઈ તરફ ગયો તે જોઈ આગળ
 પ્રયાણ કર્યું. આ વ્યક્તિ અન્ય કોઈ નહિ પણ જ્વાળાપ્રસાદનો
 વફાદાર મિત્ર યા સેવક ભવાનીમલ્લ હતો. જ્વાળાપ્રસાદ શુદ્ધિમાં આવી
 તેને મળ્યો હતો અને તેને સઘળી વાત જણાવી તેજ વખતે તેને
 મોહનરાયના મકાન તરફ છૂપી ખાતમી લેવા તેને રવાને કર્યો,
 પોતાનું હવે આવી બન્યું છે, પોતે આજે અગર કાલે પણ અવશ્ય
 પકડાશે એવો જ્વાળાપ્રસાદને નિશ્ચય થઈ ચૂક્યો હતો. જે શહેરમાં
 પ્રતિષ્ઠિત માણસ ગણાઈ ગાડીઘોડામાં ફરેલા તેજ શહેરમાં પોલીસોના
 પહેરા નીચે બહાર નીકળી બેઆખરે થવું તેના કરતાં મરવું એ ઘણું સારું.
 આવા વિચારથી જ્વાળાપ્રસાદ અત્યંત શોકાતુર વદને બેસી રહ્યો.
 ભવાનીમલ્લના ગયા પછી થોડીવારેજ તેનો ખાસ મિત્ર મહનદખાં ત્યાં
 આવી પહોંચ્યો. આ ફોજદાર તેનો ખાસ વિશ્વાસપાત્ર હતો. જ્વાળા-
 પ્રસાદના પ્રતાપે ફોજદારસાહેબ પણ માલદાર બની ગયા હતા. પ્રજાનું
 રક્ષણ કરી નામદાર સરકારની કીર્તિને ઉજવળ કરવી એ ધર્મને તો તેમણે
 ક્યારનીએ તીલાંજલી આપી દીધી હતી. જ્વાળાપ્રસાદ તેનાં ભયંકર કર્મોથી
 ઘણીવાર આ ફોજદાર સાહેબના લીધેજ બચી જતો. મહનદખાં સાહેબને
 હવે દ્રવ્યની તૃષ્ણા નહોતી. થોડા દિવસમાંજ રાજનામુ આપી નોકરીમાંથી
 રૂઝા થઈ પરદેશ ઉપડી જવાનો તેમનો વિચાર હતો. તેણે આ પરાંટના
 સમયે પોતાને બોલાવવાનું કારણ શોધે પૂછ્યું. જ્વાળાપ્રસાદે તેને અથ
 ર્હતી વાત કહી સંભળાવી. સઘળી વાત ધ્યાનપૂર્વક શ્રવણ કરી મહ-
 નદખાં વિચારમાં પડ્યો. પૂર પૂછળ ચઢ્યું છે, પાર ઉતરવાનો હવે ઉપાય
 નથી. મહનદે ઘણી લાંબી નજરો દોડાવી પણ જ્વાળાપ્રસાદને બચા-
 વવાની એક પણ બારી જણાઈ નહિ. તે ઘણીવાર સૂંધી વિચારમાંજ

એસી રહ્યો. જ્વાળાપ્રસાદ મ્હાન મુખે તેની સામે જોઈ રહ્યો હતો. ઘણીવાર થઈ છતાં કંઈ નિશ્ચય થયો નહિ ત્યારે ફોજદારે છેવટે સલાહ આપી કે, તમારે હવે અહિંથી પસાર થઈ જવું. નોકર ચાકરોને રજા આપવી. મકાન, સરસામાન વગેરે વેચી નાખવું અને ઈંગ્લંડ અગર જર્મનીમાં જઈ નામવેશ બદલી રહેવું. આ સિવાય બચવાનો એક પણ ઉપાય મને માલુમ પડતો નથી. તેની સલાહનો થોડીકવાર વિચાર કરી જ્વાળાપ્રસાદે કહ્યું. “હા, મારો પણ એવોજ વિચાર છે; પણ મકાન, સામાન વગેરે વેચતાં ઘણા દિવસ નીકળી જશે અને એટલામાં તો મારી થર ધોંસ આવશે. ખરેખર હું બહુજ મુશ્કેલી છું, મને એક પણ રસ્તો જડતો નથી.”

“શેઠ ! આ વખતે ગભરાઈ જવું એ મ્હોતને જલ્દીથી બોલાવવા જેવું છે. મારી સલાહ માનો તો તમે આજને આજ સઘળા સામાન સાથે મકાન વેચી મારો. તમારી પાસે જરૂર-જવાહિર પુષ્કળ છે. તે લઈ મકાન તથા સામાનનું જે આવે તે લઈ રાત્રેજ મેલમાં પસાર થઈ જવું.” મહમદખાંએ કહ્યું.

“પણ મકાન ખરીદનારને તો શોધવો પડશેને ?” જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“હું જાતેજ તમારું મકાન સર્વ ફરનીયર સાથે લઈ લેવા તૈયાર છું. ખોલો, પછી છે કાંઈ શ્રીકર ? જે વિચાર હોય તો કહી દ્યો ?” ફોજદારે પોતાનો સ્વાર્થ ધાર્યો, બાવી ચક્રરમાં ફસાવા તૈયાર થએલો જ્વાળાપ્રસાદ કબુલ થયો. અરસ્પરસ નાણાં લેવાની સમજુતી થઈ. આ અરસ્સામાંજ બવાનીમલ્ક શાસનર ત્યાં દોડી આવ્યો. તેના મુખ ચરના ગભરાટથી જ્વાળાપ્રસાદ સમજી ગયો કે નક્કી કાંઈ નવાજુતી થઈ છે ખરી. બવાનીમલ્કના ગભરાટથી તે પોતે પણ બચીત બન્યો.

તેણે ભવાનીમહાને ગભરાટનું કારણ પૂછ્યું. ભવાનીમહાને મોહનરાયના મકાનમાં થએલો નિશ્ચય તેને જણાવ્યો, જ્વાળાપ્રસાદ વ્યાકુળતાથી બોલી ઉઠ્યો, “શું આજને આજ મને પકડવાનો નિશ્ચય થયો છે?”

“હા, આજ સાંજ પડતાં પહેલાંજ પોલીસો આપણા મહાલયપર દરોડો પાડી આપને પકડનાર છે. પોલીસના બંદોબસ્તને માટે રજની-કાન્ત સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબના બંગલા તરફ જવા રવાને થઈ ચુક્યો છે. હું તેની પાછળજ બહાર નીકળી આવ્યો છું. શેઠ! આપણે જરૂર આજે પકડાઈ જઈશું. આપણું ભાગ્ય પલટયું હોય એમ જણાય છે. આપણી મોહિની પણ તેમની મદદગાર થઈ છે. તે હાલ ત્યાં છે. મોહને તમારા ખૂની હુમલાની વાત જાહેર કરી છે. વળી વધારામાં પેલી આપણી દુશ્મન યુરખાવાળી સ્ત્રી મોહિનીને લઈ ત્યાં આવી અને તેણે મોહિનીને બચાવવાનું કહી તમને જલ્દીથી પકડવાનું સૂચવ્યું, શેઠ! આપણે હવે જરૂર પકડાઈ જવાનાજ. આપણા મ્હોતના પુરાવાના તમામ કાગળો પણ દુશ્મનોની પાસે ગએલા છે. આવું જોઈ હું તરત નીકળી આવ્યો છું. માફ લોહી ઠંડુ પડી જાય છે. જીવ ગમરાય છે. શેઠ! હવે આપણું આવી બન્યું.” ભવાનીમહાલ ધ્રુજવા લાગ્યો. તેનું મોં શિકકું પડી ગયું. તે ગભરાટથી ચારે તરફ જોવા લાગ્યો. જ્વાળાપ્રસાદની પણ એવીજ બલકે તેનાથી વધારે ખરાબ સ્થિતિ થઈ રહી હતી. તેણે અવાચક મૂખે મહામદખાં મિત્ર સામે જોયું. તત્કાળ ફાજદારે તેને ધિરજ આપી જણાવ્યું કે, “તમે તમારા નોકરોને પગાર ચૂકાવી આપી જલ્દીથી રજા આપી દ્યો. અને તમારી જીંદગી સુખમાં જાય એટલું જવાહિર, વસ્ત્ર વગેરે સામાન તૈયાર કરી પસાર થવા તૈયાર થાઓ. મકાન વગેરેનો બંદોબસ્ત હું જાતેજ કરી લઈશ. વળી હું આ વખતે જ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબનાં

બંગલે જઈ સઘળી બાબતના સમાચાર મેળવી જલ્દીથી પાંડો આવું છું.” આટલું સૂચન કરી ફેજદાર સાહેબ ત્યાંથી ચાલતા થયા. આ વખતે પ્રાતઃકાળ થયો હતો. નોકર ચાકરો જગૃત થઈ પોતપોતાના કામે લાગી ગયા હતા. બાદ થોડીવારે જવાબાપ્રસાદે પોતાના તમામ માણસોને એકઠા કરી પોતાને પરદેશ લાંબી મુસાફરીએ ઉપડી જવાનું જણાવી સૌને બીજે નોકરી બોળી લેવાનું જણાવ્યું. શેઠનું એકાએક આવું સૂચન સાંભળી નોકરો આશ્ચર્ય પામ્યા. તે પછી જવાબાપ્રસાદે દરેકનો પગાર ચૂકાવી આપી પગાર ઉપરાંત અંદેક માસનો પગાર બક્ષીસ કર્યો. તે પછી તમામ નોકરો પોતપોતાનો સરસામાન ઉઠાવી શેઠને સલામ કરી ચાલતા થયા. નોકરોના ગયા બાદ જવાબાપ્રસાદે ભવાની-મહલને પૂછ્યું, “બોલ, તારો હવે શું વિચાર છે?”

“તમે કહો તેમ કરવાને હું તૈયાર છું.” ભવાનીએ જણાવ્યું.

“તારે અહિં રહેવું હોય તો હું તને તારી જીંદગી સુખમાં જાપ એવી વ્યવસ્થા કરી આપતો જાઉં?”

“શેઠ! હું આ શહેરમાં તો કોટી ઉપાયે સુખમાં રહી શકું એમ નથી, આપના ગયા પછી તરત રજનીકાન્ત મને પકડશે અને તમારો ખાસ મદદગાર ગણી દેશનિકાલ કરાવશે. માટે જે આપને આપના આ રંક સેવકની લગીર પણ દયા આવતી હોય તો મને પણ આપની સાથેજ લેતા જાઓ. આપ જ્યાં જશો ત્યાં હું આવીશ અને જીંદગી પર્યંત આપની સેવા કરીશ. જેની પાસે રહી મહેં અત્યંત સુખ ભોગવ્યું છે; તે મારા શેઠને હું આ ભયાનક વખતે છોડી દેવા ઇચ્છતો નથી. શેઠ! હું આપના સુખદુઃખમાં ભાગ લેવાને ઇચ્છું છું.” ભવાનીમહલે પોતાનો વિચાર પ્રદર્શિત કર્યો.

જવાણાપ્રસાદ તેને સાથે લઈ જવાના નિશ્ચયથી બોલ્યો, “ ભવાની ! તું હવે આજથી મારો નોકર નથી પણ એક મિત્ર અને ભાઈ છે. હાલ આપણું જીવન જોખમમાં આવી પડ્યું છે. આપણા ભાગ્યે જો આજનો દિવસ પૂર્ણ થાય અને રાત્રિ પડે તો તરત આપણે રાત્રિના મેલમાં રવાને થઈ જઈશું. ભવાની ! ચાલ આપણે સાથે લઈ જવાનો સામાન એકઠો કરીએ.” કહી જવાણાપ્રસાદ ભવાનીને લઈ બીજા ઓરડા તરફ ચાલ્યો ગયો અને સાથે લઈ જવાનો સામાન એકત્ર કરવા લાગ્યો. નોકર ચાકરોના જવાથી જવાણાપ્રસાદનું મોઢું મહાલય શ્વેતકાર જણાતું હતું. અંદર કોઈ નહોતું. ફક્ત જવાણાપ્રસાદ અને ભવાની ભવિષ્યની ઉથલપાથલ કરી રહ્યા હતા. ઘણાં વરસ એશઆરામ અને સાદાખીમાં ગુજરનાર જવાણાપ્રસાદ પર અચાનક વિપત્તિનું વાદળ ઘેરાવાથી તેના માનસીક દુઃખનો પાર રહ્યો નહોતો. સામાન એકત્ર કરતા જવાણાપ્રસાદનું મુખ નિસ્તેજ દીન જણાતું હતું. તેની આંખોમાં ઝળઝળીયાં જણાતા હતાં. પલાયનની ધમ્મકાથી તે સામાન જલ્દીથી એકત્ર કરી રહ્યો હતો, ભવાનીમક્લ સામાનને વ્યવસ્થા પૂર્વક બાંધતો હતો. કેટલાક સુવર્ણ દાગિના મોતી જાહિરના દાખડા પેક કરી જવાણાપ્રસાદે એક નાની ડબ્બી ઉઘાડી તેમાંથી એક વિંટી બહાર કાઢી. આ વિંટી ઉપર એ પ્રકાશિત નાના હિરા જડેલા હતા. જવાણાપ્રસાદે થોડીકવાર એ વિંટી તરફ જોઈ રહી તેને પોતાની આંગળીએ પહેરી લીધી અને તે આંગળી ઉપર કપડું લપેટી મજબુત પાટો બાંધી દીધો, કે જેથી જોનારને એમજ માલમ પડે કે તેની આંગળીએ કંઈક દર્દ થયેલું હોતું જોઈએ. સામાન પેક થઈ ગયો. જવાણાપ્રસાદ ભવાની પાસે આવ્યો. એવામાં ભવાનીને કંઈક યાદ આવતાં પૂછ્યું,

“ શેઠજી ! પેલી ડાયરી તો સલામત છે ને ? ”

“ કંઈ ડાયરી ? ” જવાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“ તમારી હમેશની ડાયરી કે જેમાં તમે અત્યાર સુધી કરેલાં દરેક કામની યાદી ? ”

“ ના, તે ડાયરી દુષ્મનોના હાથમાં ગઈ છે અને તેથીજ આપણે ગૂંહગાર સામિત થનાર છે. તેમાં ખૂન ઉપરાંત મારા જીવનની પણ કેટલીક ખાનગી બાબતો તેમાં લખેલી છે. ભવાની ! જો એ ડાયરી મારી પાસે રહી હોત તો આપણને ફસાવવાની કોઈની પણ તાકાત નહોતી. હા ! જ્યારે માણસને માથે વિપત્તિ આવી પડે છે; ત્યારે તેના સર્વસ્વનો નાશ થાય છે. મારી ડાયરી સાથે લાકડી, દસ્તાવેજો, પેલું...વીલ વગેરે શત્રુઓના હાથમાં ગએલ છે. આપણી અત્યારે ઘણીજ કંડેડી સ્થિતિ થઈ રહી છે. આપણી જે પળ જાય છે તે અમૂલ્ય જાય છે. આપણે ગમે એ પ્રકારે રાતના મેલમાં અહિંથી જતું રહેવું જ જોઈએ.” જવાળાપ્રસાદે કહ્યું. આમ વાતો ચાલી રહી છે. એવામાંજ મી. મહમદખાં ફાજદારસાહેબ ધસમસ્યા ત્યાં આવી ઉભા રહ્યા. આ વખતે તેમના મુખપર કાળાશ છવાઈ ગઈ હતી. કપાળપર પસીનો વળી આવ્યો હતો અને આ સ્થળે જલ્દીથી આવ્યા હોય એમ તેમના મુખપરથી જણાતું હતું. જવાળાપ્રસાદ તેના મુખપરનો ફેરફાર જાણી ગયો. તેણે બચલીત થઈ પૂછ્યું, “ કેમ શું સમાચાર છે ? કંઈ ખબર પડી ? ”

“ શેઠ ! સમાચાર ખરાબ છે. તમારી ડાયરી મોટા સાહેબ પાસે રજુ થઈ છે. સાહેબ તમારા સર્વ કાર્યોથી જાણીતા થયા છે. તેમણે આ બાબતથી કલેક્ટર સાહેબ તથા કમીશનર સાહેબને પણ તારથી ખબર આપી દીધી છે; અને આજે તમને પકડવા રજનીકાન્તને પોલીસોની

મદદ આપવાનું જણાવ્યું છે. આ ઉપરાંત મારી ઉપર પણ કંઈક આરત આવે એમ જણાય છે. આવા સમાચાર મળતાંજ હું તાબડતોળ ત્યાંથી નીકળી અહિં આવી પહોંચ્યો છું. શેઠ! તમારી ડાયરીએજ તમારું અને મારું સત્યાનાશ વાળું છે.”

મહમદખાંના શબ્દો સાંભળી જવાળાપ્રસાદનું લોહી ઉડી ગયું. તેણે મંદસ્વરે પૂછ્યું, “ત્યારે હવે કેમ કરવું? તમારી ધ્યાનમાં બચવાનો કોઈપણ ઉપાય જણાય છે?”

“ના, તમારી ડાયરીજ તમારાં કર્મો ખુલ્લાં કરે છે. જે ડાયરી દુષ્કર્મોના હાથમાં ગઈ નહોત, તો મોટો બેરીસ્ટર રોકીને પણ સઘળો બચાવ થઈ શકત. ખરેખર આપણે મોટી ભૂલ કરી છે. આપણે આજ સુધી ઉંઘમાંજ ઉંઘ્યા છીએ. જે આપણે પ્રથમથીજ મનમાનતાં નાણાં આપી રજનીકાન્તને ફેડ્યો હોત તો આજે આ વખત આવત નહિ. રજનીકાન્તના હાથમાંજ આ કેશ હતો અને હજી પણ છે પરંતુ સાહેબ સુધી વાત પહોંચી જવાથી હવે કંઈપણ બની શકે એમ નથી.” મહમદખાંએ કહ્યું.

“વારું મને ક્યારે પકડવામાં આવનાર છે?” જવાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“આજ સાંજ પડતાં પહેલાંજ. તમારો જે વખત જાય છે તે ઘણોજ સારો જાય છે.”

“ત્યારે હવે અમારાથી પલાયન પણ કરી શકારો નહિ?”

“ના, તમારાં સુભાગ્ય હોય તોજ આજનો દિવસ પૂરો થઈ તમને જવાનો સમય મળે.”

“વારું, તમે હવે કેમ કરશો?” જવાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“હું પણ એજ વિચારમાં પડ્યો છું કે મારે કેમ કરવું?”

“બીજું કંઈ નહિ, તમારે પણ જ્વાળાપ્રસાદના મિત્ર તરીકે ગૂંહેગાર ગણાવું.”

આમ કહેતા યતિન્દ્રનાથ એકાએક ત્યાં આવી ઉપસ્થિત થયા. પાપીઓના ગભરાટનો પાર રહ્યો નહિ. ત્રિપુટી અવાચક બની યતિન્દ્રનાથના સામે જોઈ રહી.

યતિન્દ્રનાથે ગંભીર સ્વરે કહેવા માંડ્યું, “મહમદખાં ! તારે આ વખતે તારી મિત્ર ફરજ બજાવી તારા મિત્રને બચાવવો જોઈએ. પણ તું મિત્ર ફરજ સમજે છેજ ક્યાં ? તારો મિત્ર ફરજ તો ફક્ત દ્રવ્ય સંપાદન કરવામાંજ સમાએલી હતી. ત્હેં પૈસાના લોભથી અનેક નિર્દોષજનોને હેરાન કર્યા છે. મિત્રતાનો ધર્મ પૈસા પ્રાપ્તિમાંજ સમજી ત્હેં પોતેજ જ્વાળાપ્રસાદને આ સ્થિતિએ પહોંચાડી તું નામદાર સરકારની કીર્તિને પણ કલંક રૂપ થઈ પડ્યો છે. જો ત્હેં જ્વાળાપ્રસાદને સુમાર્ગે વાળવાનો પ્રયત્ન કર્યો હોત તો ત્હેં તારો મિત્ર ધર્મ યથાર્થ બજાવ્યો હોત. પણ ત્હેં તારી અમલદારી પ્રજાને ત્રાસ આપવામાં, મૂંઝોના આંકડા અદ્ધર રાખી ખરાતું ખોટું કરવામાં, અને જ્વાળાપ્રસાદ જેવાં શ્રીમાનોની મિત્રાઈમાંથી મળતા દ્રવ્યથી તારા ઉપરીઓને ખુશ કરવામાં વ્યર્થ ગૂમાવી છે. ત્હેં તારી અમલદારી સત્ય પ્રમાણિકતાથી નીભાવી નથી, આનો બદલો જરૂર પરમાત્મા લેશે. તું તારા મનમાં એમ સમજતો હોઈશ કે જ્વાળાપ્રસાદ ફસાસે અને તું સુખથી રહીશ; પણ ના, તું જ્વાળાપ્રસાદનો મિત્ર અને તેના પાપકર્મોનો ભાગીદાર છે એ હું જાણું છું અને થોડીવાર પછી આખું નગર પણ જાણશે. મહમદખાં ! તને નામદાર સરકારે શામાટે ઉંચી પાયરી પર ચઢાવ્યો

હતો ? તારી ધરજ પ્રજનનું કલ્યાણ કરવામાંજ સમાયેલી હતી. તને પ્રજાની સેવાના અર્થેજ ઉંચ પદવી પ્રાપ્ત થઈ હતી. પણ તું અન્યાય માગે વર્ત્યો છે. તારાથી પ્રજાને સુખ મળવાને બદલે દુઃખ જ મળ્યું છે. એ પ્રજાના ત્રાસથી તારે પણ દારાગ્રહ નિવાસ કરવો પડશે. તારાં કર્મોની નોંધ પણ સાહેબ પાસે ક્યારનીએ પહોંચી ગઈ છે; અને તને પણ જ્વાળાપ્રસાદનો મદદગાર ગણી પકડવાનો હુકમ રજનીકાન્તને મળી ચૂક્યો છે. તારાં આજ સૂધીનાં દરેક કામની નોંધ રજનીકાન્તે રાખી હતી; અને એજ નોંધથી તારાં પાપ પ્રકાશમાં આવ્યાં છે. તમે ત્રણે ગૂંહેગાર છો. તમે હવે કોટી ઉપાયે નિર્દોષ થનાર નથી.” આટલું લાંબાણુ વિવેચન કરી ચતિન્દ્રનાથ ત્રણેના મુખ તરફ જોઈ રહ્યા. ત્રિપુટીનાં મુખ પર સ્થામતા છવાઈ ગઈ. મૌન પ્રવર્તી રહ્યું. શાન્તિ પથરાઈ ગઈ. મહામદખાંના હોંશકોસ ઉડી ગયા. પુનઃ ચતિન્દ્રનાથ જ્વાળાપ્રસાદને ઉદ્દેશી બોલ્યા, “ કેમ શું વિચાર ચાલી રહ્યો છે ? ”

“ વિચારમાં બચાવની બારી ખોળું છું. આપ કંઈ બતાવો છો ? ” જ્વાળાપ્રસાદે પૂછ્યું.

“ મહેં તને પ્રથમ જ જણાવ્યું હતું કે સજ, પણ તહેં મારા કહેવાની કંઈ પણ દરકાર કરી નહિ. જ્વાળાપ્રસાદ ! સત્રંગા પૂરવા એકત્ર થઈ ગયા છે. આ ઉપરાંત તારી મોહિની ક્ષમાની ઉમેદવાર તરીકે તારા વિશ્વ સાક્ષી આપનાર છે. તહેં એવાં બચાંકર પાપકર્મો કર્યા છે કે જેથી તને જે શિક્ષા થાય તે ઓછીજ છે. તારા બચાવનો ઉપાય હવે ફક્ત નારાયણ પાસેજ છે. મારાથી કંઈ પણ બની શકે એમ નથી.” ચતિન્દ્રનાથે કહ્યું. જ્વાળાપ્રસાદ અવાચક બની ઉભો રહ્યો. મધ્યાહ્ન કાળનો સમય થવા આવ્યો હતો. બહાર

કંઈક ગરબડ સંભળાવા લાગી. ગૂંહેગારો ગભરાવા લાગ્યા. મહમદખાં કંઈક વિચાર કરી બોલ્યો, “ શેક ! લાચાર છું કે હું હવે તમારે માટે કંઈ પણ કરી શકતો નથી, હું હવે જાઉં છું. ” કહી મહમદખાં જવાને તૈયાર થયો; પણ એટલામાં જ યતિન્દ્રનાથ બોલી ઉઠ્યા, “ ફેજાદાર સાહેબ ! તમારે આવી રીતે એકાએક ચાલ્યા જવું તે યોગ્ય નથી. જે મિત્રની સાથે અચાર સૂઝી મોજમઝા ઉડાવી તેને આખરના વખતે છોડી દઈ ચાલ્યા જવું તે આપના જેવા અમલદારને શોભે નહિ. ”

આવાં વાક્ય બોલોથી મનમાં ભય પામતો મહમદખાં ઉપરથી હિંમત બતાવી બોલ્યો, “ મહારાજ ! હું જવાબાપ્રસાદના માટે જે કંઈ કહું તે આછું જ છે. હું તેના બચાવને માટે છેક છેવટ સૂઝી ઉભો રહીશ. બાકી તમે જે મારા માટે કહ્યું તે તદ્દન બોલું છે. ”

“ બોલું હશે તો થોડીવાર પછી જણાશે. તમે આજ સાંજ સૂઈ અહિં જ રોકાવ. ”

“ મારાથી હવે વધુવાર રોકાઈ શકાય એમ નથી. મારે મારી નોકરી સંભાળવી જોઈએ. તે સાથે અહિંથી જઈ જવાબાપ્રસાદના બચાવને અર્થે પણ કંઈ પ્રયત્ન કરવો યોગ્ય ધારું છું. ” મહમદખાંએ જવાનો રસ્તો બોલ્યો. તેના મનની વાત જાણી. તરત યતિન્દ્રનાથ બોલ્યા, “ જવાબાપ્રસાદના બચાવને અર્થે તમારાથી કંઈ પણ બની શકે એમ નથી. તેમજ તમારે તમારી નોકરી સંભાળવાની પણ જરૂર રહી નથી. કારણ કે તમે નોકરી ઉપરથી સદાને માટે દારેગ થઈ ગયા છો, જે માંડે કહેવું તમે માનતા ન હો તો બહાર જઈ જુઓ કે દ્વાર ઉપરજ તમારા ઉપરી અધિકારી સાહેબનો પટાવાળો તમને ઘેર બેસવાનો હુકમ લખેને ઉભો છે કે નહિ ? વળી ખુદ સાહેબ તમને

તેમની પાસે બોલાવે છે.” યતિન્દ્રનાથનું કહેવું પૂર્ણ થતાંજ મહમદખાને માથે જાણે પડાડ ટૂટી પડ્યો હોય એમ થઈ આવ્યું, તેને ચારે તરફ અંધકાર જણાવા લાગ્યો. તેણે બચીત વદને જ્વાળાપ્રસાદ સામે જોયું. પણ જ્વાળાપ્રસાદ તેને આશ્વાસન ક્યાંથી અને કેવી રીતે આપી શકે ? આ સમયે જ યતિન્દ્રનાથે દ્વાર આગળ ઉભેલા સિપાહીને ધ્રુમ મારી અંદર બોલાવ્યો. મહમદખાં, જ્વાળાપ્રસાદ અને ભવાનીમહલનાં હાંજાં ગગડી ગયાં. કાળા પોશાકવાળા સિપાહીને ચમદ્દત સમજી જ્વાળાપ્રસાદ સર્વોચ્ચે કંપવા લાગ્યો. પોલીસની નોકરી કરનાર મહમદખાંનું મુખ પણ શ્યામ પડી ગયું. આવનાર સિપાહીએ નોકરી પરથી રજા મળવાની અને સાહેબની પાસે જવાની વાત જણાવી. મહમદખાં શું કરવુંના વિચારમાં પડ્યો. યતિન્દ્રનાથ શાન્ત મુખમુદ્રાએ દૂર ખસી ઉભા રહ્યા. આવનાર સિપાહી મહમદખાંને ચાલવાની ઉતાવળ કરવા લાગ્યો. આ અરસામાં જ બહાર ગરમડ મચી રહી. વિપત્તિનું વાદળ આવી પહોંચ્યું ધારી જ્વાળાપ્રસાદે ફેજદાર તથા ભવાનીમહલને નેત્રનો સંકેત કરી પોતાની પાછળ ચાલી આવવાનું સૂચવ્યું. તે પછી તત્કાળ જ્વાળાપ્રસાદ ત્વરીત પગલે આગળ ચાલ્યો. મહમદખાં અને ભવાનીમહલે તેનું અનુકરણ કર્યું. યતિન્દ્રનાથ અટકાવવાને દોડ્યા, પણ મહમદખાંએ તેમના અંગ પર ધસી જઈ તેમને ધક્કો મારી જમીન પર ફેંક્યા. યતિન્દ્રનાથે ઉભા થઈ જોયું તો ત્રિપુટી ગૂમ થયેલી જણાઈ. આ વખતે જ સઘળાં દ્વાર ઉઘડી ગયાં અને પોલીસોનું ટોળું ત્યાં ધસી આવ્યું. સાંતે મોખરે રજનીકાન્ત, રમા અને મોહિની ઉભાં હતાં.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

ભયંકર આગ.

મધ્યાહ્ન સમય થયો હતો. જ્વાળાપ્રસાદનાં પાપકર્મોથી સૂર્ય બગવાન પણ કુપીત થઈ પ્રખરતા ધરાવી રહ્યા હતા. સૂર્યપૂરના ધનાઢ્ય ગણાતા જ્વાળાપ્રસાદનું મહાલય યમદૂત જેવા જણાતા સ્થામ વચ્ચે ધારી સિપાહીઓથી ભરાઈ ગયું હતું. તમાસાને તેડું હોતું નથી. એ પ્રમાણે લોકોનાં ટોળે ટોળાં મહાલય આગળ આવી એકત્ર થતાં હતાં. તેમાંના કોઈ આશ્ચર્યતા દર્શાવતા હતા, તો કોઈ જ્વાળાપ્રસાદને ચીનનો શાહુકાર, ઘોળકાનો ઠગ, તાલીમખાજ બહેપારી વગેરે ઉપનામ આપી આનંદ માનતા હતા. ધક્કા મૂકી પુષ્કળ થઈ રહી હતી. એ મજાનુંત બાંધાના પોલીસો ઝાંપા આગળ ઉભા રહ્યા હતા; અને ઝાંપા બહાર પણ એ સિપાહીઓ લોકોને દૂર રાખવાના પ્રયત્નો કરતા હતા. જ્વાળાપ્રસાદની વાત વાને વેગે નગરમાં ફેલાઈ ગઈ. લોકોનો જમાવ પુષ્કળ થઈ ગયો કે જેથી સિપાહીઓને પણ બંદોબસ્ત રાખવો મુશ્કેલ થઈ પડ્યો. લોકો સિપાહીઓને પણ ધક્કા મૂકી કરવા લાગ્યા. આ અરસામાંજ એક યુરોપીઅન સારજન્ટ ઘોડેસ્વાર થઈ ત્યાં આવ્યો; અને તેણે લોકોને દૂર કરવાના હેતુથી ઘોડો લોકોનાં ટોળામાં નાખ્યો. વાગવાના ભયથી લોકો આઘા પાછા ખસી ગયા. સારજન્ટ ઘોડેથી ઉતરી ઝાંપા આગળ ઉભો. જે લોકો થોડીકવાર પર સિપાહીઓને ધક્કામૂકી લગાવતા હતા; તે આ સારજન્ટને જોઈ કંઈ પણ કરી શક્યા નહિ. તેઓ જ્યાં ઉભા હતા; ત્યાંને ત્યાં જ ઉભા રહ્યા. તેમાંના કેટલાક તો પંચાતનામામાં લઈ જશે, નાહકની સાક્ષી પૂરવી પડશે; કોર્ટમાં ધક્કા ખાવા પડશે વગેરેના

વિચારથી ધર તરફ રવાને થઈ ગયા હતા. સારજન્ટ પહેલવાનની માફક આમતેમ આંટા મારવા લાગ્યો. તેના ગૌરવર્ણના તેજમાં અંજાએના લોકો તેલમાં માંખ ડૂબે એ મિશાલે શાન્તિથી ઉભા રહી સર્વ પ્રકાર અવલોકી રહ્યા. 'જ્યારે બહારની બાબતોએ આ પ્રમાણે બની રહ્યું હતું ત્યારે અંદરની બાબતોએ કંઈક અન્ય જ પ્રકાર ચાલી રહ્યો હતો.

યતિન્દ્રનાથે જવાબાપ્રસાદ વગેરેના ગૂમ થવાની વાત રજનીકાન્તને જણાવી. 'હું તેને પાતાળમાંથી ખોળી કાઢીશ' કહી રજનીકાન્તે મહાલયમાં તપાસ ચલાવી. તે અને રમણ દરેક ઓરડા, છૂપા ઓરડા વગેરે સ્થળોએ શ્રી વળ્યા; પણ જવાબાપ્રસાદનો કે તેના મિત્રોનો કંઈ પણ પત્તો લાગ્યો નહિ. મહાલયમાં સંવળું અવ્યવસ્થિત થઈ ગયું હતું. કિંમતી ચીજો આમતેમ પડેલી હતી. રજનીકાન્તે દરેક ઓરડે સિપાહી નો પહેરો મૂકી દીધો. તે પછી રજની અને રમણ જવાબાપ્રસાદની પ્રયોગશ્રમ આગળ આવ્યા. ફક્ત એજ ઓરડો તપાસવાનો બાકી હતો. રમણે આગળ વધી તે ઓરડાનાં બારણાં ઉઘાડ્યાં. પણ અરે આ શું ? અંદર બિંબણ અંધકાર પથરાયેલો હતો, રમણે બત્તી કરી અંદર પ્રવેશવાની ઇચ્છા જણાવી. તરત રજનીકાન્તે એક મીણબત્તી અને એક દિવાસળીની પેટી રમણના હાથમાં મૂકી. રમણે મીણબત્તી સળગાવી. અંધકાર દૂર થયો; પ્રકાશ પથરાયો. બન્ને પ્રયોગશ્રમમાં પ્રવેશ્યા. તે ઓરડામાં અનેક પ્રકારનાં યંત્રો, બટ્ટીઓ, ઝેરી દવાઓ, કાર્યનાં ઉપયોગી હથિયારો વગેરે પડેલું હતું. રજનીકાન્ત અને રમણ દરેક વસ્તુનું નિરીક્ષણ કરતા ફરવા લાગ્યા. જવાબાપ્રસાદના ગૂમ થઈ જવાથી રમણના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહોતો. તે પ્રયોગશ્રમમાંની વસ્તુઓ આમથી તેમ ફેંકી દેતો હતો, એટલામાં એક વચ્ચે પડેલો ટીનનો નાનો ડબ્બો તેના હાથમાં આવ્યો. રમણે મીણબત્તી નીચે ગોઠવા ડબ્બાનું

ઢાંકણ ઉઘાડ્યું. ડબ્બાની અંદરની વસ્તુ વરાળરૂપે બહાર નીકળી અને
 એ સાથે જ નીચું વદન કરી જોતો રમણ ઉપરાઉપરી બેયાર છીંક
 ખાધ તે ઝેરી દવાની અસરથી બેશુદ્ધ બન્યો. તેના પડવાના અવા-
 જથી જમીનપર મૂકેલી મીણુખત્તી વાંકા પડેલા ડબ્બાના મુખ પર પડી.
 ડબ્બાની વરાળ અને સળગતી મીણુખત્તી એક થવાથી મોટો ભડકે
 થયો. જોતજોતામાં તો તે પ્રયોગશ્રમમાં સર્વત્ર આગ પ્રસરી રહી-
 રજનીકાન્ત ગભરાયો. તે વ્યાકુળતાથી ચારે તરફ જોવા લાગ્યો.
 કાચનાં વાસણો પ્રેષ્ટ પ્રેષ્ટ ફુટવા લાગ્યાં. દવાઓના શીશા અવાજ સાથે
 ફૂટવા લાગ્યા. દવાના મળવાથી આગમાં વૃદ્ધિ થઈ. જ્વાળાપ્રસાદને
 પ્રયોગશ્રમ આગમાં હોમાયો. રજનીકાન્ત તત્કાળ રમણને ઉઠાવી બહાર
 નીકળવા દોડ્યો; પણ તેની આગળ પાછળ આગના ભડકે ભડકા જ
 લાયા. હવે શું કરવું ? કેવી રીતે જીવવું ? જ્વાળાપ્રસાદને ફસાવત
 પોતે જ સપડાયા. આવી રીતના વિચાર કરતો રજનીકાન્ત ગભરાયો.
 આગ નજીક આવવા લાગી, તાપ સહન થતો નહોતો. પીંગળેલી દંત
 ગરમ થઈ જમીનપર પથરાતી હતી. રજનીકાન્ત અને રમણ દાઝવડ
 લાગ્યા. રમણને ભાન નહોતું; પણ રજનીકાન્ત ખૂંસે ખૂંસ પાડતો હતો.
 પ્રયોગશ્રમ એકાંત ભાગમાં આવેલો હોવાથી બહારનાં માણસોને
 આગની કંઈ પણ ખબર પડી નહિ. છેવટે આગની પ્રચંડ જ્વાળાઓએ
 અન્ય મનુષ્યોનું લક્ષ્ય બેઠ્યું. જળરો કોલાહલ થઈ રહ્યો. પોલીસે
 ત્યાં દોડી આવ્યા. પણ અંદર પ્રવેશી રજનીકાન્ત અને રમણને બહાર
 કાઢવાની તેમની હિંમત ચાલી નહિ. રજની તથા રમણ આ શ્રમમંદ
 છે જાણી યતીન્દ્રનાથ ખૂંસે ખૂંસ પાડવા લાગ્યા. પણ કોની હિંમતકે
 આ ભયંકર આગમાં પ્રવેશી શકે ? પરંતુ પ્રભુ ધણો દયાળુ
 છે. તે પુન્યાત્માઓને રીખાવા દેતો નથી. જે વખતે સર્વ મનુષ્યો

સ્તબ્ધ બની જોઇ રહ્યાં હતાં; તે વખતે જ અત્યાર સુધી શાન્ત વદને ઉભી રહેલી મોહિની અપૂર્વ સાહસથી આગ તરફ દોડી આવી અને બ્રાહ્મણની પરવાહ રાખ્યા વિના ઓરડામાં પ્રવેશી. તેની હિંમત જોઇ સ્વધર્મ મનુષ્યો વિસ્મયતાથી તેની તરફ જોઇ રહ્યાં.

તત્કાળ યતિન્દ્રનાથ પણ મોહિનીની પાછળ દોડ્યો; અને અદ્ય સમયમાં મોહિની પાસે તેની મદદમાં આવી ઉભો. મોહિનીનો દેખાવ આ વખતે અવર્ણિય થઇ રહ્યો હતો. તેણે બેશુદ્ધ બનતા રજનીકાન્તને પોતાના બન્ને હાથમાં ટેકાવી રાખ્યો હતો. રજનીએ આશાતુર નેત્રે મોહિની સામે જોયું. મોહિનીએ તેને ધિરજ ધરવાનું સૂચવ્યું. બીજાની મદદની મોહિની ઇચ્છા કરવા લાગી. એવામાં જ યતિન્દ્રનાથ ત્યાં આવી ઉભા. મોહિનીએ તેમના સામે જોયું. તેના હૃદયની ઇચ્છા પારખી યતિન્દ્રનાથે રજનીકાન્તને પોતાના હાથમાં ઉપાડી લીધો. આગની જવાળાઓ છેક નહક આવી ગઈ હતી. આ બધાં, એ સળગ્યાં એમ પ્રતિપણે લાગતું હતું. એટલામાં તો પ્રયોગશ્રમથી મહિતગાર મોહિનીએ ત્યાં જમીનમાં આવેલું એક છૂપું ઢાંકણ ઉઘાડી યતિન્દ્રનાથને ઉતરવાનું કહ્યું. યતિન્દ્રનાથ રજનીને ઉપાડી સીઢીદ્વારા નીચે ઉતરવા લાગ્યા. મોહિનીએ પણ રમણને બળાત્કારે ઉપાડી યતિન્દ્રનાથની પાછળ નીચે ઉતરવા માંડ્યું. રજનીકાન્ત હવે બેભાન થઈ ગયો હતો. પ્રયોગશ્રમની આગ આગળ વધી અને તેમાં મહાલયનો બીજો ભાગ પણ હોમાયો. રસ્તાપર ખૂમરાણ મચી રહ્યું હતું. બધાંઓ આવી પહોંચ્યા હતા. પાણીનો વરસાદ વરસી રહ્યો હતો. પાણીના સતત મારથી આગ આખરે ખુઝાઈ. મહાલયનો ઘણોખરો ભાગ લખીભૂત થયો. કિંમતી વસ્તુઓનો નાશ થયો. હરામનું હરામે જાય એ સર્વથા સિદ્ધ થયું. આ વખતે પોલીસોએ સખ્ત બંદોબસ્ત રાખ્યો હતો.

ગુપ્તદ્વાર વાટે અંદર ઉતરેલી મોહિની અને યતિન્દ્રનાથ છેક નીચેના ભાગમાં ઉતરી આવ્યાં. તેમનાં કપડાં પણ કેટલેક સ્થળેથી બગી ગયાં હતાં. તેમણે રમણ અને રજનીને જમીનપર સૂવાડી સારવાર કરવા માંડી. લગભગ અર્ધા કલાકે બન્ને શુદ્ધિમાં આવ્યા. તેમણે ઉપકારના ભારથી દબાઈ યતિન્દ્રનાથ તથા મોહિનીને ઉપકાર માન્યો. તે પછી તેઓ બહાર નીકળી રમા મોહન વગેરેને મળ્યાં. રજનીકાન્તે દરેક સ્થળે પહોંચે મૂકી પુનઃ જ્વાળાપ્રસાદની શોધખોળ ચલાવી. પોતાના પતિને પ્રાણ બચાવનાર મોહિનીને રમાએ અતિ હર્ષથી આલીંગન આપી ધન્યવાદ આપ્યો. શોધખોળમાં અંતે સાચાંકાળ થયો. રજનીકાન્તે થાકી-કંટાળી મોહિની સામે જોયું, મોહિનીએ રમાના કાનમાં ધીરેથી કંઈક વાત કરી પોતાની પાછળ ચાલ્યા આવવાની સૂચના કરી. તરત રમા તેની પાછળ ગઈ. બન્ને જણાં જોતજોતામાં નજરથી અદ્રશ્ય થઈ ગયાં. રજની, રમણ વગેરે આશ્ચર્યતાથી તેમની પાછળ જોઈ રહ્યા. બન્નેના અદ્રશ્ય થયા પછી રજનીકાન્તને જણાયું કે બન્નેનું જવું સલામતી ભરેલું નથી. આમ જાણી તેણે તત્કાળ પાંચ સિપાહીઓને પોતાની પાછળ આવવાનું જણાવી રમણ સાથે ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું અને જે રસ્તે રમા તથા મોહિની ગયાં હતાં તે માર્ગે જવું યોગ્ય ધાર્યું. તેઓ અનેક ઓરડા વટાવી એક મોટા ઓરડામાં આવી ઉભા રહ્યા. ત્યાંથી આગળ વધવાનો માર્ગ તેમને માલમ નહોતો. સઘળા એકબીજાના મુખ તરફ જોઈ રહ્યા. એવી અવસ્થામાં તેઓ થોડોક સમય વ્યતિત કરી આખરે ત્યાંથી બહાર આવી એક બીજા ઓરડા આગળ આવી ઉભા. એવામાં ત્યાં આગળ ચાલી આવતાં બે માણસો જણાયાં. તેમાં એકતો યતિન્દ્રનાથ હતો અને બીજો પુરખાવાળી ભેદી સ્ત્રી હતી. રજનીકાન્ત અને રમણના ગયા પછી તે તરત આવી હતી. યતિન્દ્રનાથે તેને સઘળી

આત જણાવી. આ સાથેજ તેનાથી સહસા ખોલાઈ જવાયું કે ‘ખરે-ખર ! રમા અને મોહિનીને એકલાં જવા દેવામાં રજનીકાન્તે ભયંકર સ્ખલ કરી છે. તે બન્ને બાળાઓના જીવ જોખમમાં આવી પડશે.’ આમ ખોલી તેણે યતિન્દ્રનાથ સામે જોઈ રજની તથા રમણ કંઈ તરફ ગયા છે એમ પૂછ્યું. યતિન્દ્રનાથે હાથ લાંબો કરી માર્ગ બતાવ્યો. તરત તે સ્ત્રી યતિન્દ્રનાથને પાછળ ચાલ્યા આવવાનું કહી આગળ ચાલી. ચોડીવારમાં બન્ને જણાં જ્યાં રજનીકાન્ત અને રમણ ઉભા હતા ત્યાં આવી ઉભાં. બેઠી સ્ત્રીએ રમા અને મોહિનીને એકલાં જવા દેવાને માટે રજનીકાન્તને ઠપકો આપ્યો. તે પછી તેણે સઘળાને પાછળ પાછળ ચાલ્યા આવવાનું કહી ત્યાંથી રહેજ દૂર આવેલી એક નાની ઓરડીમાં પ્રવેશ કર્યો. તે નાની ઓરડીમાં સઘળાને આવવા દઈ તેણે દાર બંધ કરી ત્યાં વચ્ચોવચ્ચ આવેલું એક ગૂમ દાર ઉઘાડી રસ્તો કર્યો. રમણ, રજનીના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. બેઠી સ્ત્રી નીચે ઉતરી; તેની પાછળ બીજા પણ ઉતરી આવ્યા. સઘળું મંડળ ભોંયરામાં ઉતરી એક સાંકડી ચાલમાં થઈ આગળ વધવા લાગ્યું. સૌને મોખરે પુરખાવાળી સ્ત્રી ચાલી જતી હતી. તેની પાછળ યતિન્દ્રનાથ, રમણ, રજની અને ધીસપાહીઓ ચાલતા હતા.

પ્રિય પાડકો ! આ સઘળા મંડળને જ્યાં જાય ત્યાં જવા દઈ ચાલો આપણે રમા અને મોહિનીને જોઈએ કે તે બન્ને ક્યાં ગયાં ?

પ્રકરણ ૨૭ મું.

આખરે પકડાયા.

રમા અને મોહિની એક ઝોરડામાં આવ્યાં. ત્યાંથી મોહિનીએ કબાટ ઉઘાડી બે છરા બહાર કાઢ્યા. તેમાંનો એક તેણે પોતાની પાસે રાખ્યો અને બીજો રમાને આપ્યો. બન્નેએ ચળકતા છરાઓને પહે-રેલાં વસ્ત્રમાં છૂપાવી દીધા. ત્યારબાદ મોહિનીએ એક ધાનસ સળગાવી લઈ રમાને ગૂપચૂપ પોતાની પાછળ ચાલ્યાં આવવાનું કહ્યું. આગળ ચાલતી મોહિનીએ ભોંયરાનું બારણું ઉઘાડી રમા સાથે અંદર પ્રવેશ કર્યો. આ ભોંયરાના એક ઝોરડામાં જ જવાળાપ્રસાદ તેના મિત્રો સાથે છૂપાયો હતો. મોહિની મહાલયના દરેક છૂપા રહેઠાણોથી જાણીતી પૈશાચિક કર્મો પણ આ ભોંયરામાં જ થતાં હતાં, આખરે મોહિની હતી. જે ઝોરડામાં મોહનને પુર્યો હતો તેજ આ ઝોરડો હતો. રમાની સાથે એક બંધ દાર આગળ આવી ઉભી રહી. બન્નેએ દાર થર કાન માંડ્યા; પણ કંઈ સંભળાયું નહિ. અંધકાર ફેલાએલો હતો. નિર્જન ભોંયરું આ વખતે ખાવા ધાય એવું ભયાનક ભાસતું હતું. સર્વત્ર નિસ્તબ્ધતા વ્યાપેલી હતી. પણ એટલામાં જ તે બંધ બારણુંવાળા ઝોરડામાંથી કોઈક બોલતું સંભળાયું કે, ‘હવે આપણે બહાર નીકળી શું કે ?’

રમા મોહિની ધ્યાનપૂર્વક સાંભળવા લાગ્યાં. તેમની ખાત્રી થઈ ગઈ કે જેઓ જેને શોધે છે; તે અહિંજ છે. ઉપરોક્ત પ્રશ્ન પૂછનારને અત્યુત્તર મળ્યો કે, “ના, હજી વાર છે, આપણે મધ્યરાત્રિ સુધી અહિં જ રહેવાનું છે.”

“પછી ક્યાં જઈશું ?” પુનઃ પ્રશ્ન થયો.

“ જો મધ્યરાત્રિ સૂઢી આપણીપર કંઈ આકૃત આવશે નહિ તો આપણે જીવતા રહ્યા સમજવા. આ સ્થળે એક ગૂપ્ત માર્ગ આવેલો છે કે જે માર્ગેથી જતાં આપણા બન્નરમાં આવેલી પોલીસ ચોકીની પાછળ નીકળી શકાય છે. પણ આ રસ્તો દિવસના ઉપયોગનો નથી. તેથી જ હું મધ્યરાત્રિની રાહ જોઈ રહ્યા છું. વારં ખીજી કંઈ ખબર પડી કે ? ”

“ ના, કંઈ નવાળુની થઈ છે કે ? ”

“ હા, મોટી આગ લાગી હતી. ”

“ તેમાં રજનીકાન્ત અગર કોઈ ખીજાં આપણાં દુષ્મનો બળા મૂઆ કે ? ”

“ ના, રજની અને રમણ બળા મરવાની આણીપર આવી પહોંચ્યા હતા; પણ મોહિનીએ સાહસ કરી તેમને બચાવ્યા. ”

“ અશ્વસોસ ! આપણી મોહિની પણ આખરે દુષ્મનોની મદદગાર થઈ. ”

“ હા, પણ એમાં એનો દોષ નથી. એને દુષ્મનોનું શરણ સ્વીકારવાની ફરજ પાડનાર હું પોતે જ છું. મોહિની મારાથી સુખી થઈ નથી. મહેં તેનું પાલન કરવાને બદલે દુઃખી કરી છે. મારા જાદુ પ્રયોગના લીધે જ તે દરેક કાર્ય કરતી હતી. વળી તેની માતાને મારનાર હું છું તે પણ તે જાણી ગઈ છે. ”

“ હેં ! શું તે જાણી ગઈ છે ? ”

“ હા. ”

“ તેને સંત્રણી વાત કોણે જણાવી હશે ? ”

“ પેલી ખુરખાવાળી બહાએ. ”

“ તે બહા કોણ છે ? ”

“ તેની પણ મને હજી સંધી ખતર પડી નથી. તે આપણી દુષ્મન જ છે. ”

“ ત્યારે હવે મોહિનીનું શું થશે ? ”

“ તેના ભવિષ્યમાં લખ્યું હશે તે થશે. આપણે તો હાલ આપણા બચાવમાંજ ધ્યાન આપવાનું છે. જે જીવતા હોઈશું તો સૌ કાંઈ કરી શકીશું. ”

“ એ તો જાણે ખરૂં, પણ મકાનમાં એકાએક આગ કેવી રીતે લાગી ? ”

“ હું પ્રથમથી જ જાણતો હતો કે આજે કંઈ નવાબુની થશે. તેમજ મારી એકાન્ત પ્રયોગશ્રમ રમણ જાણતો હતો. તે અને રજની મને શોધવાને ત્યાં આવશે, તેઓ અંદર દાખલ થઈ આગથી બળી મરે આ હેતુથી અને તે ઉપરાંત મારી અમૂલ્ય દવાઓ, વસ્તુઓ, યંત્રો વગેરે કોઈના હાથમાં જાય નહિ તેથી મહેં અગાઉથીજ આગ સળગે એવી વ્યવસ્થા કરી રાખી હતી, જેનાથી જલ્દી આગ લાગે એવી દવાઓ એક ડબ્બો મહેં માર્ગ વચ્ચેજ મૂકેલો હતો; એ ડબ્બાનું ઢાંકણ એકલતાં અંદરથી વરાળ નીકળતી અને તે વરાળને દીવાનો અગર દેવતાનો સહેજ સ્પર્શ થતાંજ મોટો ભડકો થાય એવો તેમાં ગુણ હતો. વળી તે ઓરડામાં એટલું તો અંધારું રહેતું કે દિવા વિના કંઈપણ જોઈ શકાય નહિ. આથી દીવા સાથે દુષ્મનો અંદર દાખલ થશે કે તત્કાળ આગ લાગવાથી ચારે તરફ ઘેરાઈ જઈ ભસ્મીભૂત થશે. પણ મારી ધારણા ધૂળ મળી. આ સ્થળે પેલી જે દિવાલ આવેલી છે, ત્યાં કાંઈ માંડી સાંભળવાથી બહારની બોલચાલ સંભળાય છે. હું ત્યાં બેઠો હતો અને બહારના કોલાહલથી આગની તથા દુષ્મનોના બચવાની વાત જાણી શક્યો. હવે ફક્ત આપણે એજ સાંભળવાનું છે કે મોહિની

દુઃખનો સાથે અહિં આવે નહિ. કારણ મોહિની આ સ્થળથી પૂર્ણ જાણીતી છે.”

અંદરના ભાગમાં આવી રીતે વાતચીત ચાલી રહી હતી. રમા અને મોહિનીએ અંદરની વાત સ્પષ્ટ સાંભળી લીધી. પ્રશ્ન પૂછનાર મહમદખાં હતો અને પ્રત્યુત્તર આપનાર જવાણાપ્રસાદ હતો. મોહિનીએ તેમના બોલવાના અવાજ પરથી ક્યારનાએ તેમને ઝાળખી લીધા હતા. સઘળા આ સ્થળેજ છે જાણી રમાએ બહારથી રજનીકાન્તને પોલીસ સિપાહીઓ સાથે બોલાવી લાવવાનું જણાવ્યું. મોહિનીએ પણ તેની વાતમાં અનુમતી દર્શાવી. બન્ને બાળાઓ જવાને તૈયાર થઈ પણ એટલામાંજ પુનઃ અંદરથી મહમદખાંનો અવાજ સંભળાયો કે, “ભવાનીમદ્દને બહાર મોકલી ગૂપચૂપ તપાસ તો કરાવો કે બહાર શું થઈ રહ્યું છે?”

“હા, હું પણ હવે એજ વિચાર કરું છું.” કહી જવાણાપ્રસાદે ભવાનીમદ્દ સામે જોઈ કહ્યું, “ભવાની! ઉઠ ઉભો થા, અને ગૂપચૂપ બહાર નીકળી તપાસ કરી આવ કે શત્રુઓ શું હિલચાલ કરી રહ્યા છે?”

ભવાનીમદ્દ ઉભો થઈ દાર તરફ જવા લાગ્યો, રમા મોહિની સાવધ થઈ ઉભાં. હવે કોઈને બોલાવી શકશે નહિ, જે થાય એ ખરું. બન્ને રમણીઓએ ધૂપાવેલા છરા બહાર કાઢ્યા. આ વખતેજ ભવાની મદ્દ ધીમેથી દાર ઉઘાડી બહાર નજર કરી તો રમા મોહિની તેની દ્રષ્ટિએ પડ્યાં. ભવાનીમદ્દ ખૂબ પાડી અંદર પેશી ગયો અને જોવા દાર બંધ કરે છે; એવામાંજ રમા મોહિની પણ અંદર ધસી ગયાં. અંદરની ત્રિપુટીમાં ગભરાટ વ્યાપી રહ્યો. દરેકનાં મુખ લેવાઈ ગયાં. રમા મોહિનીને અંદર આવેલાં જોઈ જવાણાપ્રસાદે તરત ભવાનીમદ્દને દાર

અંધ કરવાને નેત્રનો સંકેત કર્યો, ભવાનીમસ્તે યુક્તિથી દોડી જઈદ્વાર
અંધ કરી દીધું. રમા મોહિની ગંભીરામાં; પણ પુનઃ હિંમત ધરી ત્યાં
ઉભાં રહ્યાં. જ્વાળાપ્રસાદની આંખો લાલચોળ થઈ રહી હતી. તેણે
રક્તનેત્રે મોહિની સામે જોઈ કહ્યું, “છોકરી! તહે ધણુંજ સાઈ કામ
કર્યું છે? જેણે તને પાળી પોષી મોટી કરી તેને સપડાવતાં તને કંઈ
પણ વિચાર ન થયો?”

તત્કાળ મોહિની બોલી ઉઠી, “વિચાર? શાનો વિચાર? મહે
જે કાંઈ કર્યું છે તે યોગ્યજ કર્યું છે. એકના સંહારથી અનેકનું કલ્યાણ
થતું હોય તો એકનો નાશ કરવો તે ઉચિત છે. પછી તે બંને બાપ,
ભાઈ કે ગમે તે હોય! તમે જીવનપર્યંત દુષ્કર્મોજ કર્યા છે; મને
પણ તમારાં પાપની બાગિની બનાવી છે. તમે, અરે તમે પોતેજ મારી
બહાલી જનેતાને આ સંસારમાંથી દૂર કરી છે. પિતા! આ સઘળાં
પાપનો જવાબ કિરતારના દરબારમાં કેવી રીતે આપશો?”

“છોકરી! છાની મરી જ. તારા શબ્દોથી આગમાં ધી હોમાય
છે; મારા ક્રોધમાં અતિશય વૃદ્ધિ થાય છે.” જ્વાળાપ્રસાદ ગજા ઉઠ્યો.

“બસ તેથીજ તમારી જીવનદોરી ટુંકી થતી જાય છે; યમરાજના
કાળપાસમાં બંધાવાના સમયને તમે નજદીક બોલાવતા જાવ છો?
પિતા! જે જીવવું હોયતો હજી સમય છે. માઈ માનો, અને અમૂલ્ય-
જીવન બચાવો. મહે તમારા બચાવનો રસ્તો બોળી રાખ્યો છે.”

“મારે જીવવું નથી, અને તેથી તાઈ કંઈપણ માનવું નથી.
ચાલ હવે આધી ઉભી રહે. હું મરતાં પહેલાં તો મારા એક દુષ્મનને
સ્વર્ગે મોકલી આપીશ.”

“ક્યા દુષ્મનને?” મોહિનીએ પૂછ્યું.

“આ કમભાગ્ય રંડાને ?” જવાળાપ્રસાદે ઘોર અવાજે કહ્યું.

“કોને ? આ રમાને ?”

“હા, તેનેજ, તેણેજ આ બધું કારસ્થાન કરી મારા મૃત્યુને નજદીક ખેલાવ્યું છે.”

“હા હા, મ્હેંજ તને યમસદનમાં મોકલવાની તૈયારી કરી મૂકી છે. પાપાત્મા ! લગીર પાસે તો આવ. જો આ ચળકતો ધૂરો હું તારે માટેજ સાથે લેતી આવી છું.”

રમાએ ધૂરો ખતાવ્યો, જવાળાપ્રસાદ “વક્રનેત્રે મહમદખાં સામે જોઈ ખોલ્યો, “મહમદ ! તું મોહિનીને પકડ; અને પેલી લટકાવેલી રસી-થી તેને બાંધ, તેટલા વખતમાં હું આ તુમાખી અજ્ઞાનું અભિમાન ઉતારું.” જવાળાપ્રસાદનું કહેવું સાંભળી તરત મહમદખાં રસી હાથમાં લઈ મોહિની તરફ વળ્યો, મોહિનીએ બચકર અવાજે ખૂમ મારી તેને નજીક આવતો અટકાવ્યો. જવાળાપ્રસાદે ભવાનીમંથને ધસારત ફરી કે તરત ભવાનીમંથ મહમદખાંની પાસે આવી ઉભો. જવાળાપ્રસાદ હથી-આર ખોળવા લાગ્યો; પણ ત્યાં હથીઆર ક્યાંથી હોય ? હથીઆર સાથે રાખવાને તેને ભગવાનેજ ભૂલાવ્યો હતો. રમા મોહિની હાથમાં છરા પકડી શત્રુઓને દૂર રાખી મદદની ખૂમો પાડી રહ્યાં હતાં. ભોંયડું ગાળ રહ્યું. પ્રત્યાઘાત પડવા લાગ્યા; પકડાઈ જવાના ભયે શત્રુઓ પણ મરણીઆ થયા હોય એમ જણાતા હતા. જવાળાપ્રસાદ આવેશથી રમા તરફ ધસ્યો, રમાએ હાથમાંના છરાનો ધા કર્યો. છરો પાપીના ડાઘા હાથે વાગ્યો. લોહી નીકળ્યું. પિથાએ ભયાનક ખુમ મારી રમાનો છરાવાળો હાથ પકડ્યો. રમા ખેંચતાણ કરવા લાગી. બીજી બાજુએ મહમદખાં અને ભવાનીએ મોહિનીને પકડી બાંધવાનો પ્રયત્ન આરંભ્યો. રમા,

મોહિનીનાં જીવન જોખમમાં આવી પડ્યાં, દેલ સ્વરૂપ ધારી જ્વાળા પ્રસાદે આખરે રમાને નીચે પટકી. અઝળાનું શું ગળું ? રમાના મુખ-માંથી ભયંકર ચીસો નીકળવા લાગી. કોઈ મદદે આવી ચઢે એવી ઇચ્છાથી મોહિનીએ પણ જૂઓ પાડવા માંડી. જ્વાળાપ્રસાદે તેના મુખ પર હાથ ઢાંકવાને ભવાનીમહાને કહ્યું. ભવાનીમહા મોહિનીના મુખપર હાથ મૂક્યો. તત્કાળ મોહિનીએ લાત લગાવી તેને દૂર ફેંક્યો. મહામદખાં તેના હાથ બાંધી રહ્યો હતો. તેણે પણ બાંધવાની તૈયારી કરી, બીજી બાજુએ ઘોર પાપાત્મા જ્વાળાપ્રસાદે રમાનું ખૂન કરવાને રમાનો છરો ઉપાડ્યો. રમાએ કારમી ચીસ નાખી, રમાનું આવી બન્યું. ફક્ત એકજ પળ. પણ આ અરસામાંજ તે ઓરડામાં આવેલી દિવાલનું ગુપ્તદ્વાર કે જેમાંથી પેલી પુરખાવાળી સ્ત્રીએ બહાર નીકળી મોહન-મોહિનીનો બચાવ કર્યો હતો; તે દિવાલનું દ્વાર અલગ થઈ ગયું અને તેમાંથી ‘સમુર, પાપી ! સમુર.’ કહેતી પુરખાવાળી અઝળા ત્યાં દોડી આવી ઉભી રહી; તેની પાછળ રજની, રમણ અને સિપાહીઓ પણ આવી ત્યાં ઉભા. શયતાનો ગમરાયા, જ્વાળાપ્રસાદ છરો ફેંકી દધ ઉભો થઈ ગયો. મહામદખાં અને ભવાનીમહા તેની પાસે આવી ઉભા રહ્યા. રજનીકાન્તે ઘોર-ગંભીર અવાજે તેઓને તાબે થવાનું સૂચવ્યું. રમાએ જમીનપરથી ઉઠી મોહિનીનું બંધન છોડી નાંખ્યું. બન્ને રમણીયો પુરખાવાળી સ્ત્રીની પાસે આવી ઉભી રહી. દેખાવ અવર્ણિય થઈ રહ્યો.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

ખુલાસો.

શાખી શરારત મત કરો ફના સખકા બસેખા હય યહાં,
 ને ને દિખાવે ઐરકો, વોહ આપહી દેખે યહાં.
 ખોટી ખરી ને કુછકે હય, તિસ્કા પરેખા હય યહાં;
 ને ને પુરા તુલતા હય, દિલ તિલલિકા લેખા હય યહાં,
 કલજુગ નહિં કરજુગ હય યહે યાં દિનકો દે ઐર રાત લે,
 ક્યા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે.

x   x   x   x   x

ને ઐરકી ખસ્તી રખે ઉસ્કાબી ખસ્તા હય પુરા,
 ને ઐરકો મારે છુરી ઉસ્કોની લગતા હય છુરા,
 ને ઐરકી તોડે ધડી ઉસ્કાબી ડુટવ હય ધડા,
 ને ઐરકી ચીંતે બદી ઉસ્કાબી હોતા હય પુરા,
 કલજુગ નહીં કરજુગ હય યહે યાં દિનકો દે ઐર રાત લે,
 ક્યા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે,

વિદ્વાન કવી નઝીરતું આ કથન સત્ય છે કે દરેકને અભિમાન
 લુચ્ચાઇ દગો ફટકો એ બધાનો બદલો અવશ્ય મળે છે; અને જે બીજા-
 ની સાથે કરે છે, તેજ પોતાને ઉંચકવું પડે છે. આ દુનિયાં ખરું ખોટું
 પારખવાની કસોટી છે, એમાં જે જે ખોટું તોળાય છે-થાય છે; તેના
 એક એક વલનો પણ હિસાબ આપવાનો છે. કારણ કે આ કુળીયુગ
 નથી; પણ કરજુગ એટલે કર અને ને રૂપી છે. દિવસે આપી રાત્રે

લેવાનું છે. એના જેવો રોકડ વ્યાપાર કોઈ પણ નથી કે જેમાં આ હાથે આપી આ હાથે જ લેવાનું છે.

જે બીજાની વસ્તી રહેવાદેશે તો તેનું પણ એક પડ વસવાનુંજ. પણ જે બીજાને છરી મારશે તો પોતાને પણ છરી લાગશેજ. જે બીજાની માણીની નાની સરખી ધડી ફેડશે તો તેના પણ ધડો ફુટવાનોજ અને જે બીજાનું ખુફ અર્થાત્ ખરાબ ઇચ્છશે; તો તેનું ખુફ-ખરાબ અવસ્થ થવાનુંજ, સખખ કે આ કળીયુગ નથી પણ કરબુગ, કર અને જો છે, જેમાં દિવસે આપી રાત્રિએ લેવાનું છે. આ વ્યાપાર તો એટલો બધો રોકડો છે કે આ હાથે આપી આ હાથેજ લેવાનું છે.

જવાણાપ્રસાદના ભાગ્યનું પરિવર્તન થઈ ગયું. પોતે હવે પૂર્ણ પ્રસાદ ચૂક્યો છે ધારી છેક હતાશ બની ગયો. તે હૃદયની વ્યાકુળતા સાથે ભય-અસ્ત થઇ અચાચક બન્યો. રજનીકાન્તે મહમદખાં તથા ભવાનીમહાને હાથકડીઓ નાખવાની સિપાહીઓને આજ્ઞા કરી. બન્નેએ સજળ નયને જવાણાપ્રસાદ સામે દ્રષ્ટિ કરી. પણ જવાણાપ્રસાદ શું કરી શકે? જે મહમદખાં ફાજદાર ગૂન્હેગારોને હાથકડીઓ પહેરાવવાનો હુકમ કરતો; તેજ તેનાં પાપકર્મોથી પોતાના તાબાના સિપાહીઓના હાથે જ હાથ-કડીઓ ધારણ કરી ગૂન્હેગાર બન્યો. તેજ હાથના કાંડે સોનાનું વેચ્યા બાંધતો તે હાથ બીજા હાથની સાથે ખેડીમાં જકડાયા. તેના મૂછોના આંકડા નીચે પડ્યા. સિપાહીઓએ ભવાનીમહાને પણ હાથકડી પહેરાવી તેની જોડે ઉભો રાખ્યો. બાદ રજનીકાન્તે તે બન્ને ગૂન્હેગારોને લઇ જવાની આજ્ઞા કરી. બે સિપાહીઓ તેઓના હાથે દોરડાં બાંધી ત્યાંથી લઈ ચાલ્યા. બન્નેએ હેઠ્ઠીવારને માટે જવાણાપ્રસાદ સામે નજર ફેંકી સિપાહીઓ સાથે પ્રયાણ કર્યું. હવે બાકી રહ્યો જવાણાપ્રસાદ. આ વખતે

તેના હૃદયદુઃખનો પાર નહોતો. તે ચારે તરફ બયાનક અંધકાર નિહાળી રહ્યો હતો. તેને સઘળાં કૂર કર્મો યાદ આવી સંતાપવા લાગ્યાં. આ વખતેજ રજનીકાન્તે તેને પણ હાથકડીઓ નાખવાની આજ્ઞા કરી. એ સિપાહીયો આગળ વધ્યા. તત્કાળ જવાળાપ્રસાદ હાથ લાંબો કરી તેમને અટકાવી કહ્યું, “ રજનીકાન્ત ! હું તમારા સ્વાધિનમાં આવી ગયો છું, તો હવે હાથકડી નાખવાની શું જરૂર છે ? ”

“ કાયદા પ્રમાણે ગૂંહેગારને હાથકરી પહેરાવવી જ જોઈએ જવાળાપ્રસાદ ! તું કોણ છે તે અન્ય કોઈ જાણતું નથી; પણ હું સારી રીતે જાણું છું. તને તો હાથકડીને બદલે લોખંડી સાંકળોથીજ બાંધીને લઈ જવો જોઈએ.” રજનીકાન્તે જણાવ્યું. પુનઃ જવાળાપ્રસાદે રૂંધાતા કંઠે કહેવા માંડ્યું, “ તમે અત્યારે સાંકળ કરી શકવાને સમર્થ છો. હું પૂર્ણ ગૂંહેગાર છું ચૂક્યો છું. મારા નશીબમાં મૃત્યુ જ લખાઈએલું છે. હું પણ હવે જીવવાને ચાહતો નથી. મારાં કર્મોનાં મને પશ્ચાતાપ થાય છે કે નહિ તે હાલ મારું મનજ જાણે છે. રજનીકાન્ત ! હું સર્વની સમક્ષ જણાવું છું કે હું બચાવે ગૂંહેગાર છું, મને મહોતની જ સજા થવી જોઈએ. તે થશે. પણ મૃત્યુ પામતાં પહેલાં મારી કેટલીક ઇચ્છાઓ—આશાઓ રહી જાય છે; તે હું તમને સર્વને જણાવવા અત્યંત આતુર છું. આને માટે તમે મહેરબાની કરી આજની રાત્રિ આ સ્થળે જ રોકાવ અને મને પણ અત્રે રહેવા છઠ્ઠ મારી તમામ વાત શ્રવણ કરો. હું પ્રાતઃકાળમાં હાથકડીયો પહેરી અરે કહેશો તો લોહાની સાંકળો ધારણ કરી તમે લઈ જશો ત્યાં આવીશ. પરંતુ આજની રાત મારી ખાતર નહિ તો મારી મોહિનીના ખાતર પણ મને મારા આ મકાનમાંજ રહેવા દો. હું વિનંતિ કરીને ફરીવાર કહું છું કે મને અહિંજ રહેવા દો.” આમ બોલતા જવાળાપ્રસાદની

આખોઆખો અશ્રુપ્રવાહ વહેવા લાગ્યો. બધાંકર ખૂનીને નરમ બનેલો
જોઈ સઘળાંને આશ્ચર્ય લાગ્યું. રજનીએ મોહિતી સામે જોયું. આ
સમયે મોહિતી પણ પિતૃ રનેહથી રડતી હતી. તેણે રડતા અવાજે
પોતાના બાપને આજની રાત્રિ રહેવા દેવાની રજનીકાન્તને વિનંતી કરી.

રજનીકાન્તે બેઠી સ્ત્રી અને યતિન્દ્રનાથની અનુમતિથી તેને
આજની રાત રહેવાનું સૂચ્યું. જ્વાળાપ્રસાદે સઘળાંને ઉપકાર માન્યો.
તે પછી રજનીકાન્ત તેને સિપાહીઓના પહેરા નીચે બોંધરામાંથી
બહાર કાઢી બહારના દિવાનખાનામાં લાવ્યો. દિવાનખાનાના દ્વારે
અને કમ્પાઉન્ડનાં ઝાંપે પહેરો મૂકી દીધો. મોહિતીએ લાઘટ સળગા-
વ્યો, રમણ બહાર નીકળી સર્વના નાસ્તાનો બદોબસ્ત કરી આવ્યો.
આ વખતે મોહન તારા પણ ત્યાં આવ્યાં. સઘળાં દિવાનખાનામાં પડેલી
ખુરશીઓમાં ગોઠવાયાં, જ્વાળાપ્રસાદ બે સિપાહીઓની વચમાં જમીન
પર બેઠો. આ વખતે બેઠી સ્ત્રી આવું છું કહી બહાર નીકળી અને
ચોડીવારે પોતાની સાથે કપડાંથી ઢંકાએલા ત્રણ માણસોને લઈ ત્યાં
આવી. ખાવાનું પણ આવી પહોંચ્યું. સઘળાંએ નાસ્તો કરી લીધો.
જ્વાળાપ્રસાદને ખાવાનું કહ્યું, પણ તેણે નાસ્તો કરવાની અનેચ જણાવી.

રાત્રિ ક્યારનીએ પડી ચૂકી હતી. લોકો વિખરાઈ ગયા હતા.
મુરોપિયન સારજન્ટ હજી બહાર ઉભો રહ્યો હતો. રજનીકાન્તે તેને
જવાનું કહેવરાવ્યું, આથી તે પણ ચાલ્યો ગયો. આખરે રાત્રિના દસ
વાગ્યા. યતિન્દ્રનાથે જ્વાળાપ્રસાદને તેની ઈચ્છા જણાવવાનું સૂચ્યું.
જ્વાળાપ્રસાદ કહેવા લાગ્યો, “રજનીકાન્ત! મૃત્યુ પહેલાં મારી એજ
ઈચ્છા છે કે જેના દ્રવ્યથી હું શ્રીમાન બન્યો હતો; અરે જે અનદા-
તાને મેં આગમાં બીજાબૂત કરી અકાળે મરણને શરણ કરી તેમની
મિલકત પચાવી પડ્યો હતો; તે મિલકત હું તેમના વારસને આપવા

ધનિહુંહું. હું ધારૂં છું કે આપ સધળાં હું કોણ છું તે જાણો છો; જ્યાં કેટલાક અજાણ હોતો આ ઘોર ઘાતકીને ઝાળખી લેને કે જેણે આ સામે બેઠેલી સત્તારી રમાને વિપરીત દ્રષ્ટિના યોગે એક વખત સતાવી હતી; જેણે ખરાબ દોસ્તોમાં મદિરાપાનાદી કરી પિતાની કીર્તિ સાથે વિપુલ દ્રવ્ય સંપત્તિ ગૂમાવી હતી; અરે જેણે પોતાનાં માળાપને ને ઝેર આપી પરલોક પહોંચતાં કર્યું હતાં અને પછી ધાપ મારવાનો ધધો શરૂ કરી છેક કંગાલ દશામાં રાજનગર જઈ ત્યાંના શ્રીમાન મનમોહનરાયનો આશ્રય લઈ સુખી થયો હતો અને વળી તે આશ્રય-દાતાના ખૂનનાં વિચાર કરવામાં મહિલાવતી નામની પરણેતર પત્ની અને આ મોહિનીની બહાલી જનેતાને વિષપાન કરાવી છેવટે આશ્રયદાતા મનમોહનરાયનું પણ કુટુંબ સાથે સત્યાનાથ કાઠી તેમની મિલકતથી શેઠ બની સૂર્યપૂરમાં શ્રીમાન થઈ ફરનાર હું જ્વાળાપ્રસાદ નહિ; પણ વીરપુર નામક નગરનો જગદીશચંદ્ર છું. કે જેને ખૂનીને પકડવાનું મોટું ઇનામ પેપરમાં સરકાર તરફથી જાહેર થયું છે. તે ખૂની હું જ છું. રજનીકાન્ત ! મારૂં આ કહેવું તમારી ડાયરીમાં નોંધી લ્યો અને મારાં વધું કર્મો જાણવાં હોય તો મારી ડાયરીમાં જુઓ. ” આટલું કહી જ્વાળાપ્રસાદ થોડીકવારને માટે મૌન રહ્યો. મોહિની, રમણ, મોહન વગેરે આશ્ચર્યના સાગરમાં ડૂબી ગયા, રાજનીકાન્તે તેના કહેવાની નોંધ કરી લઈ પૂછ્યું, “ તું મનમોહનરાયના વારસ ને તેની મિલકત પાછી આપવા ધારે છે; તે કોણ છે અને હાલ ક્યાં રહે છે ? ”

“ તે એક બાલિકા છે. આ નરાધમે તેને પણ દુઃખ દેવામાં બાકી રાખ્યું નથી, તેનું નામ ઇન્દુ છે. તે હાલ ક્યાં છે તે હું જાણતો નથી; પણ આ બાઈ જાણે છે. ” જ્વાળાપ્રસાદે બેઠી

અમળા તરફ હાથ લંબાવી આગળ કહેવા માંડ્યું, “ તે ઇન્દુ મારી મોહિની જેવી ગણાય; પણ આ પાપાત્માએ છતી આંખે અંધ થઈ તેને અત્યંત ત્રાસ આપ્યો છે. તે ઇન્દુની હું ક્ષમા યાચી તેની મિલકત ઉપરાંત મારું સર્વસ્વ આપી દેવા ઇચ્છું છું. બાઈ ! જણાવો કે ઇન્દુ ક્યાં છે ? ” જ્વાળાપ્રસાદે પુરખાવાળી સ્ત્રી તરફ દ્રષ્ટિ કરી પૂછ્યું સમસ્ત શરીરે પુરખાથી ઢંકાયેલી સ્ત્રીએ કંઈ પણ ઉત્તર ન આપતાં પોતાની પાછળ પુરશીમાં બેઠેલાં ત્રણ માણસોમાંથી બેને આજ્ઞા આવવાની ઇસારત કરી, તત્કાળ તે બંને દૂધી વ્યક્તિઓ આગળ આવી ઉભી રહી. સઘળાંના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. એવામાંજ પુરખાવાળી સ્ત્રી બોલી, “ જ્વાળાપ્રસાદ ! આ બંનેને ઝોળખે છે કે ? ”

“ ના. ” જ્વાળાપ્રસાદે કુંકો ઉત્તર આપ્યો.

“ ત્યારે જો કે તેઓ કોણ છે. ” કહી તે સ્ત્રીએ તે બંનેને શરીરપરથી ઢાંકેલું ઉપવસ્ત્ર દૂર કરવાનું કહ્યું. તરત બંનેએ ઉપર ઝોઢેલાં વસ્ત્ર દૂર કર્યાં કે જેથી સઘળાંની આશ્ચર્યતાની અંદર જ્વાળાપ્રસાદ ચીસ પાડી ઉઠ્યો કે, “ અરે ! આતો ઇન્દુ અને માધવરાય ! ”

ખરેખર ! તે ઇન્દુ અને માધવરાયજ હતાં. બંને પુરખાવાળી સ્ત્રીના પ્રતાપેજ અઘાપિ પર્યંત જીવતાં રહ્યાં હતાં. માધવરાયને જોતાંજ મોહન તારા રમણ તેમને વળગી પડ્યાં. મધુર મિલન શરૂ રહ્યું. જ્વાળાપ્રસાદે માધવરાયની ક્ષમા યાચી. માધવરાયે રજનીકાન્તને ઉપકાર માન્યો. ઇન્દુએ તારા જોડે પુરશીમાં સ્થાન લીધું. પુનઃ રજનીકાન્તે પૂછ્યું.

“ તું આ ઇન્દુનેજ સર્વસ્વ આપવાનું કહે છે કે ? ”

“ હા. ” જ્વાળાપ્રસાદે જવાબ આપ્યો.

રજનીકાન્તે ઇન્દુને સઘળી બાબત સમજાવી તેની ઇચ્છા પૂછી. ઇન્દુએ માધવરાયના સામે જોયું. તરત માધવરાયે કહ્યું, “ જવાબા-
પ્રસાદ ! ઇન્દુને દ્રવ્યની ઇચ્છા નથી. તેનું દ્રવ્ય બસે તારી પાસેજ
રહે. તું તારી ઇચ્છામાં આવે તે પ્રમાણે તે દ્રવ્યનો વ્યય કર. જે તું
તારી મોહિનીને તારી તમામ મિલકત આપવાને ઇચ્છતો હોય તો
પણ ઇન્દુ ઘણી ખુશી છે. માફ માને તો તું તારી મોહિનીનેજ
સર્વ આપતો જા.”

જવાબાપ્રસાદ જવાબ આપે તે પહેલાંજ મોહિની બોલી ઉઠી,
“ ના, મારે તે હરામનું મેળવેલું દ્રવ્ય જોઈતું નથી. તેનું શવે એ કરો,
ચાહે તો ગરીબોમાં લુંટાવી દેયો કે ચાહેતો તેના ખરા હકદાર
મનમોહનરાયનું અને જોડે મારા બાપ જવાબાપ્રસાદનું પણ નામ રહે
એમ કરો. મારી આ ઇચ્છા છે. ”

મોહિનીના જવાબથી સઘળાંએ અંતરમાં તેને ધન્યવાદ આપ્યો.
છેવટે જવાબાપ્રસાદના અતિ આગ્રહથી ઇન્દુએ તેની તમામ મિલકતનો
સ્વીકાર કરતાં જણાવ્યું કે, “ હું આ દ્રવ્યમાંથી પચીસ હજાર રૂપિયા
મોહિનીને આપીશ, અને બીજા તેટલાથી મારા પિતાના નામનું
એક અનાથાશ્રમ બંધાવીશ. તેના અંગે અનાથો તથા ગરીબોના માટે
જવાબાપ્રસાદના નામનું એક વિદ્યાલય બનાવીશ અને બાકીના દ્રવ્યનો
વ્યય માધવરાયની ઇચ્છાનુસાર કરીશ. ”

જવાબાપ્રસાદને પરમ સંતોષ થયો. રજનીકાન્તે મનમોહનરા-
યનું ત્રીણ કાઠી ઇન્દુના હાથમાં મૂક્યું. જવાબાપ્રસાદે પણ સર્વસ્વ
આપી દેવાનું લખી આપ્યું. આ થઈ રહ્યા પછી બેઠી સ્ત્રીએ વસ્ત્રથી
હંકારેલા ત્રીણ માણસને જાહેર કરી જણાવ્યું કે આ તેજ માણસ છે
કે મનમોહનરાયનો વફાદાર નોકર અને જેણે ભયંકર આગમાંથી

ધન્દુનું રક્ષણ કર્યું હતું. ” આટલું જાહેર કરી પુનઃ એ અમળાએ જ્વાળાપ્રસાદને કહ્યું, “ કેમ આને ઓળખ્યો કે ? જો, આ તે માણસ હોય કે જે પર્યુક્ટી ખાંધી ધન્દુ સાથે એકાન્તવાસમાં રહેતો હતો અને જે તારી જાણમાં આવતાં તારી પિસ્તોલની ગોળાથી ધાવલ થયો હતો. જો તે આ હોય ? ”

જ્વાળાપ્રસાદે તેને ઓળખી પોતાનાં કર્મેની શોક કર્યો. ધન્દુએ તેના બચાવનારને બોલાવી પાસે બેસાર્યો. જ્વાળાપ્રસાદ અત્યંત શોક કરવા લાગ્યો; પણ તેના શોક હવે શું કામનો ? પ્રભુ સિવાય હવે તેને કોઈ બચાવે એમ નહોતું. એક વખતના સૂર્યપુરના નામાંકિત શેઠની દશા જોઈ રજનીકાન્તનું હૃદય પણ દયાથી પિંગળું, રમા પણ તેની સામે દયાદ્ર નેત્રે જોઈ રહી. મૈત્ર પથરાયું; પણ થોડીવારે મૈત્ર તાનો ભંગ કરી જ્વાળાપ્રસાદ બોલ્યો, “ હા ! પ્રભુનો ઉપકાર થયો કે માધવરાય, ધન્દુ વગેરેનો બચાવ થવાથી મારાં પાપમાં વધુ ઉમેરો થયો નહિ. બાઈ ! તમને ધન્યવાદ છે અને હવે તમે કોણ છો એ જાણવાને આ પાપાત્મા ઈચ્છે છે ? ”

“ હા, હવે તમે પણ તમારો ખુલાસો કરો; અમને વધારે વાર અજાણ ન રાખો. તમારા પરીચયથી આ પાપાત્મા પણ આખરે કંઈક ખુશી થશે. ” રજનીકાન્તે જણાવ્યું.

“ હું માઈ ઓળખાણ આ ક્ષણેજ કરાવું છું; જ્વાળાપ્રસાદ ! મારા મુખે માઈ નામ જાહેર કરતાં પ્રથમ તું જ ઓળખી લે કે હું કોણ છું ? ” આટલું બોલી તે સ્ત્રીએ માથાપરથી પુરખો ઉતારી દૂર ફેંકી દીધો. સઘળાં તેના મુખ સામે જોઈ રહ્યાં. પુરખાવાળી સ્ત્રી સૌન્દર્ય મયી હતી પણ અત્યારે તેનું વદન ચિંતાથી ફિક્કું પડી ગયેલું જણાયું. જ્વાળાપ્રસાદ તેના મુખનું અવલોકન કરતાંજ એક હૃદયભેદક ચિસ પાડી ફક્ત એહ ! શબ્દોચ્ચારની સાથેજ જમીનપર પડ્યો; અને હૃદય દુઃખથી બેભાન બની ગયો.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

ભેદનું ભાગવું.

જ્વાળાપ્રસાદ નામધારી જગદીશચંદ્ર શખવત્ દશામાં ધર્મીવાર જમીનપર પડ્યો રહ્યો. મોહિની અને ઇન્દુ તેની સુશ્રુવા કરવા લાગ્યાં. આખરે તેણે સાવધ થઈ આંખ્યો ઉઘાડી. આ વખતે તે એક નાનાં બાળકની માફક રડી પડ્યો. ગત બનાવો તેની નજર સમિપે ખડા થયા. તેણે હૃદય હલકું કરી ભેદી સ્ત્રી તરફ આજ્ઞવતાથી જોઈ રહી કહેવા માંડ્યું, “ દેવી ! મારો અપરાધ વિસરી જા. આ નરાધમે તને અત્યંત દુઃખી કરી છે. તું સગર્ભા હતી; તે હું જાણતો હતો; છતાં વૈશાચિક વૃત્તિના પરીબળે તને દાશ્યુ દુઃખમાં ધકેલી મૂકેલી હતી. હા ! આજે તને જીવતી જોઈ હું પ્રભુનો ઉપકાર માનું છું. ” આટલું બોલી તેણે મોહિની પ્રત્યે કહ્યું.

“ બેટા ! જેને હું અને તું મરતી માનતાં હતાં; અને જેને માટે તારા હૃદયમાં મારા પ્રત્યે દ્વેશ પકટ્યો હતો; તેજ આ તારી માતા અહિલાવતી છે. ”

“ હું ! શું આ મારી માતા ? ! ” મોહિની તેને વળગી પડતાં બોલી,

“ હા, મોહિની ! હુંજ તારી જનેતા. ” કહી તે પ્રેમાળ અબજાએ તેને હૃદય સાથે દાખી.

“ મા ! તમે આજ સુધી મને કેમ કહ્યું નહિ કે હું તારી માતા છું ? ” મોહિનીએ પૂછ્યું.

“ સમય પ્રતિકુળ હતો, તારા પિતામાં સ્વતંત્રનો વાસ હતો. ” અહિલાએ જણાવ્યું, સંઘર્ષના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. કરણ કે

જાણાપ્રસાદ કેટલાંક ખૂનમાંથી બચતો જાય છે. માધવરાય, મહિલાવતિના ખૂનનું કલંક તેના માથેથી ટળી ગયું; પણ મનમોહનરાય અને બીજા પત્નીઓનાં નીપજવેલાં મ્હોતથી તે બચી શકે એમ તો હતુંજ નહિ. વિચારવશ થએલા જગદીશચંદ્રે વિચારતો ત્યાગ કરી કહ્યું, “હા ! મને આજે સંતોષ થયો. મારા મરણ બાદ મોહિની નિરાધાર થનાર હતી. પણ પ્રભુએ તેની પર દયા દર્શાવી છે. ”

મહિલા નિરંતર રહી. પણ એવામાંજ રજનીકાન્તે પૂછ્યું, “મહિલાવતી ! તમે આ પિશાયતી પ્રપંચ જાળમાંથી કેવી રીતે મુક્ત થઈ જીવન ટકાવી શક્યાં ? જે કાંઈ હરકત જેવું ન હોય તો જણાવો ? ”

મહિલાવતી બોલી, “મને મારા આ પતિએ સગર્ભાવસ્થામાંજ બેશુદ્ધ કરી કરંડીઆમાં પૂરી દટાવી દેવા મોકલી. મને લઈ જનાર માણસો નગરની બહાર નીકળી એક નિર્જન સ્થાનમાં આવ્યા. રાત્રિનો સમય થયો. આ વખતે એકાએક આ યતિન્દ્રનાથ ત્યાં આવી ચઢ્યા. તેમને જેતાંજ પાપીઓ કરંડીઓ મૂકી નાશી ગયા. આ ગુરૂ દેવ મને બહાર કાઢી તેમના આશ્રમમાં લાવ્યા. તેમણે મને સાવધ કરી સર્વ હકીકત જણાવી. તે પછી હું ત્યાં નિવાસ કરવા લાગી. સમય વીતતાં મ્હેં એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. હું પુત્રને રમાડી દિવસ વ્યતિત કરવા લાગી. એવી રીતે ત્રણ ચાર વર્ષ વીતી ગયાં. એવામાં યતિન્દ્રનાથને યાત્રાએ જવાનું થયું. તે ગયા. હું આશ્રમમાં રહી, મને એકલીને એન પડવા માંડ્યું નહિ. પાપી પતિ પાસે રહેલી મોહિનીની મને વારંવાર શિકર ચિંતા થતી હતી. છેવટે મોહિનીની ખમર મેળવવા હું વેશ બદલી રાજનગરમાં આવી, ત્યાં મને મનમોહનરાયના વિનાશનું અને પતિના કાશગ્રહ નિવાસની ખમર

મળી. મારા શોક સંતાપનો પાર રહ્યો નહિ. મહેં મોહિનીની તપાસ કરી, તપાસને અંતે જણાયું કે મોહિની તેના બાપના એક મિત્રને ત્યાં રહે છે. તે મિત્રનું ગામ ત્યાંથી પાંચ ગાઉ દૂર આવેલું હતું. મહેં બીજો દિવસે ત્યાં જવાનો વિચાર સખી તે દિવસ પૂરો કર્યો. પછી બીજો દિવસે તે ગામ જઈ મોહિનીના રહેઠાણનો પતો મેળવ્યો. હું અનજ્ઞી થઈ ત્યાં ગઈ. આ વખતે મોહિની ધરના આંગણા આમળ રમતી હતી. તેને મહેં બોલાવી. તે તરત મારી પાસે આવી મારા સામે જોઈ રહી. પણ ધણ વર્ષો વિતેલાં હોવાથી તે મને ઓળખી શકી નહિ; તેમ મહેં પણ તેને મારી ઓળખાણ આપી નહિ. હું તેને જોઈ ખુશી થઈ અને તે પછી ત્યાંથી ચાલતી થઈ. મોહિનીના પ્રેમને લીધે હું તે ગામમાં એક ઘર બાંહે લઈ રહેવા લાગી અને લોકોનું દળવા ખાંડવાનું કામ કરી માંડે ગુજરાન ચલાવવા લાગી; પણ તે નાના ગામમાં ગરીબ વર્ગને લીધે માંડે ખરાબર પોષણ થવા લાગ્યું નહિ. આટલા વખતમાં હું દરરોજ સાંજના સમયે મોહિનીને જોઈ આવતી. માંડે ઘર નજીકમાં હોવાથી મોહિની પણ વખતો વખત મારી પાસે આવી તેના બાંધને રમાડતી. આવી રીતે રહેતાં બે માસ નીકળી ગયા. એક દિવસે મોહિની બિલકુલ આવી નહિ, બીજો દિવસ પણ ગયો; ત્રીજો દિવસે મહેં તપાસ કરી તો માલમ પડ્યું કે મોહિનીનો બાપ મોહિનીને લઈ ગયો છે. હું શોકાતુર થઈ. તે કારાગ્રહમાંથી શી રીતે છૂટ્યો હશે ? ક્યાં ગયો હશે ? મોહિનીનું શું થશે ? વગેરે વિચારમાં હું બેઠકા રહેવા લાગી. આ અરસામાંજ મહેં સમાચાર મેળવ્યા કે જેલ ખાનામાં તોશન થયું અને તેમાંથી જગદીશ નામક ખૂની નાશી છૂટ્યો છે. તેને પકડનારને સરકાર તરફથી મોટું ધનામ જહેર થયું છે. આવા સમાચાર જાણી હું હોક હતાશ ખતી ગઈ. મને

મારી મોહિતીના ભવિષ્યની ચિંતા થવા લાગી. મહેં આખરે કોઈ સારા સ્થળે આશ્રય મેળવવાના ઇરાદે તે ગામનો ત્યાગ કર્યો અને અંતે મારા પુત્ર સાથે અમદાવાદ આવી. આ વર્ષે દુકાળ પડેલો હતો. અનેક મરીબો શહેરમાં આવીને રહ્યાં હતાં. હું એક ધર્મશાળામાં બે દિવસ પડી રહી, તે પછી કેટલાક ગ્રહસ્થાને ત્યાં આશ્રય શોધવા નીકળી; પણ મને કોઈએ આશ્રય આપ્યો નહિ. આથી હું મળુરી કરવા લાગી; પણ મારા નાના પુત્રને લીધે બરાબર મળુરી થઈ શકિત નહોતી. હું કંટાળી, મને જીવન પ્રત્યે કંટાળો આવ્યો. આત્મહત્યા કરવાનો વિચાર થયો; પણ મારા બાળકનું શું થશે એ વિચાર આવતાં આત્મત્યાગનો વિચાર દૂર થયો. આ અરસામાં મને એક દયાળુ ગ્રહસ્થની સાથે મેળાપ થયો, તેને મહેં મારી સઘળી વાત જણાવી. તેણે મારી દયા ખાઈ અનાથાશ્રમમાં જવાની ભલામણ કરી આશ્રમના સેક્રેટરી ઉપર એક ચિઠ્ઠી લખી આપી. બાદ મહેં તેને આશિષ દઈ અનાથાશ્રમમાં જઈ ત્યાંના સેક્રેટરીને મળી પેલા દયાળુ ગ્રહસ્થની લખી આપેલી ચિઠ્ઠી તેને આપી. સેક્રેટરી ધણે ભલો માણસ હતો, તેણે ચિઠ્ઠી વાંચી મને ત્યાં રહેવાનું સૂચવ્યું. મને એક કોટડી આપવામાં આવી. અમે મા દિકરો ત્યાં નિવાસ કરવા લાગ્યાં. હું હૃદયથી આશ્રયદાતાઓનું કલ્યાણ ઇચ્છવા લાગી. આશ્રમના મેનેજરની સૂચનાથી આશ્રમનાં બાળકોને ભણાવવાં, સારી વાતો કહેવી વગેરે કાર્ય મહેં કરવા માંડ્યું. તે વખતે ભયંકર દુકાળ પડ્યો હતો. ગરીબ તેમજ સામાન્ય કુટુંબોની દુર્દશાનો પાર નહોતો. અનેક મરીબો બૂખમરાથી મરણને શરણ થતાં હતાં. અનાથ આશ્રમો બરાબ ગયાં હતાં. દયાળુ સરકારે ખોદકામ વગેરે ઉદ્ધાર્યું હતું. અનેક મનુષ્યો મળુરી કરી પેટનું પોષણ કરતાં હતાં. અને બાકીનાં અનેક મનુષ્યો બૂખના દુઃખથી મરણ પામતાં. સરકાર વિશેષ શું કરી

ચક્રે ? શ્રીમતોમાંના થોડાક દયાળુઓએ રીલીફ ફંડ ખોલી ગરીબોનું
 પાલન કરવા માંડ્યું હતું; પણ દેશમાં અનેક ગરીબો હોવાથી સર્વેનું
 પોષણ થઇ શકતું નહોતું. વળી કેટલાક શ્રીમતોને તો ગરીબોની દરકાર
 નહોતી, ગરીબોને જોતાંજ તેઓ મુખ ફેરવતા. ગાડી ઘોડા મોટરમાં
 ફરનારા અને મોજ શોખમાં લટલૂટ ખર્ચ કરનારા શ્રીમાનો ગરીબોને
 આશ્રય આપી શક્યા નહિ. તેઓ પોતાનાં દેશબંધુઓને બૂખના
 દુઃખથી મરણને શરણુ થતાં જોઈ રહ્યા, પરંતુ અનાથનો રહાયક
 પરમાત્મા છે. દયાળુ દિલના પાશ્ર્વમાત્ર પાદરીઓએ અનેકાનેક ગરીબોને
 આશ્રય આપી પોતાના ધર્મનાં અનુયાયી બનાવ્યાં અને જતે દિવસે
 તેજ દુકાળીયાં શીક્ષણના પ્રભાવે પોતાના આશ્રયદાતાનું શ્રેય ઇચ્છતાં
 મુખથી દુનિયામાં વિચરવા લાગ્યાં. આ પવિત્ર દેશના હિંદુ ગરીબો
 ફક્ત પેટના પોષણને અર્થે જ પોતાનો ધર્મ ત્યાગી અન્ય ધર્માનુરાગી
 થયાં. આમાં એમનો દોષ નથી. તેમને પોતાના ધર્મમાં લેનાર પાદ-
 રીઓનો પણ દોષ નથી; દયાળુ પાદરીઓએ તો દયાનુંજ કામ કર્યું
 છે. તેમના પ્રયાસેજ સેંકડો ગરીબો મૃત્યુના વિકાળ પંજમાં ફસાતાં
 બચ્યાં છે. તેમને દોષ દેનાર અજ્ઞાન છે. પણ દોષ આ દેશના શ્રીમા-
 નોને જ ઘટે છે કે જેઓ સર્વ સાધન સંપન્ન હોવા છતાં પોતાનાં દેશ
 બંધુઓની દરકાર નહિ કરતાં તેમને અન્ય ધર્મમાં જવા દીધાં છે.
 જો સર્વ શ્રીમાનોએ એકત્ર થઇ ગરીબોને આશ્રય આપ્યો હોત અરે
 તેમની પાસેથી કામ કરાવીને પણ તેમને ખાવાનું આપ્યું હોત તો
 જે અનેક અનાથો પોતાનો પવિત્ર ધર્મ ત્યાગી અન્ય ધર્માવલંબી
 થયાં તે કદાપિ થાતજ નહિ. ખેર, ઇશ્વરેચ્છા. હું ગરીબોના દુઃખને
 લીધેજ આટલું વધારે ખોલી છું. હવે મારી કમ કથા આગળ
 સાંભળો. હું જે દિવસ આશ્રમમાં આવી રહી તેજ સાંજે મને

મૂંઝળ તાવ આગ્યો. તે તાવ ખીજે દિવસે ઉતરી ગયો. પણ
પાછી જીર્ણવર રહેવા લાગ્યો. મને મારા જીવનની શંકા
થવા લાગી. આથી મહેં મહા પ્રયાસે બચાવેલા પચીસ રૂપિયામાંથી
થોડુંક સોનું તથા થોડુંક રૂપું ખરીદી એક સોનાનું કડું અને રૂપાનું
એક તાવીજ કરાવ્યું. દૈવયોગે અકસ્માત માંડે મરણ થાય; તો મારા
પુત્રને તેની જ્ઞાતિની તથા તેના માતા પિતાની માહિતી મળે
આ વિચારથી મહેં એક કાગળની ચીટ્ટીમાં માંડે તથા મારા પતિના
નામ ઉપરાંત અમારી જ્ઞાતિ ગામ સ્થાન વગેરેનું સંક્ષિપ્ત વ્રતાંત લખી
તે ચીટ્ટી તાવીજમાં બંધ કરી તે તાવીજ મારા પુત્રના કાંડે બાંધ્યું, આ
સાથે આશ્રમના સેક્રેટરી તથા મેનેજરને પણ તાવીજની સંભાળ રાખ-
વાનું જણાવ્યું. મહેં હજી સૂધી મારી જ્ઞાતિ તથા નામ સિવાય ખીજું
કાંઈ પણ કોઈને જણાવ્યું નહોતું. આશ્રમનાં તમામ માણસો મારી
પર અપાર રત્નેહ રાખતાં હતાં. હું જો કે આનંદથી રહેતી હતી પણ
મને મારી મોહિનીનું વિસ્મરણ થયું નહોતું. રાત્રિ દિવસ તેનીજ ચિંતા
મને થયા કરતી. એકાન્ત મળતાં હું મારી પૂર્વ સ્થિતિ યાદ કરી રડી
પડતી. મારા હૃદયમાં અપાર કષ્ટ ઉત્પન્ન થતું હતું. એ હૃદય દુઃખ-
થી અને શરીરમાં રહેલા જીર્ણ જ્વરથી સમય જતાં હું માંદી પડી.
મને એક સાંજના સપ્ત તાવ ચઢ્યો. આશ્રમના દયાળુ દાકતરે દવા
આપવા માંડી; પણ દવાની અસર થઇ નહિ. તન મનના સંતાપનો
વ્યાધી ક્યાંથી મટે ? પંદર દિવસ જતાં તો હું છેકજ અશક્ત થઇ
ગઇ. માંડે મરણ નજદીક આવ્યું છે ધારી મને મારા પુત્રની અતિશય
ચિંતા થવા લાગી. વળી પાછા ખીજ ચાર દિવસ વિતતાં તાવ
ઓછો થયો. દવા લાગુ પડી. શરીરમાં શક્તિ આવી; પણ તેની સાથે
હિમાદ વાયુની ભોગ થઇ દિવાની બની. હું એવી અવસ્થામાં ઘડીક

હસતી તો ધડીક મોટેથી રડતી. અને મારા પુત્રને વારંવાર બળધૂર્વક છાતી સાથે દબાવતી. દાકતરને અને આશ્રમના મેનેજરને મારા આવા વર્તનથી મારા પુત્રના જીવનની શંકા થઇ. આથી તેમણે મારા બહાલા બાળકને મારી પાસેથી ખેંચી લઇ એક બાઇની સંભાળમાં સોંપ્યો. તે વખતે હું ખૂબ રડી, છેવટે મારે મારી સ્થિતિના યોગે કોટડીમાં પૂરાવું પડ્યું, બાદ થોડા દિવસે ખાવાનું આપવા આવનારની બૂલથી કોટડીનાં બારણાં ઉઘાડાં રહ્યાં. હું તરત તેમાંથી નીકળી નાઠી. તે પછી શું થયું એની મને ખબર નથી; પણ જ્યારે શરીરે નિરોગી થઇ જાન આવ્યું ત્યારે જણાયું કે, હું યતિન્દ્રનાથના આશ્રમમાં હતી. તે કૃપાળુને હું જંગલમાં આવેલા એક જળાશયના કિનારેથી બેશુદ્ધ પડેલી મળી આવી હતી. મહેં તેમને મારી કર્મ કથા કહી સંભળાવી. તેમણે આશ્ચર્યના આપી મારી સંભાળ લીધી. બાદ તેમના કહેવાથી મને જણાયું કે ગુરૂ યતિન્દ્રનાથે યાત્રાએથી પાછા આવી મારી તપાસ કરી હતી; પણ મારો પત્તો મળ્યો નહોતો. તે અરસામાં મારો પતિ પણ દૈવયોગે બેશુદ્ધાવસ્થામાં તેમને મળી આવ્યો હતો. તેણે ગુરૂ પાસે રહી કેટલીક દવાઓ, રસાયણ પ્રયોગો અને મેસ્મેરીઝમની વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી લીધી હતી. યતિન્દ્રનાથે રસાયણીક પ્રયોગવાળી લાકડી કે જે અત્યારે મારી પાસે છે; તે મારા પતિને આપી હતી. તે લાકડીના પ્રતાપે જ જગદીશચંદ્ર ભયંકર કર્મો કરી શ્રીમાન થઇ પડ્યો હતો; પણ તે લાકડીના પ્રયોગ મારી ગરીબડી મોહિની ઉપર ઘણો થયો હતો. મારી મોહિની આ વખતે તેના બાપની સાથે ગુરૂના આશ્રમમાં જ રહેતી હતી. જવાબાપ્રસાદ નામધારી જગદીશ હવે મને કોઈ બાળખનાર નથી ધારી એક રાત્રે મનમોહનરાયનું દાટી મૂકેલું ધન કાઢી લાવી ગુરૂ પાસે આવ્યો અને ગુરૂને જણાવ્યું કે આ ધન મને માર્ગમાંથી

મળી આવ્યું છે. ગુરૂએ આનંદ પામી તેને એક મકાન ખરીદી રહેવાની ભલામણ કરી. સૂર્યપૂરમાં મોટું મકાન ખરીદી જગદીશચંદ્ર મોહિની સાથે રહેવા લાગ્યો; અને પછી ગુરૂની શીખેલી વિધાનો દુરપયોગ કરી દ્રવ્ય એકત્ર કરવા લાગ્યો. ગુરૂ યતિન્દ્રનાથ પણ તેની પાસે રહેતા હતા. સમય જતાં તેમણે પાપીનાં પાપ કર્મ પ્રત્યક્ષ અવલોક્યાં. તેમને ધણું લાગી આવ્યું, તેમણે તરત તેની પાસે જઈ ઠપકો આપ્યો. પણ તેની કંઈ અસર થઈ નહિ. ગુરૂને સઘળું જાણી ગયેલા ધારી તે પાપાત્મા ખુલ્લી રીતે પાપ કર્મ કરવા લાગ્યો. યતિન્દ્રનાથ છેવટે અકળાઈને તેની પાસેથી ચાલ્યા ગયા અને તે પછી મકાનમાં આવેલા એક ગુપ્ત ભોંયરામાં નિવાસ કરી પ્રભુનું ધ્યાન ધરવા લાગ્યા, પણ એક રાત્રિએ મોહિનીની કૂચી ચીસ સાંભળી તે બહાર દોડી આવ્યા.

તે વખતે જ્ઞાણપ્રસાદ મોહિનીને માધવરાયનું ખૂન કરવાનું કહેતો હતો અને મોહિની તેના કહેવાનો ઇનકાર કરતી હતી; આથી તેણે મોહિનીપર મેરમેરીઝમ પ્રયોગ શરૂ કરવા માંડ્યો એ પળે જ મોહિનીએ હૃદય વિદારક ચીસ પાડી; કે જે ચીસના અવાજથી યતિન્દ્રનાથ બહાર આવી ત્યાં ઉપસ્થિત થયા. તેમણે સર્વ પ્રકાર અવલોકી જ્ઞાણપ્રસાદને છેવટની સૂચના આપી ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું; અને તે પછી પોતાના અસલ એકાન્ત જંગલના આશ્રમમાં આવી રહેવા લાગ્યા. આ પછી હું દિવાની બની આશ્રમમાંથી નીકળી જંગલમાં બેશુદ્ધ દશામાં પડી આવેલી તેમને મળી; અને તેમણે મને દવાના ઉપચારથી સાવધ કરી બીજે દિવસે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સઘળી હકીકત જણાવી. મને અપાર ક્રોધ ચઢ્યો. મ્હેં તેની વિધાના દુરપયોગથી નિર્દોષ જનનાં ખૂન થતાં અટકાવવાનો નિશ્ચય કર્યો, મેં મારો નિશ્ચય ગુરૂને જણાવ્યો. તેમણે આનંદ પામી મને પણ તે વિદ્યા શીખવાડી અને તે સાથે જણાવ્યું કે જ્ઞાણપ્રસાદના મકાનમાં

આવેલા ભોંયરાની અંદરની એક દિવાલમાં એક ગુપ્ત દ્વાર આવેલું છે; અને તેમાં થઈ બીજા ભોંયરામાં જવાય છે, આ બીજા ભોંયરાનું મુખ જંગલમાં આવેલું છે. આ ભોંયરાની જાણ જવાળામુસાદને નથી. માટે તું ત્યાં રહી તારું દરેક કામ કરજે. ખાવાનું તથા પૈસા વગેરેના બંદોબસ્ત હું કરીશ. મહેં બીજે દિવસે જવાનું રાખ્યું.

જ્યારે અમે આવી રીતે ગોઠવણ કરતાં હતાં; તે વખતે એકાએક અમારા સાંભળવામાં પિસ્તોલનો અવાજ આવ્યો. અમે તરત બહાર નીકળી જોયું તો એક માણસ એક અબજાને ઉપાડી લોહી જતો જણાયો. અમે તેની પાછળ જવાને તૈયાર થયાં; પણ તે દુષ્ટની પિસ્તોલનો ભોગ થઈ પડેલા માણસના દુઃખી ઉદ્દગાર સંભળાયા. આથી અમે તેની પાછળ નહિ જતાં તે ધાયલ માણસની પાસે ગયાં, ત્યાં જઈ જોતાં અમને જણાયું કે એક માણસ જખમી થઈ રક્તના પ્રવાહ વચ્ચે પડેલો છે. અમે તેની સારવાર કરવા માંડી. તેના ખભા પર જખમ થયો હતો. તેમાંથી રક્તની ધારા વહેતી હતી, અમે તેને ઉપાડી અમારા આશ્રમમાં લાવ્યાં. મહેં તેના જખમપર પાણી રેડી લોહી ધોઈ નાખ્યું. આટલા વખતમાં ગુરૂજી બહાર જઈ કંઈક વનસ્પતિનાં પાંદડાં લઈ આવ્યા. તે પાંદડાંને ઝીણાં વાટી તેના જખમપર મૂક્યાં અને પછી તે પર પાટો બાંધ્યો. વહેતું લોહી બંધ થયું. થોડી વારે તે માણસે શુદ્ધિમાં આવી આંખ્યો ઉઘાડી અમારી સામે જોયું. અમે તેને આશ્વાસન આપ્યું. તેણે ઉપકાર માન્યો. બાદ થોડીવાર તેને આરામ લેવા દઈ અમે તેની હકીકત પૂછી. તે માણસ અન્ય કોઈ નહિ પણ જેણે મનમોહનરાયની પુત્રી ઇન્દુને ભયંકર આગમાંથી બચાવી હતી; તેજ આ અત્રે હાજર છે તે માણસ હતો, તે ઇન્દુની સાથે અમારા આશ્રમની પાછળ થોડેક દૂર પર્ણકુટી બાંધીને રહેતો હતો.

તેના એ નિવાસસ્થાનની જવાબાપ્રસાદને ખજર પડતાં તે આં આબ્યે હતો. તેને આ ખજર આપનાર તેનો મિત્ર મહમદખાં હતો. મહમદખાં જંગલમાં ફરવા નીકળ્યો હતો અને એકાએક ઇન્દુની પર્ણકુટી આગળ જઈ ચઢી સઘળી બાતમી મેળવી જવાબાપ્રસાદ પાસે આવી સઘળી વાત જણાવી હતી. જ્યાં સૂધી ઇન્દુ જીવતી છે; ત્યાં સૂધી જવાબાપ્રસાદને મિલકતનો તથા મૃત્યુનો ભય હતો, તેણે હરકોઈ ઉપાયે ઇન્દુને પોતાના પિશાચી મંજામાં ફસાવી તેની સાથે લગ્ન કરવાનો અને તે લગ્ન સંબંધી ના કહેતો મારી નાખવાનો દ્રઢ નિશ્ચય કર્યો હતો. ઇન્દુના સમાચાર મળતાં જ તે તાબડોતોબ એ તરફ ગયો અને ઇન્દુ સાથે વાતચીત કરતા અસાવધ વફાદાર સેવક પર છૂરાનો ધા કર્યો, તેના સદ્ભાગ્યે પાપીનો આ તેના ખભાપર થયો. જવાબાપ્રસાદે ખૂબ પાડતી ઇન્દુને ઉપાડી ચાલવા માંડ્યું, ભય અને ગભરાટથી આભો બનેલો એ સેવક ધાની વેદનાને નહિ ગણકારતાં દુષ્ટની પાછળ દોડ્યો. પણ એવામાં જવાબાપ્રસાદની સાથે આવી ઈપાઈ રહેનાર મહમદખાંએ બહાર નીકળી પિસ્તોલનો બહાર કર્યો, તે બહાર ખાલી ગયો. અને વફાદાર નોકર અત્યંત લોહી વહી જવાથી અંતે એભાન થઈ પડ્યો, બાદ અમે તેની ખાસે ગયાં અને તેને અમારી પર્ણકુટીમાં લાવી સઘળી વાતથી જાણી ત્યાં થયાં. આ પછી બીજો દિવસે હું ગુરૂની આજ્ઞા લઈ પેલા માણસ સાથે ત્યાંથી નીકળી ગુરૂએ જણાવેલા ભોંયરામાં રહેવા લાગી અને ધીમે ધીમે મારો ચમત્કાર જવાબાપ્રસાદને દેખાડવા લાગી. હું અને આ માણસ હમેશાં સર્વાંગે યુરખાથી ઢંકાએલાં રહેતાં અને સમય આવે બહીમ જવાબાપ્રસાદને ભયભીત કરી નિર્દોષ જનને બચાવતાં. આખરે પ્રભુ કૃપાએ આ માધવરાય, મોહનરાય, રમણ, ઇન્દુ વગેરેને બચાવવા અને મારા પતીત પતીને પાપમાં પડતો ઉગારવાનો મારો પ્રયત્ન ફળી

ભૂત થયો. તેને માટે હું અનંતનામી પ્રભુનો હજારો વાર ઉપકાર માનું છું. આ સાથે પાપીને પ્રકાશમાં લાવવા અતિશય શ્રમ ઉઠાવનાર રજનીકાન્ત અને રમાનો પણ ઉપકાર માનું છું. કારણ કે તેમની મદદ મને ખરા સમયના ઉપયોગમાં આવતી. પ્રભુ સૌને સુખી રાખે.” મહિલાવતીએ સર્વ વાત વિદીત કરી. એકેલું મંડળ તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યું. મોજ પ્રવર્તાઈ રહ્યું.

પણ એટલામાંજ રજનીકાન્તે કહેવા માંડ્યું, “મહિલાવતી ! તમારી વાત સાંભળી હું આશ્ચર્યના સાગરમાં ડૂબ્યો છું. તમે એક અબળા થઈ બની શકે નહિ એવું કાર્ય કર્યું છે. તમારા પ્રયત્નથી જ આ માધવ-રાય મોહનરાય ઇન્દુ વગેરે આજે જીવતાં છે અને તમારા લીધેજ હું આ દુષ્ટાત્મા જ્વાળાપ્રસાદને પ્રકાશમાં લાવવાને ભાગ્યવાન થયો છું. હું તમારો જેટલો ઉપકાર માનું એટલો જોઈએ છે. તમે દેવી છો; પણ સંસ્કારે કરીનેજ આ પિશાચનાં પત્ની કહેવાયાં છો. આ જાલીમ જુલ્મીના પશ્ચાતાપથી અને તમારા તેની સાથેના સંબંધથી જો કે મને તેનીપર દયા પ્રકટે છે; પણ હું શું કરું ? મનમોહનરાયના ખૂનથી તે ગૂંઢેગાર ઠરી ચૂક્યો છે. તેને શંશીની શિક્ષા પણ થઈ ચૂકી છે. તે ભયંકર ખૂની આજે પકડાયો છે. તેનો કેસ ચાલનાર નથી. તેની પરની શિક્ષા હજી કાયમ છે. એટલે કાલે અગર પરમ દિવસે અત્રેના કક્ષેક્ટર તથા કમીશનરની મંજૂરી મળતાં તેને શંશીએ લટકવું પડશે. શંશી તેના ભાગ્યમાં જ લખાએલી હોય એમ સમજાય છે. જ્વાળાપ્રસાદ કોટી ઉપાયે જીવન મેળવી શકે એમ નથી. હું પણ લાચાર છું કે તમારે લીધે હું તેને બચાવી શકતો નથી. મહિલાવતી ! મને ક્ષમા કરજો. તમને વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થવામાં નિમીત્તરૂપ હુંજ થયો છું.” આટલું કહી રજનીકાન્તે દયામય નેત્રે જ્વાળાપ્રસાદ સામે નિહાળ્યું. આ વખતે જ્વાળા-

પ્રસાદની આંખોમાંથી અસ્ખલિત અશ્રુપ્રવાહ વહેતો હતો. મહિલા-વતીએ રજનીકાન્તના જવાબમાં પોતાના ભાગ્યનો દોષ દર્શાવ્યો. સઘળાંની દ્રષ્ટિ જવાળા તરફ ઠરી રહી. આ વખતે જવાળાપ્રસાદને કંઈક યાદ આવતાં અશ્રુ લુછી બોલ્યો, “ મહિલા ! મારા પાને પડી તું અત્યંત દુઃખી થઈ છે. મહેં તારું જીવન રદ કર્યું છે. પણ હવે થયું તે ન થયું થનાર નથી. મારા સઘળા અપરાધ વિસરી જા અને જણાવ કે અનાથાશ્રમમાં રહેલા પુત્રનું શું થયું ? ”

“ હા, તે પુત્રની તમે તપાસ કરી હતી કે નહિ ? ” રજની-કાન્તે પૂછ્યું.

“ ગુરૂના આશ્રમમાં રહ્યા પછી મહેં ચોડાક દિવસ પછી ગુરૂની સાથે આશ્રમમાં જઈ તપાસ કરતાં આશ્રમના મેનેજર તરફથી સમાચાર મેળવ્યા કે તમારા પુત્રને એક ગૃહસ્થ લઈ ગયા છે. તમે તમારું પુત્રના કાંડે બાંધેલું તાવીજ તમારા ગયા પછી મહેં કાઢી લીધું હતું અને તે તમારા પુત્રને લઈ જનાર ગૃહસ્થને સોંપ્યું હતું. આ પછી મહેં તે ગૃહસ્થનું નામ ઠામ પૂછી ગુરૂની સાથે ત્યાંથી ગમન કર્યું અને જાણી લીધેલા સ્થળે આવી તપાસ કરતાં જણાયું કે મારો પુત્ર સુખમાં રહે છે. હું આનંદ પામી. મારો પુત્ર સુખમાં રહી મોટો થયો અને તે દયાળુ ગૃહસ્થના પ્રતાપે તેણે સારી વિદ્યા પણ સંપાદન કરી. તે બધા ગૃહસ્થનું ભગવાન બલું કરજો.” આટલું કહી મહિલાવતી શાન્ત રહી. પુનઃ જવાળાપ્રસાદ બોલી ઉઠ્યો, “ પણ તે ગૃહસ્થ કોણ ? ”

“ આ માધવરાય, ” મહિલાવતીએ જણાવ્યું. સર્વ સ્તબ્ધ બન્યાં. માધવરાયે ચમકી એક માણસ સામે દ્રષ્ટિ કરી. એવામાં જ વળી પાછો જવાળાપ્રસાદ ઉભો થઈ બોલ્યો, “ મહિલા ! મને વધારે વાર ભેટમાં ન રાખ. મને છેલ્લીવારને માટે મારા પુત્ર સાથે મેળવ-

હું સંતોષથી મરીશ. બોલ, દેવી ! કહે કે તે આપણો પુત્ર હાલ
ક્યાં છે ? ”

“ આ રહ્યો, જુઓ. ” મહિલાએ હાથ લાંબો કર્યો.

“ કોણ આ રમણ ? ” જ્વાળાપ્રસાદે શટી આંખે પૂછ્યું.

“ હા, એજ. ” મહિલાએ જણાવ્યું. જ્વાળાપ્રસાદે આવેશથી
ઢોડી રમણને ગાઢ આલીંગન આપ્યું. બસ આ સાથે જ તે બેશુદ્ધ થઈ
પડ્યો. તેના હાથ રમણની આસપાસ વિંટાએલાજ રહ્યા. પુરશીમાં
બેઠેલો રમણ વિસ્મયતાથી સ્તબ્ધ બની બેસી રહ્યો. તેના હૃદયમાં
હજારે હજાર સંકલ્પ વિકલ્પ થવા લાગ્યા. તેણે સજા નયને માધ-
વરાય સામે જોયું. માધવરાયે તમામ હકીકત જણાવી. મોહિની બાબની
પાસે આવી ઉભી. બાઈ બહેન મળી મ્હોટેથી રડી પડ્યાં. મહિલાવતીની
આંખોમાંથી પણ અશ્રુ નીકળી જમીનપર પડવા લાગ્યાં. દેખાવ
કરણ થઈ રહ્યો. ત્યાં એકત્ર થયેલાં જનોનાં હૃદય આ કરણ દેખાવથી
દ્રવવા લાગ્યાં. જ્વાળાપ્રસાદની સારવાર થઈ રહી, અંતે તેણે સાવધ
થઈ રડતા હૃદયે હાથ બેઠી માધવરાયનો તથા અન્ય મંડળનો
અત્યંત ઉપકાર માન્યો. મહિલાવતીએ રમણના કાંડે બાંધેલું તાવીજ
ઉઘાડી અંદર મૂકેલી ચિટ્ટી કાઢી સઘળાંને વંચાવી. તેમાં શું લખ્યું
હતું તે આપણે જાણીએ છીએ. રમણ માતા પિતા તથા બહેનને
મળ્યો; પણ પિતાની થનાર આખર દશા તેને ગભરાવા લાગી. પિતાના
બચાવનો તેને એક પણ રસ્તો માલમ પડ્યો નહિ. તેણે દયામય ત્રેત્રે
પિતા સામે નિહાળી એક ઉજ્જ્વળ નિઃશ્વાસ નાંખ્યો. આ વખતે મધ્ય
રાત્રિ વીતી ગઈ હતી. જ્વાળાપ્રસાદે રમણ, મોહિની ઇન્દુ અને મહિ-
લાવતીની સંભાળ રાખવાનું રજનીકાન્ત તથા માધવરાયને સંસ્પર્શ
સર્વને થોડીકવાર વિરામ લેવાનું કહ્યું. કરણ પ્રસંગ જોઈ કંટાળેલા

અને હૃદયમાં દુઃખી થતો રજનીકાન્ત જ્વાળાપ્રસાદને તેના પુત્ર પત્ની સાથે એકાન્તમાં રહેવા દેવાની ઇચ્છાથી સર્વ સાથે ત્યાંથી નીકળી પીળા ઓરડામાં આવી થોડીકવારને માટે વિરામ લેવા પથારીમાં પડ્યો. બાકીના મંડળે પણ તેનું અનુકરણ કર્યું. સિપાહીઓ ઓવરકોટ ઓઢી જ્વાળાપ્રસાદના ઓરડાની બહાર જગતા બેસી રહ્યા. તે ઓરડામાં રમણ મહિલા મોહિની અને જ્વાળાપ્રસાદ સિવાય અન્ય કોઈ રહ્યું નહિ.

પ્રકરણ ૩૦ મું

આત્મહત્યા.

પાછલી રાત્રિનો સમય થયો હતો. સર્વત્ર શાન્તિ પ્રવર્તાઈ રહી હતી. ઓરડામાં રહેલાં દુઃખી માણસોની આંખોમાંથી અશ્રુ વહેતાં હતાં. મહિલાવતી પોતાના પતિને આશ્વાસન આપી પ્રભુનું સ્મરણ કરવાનું સૂચવતી હતી. જ્વાળાપ્રસાદે હૃદય દ્રઢ કરી પોતાની તમામ ઇચ્છા અને જે કહેવાનું હતું; તે સઘળું કહી દીધું. રમણને તેની માતા તથા બહેનનું રક્ષણ કરવાનું સૂચવી તેણે પ્રભુનું સ્મરણ કરવા માંડ્યું. દુઃખ શોષક અને રાત્રિઓના ઉજ્જગરાથી આખરે મહિલા, રમણ અને મોહિની જમીનપર આડાં થયાં અને ઉઘવાની નહિ ઇચ્છા વાળાં ત્રણે નિદ્રાને આધિન થયાં. જ્વાળાપ્રસાદને ઉઘ આવી નહિ. જેને મરવાનું છે, જેને ફાંસીના માંચડે ચડવાનું છે; તેને નિદ્રા કેવી રીતે આવી શકે ? જ્વાળાપ્રસાદ જગૃતાવસ્થામાં બેસી રહી પોતાના પાપની પ્રભુ પાસે ક્ષમા માગવા લાગ્યો. તેણે લગભગ એક કલાક સુધી પ્રભુનું સ્મરણ કર્યાં કર્યું. એવામાં જ બીયાળમાં ચાર વાગવાના ટકોરાએ તેનું

ધ્યાન ભંગ કર્યું. તેણે નિન્દિત જનોના મુખ સામે દ્રષ્ટિ કરી. તે પછી તે એકાગ્રતાથી દુઃખથી શુષ્ક થઇ ગયેલા મહિલાવતીના વદન સામે જોઈ રહ્યો. જ્વાળાપ્રસાદ નિઃશ્વાસ નાખી આત્મગત બોલ્યો, “હા! આ પત્ની, આ પુત્ર-પુત્રીને મૂકી મારે આ સંસારનો ત્યાગ કરવો પડશે. હા! મારાથી મારાં આ પ્રિયજનો પણ સુખી થઇ શક્યાં નથી. મહિલા ! હૃદયદેવી ! ત્હેં અત્યંત સંકટ વેઠ્યું છે. અને હજી પણ કંઈ વેઠવાનું છે. હાય હૃદય ચિરાઈ જાય છે. હું શું કરું ?” જ્વાળાપ્રસાદ લમણે હાય ટેકવી બેસી રહ્યો. રાત્રિ બયાનક જણાવા લાગી. નિઃસ્તબ્ધતામાં બયના બલુકારા લાગવા માંડ્યાં. યમના દૂતો કાળપાસ સાથે ફરતા જણાયા. આખરે શોકગ્રસ્ત જ્વાળાપ્રસાદ હૃદય વેદનાથી પુનઃ બોલી ઉઠ્યો, “હા! હૃદય ભરખ થાય છે. શીકર નહિ, હું મરીશ, શંસીને માંચડે લટકીશ. તે શિક્ષા પણ હજી ઝોછી છે. મારાં નીચ કર્મના લીધે તો મને રીખાવી રીખાવીને જ મારવો જોઈએ. યમરાજ ! હું આપું છું, મને લઈ જાઓ. નર્ક કુંડમાં નાંખો. મારાં પાપની સીમા નથી. મહેં સંસારમાં જન્મ ધારણ કરી એક પણ પુણ્ય કાર્ય કર્યું નથી. હું છતી આપ્યોએ અંધ બન્યો હતો. મારાથી અનેક જનો પાયમાલ થયાં છે. ઝો પ્રભો ! હું તમારા દરબારમાં આવી શો જવાબ આપીશ ? આખી જીંદગીમાં તમારું પવિત્ર નામ મહેં દીધું નથી. હું હવે પાપથી પૂર્ણ પસ્તાઈ અંતીમ સમયે આપના પવિત્ર નામનું સ્મરણ કરું છું. હા ! મને અપાર વેદના થાય છે. પાયમાલ થએલાં મનુષ્યો બદલો લેવાને ઉભાં હોય એમ જણાય છે. વિકાળ યમદૂતો લાંબા ભાલા લઈ મારી આસપાસ ફરતા દેખાય છે. પ્રભો ! મારું સ્થાણ કરો. પ્રભો ! આપ દયાના સાગર કહેવાયો છો. હા ! તમારા દરબારમાં હું મારું આ સ્થાન મુખ કેવી રીતે બતાવીશ ?

ધરી અવતાર માનવનો, કર્યાં દુષ્કર્મ દેહથી,

સંતાપની સરીતા વહાવી, દુષ્ટતાના મેહથી.

સદ્ધર્મ છાંયા છોડીને, પાતક તણે તાપે તપ્યો,
ચિંતામણી રૂપ ધર્મ ત્યાગી, વિષયનો કીડો બન્યો.
નિંદીત થયો દુનિયાં પરે, કિંચિત્ કમી રાખી નહિ,
શાપીત થયો બદકામથી ખોઇ પ્રતિષ્ઠા જગ મહિ.
દિવસો દુષ્કર્મના વિત્યા, દુર્દૈવરૂપ છાઇ નીશા,
અંજનમના અંધેરમાં હા ! સૂઝતી નથી કેા દિશા.
સૌ અધમ નીચ ચરિત્રનાં, ચિત્રો ભયંકર રૂપ લઇ,
સામે ઉભાં બદલોજ લેવા, જીવહર થતુ થઇ.
ત્રાંસુ અહા ! કંપુ થર થરૂં, જોઉં નીજ હાલત અરે,
પ્રભુ માફ કર તું માફ કર, પસ્તાઉં છું હું આખરે.
નાર્કી મહાપાપી જીવન આ, યમદૂતો આવી હણો,
અમિ પ્રજાજો શરીરને, ને ચૂર-ચૂર હૃદય બનો.
મુજ તૂલ્ય જે જન આ જગતમાં કુકર્મો કરનાર છે,
તેને હજારો વાર બસ ધિક્કાર છે-શિટકાર છે.

હા ! હવે જીવવું નિરર્થક છે. આવો, આવો, ઓ યમદૂતો ! મારી
પાસે આવો અને મને તમારા ભયાનક કાળપાસમાં બાંધી પ્રભુના
ન્યાયાલયમાં લઈ જાઓ. મને ઇન્સાફને માટે ત્યાં ઉભો કરો અને
પછી મારાં પાપનાં ફળ ભોગવવા મને બિપણ નર્ક કુંડમાં નાખો. ઓ
પાપીને દંડ દેનારા પ્રભો ! આ હતભાગ્યને ક્ષમા આપો. હું મહાન
પાપી છું. હું આ આખરની વખતે ક્ષમાના ઉમેદવાર તરીકે આપની
સમક્ષ માફ શીર ઝુકાવું છું. ” આમ બોલતો જવાણપ્રસાદ આત્મગત
પ્રભુને પોકારવા લાગ્યો. તેનું દુઃખી હૃદય બોલતું હતું કે,

“ પથારી પાપની ત્યાગી, પ્રભુજી આજ જાગું છું,
 બ્રમણ મોહની ભાંગી. ચરણમાં સ્થાન માગું છું.
 વિષયનાં ગીતડાં ગાતો, બન્યો હું મસ્ત મદમાતો,
 પડી છે દૈવની લાતો, હવે તો હારી ભાગું છું.
 બન્યો પાપી નકારો હું, થયો તમને અકારો હું,
 ભરીને આંખમાં આંસુ, પિતાજી પાય લાગું છું.
 બલો-ખૂરો ગમે તેવો, શીશુને આશરો દેવો,
 બની પૂરો તમારો હું, હવે ધર્માનુરાગુ છું. ”
 વસંત.

જ્વાળાપ્રસાદે શુદ્ધ હૃદયથી પ્રભુનું ધ્યાન ધરી આસપાસ જોયું. સર્વત્ર
 શાન્તિ વ્યાપેલી હતી, શક્ત દિવાલપર લટકાવેલું ઘડીઆળ ટકટક અવાજ
 કરી શાન્તિમાં વિક્ષેપ પાડતું હતું. જ્વાળાપ્રસાદે ઘડીયાળ સામે જોયું.
 પાંચ વાગવા આવ્યા હતા. બાકી રહ્યો થોડો સમય. પ્રાતઃકાળે મારા
 આ બહાલા મકાનનો ત્યાગ કરવો પડશે, હાથમાં હાથકડીયો પહેરી
 સિપાઓના પહેરા વચ્ચે બજારમાં થઈ જવું પડશે. હા ! જન સમાજ
 મારા સામે જોઈ શું ધારશે-ફહેશે ? હાય ! આના કરતાં તો આત્મ
 હત્યા કરી મરવું ઉચિત છે. આમ બોલતો જ્વાળાપ્રસાદ વિચારમાં
 પડ્યો. તેણે થોડીકવારે કંઈક નિશ્ચય કરી બોલવા માંડ્યું, “ હા !
 હવે જોઈ નિશ્ચય. લોકોમાં જે આખરે થઈ મરવા કરતાં આત્મહત્યા
 કરી મરવું ઉત્તમ છે. હજી સમય છે, કારાગૃહમાં પૂરાયા પછી કંઈ પણ
 ચર્ચ શકશે નહિ. ચાલ જીવ સાવધ થા અને અત્યારે જ યમસદન તરફ
 વિદાય થઈ જા. ” આવી રીતનો નિશ્ચય કરી જ્વાળાપ્રસાદે આંખ-
 બંધાઈ બાંધેલા પાટો ઉકેલવા માંડ્યો, પાટો ફર થતાં આંગળીએ પહે-
 રેલી હીરાની વીંટી પ્રકાશવા લાગી. જ્વાળાપ્રસાદે થોડીવાર ત્રિંટી સામે

જેમા પછી પોતાનાં સંતાન તથા પત્ની સામે જોયું. આ વખતે વળી પાંહું તેનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું. તે ગળગળે સાહે બોલ્યો, “ હું જાઉં છું, તમને કહ્યા સિવાય જાઉં છું. મારો વખત ભરાઈ ચૂક્યો છે, મને ક્ષમા કરજો, પ્રભુ તમને સુખી રાખો. ” આટલું બોલી તેણે વીંટીની અંદર આવેલી એક ઝીણી ચાંપ દબાવી કે જેથી ઉપરનો હિરો અલગ થઈ તેની નીચે આવેલું એક ઢાંકણ ઉઘડ્યું. તેમાં બીંજાએલું એક રત્ન પુમકું પડેલું હતું. જ્વાળાપ્રસાદે અગાઉથી રત્ન પુમકું કાતીલ ઝેરમાં ભીંજાવી વીંટીની ડબ્બીમાં મૂકી રાખ્યું હતું. તેને હવે બહાર કાઢી પુનઃ જ્વાળાપ્રસાદે છેલ્લીવારને માટે તેનાં પ્રિયજનો સામે નિહાળ્યું. હૃદય ધમકવા લાગ્યું, સર્વાંગ ધ્રુજવા લાગ્યું, આત્મા અકળાઈ. તેને ભયંકર કૃત્ય કરવાની મના કરવા લાગ્યો. પણ આત્માનું કંઈ ચાલ્યું નહિ. જ્વાળાપ્રસાદે જગતને છેલ્લી સલામ કરી એકદમ ઝેરથી ભરેલું પુમકું ચુસી લીધું. બાદ વીંટીપરના હીરાને બરાબર ગોઠવી તેને સૂચવાને લાગ્યો. તે હીરા પણ ઝેરી હતો. તત્કાળ ઝેર રંગે રંગે બ્યાપી ગયું. તેની આંખોએ અંધારાં વળ્યાં. તેણે સર્વને જાગૃત કરવાની ઇચ્છાથી બચાનક ચીસ પાડી. સઘળાં જાગી ઉઠ્યાં. બસ આ વખતેજ જ્વાળાપ્રસાદ ચકરીખાઈ જમીનપર પડ્યો. રજની મોહન યતિન્દ્રનાથ વગેરે દોડી આવી ત્યાં ઉભા રહ્યા. જ્વાળાપ્રસાદે લથડાતી જીભે ઝેર ચુસવાની વાત જણાવી પોતાનાં પ્રિય જનોનું રક્ષણ કરવાનું ફરીથી સૂચવ્યું. રજની કાન્ટે તરત બે સિપાહીઓને દોડાવી ક્લેકટર તથા મેજિસ્ટ્રેટને બોલાવી આવવાનું જણાવ્યું. આ સાથે એક સિપાહીને સીવીલ સર્જનને બોલાવી આવવાની આજ્ઞા થઈ. સઘળાં શોકાતુર વદને તેનું મૃત્યુ અવલોકી રહ્યાં. જ્વાળાપ્રસાદ દૂટતી જીભે પ્રભુના નામનો ઉચ્ચાર કરતો હતો, રમણ, મોહિની, અને મહિલાના શોકનો સમાર નહોતો. થોડીવારે દાક્તર,

કલેક્ટર તથા મેજસ્ટ્રેટ ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને શ્રીમાનના
 વેશમાં રહેલા જગદીશની છેલ્લી દશા જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા.
 સ્ત્રીવીલસજને ઝેર કાઢવાને અનેક દવાના ડોઝ પાયા, પણ
 શરીરમાંથી ઝેર નીકળી શક્યું નહિ. જ્વાળાપ્રસાદની નસો ટૂટવા લાગી,
 તેની જીભ પણ ઢુંકી થઈ ગઈ. મેજસ્ટ્રેટે ગૂંહાના સંબંધમાં તેને
 બે ચાર પ્રશ્નો પૂછ્યા. જ્વાળાપ્રસાદે સત્ય જવાબ આપ્યા. મેજસ્ટ્રેટે
 તેની જુવાની તોંધી લીધી, અને પછી તે બન્ને મોટા અમલદારો
 તેના મરણથી દીલગીરી દર્શાવી અને તેના સગાં, મિત્રોને આશ્વાસન
 આપી ચાલતા થયા. તેમના ગયા પછી લગભગ અર્ધ કલાકે જ્વાળા
 પ્રસાદના દેહ પિંજરમાંથી પ્રાણુ પંખી બહાર નીકળી ચાલ્યો ગયો.
 જડ દેહ જમીનપર પડી રહ્યો. પિશાચ સ્વરૂપ ધારી જ્વાળાપ્રસાદ
 અરે બયાનક ખૂની જગદીશના જીવનની સમાપ્તિ થઈ ચૂકી. તેને કરેલાં
 કર્મોનો બદલો આ જગતમાં જ મળ્યો. તેણે દગા ફટકા અને ખૂનથી
 વિપુલ દ્રવ્ય એકત્ર કર્યું હતું; પણ તેમાંનું કંઈ પણ તેની સાથે ગયું
 નહિ. મરણ સમયે સાથે કંઈ પણ લઈ જવાતું નથી; એમ સૂચવતા
 તેના હાથ ખુલ્લા રહ્યા હતા. તેના શબની છેલ્લી ક્રિયા કરી સરિતા
 કિનારે લઈ જઈ રમણના હાથે અગ્નિને સ્નાધિન કરવામાં આવ્યું.
 આખરે અગ્નિ દેવે પણ શબને ભસ્મિભૂત બનાવી દીધું. સઘળાં રનાન
 કરી મકાને આવ્યાં. તે દિવસે રમણે અને ઈન્દુએ છૂટા હાથે દ્રવ્યનો
 વ્યય કરી અનાથ ગરીબોને સંતોષ્યાં. જ્વાળાપ્રસાદના મૃત્યુ સમાચાર
 સર્વત્ર વ્યાપી ગયા. તેનું અસલ નામ અને કામ પણ પેપરોમાં પ્રસિદ્ધ
 થઈ જન સમાજની જાણમાં આવ્યું. પેપરોમાં રજનીકાન્તની પ્રશંસા
 સાથે તેની ધન્યવાદ મળવા લાગ્યો. રમણે સારી રીતે પિતાની ક્રિયા કરી.
 બયાનક કાર્યોનો કર્તા જ્વાળાપ્રસાદ નામ ધારી જગદીશ ક્ષણવારમાં
 હતો નહોતો થઈ ગયો. પ્રભુની લીલા અવનવી છે.

દિવટ.

જ્વાળાપ્રસાદના મરણ પછી રજનીકાન્તે અને માધવરાયે તેનો કહેવા પ્રમાણે સર્વ વ્યવસ્થા કરી. ઇન્દુના અતિથય આગ્રહથી રમણે પિતાનું મકાન તથા અર્ધો મિલકત સ્વીકારી મહિલાવતી તથા મોહિની સાથે પિતાના મહાલયમાં નિવાસ કર્યો. જ્વાળાપ્રસાદના મદદગાર ફાજદાર મહમદખાં અને બવાનીમહમદો કેસ ચાલતાં આખરે તેઓ ગુન્ડેગાર ઠર્યાં. તેમાં મહમદખાંને સાત વર્ષની અને બવાનીમહમદને દસવર્ષની સખ્ત ગુજુરીની સજા થઈ. બન્ને પાપાત્માઓ પૂષ્કળ પશ્ચાતાપ કરી શિક્ષાને આધીન થયા. રજનીકાન્તને ધન્યવાદ સાથે નામદાર સરકાર તરફથી જાહેર થએલા ઇનામ ઉપરાંત બીજાં પણ અમૂલ્ય ઇનામ મળ્યાં. લાયકને લાયક બદલો મળ્યો. દિવસો જવા લાગ્યા. જ્વાળાપ્રસાદના મૃત્યુને બાર માસ વિત્યા પછી એક મોટો મંડપ બંધાયો. જ્વાળાપ્રસાદનું અને માધવરાયનું મહાલય રંગબેરંગી રંગોથી રંગાવા માંડ્યું. પ્રતિષ્ઠિત જનોને આમંત્રણ રૂપ કુમકુમ પત્રિકાઓ લખાઈ. સૂર્યપૂરના ધનાઢય જનો અને નામદાર સરકારના મોટા યુરોપિયન અમલદારોની સમક્ષ રમણ તારા, મોહનરાય મોહિની અને માધવરાય ઇન્દુનું યથા વિધી લગ્ન થયું. અનંદ પ્રવર્તાઈ રહ્યો. સ્નેહિયોના સ્નેહનું દ્રઢ સંધાન થયું. મિત્રોએ તથા અમલદારોએ અમૂલ્ય બક્ષીસો આપી. ધામધુમ થઈ રહ્યો. ઉપરા ઉપરી ગાર્ડન પાર્ટીઓ થવા લાગી. આ આનંદ પ્રસંગ એક માસ સુધી ચાલ્યો. બાદ આનંદમાં ભાગ લેવા એકત્ર મનાર સજ્જનો પોત પોતાના મુકામે ચાલ્યા ગયા. પ્રેમિ દંપતિ સ્વર્ગિય સુખ ભોગવવા લાગ્યા. બાદ કેટલાક દિવસ પછી ઇન્દુના કહેવાથી માધવરાયે ઇન્દુના પિતા મનમોહનરાયના નામથી એક અનાજીવન બંધાવ્યું અને તેની જોડે જ્વાળાપ્રસાદના નામનું એક વિધા-

લય પણ સ્થાપ્યું. સમય જતાં તે બન્ને સ્થાનનો મરીન બનાયો લાભ લેવા લાગ્યાં. આ પછી મોહનરાય અને રમણ વ્યાપારમાં પ્રવૃત્ત થયા. ચતિન્દ્રનાથ અને માહલાવતી પ્રભુનું સ્મરણ કરતાં દિવસો નિર્ગમન કરવા લાગ્યાં. પોતાના પ્રાણ બચાવનાર વધાઈને નોકરને ઈન્દુએ પોતાની પાસે રાખ્યો. તેનું જીવન સુખમાં વ્યતિત થયું. અંતમાં કહેવાતું એજ કે નીતિમય જીવન ગુજરી સારાં કર્મ કરનારને આ સંસારમાંજ શુભ ફળ મળે છે એ ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવું. પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા સર્વજ્ઞ લક્ષ્યમાં શુભ યુદ્ધ પ્રકટાવે.

સમાપ્ત.

તૈયાર છે.

આજેજ મંગાવી લેયો.

વીસમી સદીનો વિચિત્ર રંગ દર્શાવતી, કપટીઓનાં કાચ-
રથાનોનો સંપૂર્ણ પરિચય કરાવનારી અને સ્વદેશ સેવાનો
ઉચ્ચત્તમ સુખોદ પ્રાપ્ત કરાવનારી.

અત્યુત્તમ નવલકથા.

કુસુમકાન્ત

યાને

સંસાર શેત્રંજ.

લખનાર, સત્યેન્દ્રપ્રસાદ સાંકળેશ્વર મહેતા.

સંસારનો તાદસ્ય ચિતાર આપનારી અને ઉછરતા યુવકોને બોધ
પ્રાપ્ત કરાવનારી આ નવલકથા અવસ્ય સૌએ વાંચવીજ નોંધએ. દેશ-
નના રહે ચઢેલા અર્ધદગ્ધ યુવકોનાં ભયાનક કારસ્થાનો, સદાયરણી
ત્રીરોનાં અદ્ભુત પરાક્રમે, રત્નેહમયી બાળાઓની પવિત્ર પ્રેમપરાયણતા,
કેળવણીનો અવળો અર્થ સમજેલી વનિતાની કુટિલ વિલાસ પ્રિયતા,
સાચી મિત્રતા, સ્વર્ધમય મિત્રતા, ખુનીની પ્રપંચબળો, ગયળી મકાનો,
પૈસા પ્રાપ્ત કરવાને ગરીબોની ગરદન કાપનારા સફેત શાહુકારોનાં હૃદય-
દ્રાવક કુકર્મો, અને એક સામાન્યમાં સામાન્ય મનુષ્ય સ્વદેશ અને ગરીબ
જનો પ્રત્યે પ્રેમ ધરાવી સ્વદેશ સેવા એ સ્વયં ઇશ્વરની સેવા સમાન છે
એવું બ્વલંત દર્શાવતાવવા ઉપશંત ધર્મ, કર્મ, નીતિ વગેરેનો સચોટ
ઉપદેશ આપેલો છે. પુસ્તક દળદાર લાયબ્રેરીના આશુષ્ય રૂપ હોવા
છતાં કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૧૨-૦ પોણાબે.

નીતિ રીતિ પુન્ય પાપ પરોપકારના સુખોદક જ્ઞાન સાથે
 રસપ્રવાહમાં તટીન યનાવનારી અને હૃદયલેહક ભયંકર
 ઘટનાઓથી આશ્ચર્યના મહાઆગમમાં ડુબાવનારી
 મનોવેદક અદ્યુત્તમ નવલકથા.

તરુણ તપસ્વિની.

ભાગ ૧-૨ જો. (સચિત્ર આવૃત્તિ ખીજ.)

લખનાર. સત્યેન્દ્રપ્રસાદ સાંકળેશ્વર મહેતા,

આ નવલકથાના વાંચનથી સંસાર સુવર્ણ સમાન શોભશે, યુવાનો
 દુષ્ટ મિત્રોની સોખમથી પેસાનું પાણી કસતાં વિચારશે, મિત્રધર્મ અને મિત્ર
 શરજનું યથાર્થ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે, કુલીન કન્યાઓ અને બહેનો સહગુણ-
 વાળી થશે. આવી અપૂર્વ સુખોદક નવલકથા પર ગ્રાહકોની જગ્મરી
 ધમાલ ચાલી રહી છે. પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં એક સાધુરૂપના ભયંકર શયતાનનાં
 પેશાચિક કર્મો, તેની ગયળી અને ચમત્કારિક ગુફાઓ તથા વીરનરોનાં
 અહ્ભુત પરાક્રમો વાંચતાં હૃદય સ્તબ્ધ બની જશે. આ ઉપરાંત કામાંધ
 જનની કુટિલતા, કારસ્થાનીઓની કુટિલ જાગમાં સપડાએલી સત્તારી-
 ઝોના શિયળની મહત્વતા, વફાદાર મિત્રનું મિત્રને માટે અનહદ દુષ્કર્મ
 દર્શાવું, પ્રેમિક પ્રેમિકાઓના આશ્ચર્યચક્રિત પ્રેમ પ્રસંગો, દરીયા કિનારેનાં
 પહાડી સ્થાનોમાં અમત્કારીક ખીણો, વગેરે આશ્ચર્યકારક અને રસીક
 બનાવેલો ચિતાર સારી રીતે આપરામાં આપ્યો છે. ટુંકાણમાં આ
 પુસ્તક સંસારના સન્નિમ્ન સ્વરૂપ છે. એક કાગળો સોનેરી બાઈન્ડિંગના
 બન્ને ભાગો જુદા જુદા બાંધેલાં છે. એકંદર પૂઠ આઠસો ઉપરાંત થાય
 છે, છતાં દરેક ભાગની કિ. રૂ. ૧-૧૨-૦ અને સાથેના રૂ. ૩-૮-૦.

રણભૂમિને ધ્રુજવનારા અને સ્વદેશને માટે પ્રાણુર્પણ કરનારા
રાજપૂત વીરોનાં અહ્મુત પરાક્રમોના મનોવેધક ચિતાર
દર્શાવનારી અત્યુત્તમ નવલકથા.

સચિત્ર, પદ્મલતા યાને કંટકમાં ગુલાબ. આવૃત્તિ બીજી.

લખનાર, સત્યેન્દ્રપ્રસાદ સાંકળેધર મહેતા.

આ લોકપ્રિય નવલકથામાં ધર્મ, નીતિ, સત્ય અને સ્વદેશ પ્રીતિ વગેરેનો અસરકારક ઉપદેશ આપેલો છે. દગાઈટકાથી પરાયાનું રાજ્ય પડાવી લઈ મહારાજાધિરાજ વધ પડેલા ચંદ્રનગરના જલિમગુલમી રાજા કાળસિંહના દૂર કબોની કથા વાંચતાં વાંચતાં તમાસં સેમાંચ ઉભાં થયા સિવાય રહેશે નહિ. સ્વદેશ પ્રેમિક સત્યસિંહ-વિલાસકુમારી, કપિંજલા, અનેક સંકટો સહન કરી નિષ્ઠુર નૃપતિ સામે કેવાં અડમ રહી સ્વદેશ પ્રત્યે પ્રેમ દર્શાવે છે, વિરેન્દ્રસિંહ સ્વદેશના માટે કેવી રીતે પ્રાણુર્પણ કરે છે, પાપી પીતાની પવિત્ર પુત્રી રાજકન્યા પદ્મલતા અને ભાગ્યદેવીની અપંકરતાથી દુખમનના આશ્રયે રહી મોટો થએલો રાજકુમાર સુરેન્દ્રસિંહ પોતાના દેવી પ્રેમથી એક બીજાના હૃદય ઉપર કેવી રીતે અધિકાર મેળવી દેશસેવા કરે છે. ધર્મ નીતિનો ત્યાગ કરવાથી પ્રભળ અને શક્તિશાળી મનુષ્યોની કેવી દુર્દશા થાય છે, સ્વદેશભક્તો કેવાં અહ્મુત કાર્યો કરી અપંકર સંકટોના વાદળને દૂર કરી વિજય પ્રાપ્ત કરે છે. વગેરે અસંખ્ય ઓષક અને આકર્ષક ચમત્કારોથી ભરપૂર છે. ઉંચા ગ્લેઝ કાગળો-જળદાર પુસ્તક હોવા છતાં કિ. રૂ. ૧-૧૨-૦.

લખો:—

નારણલાલ મોતીલાલ બુકસેલર.

સીચીરાડ—અમદાવાદ.

તૈયાર છે.

અદ્ભુત ઘટનામય રસદાયક

સચિત્ર નવલકથા.

કુન્જ-કિશોરી.

(આવૃત્તિખીજ.)

લખનાર, સત્યેન્દ્રપ્રસાદ સાંકળેશ્વર મહેતા.

દશા દરે ત્યારે બુદ્ધિ દરે, એ પ્રમાણે અધમ મનુષ્યોની બુદ્ધિ આપકર્મમાં કેટલી બધી પ્રવર્તે થાય છે; અને તેથી આગળ ઉપર કેવું બયંકર પરિણામ આવે છે. સત્યવાદીજનોને શિરે અનહદ સંકટો આવી પડવા છતાં હીંમતથી તે સંકટોને દૂર કરી પાપીઓની પ્રપંચ જાગને કેવી રીતે તોડે છે તેના આબેહુબ મિતાર ચિતરવામાં આવ્યો છે. આ નવલકથાના પ્રત્યેક પાત્રનું વર્તન વાંચી મનન કરવા યોગ્ય છે. જે તમારે નીતિનો માર્ગ જાણવો હોય, પુત્ર પુત્રીઓના હૃદયમાં શાનની છિડી છાપ બેસાડવી હોય, પાપીનો બુદ્ધમ જેવો હોય, આનંદ સાંધે નીતિ રીતીનું મથાર્ય જ્ઞાન મેળવ્યું કરી, સંસારને ઉજવળ બનાવવો હોય તો એકવાર કુન્જકિશોરી અવશ્ય વાંચો. સુંદર છપાઇ ઉત્તમ કામળ સાથે પાંચ આકર્ષક ચિત્રો વાળું સ્પષ્ટદાર પુસ્તક, હોવા છતાં કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૧૨-૦.

લખ્યો:—નારણલાલ મોતીલાલ બુકસેલર.

રીઝીરોડ—અમદાવાદ.

તેયાર છ. ફક્ત થોડી નકલોજ શિલીકે છે. જ્ઞાન સાથે ગમ્મત.
અદ્ભૂત હૃદયગ્રાહી મનોરંજક અને આશ્ચર્યજનક પ્રસંગોથી
પરીપૂર્ણ મનહર નવલકથા.

ચંદ્રકળા

અને

બહુ રૂપીઓનું બજાર.

ભા. ૧-૨ બે.

આ નવલકથા એટલી બધી લોકપ્રિય થઇ પડી છે કે તેનું વધારે
વિવેચન કરવું તે હવે યોગ્ય ગણાય નહિ. દુકાણમાં આ વીર, શૃંગાર,
પ્રેમ, કર્મ વગેરે રસથી આકર્ષક થએલી આ નવલકથા અવશ્ય સૌએ
વાંચવીજ નેહએ, કે જે વાંચતાં કંઈ નવુંજ નાણવાનું મળી આવશે.
જ્ઞાન, ગમ્મત, સાહસ, વીરતા વગેરે જેવું હોય તો આ પુસ્તકના
લાકોટિ ગ્રાહક થાઓ, ઉંચા ઝોઝ કાગળો, લાયબ્રેરીને શોભાવે તેવા
સોનેરી બાઇન્ડીંગના બન્ને ભાગ જુદા-જુદા બાંધેલા હોવા છતાં
દરેક ભાગનું મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧-૦-૦ બન્ને સાથેના રૂ. ૨-૦-૦ બે.
પોએજ જુડે.

લખો, - પુકસેલર નારણલાલ મોતીલાલ.

રીંગરોડ-અમદાવાદ.

સુપ્રસિદ્ધ રશિયન નવલકથાકાર ડોસ્તોવ્સ્કીના
' Crime and Punishment ' નામક પુસ્તક ઉપરથી
રચેલી અને એક પણ દેશી ભાષામાં અનુવાદિત નહીં થયેલી

ભયંકર પ્રાયશ્ચિત

યાને

સમાજ અને શાસન-

નામની ઉત્તમ નવલ કથા દરેક વિદ્યાર્થી અથવા નાગ-
રિકે-સમાજની સાથે સંબંધ ધરાવતી દરેક વ્યક્તિએ-અ-
વશ્ય વાંચવા લાયક સમાજ અને તેના શાસનની સૂક્ષ્મ
ચિકિત્સા ઉત્તમ રીતિએ કરવામાં આવી છે. ક્રી: ૩. ૧-૧૨-૦

અરકારી કેળવણી ખાતાએ ધનામ તથા લાયબ્રેરીમાં મંજુર કરેલું છે.

પંકાયલા પૃથ્વીપતિનું ચરીત્ર.

સિકંદરનામું

એટલે

સિકંદર બાદશાહનું ચરીત્ર.

માનવકિત્તિ પરાક્રમ અને વિજયનું અપૂર્વ દર્શાવતું હોય તથા
પોતાના નસીબને સિકંદર બખ્તવરનું હોય તે બહાર વાંચનારો ૧૧ રૂપિયા-
તમામ ભતનાં પુસ્તકો અમારી પાસેથી લેનારને સસ્તી કીમતે મળશે.

આદર્શ ચરિત્રપરિપુર્ણ સામાજિક નવલકથા!

અંગના કે દેવાંગના?

લેખક, પ્રજાલાલ જાદવજી હંફર.

આ સામાજિક નવલકથામાં ધણા ઉપયોગી સ્વદેશહિતના અનેક વિષયોની માર્ગદર્શક તેમજ સમ્રમાણ ચર્ચા કરી છે. જે ભારતવર્ષ પૂર્વે સકળ દેશોનો શિરોમણિ હતો, જે આર્ય લોકો પૃથિવીની સકળ જન-તિઓમાં ચડિયાતા ગણુતા હતા તેજ ભારતવર્ષ અને તેજ હિન્દુ જન-તિની વર્તમાન શોચનીય સ્થિતિ અને તેનું નિવારણ કરવાના માર્ગદર્શક ઉપાયો હોય તો તે માત્ર આ એકજ નવલકથામાં છે. દુષ્કાળનું નિવારણ કેમ કરવું, સર્વ જાતિનાં મનુષ્યો સાથે એકત્ર કેમ રાખવું, થાય બાળલગ્નથી હિન્દુ સંસારો કેવા સંકટમય છે, વિધવાવિવાહની જરૂર છે કે કેમ, આધુનિક યુવકવર્ગ સ્વદેશહિતનાં કાર્યો કેવી રીતે કરી શકે, સ્ત્રીજાતિને કેવું શિક્ષણ મળવું જોઈએ, વગેરેનો સંપૂર્ણ ચિતાર આ નવલકથામાં ધણીજ રસિકતાથી આલેખવામાં આવ્યો છે. ૫૪ સંખ્યા લગભગ ૩૫૦, સોનેરી પાકું પૂઠું છતાં મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧-૮-૦૦

બુકસેલર નારણલાલ મોતીલાલ

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

શિવપુરાણ અધોત્તર ખંડ.

કવિ શામળભટ્ટ કૃત.

આ ગ્રંથમાં નિચેના આવીસ વિષયો આપેલા છે. પંચાક્ષર મહાત્મ્ય, ખીલવીપત્ર મહાત્મ્ય, પાપ્યણી ગિદ્દાર, શિવ દર્શન વર્ણન, શિવ-સ્થાપન વર્ણન, સંની પ્રદોશ વર્ણન, પ્રદોશ નિત્ય પ્રદોશ. સોમપ્રદોશ, સિંમતની કથા પ્રદોશ સન્નેડા પુજન; પીંગળા સ્ત્રિ પ્રદોશ, ભદ્રાયુવિ-જ્ઞાન, શિવ કવચ મહિમા, ભદ્રાયુ વિવાહ, વિભુતી મહાત્મ્ય, વિભુતી જોગ્યાબ્યાસ, ભસ્મ મહિમા વિભુતી અંજન, ઉમા મહેશ્વરવ્રત, ઉમા મહેશ્વર મહાત્મ્ય, રુદ્રાક્ષ મહાત્મ્ય; મૃત્યું જય જપ, કથા અવસ્થા પ્રજા વગેરે ખીજ ધણા વિષયોનું વર્ણન આપેલું છે,

મહાભારત અઢાર પર્વ.

(રાગરાગણીમાં)

દુર્ગાશંકરકૃત.

મહાભારતની કથા કહેવાથી પંકાએલા વ્યાસ દુરગાશંકરનરે રસીલી વાણીથી કેવળ ભાગ્યેજ અબળપ્યું હશે વ્યાસજીની વાણી એવીજ રસીક અને ભોધક છે કે, ચોપડી વાંચવા લીધા પછી પુરી કર્યા પછીજ સુકવાનું મન થાય છે. વૃદ્ધ તેમજ બાળકને વાંચતાં હરકત ન પડે તે હેતુથી મોટા ટાઈપમાં છાપવામાં આવ્યું છે. પુસ્તક એટલું બધું લોકપ્રીય છે કે એની જુગ વખતમાં ત્રણ આશીસો થઈ ગઈ છે પુસ્તકની અંદર સાત ચિત્રો આપવામાં આવેલા છે. પાના ૫૬૦ પાકું ચામું છતાં કોમત રૂ. ૧૧

ભકતમાળ નાભાસ્વામી.

આ સંસારની માયામાં ફક્ત મગ્ન રહે છે. તેઓએ આ પુસ્તક ખાસ કરીને વાચવું જોઈએ. ઈશ્વરભક્તી એ પરમ સુખતું પમથીયું છે ઈશ્વર ભક્તોથી મન નિર્મળ થાય છે, અને ખરાસુખના ધામ ભણુદિ જાય છે. આ પુસ્તકની અંદર ૧૭૭ ભક્તોની અનન્ય ભક્તી આપેલી છે. પાના ૨૮૮ પાકું સોનેરી પુઠું છા ૧૧ કિં. ૩. ૧

સકળ શાસ્ત્ર નિરૂપણ.

આ પુસ્તકમાં નિચલા વિષયો આપેલા છે શીવશ્રીંગ પુજવાથી થતું ફળ, માટીના ચીનામણી પુજવાથી થતું ફળ, વૈદક શાસ્ત્ર સાં- મુદ્રીક શાસ્ત્ર, શાલી હોત્ર શાસ્ત્ર, કાવ્ય, શાસ્ત્ર, સ્વરોદય શાસ્ત્ર, સં- ગીત શાસ્ત્ર, જ્યોતી શાસ્ત્ર, સંકલ્પ શાસ્ત્ર, કિં. ૩. ૫

૧૫૦ વર્ષનું પંચાગ.

૧૫૦ વર્ષનું પંચાગ (સંવત ૧૮૭૧ થી સંવત ૨૦૨૦ સુધી) દરેક ઓર્ડીસો, વક્રીસો, કારખાનાવાળાઓ, સ્કુલના હેડ માસ્તરો, વગેરે દરેકને ખાસ ગણવા લાયક. દરેકવાર અને હિંદુ તિથી માસની સાથેજ ખ્રીસ્તી તારીખ માસ એવી ગોઠવણથી બતાવામાં આવેલ છે કે અમુક હિંદુ તિથીએ કયો ખ્રીસ્તી માસ તારીખ હતી ને અમુક ખ્રીસ્તી તારીખે કયો હિંદુ મહિનો તિથી હતી તે ધણીજ સરળતાથી જાણી શકાય છે. તેમજ આ ઉપરાંત દિવસ રાત્રીનાં ચોલ્લીઆં, પમાર ગણવાનો કોડેઃ વગેરે ધણીજ બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કિ. ૧-૮-૦ પો. ૩

(શોધિત વર્ધિત નવિન આવૃત્તિ)

ધી મહાભારત.

ઈંગ્લીશ—ગુજરાતી ડિક્શનેરી.

ખા. યી. સી. દેસાઈ.

ધણાજ સુધારા વધારા વાળી આ ડિક્શનેરીની નવી આવૃત્તિ ધણાજ સુધારા વધારા સાથે બહાર પડી ચુકી છે, સાઈઝ સુપરરોયલ આંક પેજ ૧૬૫૦ પાના છે.

આ આવૃત્તિમાં Philosophy, Geography, Chemistry, Astronomy, Mathematics, Political Economy, Astrology, physiology, Philology, phrenology, Biology, Zoology, Joology, Meteorology, Pathology, Anotomy, Botany, Prosody, Rhetoric, Drama, Dynamics statics વિગેરેના ટેકની કલ શબ્દો પણ દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. અને તેવા શબ્દો તે તે વિષયના ખાસ અભ્યાસી અને પ્રવીણ ગ્રેન્ડ્યુએટ અને અન્ડર ગ્રેન્ડ્યુએટ વિદ્યાનોની પાસેજ તૈયાર કરવામાં આવેલી છે,

આ નવી આવૃત્તિમાં વધારામાં મુખ્ય શબ્દોના Syllables તથા Accents પણ આપવામાં આવેલા છે.

શબ્દોના Synonyms પણ લગાણુથી અને પુષ્કળ આપવામાં આવેલા છે.

ડિક્શનેરીનું કદ ધણુંજ વધી ગયું છે. વળી આ નવી આવૃત્તિમાં કામળ બહુ સારા વાપર્યા છે. છતાં તેની કીંમત ઘણી વધારે નહી

રાખતાં વિદ્યાર્થી વર્ગ તેના સારી રીતે લાભ લઈ શકે, તેમજ સાધારણ સ્થિતિના ધંધાદારી માણસને પણ સુવ્રમ પડે તેટલા માટે કીમત માત્ર રૂ. ૬-૦-૦ રાખી છે પોસ્ટેજનો રૂ. ૧ જુદો પડશે.

પુઠાં સારાં, સુશોભિત, રંગીન પાકાં અને ગીઠ અક્ષરનીજ તૈયાર કરવામાં આવી છે.

આ સોનેરી વકનો લાભ ચુકશે તો પછી પ્રસ્તાશો માટે ઓરડર તાકીદે નીચલે ડેકાણે મોકલી આપોજી.

ભારતીય સામ્રાજ્ય.

ભાગ ૧-૨-૩ સાથે પાના ૪૭૨

આપણા દેશનો એટલે બરતખંડનો પ્રમાણ સહિત અને પદ્મ-તિસર સર લખાયેલો ઇતિહાસ હોય તો ફક્ત આજ છે.

દરેક દેશાભિમાની માણસે પોતાના દેશનો ઇતિહાસ ખાસ કરીને વાંચવો જોઈએ.

ભારતીય સામ્રાજ્યમાં હિન્દુસ્તાનનો સંપૂર્ણ ઇતિહાસ, અને જૂગોળ સંબંધી માહિતી આપેલી છે. આવી જાતનું પુસ્તક ગુજરાતીમાં હજી સુધી કોઈ પણ બહાર પડેલું નથી. પુસ્તક એટલું ઉપયોગી છે કે એનું અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરવા સારૂ એક ઈંગ્લીશ કંપનીએ રૂ. ૧૫૦૦ આપ્યા છે. મુગ કી. રૂ. ૨-૮-૦ હાલમાં ફક્ત રૂ. ૨ પોસ્ટેજ ૦-૪-૦.

બુકસેલર નારણલાલ મોતીલાલ.

રીચીરોડ—અસદાવાદ.

રા. રા. ભગુભાઈ કૃતેયંદ કારભારી કૃત.

ધી પોકેટ પ્રોનાઉન્સીંગ

અંગ્રેજી—ગૂજરાતી ડિક્શનેરી.

આ ડિક્શનેરી હાલમાંજ તૈયાર થઇ છે. તેમાં તમામ ઉપયોગી અંગ્રેજી શબ્દો (૨૫૦૦૦) તેના ગૂજરાતી ઉચ્ચાર, વ્યાકરણ અને બંધબેસતા ગૂજરાતી અર્થ આપવામાં આવ્યા છે. આવી જાતની કોઈ પણ ડિક્શનેરી અત્યાર સુધીમાં બહાર પડીજ નથી. દરેક વર્તમાન પત્ર કે અંગ્રેજી પુસ્તકો વાંચનારને, હમેશાં ઉપયોગમાં આવતાં ફ્રેઝીઝ વગેરેની ઉપયોગી બે પુરવણીઓ પણ આ ડિક્શનેરીમાં આપવામાં આવી છે. ટુંકામાં દરેક વિદ્યાર્થી, ગૃહસ્થ કે અંગ્રેજી જાણનારે આ ડિક્શનેરી અવશ્ય રાખવી જોઈએ, ૯૮૩ પાનાં ઉંચા કાગળો છતાં કી. માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ વી. પી. પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૧-૧૨-૦ સોનેરી પુરું.

લખો,

બુકસેલર નારણલાલ મોતીલાલ.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

વગર માસ્તરે અને થોડી મહેનતે સહેલાઈથી ઇંગ્રેજી
શીખવાનું પુસ્તક.

ઈંગ્લીશ ટીચર

તમે જો બીજા પુસ્તકો ખરીદ કરી કંટાળ્યા હોયતો ખરીદો
ઈંગ્લીશ ટીચર સવા રૂપીઆની.

નજીવી કીમત માટે પોતાનો અમુલ્ય વખત ગુમાવતા નહી. આ
પુસ્તકથી અંગ્રેજી ખીલકુલ નહી બજેલો માણસ પોતાની મેજે અંગ્રેજી
ચાંચતા તથા લખતાં તથા બોલતાં બણી સહેલાઈથી શીખી શકે છે.
આ પુસ્તક વિદ્યાર્થીઓને તથા પરચુરણ બંધાદારીઓને તથા નોકરી
આત માણસોને શીખવાનું આ ઉત્તમ સાધન છે.

A NEW POCKET GUJARATI-ENGLISH Dictionary.

બીજી આવૃત્તિ.

ડીક્ષનેરી એટલે કોષ—ખજનો—બંડાર એમાં જેટલો સમાવેશ
કરીએ એટલો ઓછો, માટે આવા શબ્દકોષો જેટલા થાય તેટલા
ઓડાળ. આ બીજી આવૃત્તિમાં ઘણાજ સુધારો કર્યો છે. સોનેરી નામ
વાળા કપડાથી બંધાવી છે છતાં બધાને સરળ પડે તેથી તેની કીમત
આવ રૂ. ૧-૮-૦ રાખી છે. દેશાવરગ્રસ્તાને ટપાલખર્ચના ૦)આના
વધારે પડશે.

મુખ્ય ઇલાકાના કેળવણી ખાતાએ મંજૂર કરેલ-
ઉત્તમ પત્રો લખતાં વાંચતાં શીખવનારું તેમજ ધન અને
પ્રતિષ્ઠા વધારનારું.

પત્ર વ્યવહાર અથવા લેખચંદ્રીકા.

પ્રિય વાચક વર્ગ તમારે પત્ર વહેવારમાં કુશળ થવું હોય તેમજ
પત્રને સજ્જારી સામા માણસના મનપર સારી અસર કરી તમારે
ધારેલો હિસદો પાર પાડવો હોય તો આ પુસ્તક પાસે રાખવા ચૂ-
કશોજ નહી. તેની અંદર કાગળો લખવાની રીતી, છાના પત્રો ન શકવા
સંબંધી વપરાતી સંજ્ઞાઓ, કુશળતા ને નમસ્કારના પત્રો, પત્ર લખવા,
વાચવા, અને સીરનામા કરવાની સૂચનાઓ, ચીઠ્ઠીઓ કુશળતા, કામ-
દાજ, કંકોતરી, માઠી ખબર, દીલાસાના પત્રો, અને વર્તમાનત્રોમા
લખવાની ખબરના નમુના, સગાં સહોદર, સામાન્યગૃહસ્થોને, રાજ્યકીય
વર્ગને, દેવ અને ધર્માધીકારીઓને પત્ર લખવાનાં મથાળાં શાસ્ત્રીય
પદ્ધતિ પ્રમાણે આપ્યાં છે. અને ગીરોખત બાડાચીઠ્ઠી, ગણોત, વેચા-
ણખત, ફારગતી, વીમાના કરાર, અંગ ઉધારના દસ્તાવેજો વકીલાત-
નામા, વીલો, નોટીસો, રાજનામા, વીગેરે ઘણી બાબતો છે, દીવાની,
ફૈજદારી અરજીઓના નમુના સમગ્રુતી પ્રકાર સાથે આપેલા છે.
આટલી બધી બાબતો છતાં કીમત જુજ રાખી છે. કી. રૂ. ૦-૧૦-૦.

જુકસેલર નારજીલાલ મોતીલાલ

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

તૈયાર છે !

સચિત્ર !

ઐતિહાસિક નવલકથા.

અકબર રાજ્ય રહસ્ય.

ભાગ ૧-૨ જો.

અકબર બાદશાહના રાજત્વકાળ સમયે બનેલી એક મર્મભેદક ઘટના, શાહબંદા સેલિમની વિલાસ પ્રિયતા, નશીબન બીબીની સાહસિકતા, મહારાજ બિરબલ તેમજ જહાન્દારબાનના શિરે આવેલા ભયંકર સંકટો, આગ્રાના આરામમંજીલનો ઇતિહાસ, અકબરશાહનો રંગ મહેલ, મહેરકિતિસાનો મોહ, અદ્ભુત ભૈરવી તથા ઇસ્કાન્દર અને સેલિમ તેમજ સિકન્દર અને સેરિનાનો અપૂર્વ પ્રેમ એ વગેરે વાંચતાં તમે તક્તીન બની ગયા સિવાય રહેસો નહિ, ૫૪ સંખ્યા ૩૪૦. પાકું લાયબ્રેરીને શોભાવે એવું રૂપેરી પુઠું. આકર્ષક છપાઇ, ચાર સુંદર ચિત્રો, છતાં દરેક ભાગની કીંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ગુરું.

બહાર પડી ચુક્યો છે, અદ્વિતીય ગ્રંથ, આજેજ મંગાવી લ્યો.

પત્ર વ્યવહારનો ખજાનો.

ઇંગ્રેજ બેચાર ચોપડી શીખી જેણે વિદ્યાભ્યાસ છોડી દીધો હોય અથવા થોડું ઇંગ્રેજ બોલવા છતાં જેઓને અંગ્રેજીમાં પત્ર લખવાની જરૂર પડતી હોય તેવા માણસોને બાપારીઓને, ક્લાકોને આ પુસ્તક ખાસ ઉપયોગી છે. આપુસ્તકમાં દરેક જાતના પત્રો ચીડીઓ, અરજીઓ

પગેરે સહેલી અને સરળ ભાષામાં ઇંગ્રેજી તથા ગૂજરાતીમાં આપેલ છે. આ પુસ્તક દરેકના મકાનમાં હોવું જોઈએ. આહકોની જગમગ પડી છે, તાકીદે મંગાવો. જુજ નકલો શિલીકે છે; ખલાસ થએ વિમાસવું પડશે, એક કાગળો મળજી આઈન્ડિગનું દળદાર પુસ્તક હોવા છતાં કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૪-૦ સવા.

વાંચવા લાયક ઐતિહાસીક પ્રેમકથા !

ગુલસાના.

અકબર બાદશાહના સમયની આ એક મર્મભેદક રહસ્યપૂર્ણ નવલકથા લખવામાં આવી છે. અકબરશાહની ઉદારતા, દીવાના સ્કિન્દારનું બાગ્યચક્ર, વીર સોહાણીનું શોચનીય અકાળ મૃત્યુ, કુલસમની પ્રમાણિકતા, શેખજનો ભ્રમ, બહાદુર રમણી ગુલસાનાનો અપૂર્વ પતિપ્રેમ, મહાત્મા શાહજહાનની શિષ્યપ્રીતિ, રાજકુમારી રૂબિયાનું મરણ પામ્યા પછી સજીવન થતું વગેરે ભેદ ભરેલા બનાવોથી ભરપૂર. એક વખત વાંચવા લીધા પછી હાથમાં પડતી મૂકવાનું મન ચરો નહિ. વીર, શૂંગાર, કરુણા તેમજ હાસ્યરસથી ભરપૂર. મુંદર સફેદ ચીઠ્ઠાના ગ્લેઝ કાગળ, મનહર છપાઈ તેમજ સોનેરી પાકું પુઠું હોવા છતાં કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લખો,—નારણલાલ મોતીલાલ બુકસેલર.

રીઝીરોડ—અમદાવાદ.

આશુ ? આ નવીન ચમત્કાર શાનો ? પૈસા કમાઈ ધનવાન
બનાવનાર પુસ્તક.

પૈસા કેમ કમાવવા ?

આ પુસ્તકના વધુ વિવેચનની જરૂર નથી. તેમાં નામ પ્રમાણે જ
ગુણ રહેલા છે. દુકાણમાં આ પુસ્તક ગુજરાતી બાણનાર વેપારી
પ્રગતે અને વેપારી થવાની ઇચ્છા રાખનાર ઉમેદવારને તથા આ
દેશની નિર્ધન સ્થિતિમાં સુધારો થએલો જોવાની જાણ રાખનાર
દેશહિતેચ્છુઓને અપૂર્વ ઉપયોગી થઈ પડશે, આમાંથી વ્યાપાર, વટ,
વ્યવહાર, ધનસંચય વગેરેનું અમૂલ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે. પુસ્તક દળદાર
એક કાગળો વાળું હોવા છતાં કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ દોલ,

અલૌકિક જ્ઞાન ભંડાર !

અદ્ભૂત જ્ઞાન મંજુષા.

અપૂર્વ સાહિત્ય.

અનન્ય વિજ્ઞાન.

અપૂર્વ ઉપયોગી ગ્રંથ.

બેકનના નિબંધો.

અંગ્રેજી ભાષામાં બેકનના નિબંધો એટલા તો સુપ્રસિદ્ધ છે કે
તેની પ્રશંસા કરવી એ શુદ્ધ સુવર્ણ ઉપર ઢોળ મઠાવવા સમાન છે.
આ નિબંધના અનુવાદ લેટિન, ફ્રેંચ ઇટાલિયન વગેરે ભાષાઓમાં થઈ

મયા છે. અંગ્રેજ વિદ્વાનો પણ આ મનનનીય નિબંધોને પરમ આદર દ્રષ્ટિથી જુએ છે. આવો અદ્વિતીય ગ્રંથ દરેક કુટુંબમાં રાખવાની અમે ખાસ ભલામણ કરીએ છીએ. મળકો પહેલો. ગરીબો પણ લાભ લઈ શકે તેને માટે મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૦-૬-૦ છ આના રાખેલ છે.

આર્યબાળાઓના જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિકરનાર

અને

સંસાર સુવર્ણ સમાન શોભાવનાર

રસમય નવલકથા.

સતી લીલાવતી.

આ પુસ્તકના વાંચનથી કુત્રીન બાળાઓને ધર્મના જ્ઞાન સાથે અમૂલ્ય શીયળનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે; અને જેથી સંસાર સુખમય બનશે. ધર્મ, નીતિ, જ્ઞાન વગેરેના દાખલા દ્રષ્ટાંતોથી કુમળા મગજમાં સારી છાપ પાડનાર આ પુસ્તકનો દરેક લાભ લઈ શકે આ હેતુથી ઉંચા કાગળો અને મજબૂત બાઈન્ડીંગ હોવા છતાં કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ ફોદ રાખેલ છે, ત્વરાએ મંગાવી લ્યો.

લખો:—નારણલાલ મોતીલાલ બુકસેલર.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

કદી ફસાવું ન હોય તો વાંચો.

ચતુરસિંહ ઠગારો.

[ચિતાકર્પક નોવેલ.]

પ્રિય વાંચક ! આ નોવેલના નામ પરથી આપ અનુસૂચા હશે નહિ. આ કલિયુગમાં પ્રપંચી માણસોને લાલચ બતાવી જુદી જુદી યુક્તિઓ કરી કેવી રીતે ફાંદામાં નાંખે છે તેનો આખેલુખ ચિતાર સરળ ભાષામાં અસરકારક રીતે આ ગ્રંથમાં વર્ણવ્યો છે. સુઝ ગ્રાહકોને વિનંતી છે કે આપને તેવા માણસોથી સાવચેત રહેવું હોય ને કદી ઠગાવું ન હોય તો પ્રખ્યાત લેખકે તૈયાર કરેલું આ પુસ્તક અવશ્ય ખરીદશો. આ ડીટેક્ટીવ નોવેલ પૃષ્ઠ અઠીસોનું છે. કિંમત પણ જુન છે. ફક્ત ૦-૧૨-૦ ચી. પી. પોષ્ટેજ જુડે.

ધર ખર્ચનો હિસાબ શીખવી વ્યવહારમાં
પ્રવીણ કરનારં.

દેશીનામું.

[આવૃત્તિ ૩ જી.]

પ્રિય વાંચકો ! તમારે તમારા દરરોજના ચાલુ વ્યવહારમાં પ્રવીણ થવું હોય તો દેશીનામું પુસ્તક વાંચી નામામાં પ્રવીણ થાઓ, તેમજ ઘરમાં ખીજ માણસોને પણ નામામાં પ્રવીણ કરો. મોટા મોટા પેઢીદાર

અનુભવી શરાદો તથા વ્યાપારીઓની મદદ લઈ ઘણો શ્રમ વેડી આ પુસ્તક તૈયાર કર્યું છે. આ પુસ્તક બહાર પડેલાં નામાનાં પુસ્તકોમાં સંપૂર્ણ શ્રેષ્ઠ મનાયેલું છે. પ્રતિષ્ઠિત વર્તમાન પત્રોના અભિપ્રાય તેમજ અસંખ્ય ગ્રાહકોના સંતોષ દર્શક પત્રો પુષ્કળ ઉપયોગીપણાની ખાત્રી આપે છે. સ્કુલના અધિકારીઓએ મંગુર કરી દરેક સ્કુલની લાયબ્રેરીમાં તથા ઇનામ આપવામાં મંગુર રાખ્યું છે. માટે દરેક જણને આ પુસ્તક અરાદવાની ખાસ ભલામણ છે. કિં. ફક્ત ૦-૧૦-૦. પોષ્ટેજ જુદું.

સંપૂર્ણ ૧૦૦૧ દિવસની વાર્તાઓનો

ગંગવર જથ્થો,

અરેબીઅન નાઈટ્સ.

ઓ નોવેલના શોખીનનો! તમે ઘણી નવલકથાઓ વાંચી હશે? પરંતુ આ નવલકથાની ખુખી તો કંઈક ન્યારીજ છે. આ પુસ્તક એવું તો રસિકને સુપ્રસિદ્ધ છે કે જેના બાષાંતરો દરેક ભાષામાં થયાં છે. આ ગ્રંથના બંને ભાગ સંપૂર્ણ ચિત્ર સાથે એકઠા બધાવ્યા છે. વળી પુરું ભભકાદાર ગીલ્ડ કવરથી બધાવવામાં આવ્યું છે. આ ગ્રંથની પ્રથમ કિં. રૂ. ૮-૦-૦ હતી. તેથી દરેક જણ લાભ લઈ શકતું નહોતું. પરંતુ હાલમાં કિંમત છેક ઘટાડી ફક્ત રૂ. ૪-૦-૦ રાખી છે. વી. પી. પોષ્ટેજ જુદું.

લખો:—નારણલાલ ભાતીલાલ બુક્સેલર.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

નિર્ધમીને ઉધમ અને નિર્ધનને

ધન આપનાર

હુન્નસાગર.

પ્રિય વાંચક વર્ગ ! આ પુસ્તકની અંદર ૨૦૦૦ હુન્નરોનો મોટો સંગ્રહ આપ્યો છે. આપણો દેશ હુન્નરમાં સાંપ્રતકાળમાં પછત પડવાથી અધમાવસ્થા ભોગવે છે. આપણા દેશમાં હુન્નરોનો પ્રચાર થાય અને પરદેશી મોહક વસ્તુઓપરથી મન કિતરી જાય તે હેતુથી ધણો શ્રમ વેડી આ પુસ્તક છપાવવામાં આવ્યું છે. આધુનિક સમયમાં ધણાજતેદ નોકરી માટે ફાંફાં મારે છે, તેવાં જનોએ તેમજ ધંધાદારીઓએ પોતા પોતાના ધંધાને ઉત્તમ રીતે કેળવવા સાફ આ પુસ્તકનો ખતમી અભ્યાસ કરી ઉપયોગી હુન્નર ગ્રહણ કરવો. આ પુસ્તક દરેક સ્વદેશી-મિમાની દેશીએ દેશની આબાદી ઈચ્છિવા સાફ ખરીદવું એ ધાનુંજ સાફ છે. તેની મુળ કીંમત રૂ. ૨-૦-૦ હતી પણ બહોળો ફેલાવો થાય ને દરેક જણુ લાભ લઈ શકે તેટલા માટે કિંમત ઘટાડી નાંખી છે. દાલ કિ. ફક્ત રૂ. ૧-૦-૦ વી. પી. પોષ્ટેજ માફ.

લખે:—

નારણલાલ મોતીલાલ બુકસેલર,

રીઅરોડ—અમદાવાદ.

જુની પ્રતનું શુદ્ધ ઉંચા કાગળમાં છાપેલું

સરસ છાપવાળું અસલ.

કાવ્યદોહન.

સુર આહકો ! આજ કાલ હલકા કાગળમાં અશુદ્ધ તુટક અને ખરાબ છાપનાં કાવ્યદોહન પ્રગટ થયાં છે. આવાં હલકાં અશુદ્ધ પુસ્તકો ખરીદ કર્યાથી વખત તેમજ પૈસા બરબાદ જાય છે. આ હલકા કાવ્ય-દોહનમાંથી મુખ્ય વિષયો કાઢી નાંખેલા હોવાથી તેમજ છાપ સદાકાં બાંધ નહિ હોવાથી વાંચનારને કંટાળો ઉપજે છે. માટે અમારા સુર આહકોને વિનંતી જે થોડા પૈસા વધારે ખર્ચા ઉપર બતાવેલું અસલ જુની પ્રતનું શુદ્ધ કાવ્યદોહન મંગાવી લેશો. આ ગ્રંથ લગભગ રોયલ પ્યાસ ૨૨માનું છે. છતાં કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ વી. પી, પોષ્ટેજ જુદું.

સરકારી કેળવણી ખાતાએ ધનામ તથા લાયબ્રેરીમાં
મંજૂર કરેલું છે

પ્રતાપી પીટરનું ચરિત્ર.

રૂસિયાના ઝારના ચરિત્રની ઐતિહાસિક વાર્તા. દેશનું તેમજ પોતાનું દળદર દુર કરવું હોય તો વાંચો વાંચો વાંચો પ્રતાપી પીટર કિંમત માત્ર બાર આના.

નારણલાલ મોતીલાલ બુક્સેલર,

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

